

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Катарина Н. Митрићевић-Штепанек

**ГЛАГОЛСКИ ПРЕФИКСИ У ФУНКЦИЈИ
ИЗРАЖАВАЊА КОЛИЧИНЕ РАДЊЕ
У ЧЕШКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

докторска дисертација

Београд, 2015.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Katarina N. Mitrićević-Štepanek

**VERBAL PREFIXES EXPRESSING
THE SEMANTICS OF QUANTITY OF ACTION
IN CZECH AND SERBIAN LANGUAGES**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2015

Ментор:

Др Верица Копривица, доцент Филолошког факултета Универзитета у Београду

Чланови комисије:

Др Верица Копривица, доцент Филолошког факултета Универзитета у Београду

Др Божо Ћорић, редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду у пензији

Др Милена Ивановић, доцент Филолошког факултета Универзитета у Београду

Датум одбране: _____

Глаголски префикси у функцији изражавања количине радње у чешком и српском језику

Резиме

Рад представља истраживање које се заснива на конфронтативној анализи глаголских префикса који изражавају семантичку црту квантитета, прецизније, велике и мале количине радње у чешком језику и њихових еквивалената у српском језику са циљем да се открију међујезичке сличности и разлике у ова два језика на пољу функционисања глаголске префиксације и глаголских изведеница у систему чешког и српског језика.

Као прво, издвајају се глаголски префикси који у чешком језику изражавају семантику квантитета, наводе се и анализирају њихова појединачна значења и утврђују еквиваленти у српском језику. Појединачна значења узимају се у обзир уколико се наводе у оквиру радње која је дефинисана као (*velká/malá* и слично) „*míra děje*“, (*dlouhé/krátké* и сл.) „*trvání děje*“ и (*vyšší/nížší* и сл.) „*intenzita děje*“, одн. (велика/мала и сл.) „мера/количина радње“, (дуго/кратко и сл.) „трајање радње“ и (јачи/слабији и сл.) „интензитет радње“.

Као друго, у чешком језику се маркирају глаголске изведенице са префиксима па- и ц- које изражавају семантику мале и велике количине радње и прецизира се њихов семантички садржај. Наиме, издвајају се појединачна значења и значењске нијансе на основу њихове лексикографске дефиниције, утврђује степен продуктивности, синонимични односи са другим изведеницама и односи међу семемама код полисемичних лексема, као и функционисање префиксала у контексту и у оквиру образовања одређених семантичких група и др. Затим се исти поступак примењује на грађи која обухвата еквиваленте у српском језику, а потом се анализирају типови еквиваленције, наиме утврђују се формални (на- и у) и семантички еквиваленти, прецизира се преводна семантизација, дефинишу конвергентни и дивергентни односи, анализира подударње лексикографских и контекстуалних еквивалената и нуде решења у виду различитих начина транспозиције узимајући у обзир комуникативну функцију целог исказа.

На основу анализираних грађе закључује се да семантичку црту квантитета изражавају глаголски префикси у оба језика, али по питању велике количине радње у српском језику упола мање средстава учествује у изражавању те семантике, док је код изражавања мале количине радње тај однос приближнији, али поново у корист чешког језика. Затим, да је префикс na-/na- у чешком и српском језику ангажованији у изражавању велике количине радње, где су сва појединачна значења продуктивна, док су код мале количине радње од три значења два слабо продуктивна, односно непродуктивна. Потом, да је префикс u-/y- у чешком језику у оквиру семантичке црте велике и мале количине радње ангажован и продуктиван у по једном значењу, а у осталим значењима је слабо продуктиван, док је у српском језику апсолутно непродуктиван. По питању еквиваленције у српском језику утврђују се следећи типови: 1. формална еквиваленција коју представља изведеница грађена истим префиксом, са истим или приближним значењем и 2. семантичка еквиваленција која обухвата: а) изведеницу грађену другачијим префиксом, са истим или приближним значењем, евент. прецизираним додатним елементима (најчешће квантитативним); б) беспрефиксални глагол, евент. прецизиран додатним елементима (најчешће квантитативним); в) неглаголске лексеме: придевске изведенице грађене префиксом или суфиксом са истим или приближним значењем, евент. прецизираним додатним елементима (најчешће квантитативним) и г) остале начине транспозиције, као што су описна дефиниција, устаљени изрази, додавање и прерасподела елемената у контексту и др.

Рад указује да само детаљном анализом глаголских префикса може бити откривена и прецизирана њихова богата семантика и њихово функционисање у систему чешког и српског језика, као и да конфронтацијом ових сродних језика искрсавају у сваком од њих понаособ специфичности које често остају прикривене код проучавања глаголских изведеница која су базирана на само једном језику.

Кључне речи: глаголски префикс, велика количина радње, мала количина радње, чешки језик, српски језик, конфронтативна анализа, формална

еквиваленција, семантичка еквиваленција, лексикографски еквивалент, контекстуални еквивалент.

Научна област: славистика

Ужа научна област: бохемистика, чешки језик, србистика, српски језик

УДК: 811.162.3'373.611(043.3)

811.163.41'373.611(043.3)

811.162.3'373.611:811.163.41'373.611(043.3)

Verbal Prefixes Expressing the Semantics of Quantity of Action in Czech and Serbian Languages

Abstract

Presented Dissertation submits the results of a research, being dedicated to contrastive analysis of verbal prefixes, expressing semantic features of a quantity, both respective large and small quantities of action in Czech and their equivalents in Serbian, as well. Target of this Dissertation herein was to reveal both inter-language coincidences and differences taking place in both above mentioned languages hereof within the framework of the verbal prefixation functioning and verbal derivatives, as well, in the linguistic system of Czech and Serbian languages.

First we segregated verbal prefixes expressing in Czech language the semantics of quantity. Furthermore, we have presented and analyzed their partial meanings, specified thru appropriate equivalents in Serbian. Particular meanings are taken into account in case that was quoted in relevant literature within the framework of respective action, being defined as (large/small, etc.) “*quantity of the action*“, (long/short, etc.) “*duration of the action*“, and (higher/lower, etc.) “*intensity of the action*“.

Subsequently, we have marked the verbal derivatives featured with prefixes “na-“ and “u-“ expressing the semantics of both small and large quantity of the action and specifying their semantic content. Thus, based on their lexicographic definition we have separated their partial meanings and meaning nuances, indicated the rate of productivity, synonymic relationships with other derivatives as well as interactions among the sememes for polysemantic lexemes, as well as functions of a prefixative within the context and framework of forming certain semantic groups, etc. Afterwards the same procedures have been applied for the material involving equivalents in Serbian language, which fact, at the end might allow analyzing the types of equivalence. Consequently formal (“na-“ and “u-“) and semantic equivalents are denoted, translational semantization is stated more precisely, convergence and divergence trends were defined, conformity of both lexicographic and contextual equivalents is analyzed,

while solutions are offered in the form of different transposition methods with respect to communication functions of the whole statement.

Based on analyzed material, we have achieved the conclusion, that analyzed verbal prefixes are expressing a semantic features of quantity in both languages; nevertheless, should the subject matter concerns the large quantity of the action, in Serbian language about a half of prefixes are participating in expressing the foregoing quantity; vice versa expressing a small quantity of the action the trends between the languages hereof are more balanced, nevertheless still in favor of the Czech language. Furthermore, we may assert, that expressing the large quantity of the action the prefix “na-“ is more engaged both in Czech and Serbian and any and all its partial meanings are productive ones, while in case of small quantity of the action, two of three are of low productiveness, respectively non-productive. As for the prefix “u-“, we may say, that in the Czech language it participates in semantics of the large and small quantity of the action being productive always for a single meaning only, while in other meanings it is of low productivity, comparing with Serbian language, than it is fully non-productive. Taking into account the equivalence, thereafter for Serbian the following possibilities were ascertained: 1. a formal equivalence, i.e. derivative being created by the same prefix featured with the same or similar meaning; and 2. a semantic equivalence, involving: a) a derivative represented by another prefix featured with the same or similar meaning, pertinently being put in more precise qualifiers (most frequently of quantitative type); b) non-prefixal verb, pertinently being specified more precisely thru additional qualifiers (most frequently of quantitative type); c) non-verbal lexemes – adverbial derivatives created by a prefix or suffix having the same or similar meaning, pertinently specified more precisely via additional qualifiers (most frequently of quantitative type); and d) other transposition procedures, e.g. thru definition of meaning, a fixed expression, adding, and contextual element redistribution, etc.

Dissertation herein submits the fact, that rich semantic links and functioning of verbal prefixes both in the Czech and Serbian languages may be revealed and specified precisely thru their detailed analysis only. Comparing these relative languages we may define specific particularities in any of the above languages that remain hidden when analyzing those verbal derivatives hereof for one of them only.

Keywords: verbal prefix, large quantity of action, small quantity of action, Czech language, Serbian language, contrastive analysis, formal equivalence, semantic equivalence, lexicographic equivalent, contextual equivalent.

Scientific field: Slavistics

Narrow scientific field: Bohemistics, Czech language, Serbistics, Serbian language

UDC: 811.162.3'373.611(043.3)

811.163.41'373.611(043.3)

811.162.3'373.611:811.163.41'373.611(043.3)

САДРЖАЈ

Увод	14
Префиксална творба глагола.....	14
Глаголски префикси – формална страна.....	17
Функције глаголских префикса	21
Глаголски префикси као предмет истраживања.....	26
Двострука и вишеструка префиксација.....	55
Префиксација глаголских позајмљеница.....	60
Предмет и циљ рада, методолошки поступак, грађа.....	68
I Велика и мала количина радње	72
1. Појам велике и мале количине радње у чешком и српском језику и претходна истраживања.....	72
1. 1. Семантика велике и мале количине радње префикса у чешком језику.....	83
1. 2. Семантика велике и мале количине радње префикса у српском језику.....	93
1. 3. Еквиваленција.....	101
II Префикс <u>па-/на-</u>	111
1. Велика количина радње.....	111
1. 1. Семантика велике количине радње префикса <u>па-/на-</u> у чешком и српском језику.....	111
а) <i>Радњом накупити, нагомилати</i>	112
а. 1. Семантика <i>радњом накупити, нагомилати</i> у чешком језику.....	112
а. 2. Семантика <i>радњом накупити, нагомилати</i> у српском језику.....	131
а. 3. Еквиваленција.....	138

1. 2. Дефинисање значења <i>много, често, дуго</i> <i>вршити/проживљавати радњу</i> и значења <i>вршити радњу до</i> <i>задовољења субјекта</i> у чешком и српском језику.....	155
б) <i>Много, често, дуго вршити/проживљавати радњу</i>	164
б. 1. Семантика <i>много, често, дуго</i> <i>вршити/проживљавати радњу</i> у чешком језику.....	164
б. 2. Семантика <i>много, често, дуго</i> <i>вршити/проживљавати радњу</i> у српском језику.....	172
б. 3. Еквиваленција.....	178
в) <i>Вршити радњу до задовољења субјекта</i>	187
в. 1. Семантика <i>вршити радњу до задовољења</i> <i>субјекта</i> у чешком језику.....	187
в. 2. Семантика <i>вршити радњу до задовољења</i> <i>субјекта</i> у српском језику.....	197
в. 3. Еквиваленција.....	206
2. Мала количина радње.....	217
2. 1. Семантика мале количине радње префикса <u>па</u> - у чешком језику.....	217
2. 2. Семантика мале количине радње префикса <u>на</u> - у српском језику.....	220
а) <i>Делимично извршити радњу</i>	222
а. 1. Семантика <i>делимично извршити радњу</i> у чешком <i>језику</i>	222
а. 2. Семантика <i>делимично извршити радњу</i> у српском <i>језику</i>	231
а. 3. Еквиваленција.....	237
б) <i>Извршити радњу слабијим интензитетом</i>	245
б. 1. Семантика <i>извршити радњу слабијим</i> <i>интензитетом</i> у чешком језику.....	245
б. 2. Семантика <i>извршити радњу слабијим</i> <i>интензитетом</i> у српском језику.....	246
б. 3. Еквиваленција.....	246
в) <i>Извршити кратку, тренутну радњу</i>	249

в. 1. Семантика <i>извршити кратку, тренутну радњу</i> у чешком језику.....	249
в. 2. Семантика <i>извршити кратку, тренутну радњу</i> у српском језику.....	249
в. 3. Еквиваленција.....	250
III Префикс <u>ц</u>-/<u>у</u>-.....	256
1. Велика количина радње.....	256
1. 1. Семантика велике количине радње префикса <u>ц</u> - у чешком језику.....	256
1. 2. Семантика велике количине радње префикса <u>у</u> - у српском језику.....	259
а) <i>Вршити радњу до исцрпљења или смрти субјекта/објекта</i>	260
а. 1. Семантика <i>вршити радњу до исцрпљења или смрти субјекта/објекта</i> у чешком језику.....	260
а. 2. Семантика <i>вршити радњу до исцрпљења или смрти субјекта/објекта</i> у српском језику.....	272
а. 3. Еквиваленција.....	274
б) <i>Уништити или оштетити објекат сталном или честом радњом</i>	286
б. 1. Семантика <i>уништити или оштетити објекат сталном или честом радњом</i> у чешком језику.....	286
б. 2. Семантика <i>уништити или оштећења објекта сталном или честом радњом</i> у српском језику.....	289
б. 3. Еквиваленција.....	289
в) <i>Постићи резултат или жељени циљ интензивним вршењем радње</i>	292
в. 1. Семантика <i>постићи резултат или жељени циљ интензивним вршењем радње</i> у чешком језику.....	292
в. 2. Семантика <i>постићи резултат или жељени циљ интензивним вршењем радње</i> у српском језику.....	295
в. 3. Еквиваленција.....	295
2. Мала количина радње.....	304
2. 1. Семантика мале количине радње префикса <u>ц</u> - у чешком језику.....	304

2. 2. Семантика мале количине радње префикса <i>у-</i> у српском језику.....	306
а) <i>Радњом одвојити/одстранити мању количину из целине</i>	306
а. 1. Семантика <i>радњом одвојити/одстранити мању количину из целине</i> префикса <i>ц-</i> у чешком језику.....	306
а. 2. Семантика <i>радњом одвојити/одстранити мању количину из целине</i> префикса <i>у-</i> у српском језику.....	312
а. 3. Еквиваленција.....	312
б) <i>Извршити кратку (вербалну или мимичку) радњу</i>	315
б. 1. Семантика <i>извршити кратку (вербалну или мимичку) радњу</i> у чешком језику.....	315
б. 2. Семантика <i>извршити кратку (вербалну или мимичку) радњу</i> у српском језику.....	318
б. 3. Еквиваленција.....	318
в) <i>Извршити мањи покрет у страну или уназад</i>	320
в. 1. Семантика <i>извршити мањи покрет у страну или уназад</i> у чешком језику.....	320
в. 2. Семантика <i>извршити мањи покрет у страну или уназад</i> у српском језику.....	323
в. 3. Еквиваленција.....	324
Закључак	330
Литература	340
Списак скраћеница	356

УВОД

Глаголски префикси су језичке јединице које имају специфичан статус у оквиру науке о грађењу речи, морфологије и лексикологије. Разлог томе је непостојање јединствене дефиниције њихове природе, па самим тим и творбеног поступка у којем они као средства учествују, као и неусаглашеност мишљења која се тичу њихових главних функција које остварују у комбинацији са мотивном речју, а то су граматичка функција перфективизације и лексичка функција семантичке модификације. Због тога представљају интересантно полазиште у језичким истраживањима, којих је до данас, са различитим закључцима и резултатима, било доста, како у оквиру чешког, тако и српског језика. Из тог разлога се на овом месту, пре него што дефинишемо предмет нашег рада, осврћемо на проблематику префикса.

Префиксална творба глагола

На првом месту, дакле, нема јединствене дефиниције глаголске префиксације као творбеног поступка. У **чешком језику** глаголска префиксација се у већини литературе сматра извођењем (*odvozování*). Рецимо, граматика *Mluvnice češtiny* дефинише префиксалну творбу глагола на следећи начин: „*Odvozování sloves předponami... je základní, nejproduktivnější a nejfrekventovanější způsob tvoření sloves. Jeho podstata spočívá v tom, že se před základové slovo předdrží slovo tvorný morfém – předpona...*“¹ Видимо да се ради о морфема а не о лексеми, дакле нема говора о слагању. Свакако, префиксација се не сматра потпуно истим поступком као суфиксација и то наглашава нпр. М. Докулил дајући овом поступку „*пелазни карактер*“, као и В. Шмилауер који објашњава да „*předpony nepřistupují ke kmenu základu, nýbrž k celému základnímu slovu; významová skupina se nemění, nýbrž se provádí jen obměna v jejich mezích...*“, а исто тако наглашава да се префиксација не може сматрати слагањем „*protože se tu nespojují dvě významová*

¹ Dokulil, M. – Horálek, K. – Hůrková, J. (eds.), *Mluvnice češtiny I: Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfématika, Tvoření slov*, Praha 1986, стр. 386–387.

slova, nýbrž jedno významové slovo s prvkem povahy formální...“.² Joш детаљније то образлаже М. Докулил: „Okolnost, že prefixy existují dosud většinou jako relativně samostatná slova – předložky – která se vyvinula z autosémantických slov – adverbii, vedla některé badatele (u nás např. akad. Trávníčka) k tomu, že považují prefigování za zvláštní druh skládání. Proti tomuto pojetí mluví však nejen vzpomenuť okolnost, že předpona není nikdy... samostatným slovem, ale především to, že se některé prefixy mimo funkci předpon vůbec nevyskytují, přičemž není mezi obojími předponovými útvary podstatnějšího rozdílu (srov. vyhodit – odhodit, zahodit; rozvinout – svinout, zavínout).“³ Префиксацију сматра слагањем само Ф. Травњичек.⁴

Што се тиче **српских извора** скоро сви граматичари се приклањају термину слагање.⁵ Сложенице нпр. М. Стевановић дефинише као „речи које су постале срастањем двеју или више посебних речи у једну...“ и додаје: „С префиксима су, уствари, све оне сложене речи што као први део имају неки предлог који је тек срастањем с другим делом сложеннице постао префиксом...“⁶ Он сложеним глаголима назива оне који су „постали од простих, њиховим слагањем са појединим префиксима...“.⁷ О „прилозима-предлозима“ који су „срасли“ са глаголом говори А. Белић и додаје „да је срастање предлога са глаголима и претварање њихово у префиксе дало необичну живост и многострукост словенском глаголу. Основна је црта тог развитака да се синтагматско значење префикса или чува у глаголској сложенници, или даје са значењем глагола нова значења или се претвара – у словенским језицима – у

² Dokulil, M., *Tvoření slov v češtině I: Teorie odvozování slov*, Praha 1962, стр. 23; Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, Praha 1971, стр. 12.

³ Dokulil, M., *Tvoření slov*, стр. 23 и 147. Слично томе говори и П. Хаузер (Hauser, P., *Nauka o slovní zásobě*, Praha 1980, стр. 106), наиме да се сложеннице граде од пунозначних речи, што префикси нису, као и да се значења префикса и предлога не поклапају јер префикси некада имају чисто видско, дакле само граматичко, значење итд.

⁴ Trávníček, F., *Mluvnice spisovné češtiny I: Hláskosloví, Tvoření slov, Tvarosloví*, Praha 1949, стр. 378. Осврћући се на ово схватање Ф. Травњичека, као и на закључке словачких лингвиста, Ј. Хорецки заступа мишљење да се ради о извођењу, а не о слагању, наводећи као главни доказ то што су у творбеном моделу сложенница оба елемента слободна, тј. и у први и у други део је могуће додати одређену лексему, док је код творбеног модела префиксалних глагола једно место увек заузето префиксом, а само је на друго место могуће додати поједине глаголе (Hogecký, J., *O tvoreni sloviés predponami*, SlovR, 22, 1957, стр. 141–155).

⁵ У граматикама хрватског језика овај поступак се такође назива слагањем, а глаголи настали префиксацијом називају се сложеним глаголима или глаголским сложенницама. Види нпр. у Тежак, S., Vabić, S., *Gramatika hrvatskoga jezika: Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Zagreb 1994, стр. 149, или у Varić, E., Lončarić, M. et al., *Hrvatska gramatika*, Zagreb 1995, стр. 379.

⁶ Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, Београд 1964, стр. 414, 443.

⁷ Исто, стр. 453. Сложеним глаголима, одн. префиксалним сложенницама их називају и аутори *Мале српске граматике* (Београд 2007, стр. 115) Р. Симић и Ј. Јовановић.

ознаку глаголског вида...“.⁸ И у граматичици *Савремени српскохрватски језик* говори се о „*простом срастању*“ (без спојног вокала) двеју речи – префикса и глагола – које се називају сложеницама.⁹ Нешто слично говори и Ж. Станојчић, наиме да су префикси „*предлози са функцијом везане префиксалне морфеме...*“ и да „*мењају значење глагола с којим срастају у сложеницу...*“.¹⁰ Т. Маретић исто сматра да се ради о сложеницама, а префиксе назива предлозима. Ипак, он наглашава да се не ради о пукој семантици предлога: „*Kad bi prijedlozi u glagolskim složenicama imali svagda samo ono značenje što ga imaju i izvan njih... , ne bi o tim složenicama gotovo trebalo ni govoriti, ali budući da je prijedlozima u ovakvim riječima često značenje osobito, zato treba ići od prijedloga do prijedloga te vidjeti koja mu je služba u glagolskim složenicama...*“.¹¹ С. Бабић такође говори о слагању, али као о посебном начину, образлажући да пошто „*mnogi prefiksi i nisu samostalne riječi i što oni koji jesu često u tvorenci nemaju značenja koja imaju kao samostalne riječi... načuti, naslušati se, popiti... , smatra se da prefiksалna tvorba ide u izvođenje, a ne u slaganje. Ipak, zbog definicije izvođenja i slaganja i zbog jedinstvenosti ovoga tvorbenoga načina prefiksалnu ćemo tvorbu smatrati slaganjem, tvorenice prefiksалne tvorbe složenicama, ali ćemo zbog posebnosti prefiksалne tvorbe takve tvorenice ubrajati u posebnu vrstu složenica...*“.¹² О префиксацији своје мишљење даје и И. Клајн који на основу поређења префикса и предлога закључује да је подударност „*само привидна и у суштини дијахронијска...*“ и да префикси „*функционално представљају битно другачију језичку јединицу – формант, а не реч...*“.¹³ Из тог закључка наравно проистиче да префикси нису речи него афикси, те да префиксација није врста слагања, већ посебан начин творбе, те тако речи са

⁸ Белић, А., *О језичкој природи и језичком развоју*, Београд 1958, стр. 133. Слично он говори и на другом месту (*Савремени српскохрватски књижевни језик II: Наука о грађењу речи*, Београд 1949, стр. 295), а префиксалне глаголе назива правим сложеним глаголима „*јер у њима префикси увек задржавају извесну аутономију: осећају се као делови сложеног глагола и уносе у њ или измену реалног значења (ископати – копањем извадити из земље) или измену глаголског вида (вршити – свршити)...*“.

⁹ Станојчић, Ж. – Поповић, Љ. – Мицић, С., *Савремени српскохрватски језик и култура изражавања: Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд – Нови Сад 1989, стр. 123.

¹⁰ Станојчић, Ж., *Граматика српског књижевног језика*, Београд 2010, стр. 255.

¹¹ Maretić, T., *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, Zagreb 1963, стр. 411.

¹² Babić, S., *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku: Nacrt za gramatiku*, Zagreb 1986, стр. 33.

¹³ Клајн, И., *Творба речи у савременом српском језику I: Слагање и префиксација*, Београд 2002, стр. 176–177.

префиксом назива префиксалним твореницама или префиксалима.¹⁴ У неким новијим србистичким радовима заступа се исто мишљење. М. Радовић-Тешић каже: „Ново граматичко мишљење (како у српском тако и у другим словенским језицима) префиксацију дефинише као аутентични самосвојни творбени начин помоћу чијих механизма настају нове речи, начин – значи – који није ни слагање ни извођење... него нешто између тог двога... Префикси, иначе, у свести говорника функционишу као самостални језички елементи, за разлику од суфикса...“¹⁵

Говорећи о деривационом појмовном апарату у српском језику, Б. Ћорић истиче да се „у складу са праксом префиксација сматра специфичним начином творбе у оквиру композиције...“, али и напомиње „да има и друкчијих схватања у славистици по којима префиксација припада деривацији у ужем смислу, тј. извођењу речи, а не тзв. слагању или композицији“, тј. да се термином деривација, употребљеном „у ужем значењу (као, рецимо, супротност композицији, слагању) њиме обухвата афиксација уопште, дакле – и суфиксација и префиксација“. Истиче такође да је термин изведеница (дериват) двозначан, те да се у ужем значењу користи „за производ суфиксације и префиксације“, а у ширем „за сваки производ творбе речи (укључујући и сложенице)“.¹⁶

С обзиром на то да се ни у чешком језику префиксација не сматра слагањем, приклонимо се наведеним новијим мишљењима у српској дериватологији и користити термин изведеница који предлаже Б. Ћорић.

Глаголски префикси – формална страна

Префикси воде порекло од предлога и слажу се мање или више формално са њима, али поред ових примарних, постоје још и префикси који нису пореклом

¹⁴ Клајн, И., *Творба речи... I*, стр. 180. И Д. Гортан-Премк (*О несамосталним семантичким елементима у структури лексема*, ЈФ, 52, 1996, стр. 22) назива их слично „префиксним твореницама“, додајући да то чини јер сматра да су префикси лексичке јединице које су на прелазу између лексемског и морфемског нивоа. У чешком језику се префиксални деривати називају слично – *prefixativa*.

¹⁵ Радовић-Тешић, М., *Богаћење лексике префиксацијом*, СЈ, 9, 1–2, 2004, стр. 219–226.

¹⁶ Ћорић, Б., *Деривациони појмовни апарат у српском језику*, СЈ, 7, 1–2, 2002, стр. 198; Ћорић, Б., *Творба именица у српском језику*, Београд 2008, стр. 10–11, 16.

од њих. У чешком језику то су roz- и vy-, а са синхронијског становишта и префикс vz-, који је међутим у старочешком језику имао свој пандан у виду предлога. У српском језику то су префикси про- и раз-, а префикс пре- формално се не слаже са предлогом *преко*, али семантички се изводи из његовог просторног значења, као што уосталом и у чешком језику префикс пře- није формално истоветан са предлогом *přes*.¹⁷

У граматицама и приручницима **чешког језика** најчешће се наводе следећи глаголски префикси: do-, na-, nad(e)-, o-, ob(e)-, od(e)-, po-, pod(e)-, pro-, pře-, před(e)-, při-, roz(e)-, s(e)-, u-, v(e)-, vy-, vz(e)-, z(e)- и za-.¹⁸

Префикси o- и ob- третирају се у литератури различито. Рецимо Граматика *Mluvnice češtiny* и речник *SSJČ* наводе их као један префикс, а са друге стране граматика *Příruční mluvnice češtiny*, као и Ф. Ухер, В. Шмилауер и др. као два префикса.¹⁹ В. Шмилауер нпр. за ова два префикса каже да имају „*v podstatě shodný význam... volba mezi nimi závisí hlavně na potřebě důrazu (ob- je významově silnější) a na povaze první souhlásky slovesa...*“.²⁰ Слично се наводи у *Етимолошком речнику* Ф. Копечног и Ј. Холуба који наглашавају да се ова два префикса током развоја језика укрштају, нпр. старочешки *očerstviti* према новочешком *občerstvit*.²¹ М. Докулил мири оба становишта када дефинише: „*Zvláštní případ tvoří předpony o-/ob-, jejichž významové okruhy se protínají a které se v důsledku toho mohou v tomto průniku hodnotit jako varianty (ovázat – obvázat, omezit – obmezit...*“.²²

¹⁷ Клајн, И., *Творба речи... I*, стр. 269. *Mluvnice češtiny I*, стр. 387. О томе говори А. Белић и наглашава да се заправо сви префикси у неком од словенских језика употребљавају као предлози, чак и предлог раз- у словеначком, те да њихова употреба у свим словенским језицима „*показује да ту имамо заиста старе предлоге...*“ (*Историја српскохрватског језика II*, св. I: *Речи са деκлинацијом*, Београд 1962, стр. 261–262). Исто се говори и у енциклопедијском лексикону *Српскохрватски језик*, наиме да се претпоставља да су префикси некада били засебне речи и да се већина њих и данас употребљава као предлози, осим префикса пре-, про- и раз- који се „*u svom današnjem liku ne osećaju i ne upotrebljavaju više kao predlozi...*“ (Ресо, А., Станојчић, Ж. (eds.), *Енциклопедијски лексикон Мозаик знања I: Српскохрватски језик*, Београд 1972, стр. 378).

¹⁸ Даље у раду не наводимо аломорфе ни у чешком нити у српском језику.

¹⁹ *Mluvnice češtiny I*, стр. 396; Karlík, P. – Nekula, M. – Rusínová, Z. (eds.), *Příruční mluvnice češtiny*, Praha 1996, стр. 200; Uher, F., *Slovesné předpony*, Brno, 1987, стр. 27.

²⁰ Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр. 170.

²¹ Корећни, Ф., Holub, J., *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1952.

²² Dokulil, M., *Tvoření slov*, стр. 148.

Префикс у- присутан је у западнословенским и источнословенским језицима, док је у јужнословенским језицима његов еквивалент префикс из-.²³

Ситуацију која се тиче инвентара глаголских префикса у српском језику детаљно је описао И. Клајн и нема потребе на овом месту то поново разрађивати.²⁴ Ми ћемо овде навести, како их он назива, „*класичне*“ префиксе који се већином помињу у литератури: до-, за-, из(а)- (ис-, иш-, иж-, и-), на-, над(а)- (нат-), о-, об(а)- (оп-), од(а)- (от-), по-, под(а)- (пот-), пре- (прет-, преду-), при-, про-, раз(а)- (рас-, раш-, раж-, ра-), с(а)- (з-, ш-), у- и уз(а)- (ус-, уш-).

Питање префикса о- и об- понавља се и у српском језику. Као један префикс наводи га М. Стевановић „*об- (о-, оба- и оп- испред безвучних сугласника) ...*“, сматра дакле о- за аломорф префикса об-, као и А. Белић који наглашава да је то исти префикс и да је о- настало од об- „*када се у зај. словенском б губило ...*“.²⁵ Т. Маретић дефинише на сличан начин: „*...u gdjekojim glagolima stoji bez ikakve razlike u značenju o i ob; na pr... ograditi ili obgraditi... Nije poznato, za što većina glagola može imati samo o ili samo ob; ovo je oboje ista riječ, samo je ob starije, o mlađe, a ne zna se, za što je prešlo ono prvo i ovo drugo.*“²⁶ П. Скок опет у *Етимологијском рјечнику* каже да је префикс об- варијанта префикса о- који је иначе носилац речничке одреднице.²⁷ И. Клајн их наводи као два префикса и образлаже да је најважније „*да се о- и об- формално разликују, а по значењу се само делимично поклапају, па у синхронијској анализи немамо разлога да их сматрамо за облике једног истог префикса ...*“.²⁸ Раздваја их и С. Бабић, али њихово основно значење (обухватање око предмета, са свих страна) описано је идентично.²⁹ М. Кантор сматра да су то два различита префикса, а то потврђује навођењем минималних парова (нпр. *осећи* : *онсећи*; *ојести се* : *објести се*) на основу којих утврђује да префикси о- и об- уносе потпуно различита значења у мотивни глагол, те да су они историјски можда функционисали само као

²³ О томе у Machek, V., *Etymologický slovník*, Praha 2010 и Rejzek, Jiří, *Český etymologický slovník*, Leda 2001.

²⁴ Клајн, И., *Творба речи... I*, стр. 239–240.

²⁵ Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, Београд 1964, стр. 458; Белић, А., *Савремени српскохрватски књижевни језик II*, Београд 1949, стр. 302.

²⁶ Maretić, T., *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, Zagreb 1963, стр. 384.

²⁷ Skok, P., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika II*, Zagreb 1972, стр. 533.

²⁸ Клајн, И., *Творба речи... I*, стр. 260.

²⁹ Babić, S., *Tvorba riječi*, стр. 483.

позиционе варијанте, али да то више није случај, већ да они функционишу као засебне морфеме.³⁰

Питање ових префикса није ограничено само на чешки и српски језик, већ се тиче и других словенских језика, нпр. руског и словачког, за које Е. Секањинова на основу анализе њихове семантике тврди: „*В... основном значении 'направления действия вокруг чего-л' они тождественны, но в остальных значениях расходятся и являются двумя отдельными приставками.*“³¹

Нама није циљ да етимолошком и дијакхронијском анализом о- и об- у чешком и српском језику потврдимо или оповргнемо једну или другу могућност, те ћемо их наводити као два префикса, али нећемо раздвајати сама њихова значења нити изведенице које их изражавају.

С обзиром на то да су чешки и српски блиско сродни језици, по питању глаголских префикса упечатљива је велика сличност на формалном плану. Ова чињеница међутим никако не претпоставља потпуно исту ситуацију на семантичком плану. Иако се подразумева знатна семантичка сличност која је последица језичке блискости, постоје и незанемарљиве разлике у значењима глаголских префикса. На то упозорава Б. Терзић када каже да „*истоветан или близак формални исказ могу у конфронтираним језицима имати... различит семантички третман...*“.³² Таквим појавама треба посветити пажњу, посебно у настави језика, јер је међујезичка хомонимија чест узрочник интерференције.³³

³⁰ Kantor, M., *The Serbo-Croatian Preverbs o- and ob-*, ЗМСФЛ, 27–28, 1984–1985, стр. 321–325.

³¹ Секанинова, Э., *Значения приставок о- и об- в русском и словацком языках*, SlavSl, 10, 3, 1975, стр. 227.

³² Терзић, Б., *Руско-српске језичке паралеле*, Београд 1999, стр. 17. Нешто слично истиче и М. Докулил, на име да схватање узајамних односа творбених система језика који се пореде може да буде потпуно, једино ако се формална средства посматрају кроз њихову употребу јер и поред формалне истоветности системи могу да испоље приличну разлику у конкретној примени. (Dokulil, M., *Ke koncepci porovnávací charakteristiky slovanských jazyků v oblasti „tvoření slov“*, SaS, 24, 2, 1963, стр. 86–87).

³³ Интерференцију дефинише К. Кончаревић: „*Приликом овладавања страним језиком испољава се снажна тенденција матерњег језика, коме је подређен начин мишљења ученика, да намеће своје моделе и решења на страном језичком материјалу. Као резултат ове тенденције настаје међујезички пренос, или трансфер: правила матерњег језика тако се преносе на страни. Трансфер може бити позитиван, уколико су та правила присутна и у страном језику као његово иманентно својство, и негативан, уколико се та правила не могу применити на страни језик. Овај други случај називамо интерференцијом.*“ (Савремена настава руског језика: Садржаји, организација, облици, Београд 2004, стр. 85).

Функције глаголских префикса

Глаголски префикси имају две важне функције: **функцију перфективизације** и **функцију семантичке модификације**.

Перфективизација подразумева стварање свршеног видског парњака несвршеног глагола.³⁴ У већини литературе сматра се да су видски парови заправо

³⁴ Перфективне и имперфективне глаголе дефинише нпр. *Česká mluvnice* на следећи начин: „... *dokonavé sloveso vyjadřuje děj jako nějak ohraničený, nedokonavé jako prostě probíhající bez ohraničení. Sloveso dokonavé vyjadřuje především děj dokonavý, ale může vytykat i začátek děje (rozběhl se) nebo jeho časovou vymezenost (poseděl); vždy však vyjadřuje děj chápaný jako uzavřený celek... Slovesa nedokonavá prostě jen nevyjadřují děj jako dokonavý (dokonavost je příznakem děje a slovesa nedokonavá jsou tedy ‚bezpříznaková‘).*“ (Havránek, B. – Jedlička, A., *Česká mluvnice*, Praha 1963, стр. 219–220). Слично видске парове схвата и Ј. С. Маслов када каже да је перфективни глагол семантички маркирани члан опозиције или јаки члан, који изражава радњу у њеној целовитости, а имперфективни глагол немаркирани или слаби члан који црту целовитости/нецеловитости не изражава (Маслов, Ј. С., *Очерки по аспектологии*, Ленинград, 1984, стр. 15). И Ф. Копечни на исти начин дефинише свршени вид као маркирани (*příznakový*). (Копечный, Ф., [Из книги „*Основы чешского синтаксиса*“], in: Маслов, Ј. С. (ed.), *Вопросы глагольного вида*, Москва 1962, стр. 197. О томе да свршени вид означава радњу у целини, али не у процесу протицања, као што несвршени вид не садржи црту целовитости радње, већ радњу као процес, говори нпр. у руском језику А. В. Бондарко (*Вид и время русского глагола*, Москва 1971, стр. 4, 17). Основном карактеристиком свршености и несвршености сматра К. Свобода завршеност и незавршеност, евент. трајање радње, а исправност тог схватања анализира кроз употребу глаголског вида у прилошким, а посебно у временским реченицама (Svoboda, K., *K pojetí nedokonavosti a dokonavosti českých sloves*, NŘ, 61, 3, 1978, стр. 127–133). Проблем дефиниције свршеног/несвршеног глагола покушао је да реши Ф. Копечни на основу критеријума који је дефинисао: „*Dokonavá jsou přece ta slovesa, která nemohou tvořit futurum pomocí budu + infinitiv. Nebo naopak: za nedokonavé můžeme prohlásit jen takové sloveso, u něhož takové opisné futurum utvořit můžeme.*“ Он истиче да напуштање овог становишта може довести до погрешног закључка да би у чешком језику сви свршени глаголи могли у другачијем контексту истовремено да буду и несвршени (Кореčný, F., *Nový úměr nedokonavosti českých sloves?*, NŘ 60, 4, 1977, 185–189). Што се тиче префиксације у функцији перфективизације А. Достал по овом питању говори: „*Sama prefixace je předšlovanská, funkci v aspektovém systému má však jen v slovanských a baltických jazycích.*“ Он је даље дефинише: „... *každé připojení předpony mění nedokonavé sloveso v dokonavé, je-li předpona skutečně připojována a je-li lexikální význam daného (neodvozeného) slovesa perfektivovatelný...*“ (Dostál, A., *Studie o vidovém systému v staroslověnině*, Praha 1954, стр. 251, 255)“ Бавећи се префиксацијом дијахронијски П. Дилпарић истиче њену улогу у развоју нове категорије глаголског вида. Префикси су у глаголе првобитно уносили иста значења као и одговарајући предлози, дакле просторна, а касније и апстрактна значења, те они нису првобитно обележавали видска значења, већ су представљали средства за образовање нових глаголских лексичких значења. Касније се, како аутор наводи, „*процесом апстраховања просторна ограниченост радње преозначава у временску: префикс развија значење свршености радње у времену. На тај начин у словенској категорији вида укрстила су се два система релација: старији, дистинкције по степену трајања, Aktionsart, и млађи, дистинкције по свршености и несвршености, Aspekt (О значају предлога и префикса у еволуцији надежних и видских значења, НССУВД, 32, 3, 2002, стр. 64).*“ Ф.Травњичек у вези са префиксацијом перфективне глаголе дели на „*prostě dokonavá*“ који су свршени и без префикса (*dát, hodit, vzít*) и „*složeně dokonavá*“ који су свршени тек након додавања префикса (Trávníček, F., *Mluvnice spisovné češtiny II: Skladba*, Praha 1949, стр. 710). Ј. Курилович опет истиче да префикси никако не могу бити признати као формални показатељ граматичке категорије свршеног вида јер се не јављају само у чисто

исте лексеме различитог вида.³⁵ Префикси који са одређеним мотивним глаголима учествују у овом процесу обично се називају граматичким или семантички празним (*předpony gramatické, sémanticky prázdny*), или чисто видским префиксима (*čisté vidové prefixy*).³⁶ Њихов положај дефинише М. Докулил: „*Je-li*

граматичкој функцији, већ су често показатељи различитих лексичких значења (Курилович, Е., *Происхождение славянских глагольных видов*. in: Вопросы глагольного вида, стр. 258).

³⁵ Објашњава то на пример Ф. Копечни дајући пример *píšu, napišu, psávám, psal jsem, napsal jsem, budu psát* итд. напомињући да су то форме једне исте лексеме – глагола *psát* (Копечный, Ф., *[Из книги]*, стр. 199). Префиксал настао од простог имперфектива који представља његов видски парњак он назива „*prostě dokonavá dubleta slovesa základního*“ (Корећны, Ф., *Dva příspěvky k vidu a času v češtině*, SaS, 10, 1947–48, стр. 151). Л. Весели међутим у раду о индикаторима глаголског вида једном лексемом сматра облике „*правих видских парова*“ као што су *vypsat : vypisovat*, док неправе парове *dělat : udělat* сматра представницима две различите лексеме (Veselý, L., *Testy pro zjišťování vidové hodnoty vidového paradigmatu slovesa (indikátory slovesného vidu)*. SaS, 69, 3, 2008, стр. 211). Да је ово питање много комплексније потврђују и Ј. Паневова и П. Згал када кажу: „*Je li vid pokládán za gramatickou kategorii... , jde u dát-dávat, vařit-uvařit o podobný rozdíl jako u dávat-bude dávat, tedy o rozdíl tvarů. Klade-li se důraz na morfológické vlastnosti slovesného lexému (jeho konjugaci ap.), jeví se rozdíl vidový jako rozdíl dvou lexikálních jednotek s různými vlastnostmi.*“ (Panevová, J. – Sgall, P., *Slovesný vid v explicitním popisu jazyka*. SaS, 33, 4, 1972, стр. 299).

³⁶ У *Енциклопедијском рјечнику* Р. Симеона пише да се једни префикси „*zovu kadšto ,puni'... to su oni koji mijenjaju leksičko značenje odredbenice... , npr. u obamrijeti... , propasti... , a drugi ,prazni ili vidski'... jer mijenjaju samo vidsko značenje...*“ (Simeon, R., *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I i II: na 8 jezika*, Zagreb 1969, стр. 150–151). Ово становиште заступа нпр. М. Миркуловска у својој анализи префикса и префиксалних глагола у македонском и полском језику, а поред термина семантички празни префикси назива их „*десемантизирани*“ (Миркуловска, М., *За семантиката на префиксите на префиксалните деривати од основниот глагол казаџ / каже во македонскиот и полскиот јазик*, ЗбМСС, 42, 1992, стр. 168). А. Желе истиче да чисто видски префикси немају допунско значење и да је значење префиксалне морфеме заправо једнако значењу мотивног глагола уз додатну компоненту свршености (*Приставочно-предложные отношения в словообразовательной структуре глагола (на примере словенского языка)*. ЈФ, 63, 2007, стр. 121–148). Исто објашњава и И. Полдауф да префикс модификује глаголску основу „*i když tak někdy činí 'falešně', totiž nenovým rysem (přiblížit se)...*“ (Poldauf, I., *Souhrnný pohled na vid v nové češtině*, SaS, 25, 1, 1964, стр. 54). Он на другом месту још видске префиксе дели на две групе: „*Vidové jsou pak řadící, vstupuje-li ve spojení s nimi sloveso do skupiny sloves se společnou významovou stránkou a stejnou prefixací (psát napsat k nakreslit, narýsovat atd., vařit uvařit k udělat, usmažit, upražit atd.), nebo prostě vidové, tradiční, jestliže k takovému vstupu a vytváření subsumpčních seskupení nedochází.*“ (Poldauf, I., *Ještě k prostě vidovým předponám v češtině*, SaS, 17, 1956, стр. 170–171). О томе говори и у другим радовима, тако да заправо све префиксе дели на „*prostě vidové*“, „*řadící*“ и „*lexikální*“ (Poldauf, I., *Spojování s předponami při tvoření dokonavých sloves v češtině*, SaS, 15, 1954, стр. 50). Овакве префиксе Н. С. Авилова назива „*аспектуализованими*“, али наглашава да постоје разни степени те аспектуализације, од потпуно аспектуализованих који немају значење, већ само мењају вид глагола, до оних који су само делимично аспектуализовани и имају неку семантичку нијансу (*редактировать : отредактировать* – задржана је нијанса одрађивања радње у префиксу *от-*) (*Вид глагола и семантика глаголног слова*, Москва 1976, стр. 154). Тако префиксе дефинише и Е. Секанинова: од потпуно лексикализованих, преко оних који само модификују лексичко значење мотивног глагола, до префикса са нултим лексичким значењем код којих у први план иступа функција перфективизације и префикс означава само промену вида без утицаја на лексичко значење глагола (Sekaninová, E., *Sémantická analýza předponového slovesa v ruštině a slovenčine*, Bratislava 1980, стр. 39). И на другом месту ауторка на основу претходних истраживања ове проблематике у словенским језицима, као и након семантичке анализе префиксалних глагола у словачком језику, закључује да постоје префикси који не утичу на промену лексичког значења мотивног глагола, него само врше функцију видског индикатора, те и они, уз суфиксацију, представљају средство означавања видске опозиције глагола (Sekaninová, E., *Miesto prefixácie vo*

*význam předpony implicity již obsažen ve významu slovesa základového, předpona tento význam pouze zdůrazňuje, stává se však z hlediska lex. významu slovesa neobligátní a směřuje k tomu, aby se stala pouhým nositelem perfektivizace slovesa (srov. holit → oholit, psát → na-psat...).*³⁷ Сматра се да је критеријум за утврђивање ових префикса у непостојању, тј. немогућности грађења секундарних имперфектива.

Друга функција префиксације је лексичка. Модификација (*modifikace*) спада у ономасиолошку категорију, а подразумева да се значење мотивне речи само модификује, допуњава неком новом семантичком нијансом.³⁸ Префикси који

vidovom systéme slovanského slovesa, SlavSl, 5, 1, 1970, стр. 17–34). Надовезујући се на радове о чисто видским префиксима, посебно на закључке И. Поддауфа и Ф. Копечног, истиче М. Комарек да њихово утврђивање није ни мало лако јер се поставља питање у којој мери су такви префиксални перфективи семантички истоветни са својим простим имперфективима, као и у којој мери имперфективи тих парова могу бити перфективизовани. На основу анализе неких парова који се уобичајено наводе као видски, нпр. *zhrozit se, podivit se, uslyšet* итд., за чије имперфективе каже да само констатују одређени емоционално или интелектуално вреднујући став субјекта (*hrozit se, divit se*), или реакцију органа на одређени подстицај (*slyšet*), док перфективи изражавају настанак таквог стања (*uslyšet*), евент. и ограничавање на краћи временски период (*zhrozit se, podivit se*), те да су то динамички глаголи, за разлику од имперфективних који су статички. Из свега тога произилази да се ти парови не могу сматрати видским у стриктном смислу, те се сходно томе не ради ни о чисто видским префиксима. Komárek, M., *Prefixace a slovesný vid (k prefixům prostě vidovým a subsumpci)*, SaS, 45, 1984, стр. 261. Надовезујући се на М. Комарека закључује и З. Д. Попова, анализирајући префиксалне глаголе и семантику префикса у руском језику, да префикс у значење глагола уноси неку нову сему, која га чини лексички различитим од мотивног глагола, те да чисто видски префикси не постоје и да је „искать решение проблемы вида в семантике глагольных приставок бесперспективно...“ (*Категория славянского глагольного вида: дискуссии, возможные решения*, JФ, 62, 2006, стр. 243). А. В. Исаченко поређењем чешких и руских глагола долази такође до закључка да у словенским језицима нема чисто видских префикса јер се иста радња у различитим језицима може схватати другачије, на шта указују различити префикси који су употребљени: чеш. *vugumovat, vyrabovat* према рус. *steret, ograbit'* итд. (Isačenko, A. V., *Slovesný vid, slovesná akce a obecný charakter slovesného děje*, SaS, 21, 1960, стр. 12). А. Белић каже да вид заправо не зависи од префикса као таквог, већ од употребе префикса и глагола у реченици (*О језичкој природи*, стр. 133).

³⁷ Dokulil, M., *Tvoření slov*, стр. 51.

³⁸ Наводи тако нпр. М. Стевановић (*Савремени српскохрватски језик I*, стр. 453). Исто модификацију дефинише и Б. Ћорић, наиме да се садржај основног појма суштински не мења, него му модификациона појмовна категорија само даје некакво додатно обележје, у случају глагола између осталог прилошким значењима (нпр. *носити - приносити, доносити, уносити, односити, проносити, преносити, сносити*), што је лексичка модификација. Осим ње постоји и модификација глаголског вида перфективизацијом (*радити : урадити*) и имперфективизацијом радње (*оточити : отакати*), затим понављањем радње (*бости : убадати*) и подељеношћу радње (*поумирати*) (*О формално-семантичкој класификацији изведеница*, КњЈ, 49, 1–2, 2002, стр. 3–4). М. Докулил о модификационом типу ономасиолошких категорија као преовлађујућем код глагола каже: „*Vysvětluje se to především většími bohatstvím různých dějových momentů, které podléhají modifikacím: je to hlavně pestrá paleta různých odstínů způsobu slovesného děje, jako malá nebo velká míra (intenzita) slovesného děje, násobenost (kvantita) slovesného děje, momentánnost a durativnost, fázovost slovesného děje atd., a dále závaznost aspektové modifikace každého českého slovesa (to znamená, že každé české sloveso je buď dokonavé, nebo nedokonavé) a v neposlední řadě různé modifikace expresivní.*“ (Dokulil, M., *Dva příspěvky k odvozování sloves*, NŘ, 65, 1, 1982, стр. 2–3). У оквиру модификације значења Е. Паулини за словачки језик издваја нпр. две посебне групе: у прву групу спадају префикси који „*obmeňajú smer, mieru, časovú hranicu a pod. deja: priniesť... vysmiať*

учествују у овом процесу уобичајено се називају лексичким или семантички пуним (*předpony lexikální, sémanticky plné*) и они за разлику од „празних“ префикса могу да граде секундарне имперфективе, а потреба за њима се образлаже тиме што се значење префиксалне изведенице удаљило од мотивног глагола толико да они не могу да представљају видски пар као што га чине нпр. *psát : napsat; nисати : nаписати*, те функцију несвршеног глагола преузима секундарни имперфектив, нпр. *psát : přepsat : přepisovat; nисати : nреписати : nреписивати*.³⁹ Међутим, мишљења су подељена по питању семантички празних префикса и њиховог утврђивања, посебно што претходно наведени принцип није примењив у свим случајевима јер некада и у низу чисто видског пара постоји секундарни имперфектив, као и зато што код лексичког пара секундарни имперфектив може семантички да се разликује од свог перфективног пандана.⁴⁰

С обзиром на то да је у центру наше пажње у раду функција семантичке модификације, а не перфективизације, користимо назив „*чисто видски префикси*“

sa, poskočit'...“, а у другу групу сврстава оне који „*utvárajú nový, špecifikovaný význam: ... chodiť – nachodiť sa... , platiť – podplatiť...*“ (Pauliny, E., *Slovenská gramatika*, Bratislava 1981, стр. 81–82). Аутор, како видимо, пре свега узима у обзир однос префикса и мотивног глагола, тј. у којој мери је семантика мотивног глагола задржана у изведеници. У већини литературе сматра се дакле да је у питању модификација значења, али нпр. у граматици *Mluvnice současné češtiny* ова ономасиолошка категорија назива се мутацијом и образлаже да за разлику од грађења видских парова овде префикс мења семантику глагола (нпр. код глагола *plnit : doplnit*). Модификацијом се назива само процес грађења два и више префиксалних глагола истим префиксом као нпр. *nanařikat se, sesbírat, popojíždět* и сл. (Cvrček, V. et al., *Mluvnice současné češtiny 1: Jak se píše a jak se mluví*, Praha 2010, стр. 92–93).

³⁹ Специфичност секундарних имперфектива наглашава Х. Бјеличова када каже да се они у свим словенским језицима разликују од примарних имперфектива тиме што „*podobně jako perfektiva vyjadřují zaměřenost děje na jeho vnitřní mez, tak jak to předpokládá charakter daného děje, tj. jsou to slovesa s významem terminativním, na rozdíl od primárních imperfektiv či imperfektiv tantum, která mohou vyjadřovat terminativnost jen v příhodném kontextu...*“ (Běličová, H., *Nástin porovnávací morfolgie spisovných jazyků slovanských*, Praha 1998, стр. 89). На сличан начин их дефинише и Ф. Ухер када каже: „*Nejpodstatnějším závěrem zkoumání synonymity dvojic (prvotního imperfektiva a sekundárního imperfektiva, К. М-III.) je to, že ve velkém počtu případů... předponová imperfektiva nejsou se základními imperfektivy totožná, a to právě proto, že druhým z nich schází rys dosažení/dosahování rezultátu...*“ (Uher, F., *Slovesné předpony*, Brno 1987, стр. 52).

⁴⁰ Анализом префиксалних глагола и њихових секундарних имерфектива И. Грицкат долази до закључка да се код префиксала у којима је постигнута „*максимално чиста перфективизација, без лексичких примеса...*“ у српском језику мање употребљавају секундарно имперфективизовани глаголи него у неким другим језицима, као нпр. у руском. Закључује да је разлог томе што је накнадно изграђен трећи члан у низу *мерити : измерити : измеравати* таутологичан у односу на први, као и да је основни имперфективни глагол више семантички оптерећен, тј. широкозначан, чиме се фаворизује повратак на њега (*Одлике глаголског видског парњаиства као семантички индикатори*, Зборник за филологију и лингвистику, 27–28, 1984–85, стр. 201–202). Исто је за ове односе глагола у чешком језику закључио Ф. Ухер: „*... původní imperfektiva bývají významově i intencně širší ...*“ (Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 51).

и „чисто видско значење“ јер довођење у питање постојања чисто видских парова, као и само питање глаголског вида, захтева засебно истраживање.

Посебну категорију која је у вези и са видом и са модификацијом значења представља тзв. **начин глаголске радње** (*způsob slovesného děje*). Осим поменутог користи се и немачки термин *Aktionsart*, као и *видски лик* како се у србистичкој литератури често назива, а у новије време и термин *акционалност*.⁴¹ Према приручнику *Encyklopedický slovník* постоје две основне поделе: а) начин глаголске радње се сматра деривационом категоријом и у обзир се узимају само глаголи грађени од глагола, и то не чисто видски глаголи који не изражавају лексичку, већ само граматичку модификацију значења; б) начин глаголске радње није деривациона категорија и у оквиру ње се посматрају сви глаголи, дакле и они који само изражавају глаголски вид, као и они који нису префиксалне изведенице. Ова друга подела такође оперише новим термином (акционалност) и утврђује семантичке групе глагола, као што су: ингресивни (изражавају почетак радње – *zakřičet*), делимитативни (изражавају већином кратко трајање радње – *posedět*), финитивни (завршна фаза радње – *dočíst*), сатуративни (вршење радње до задовољења субјекта – *vyspat se*), дистрибутивни (*pozamykat*) и др.⁴²

⁴¹ Ф. Чермак напомиње да је начин глаголске радње повезан и са видом, мада само у извесној мери и да заправо представља променљиви број семантичких категорија глагола, тј. његове радње, као што је нпр. фаза, мера, деминутивност, евент. и каузативност, итеративност и фреквентативност итд. (Čermák, F., *Jazyk a jazykověda*, Praha 2004, стр. 141). А. Достал такође истиче да је исправно и опште прихваћено да се глаголски вид одваја од начина глаголске радње, тј. да се не обухвата појмом видске категорије и додаје: „*Ve vidové kategorii rozeznáváme jen dokonavost a nedokonavost, není prospěšné pro pochopení slovesného vidu v slovanských jazycích zahrnovat sem ještě významové odstíny jiného druhu.*“ (Dostál, A., *K slovesným kategoriím, zvláště vidu a času*, Přednášky v IX. běhu letní školy slovanských studií, Praha 1966, стр. 44).

⁴² Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. et al., *Encyklopedický slovník češtiny*, Praha 2002, стр. 567–569. Првом становишту се приклања нпр. Ју. С. Маслов напомињући да је категорија начина глаголске радње повезана са видом, посебно у вези са изражавањем начина протицања радње у времену, али да је разлика у томе што начини глаголске радње не представљају граматичку категорију као што је то вид, већ се налазе у лексичкој равни уносећи семантичке разлике међу глаголе (Маслов, Ју. С., *Вопросы глагольного вида в современном зарубежном языкознании*, in: Маслов, Ю. С. (ed.), *Вопросы глагольного вида*, Москва 1962, стр. 10–11). Вид и начин глаголске радње раздваја и С. Агрел и на основу примера префиксала у пољском као што су *ukończyć, dokończyć, zakończyć, skończyć swoją pracę w domu* дефинише да префикс „не только изменяет вид глагола *kończyć*, но и в каждом отдельном обороте придает глаголу еще какой-то новый оттенок значения, подчеркивает тот или иной характер действия, тот или иной способ глагольного действия...“ (Агрелль, С., *О способах действия польского глагола*, in: Маслов, Ю. С. (ed.), *Вопросы глагольного вида*, стр. 37). Другом становишту можемо прикључити нпр. и Ју. Д. Агресјанову тврђу да су префикси елементи који спадају у лексичка средства изражавања неког садржаја, нпр. семантику резултативности изражава префикс про- у реченици *Он прочитал книгу*,

На основу свега реченог видимо да припајањем префикса мотивном глаголу долази до интеракције семантике оба елемента који учествују у процесу грађења изведенице. Често је префикс доминантни елемент који уноси одређену семантику или семантичку нијансу у изведеницу, међутим, не мора тако бити увек, што потврђују примери редувантних префикса, као нпр. *отпочети*, *споменути* и др.⁴³

Глаголски префикси као предмет истраживања

Глаголски префикси често су узимани за предмет истраживања у чешком и српском језику, а анализама су обухваћене како њихова формална и семантичка страна, тако и улога у оквиру категорије вида и акционалности.⁴⁴

Када је у питању **чешки језик** у већој или мањој мери детаљан и опширан опис формалне и семантичке стране префикса нуде граматике и приручници чешког језика.⁴⁵

док се у реченици *Он закончил чтение книги* ради о граматичком средству, глаголу *закончить*. Види: Апресян, Ю. Д., *Экспериментальное исследование семантики русского глагола*. Москва 1967, стр. 17.

⁴³ У својој монографији о руским префиксима Л. А. Јанда напомиње: „*There are cases in which the meaning of the verb is so nearly subjugated to that of the prefix that it is no longer perceptible...Even the so-called empty and fused prefixes, although they do not always dominate the semantics of the prefixed verb, are indeed very consistent and regular examples of given submeanings of prefixes...*“ Janda, L. A., *A semantic analysis of the russian verbal prefixes za-, pere-, do- and ot-*, München 1986, стр. 69. Ипак, како наглашава Е. Секањинова значење префикса се може одређивати само полазећи од семантике префиксалног глагола као целине (Sekaninová, E., *Analýza sémantiky komponentov v predponovom slovese*. in: Barnetová, V. et al., *Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české III: O ruském slovese*. Praha 1968. 232–286). Д. Гортан-Премк види критеријуме за идентификацију афиксних морфема „*с једне стране, у семантичко-категоријалној вредности која им је у основи и, с друге стране, у типу референције добијеном у лексеми у чијој творби учествују. Нпр. творбени формант -ачо спајајући се са глаголском творбеном основом твори двореференцијалну лексему, без обзира на то да ли се ради о значењу вршилац радње или о значењу инструмент којим се врши радња; друго је значење метонимијски изведено из првог; и референцијална вредност добијене лексеме и њена значења упућују на то да је ово један полисемантични формант... Исти су критерији и за идентификацију префикса. Нпр. у глаголима *дотрчати*, *дотерати*, или у прилозима, *придевима* и *именицама* типа *доведе*, *дојучерашњи*, *довратак*, или у предлозима *доврх*, *досред* префикс упућује на одређени просторни или временски однос и у комбинацији са творбеном основом свих ових речи ствара двореференцијалну лексему (*дотрчати* : гранични просторни однос + глаголски процес, *дојучерашњи* : гранични временски однос + временска одредба)...“ (*Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику*, Београд 2004, стр. 154–155). Видимо дакле и ту неопходност обраћања пажње на оба елемента.*

⁴⁴ У овом делу дајемо само општи преглед истраживања која за предмет имају глаголске префиксе и њихове функције. У даљем раду многе од њих користећемо и цитирати, а по потреби и детаљније анализирати.

Префиксима дијакхронијски бавио се Д. Шлосар између осталог у обимној монографији о творбеном развоју чешких глагола. Аутор прати развој глагола у чешком језику и бележи факторе који утичу на њихове промене конфронтирајући материјал од најстарије документоване форме књижевног чешког језика до савременог стања. У делу о префиксацији аутор реконструира семантичку диференцијацију полазећи од старословенског стања, које пак конфронтира са раним старочешким стањем, а њега са функцијама префикса у новочешким текстовима. На пример префикс do- у старословенском имао је значење блиско хомонимичном предлогу „*směrování k určitému cíli či po určitou mez*“ (*dopasti*), а оно се задржало и у старочешком, као и новочешком (*dovésti, dovést*), док је значење свршетка радње (*dočistit*) настало тек у старочешком, а значење додавања, допуњавања усталило се тек у млађем периоду (*dosypat*). Тако материјал наводи на закључак да је префикс do- током целог историјског периода био продуктиван, међу његовим значењима доминирала је функција циља, док је садашња велика продуктивност у значењу простог свршетка радње (*doředitelovat*) новијег датума. Даље нпр. за префикс na- аутор утврђује маргинални значај и малу фреквенцију још у историјском периоду, код префикса po- истиче тешкоће у утврђивању развоја његових значења и закључује да је данас продуктивно дистрибутивно значење (*posbírat*), значење количине (*povznést, pohrávat si*), функција изражавања футура (*poletím*) и перфективности (*poděkovat*), мање продуктивно је изражавање почетка радње (*pohasnout*) и резултативности (*pojistit*), док је просторно значење које изражава правац непродуктивно (*poslat*). Префикс před- никада није прекорачио првобитну просторну и секундарну темпоралну функцију, код префикса pří- кроз цео историјски период доминира изворно просторно значење „*правац радње према објекту*“ (*přiblížit*), а у савременом језику то значење је живо и продуктивно, а затим и значење додавања (*přidat*), као и значење мале количине (*přiškrtit*). Савремено стање префикса roz- слично је историјском, доминира просторно значење (*rozprášíť*), затим и ингресивно (*rozzlobit se*). Број глагола са префиксом s- током историјског периода

⁴⁵ То су пре свега: Dokulil, M. – Horálek, K. – Hůrková, J. (eds.), *Mluvnice češtiny I*, Praha 1986; Hauser, P., *Nauka o slovní zásobě*, Praha 1980; Karlík, P. – Nekula, M. – Rusínová, Z. (eds.), *Příruční mluvnice češtiny*, Praha 1996; Trávníček, F., *Mluvnice spisovné češtiny I*, Praha 1951; Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, Praha 1971. Šmilauer, V., *Nauka o českém jazyku*, Praha 1972.

расте, али он је данас продуктиван у значењу вршења радње одозго надоле (*stéci*) и здруживања (*seskupit se*), док је семантика резултативности и перфективизације већ у историјском периоду непродуктивна, па функцију префикса *z-* преузима *z-* (*zeschnout, změnit*). Префикс *z-* данас има ограничену продуктивност, а глаголи њиме грађени од млађег историјског периода чине хомогени тип са просторно модификационим значењем (*vniknout*). Префикс *vz-* у раној старочешкој епохи био је веома продуктиван, али је његова продуктивност у новочешком веома слаба у просторном значењу вршења радње увис (*vznést*), као и у изражавању почетка радње (*vzkřiknout*). Аутор на основу анализе свих префикса утврђује да су њихова специфична значења повезана са семантиком глагола и да у већини случајева није могуће изразити инваријантно значење, пошто се функција модификације префикса остварује тек у вези са неком семантичком цртом мотивног глагола.⁴⁶

Х. Карликова је такође дијахронијски пратила семантички развој префикса *ob-* и *s-* у чешком и другим словенским језицима, прецизније глагола *oblíbit si* и *slibit*, управо из разлога што су то префиксали код којих међусобна семантичка веза са данашњег становишта није транспарентна. Током историјског развоја ови префикси су добијали низ функција, неке су константне до данас, друге су временом постале продуктивне или непродуктивне. С обзиром на то да је за оба префикса заједничко просторно значење, они се понекад у употреби замењују (нпр. у стсл. *o(b)vázati* и *svázati*), тако и глаголи *oblíbit si* и *slibit* (од мотивног глагола у прасловенском јез. **lūbiti* – волети), иако са данашње тачке гледишта удаљени, у ранијим фазама чак и алтернирају у свим словенским језицима, нпр. у српском и хрватском *obljubiti*, како ауторка наводи, има једно од значења „*обећати*“, док у старочешком *slibovati si* значи „*верити се узајамно*“.⁴⁷

Семантиком префикса *ro-* дијахронијски се бавио И. Њемец пратећи развој и губитак једних и стицање нових значења овог префикса. Документујући мноштвом примера утврђује да су изворна значења просторна, од којих је током развоја префикс изгубио два – аблативно и значење циља, а разлози за тај губитак су као прво то што су значења била узајамно противречна јер је префикс могао у

⁴⁶ Šlosar, D., *Slovotvorný vývoj českého slovesa*, Brno 1981, стр. 65–110.

⁴⁷ Karlíková, H., *Jeden příklad alternace prefixů ve slovanských jazycích*, in: Karlík, P. – Pleskalová, J. – Rusínová, Z. (eds.), *Pocta Dušanu Šlosarovi*, Boskovice 1995, стр. 256–262.

истом облику у зависности од објекта да означава удаљавање и приближавање, а као друго се испољавало неподржавање тих значења у самим спојевима са предлогом *po*. Губљењем ових примарних, конкретних значења, префикс је стекао нова, секундарна значења – чисто видско, ингресивно, делимитативно (*postojati, poseděti*), а затим и дистрибутивно значење. Аутор истиче неопходност проучавања семасиолошког развоја префикса јер се само на тај начин могу сагледати њихова жива значења која у оквиру синхронијске анализе не могу увек бити добро објашњена.⁴⁸

Целовиту и исцрпну слику савременог стања глаголских префикса дао је Ф. Ухер. Аутор се у монографији бави њиховом формалном страном, функцијама, значењима и статусом. Утврђује дакле њихову монофонемску и полифонемску структуру, проучава проблематику чисто видских префикса, анализира лексичко семантички систем префикса одређујући његову хијерархију, од основних значења као што су просторно, временско, дистрибутивно, квантитативно, модално-евалуативно, резултативно итд., а у оквиру сваког значења даје и префиксале са појединачним значењима (адлативно, аблативно, перлативно; ингресивно, еволутивно, егресивно, лимитативно; модеративно, сатуративно, интензивно и бројна друга значења). Аутор се такође бави творбеном карактеристиком префиксалних глагола, тј. спојивошћу глагола са префиксима, њиховом фреквенцијом у тексту, стилским карактеристикама и њиховом лексичко-синтаксичком функцијом (транзитивизација, рефлексивизација и др).⁴⁹

Један део приручника о морфологији и грађењу речи Ф. Чермак је посветио префиксацији и префиксима, у којем хијерархијски разврстава префиксале на класе и даље их распоређује у прилично детаљне семантичке групе, према семама као што су локализованост, темпоралност, квантитет и слично. Аутор утврђује семантику појединих префикса, као и њихове антонимичне односе као што су код префикса do- и od- (*dovést : odvést*), nad- и pod- (*nadhodnotit : podhodnotit*), od- и při- (*odsypat : přisypat*), roz- и s- (*rozejít se : sejít se*) и сл., као и прагматички аспект

⁴⁸ Němec, I., *O slovanské předponě po- slovesné*, Slavia, 23, 1954, 1–22.

⁴⁹ Uher, F., *Slovesné předpony*, Brno 1987.

префиксала на оси „повољно – неутрално – неповољно“ (*zacsvičit si, prospat se – zaiúčtovat, vyvlastnit – propít, obnosit* и др).⁵⁰

3. Лехечкова приступила је глаголској префиксацији са когнитивног становишта. Сматра да се код префиксације поред префикса и глагола морају узети у обзир и друге јединице језика, као што су промена значења и валенције јер су управо то карактеристике по којима се разликује префиксал од свог мотивног глагола. На основу тога код описа глаголске префиксације потребно је посматрати два типа творбених форманата: општијег карактера је префикс као творбена морфема и њено је значење схематично (ауторка наводи нпр. префикс *vy-* у значењу „*směr ven*“), док је ужег карактера специфичан творбени модел, тј. префиксални глагол са својом специфичном семантиком који одређује интенцију и валенцију коначне изведенице.⁵¹

Ингресивним значењем префикса у чешком језику бавила се А. Рехциглова. Утврђује да почетак радње могу изражавати префикси *na-*, *pro-*, *roz-*, *vy-*, *vz-* и *za-* и даје префиксалне групе глагола дефинишући подтипове на основу семантичких црта као што су почетак радње (*narodit se*), кратка радња (*prosvitnout*), нагла радња (*propuknout*), прекинута радња (*rozmyt*), почетак конзумације (*nakousnout*), нагла емоционална реакција (*prošeptnout*), животињски звук или покрет (*rozbečet se*), природне појаве (*namrznout*) и др.⁵²

А. Бемова је утврђивала правилности између глаголског префикса и падежа глаголске допуне, бавила се дакле односом глаголске префиксације и интенције. Ауторка анализира комбинаторну структуру одређених префиксалних глагола на основу одредби правца као што су циљ (на питање *kam* – префикс *před-*, *nad-*, *pod-*, *v-*, *při-*, *do-*, *na-*, *za-* итд.), полазна тачка (на питање *odkud* – преф. *od-*, *vy-*, *s-* и др.) и одредба са значењем *kudy* (преф. *pro-*, *pře-*, *ob-*). Утврђује да су префикси веома важан, али не увек једнозначан показатељ комбинаторних особина глагола.⁵³

Узајамне односе између глаголског префикса и предлога у оквиру глаголске рекције проучавала је А. Лебедева, а као најфреквентније парове наводи

⁵⁰ Čermák, F., *Syntagmatika a paradigmatika českého slova II: Morfologie a tvoření slov*, Praha 1990, стр. 113–114.

⁵¹ Lehoučková, Z., *Slovesná prefixace ve světle Langackerovy kognitivní gramatiky*, SaS, 71, 4, 2010, стр. 340–349.

⁵² Rechzieglová, A., *K distribuci a funkci ingresivního významu u předponových sloves*, SaS, 70, 2, 2010, стр. 83–116.

⁵³ Bémová, A., *Slovesná prefixace z hlediska intence*. SaS, 42, 2, 1981, стр. 143–148.

префикс do- према предлогу *do*, do- : *k*, od- : *do*, od- : *z*, při- : *k*, př- : *do*, s- : *s* (инстр.), v- : *do*, vy- : *z*, za- : *do* и za- : *v*. Ауторка наводи и друге парове који постоје na- : *na*, o- : *o*, o- : *od*, ob- : *kolem*, pod- : *pod*, pro- : *skrze*, pro- : *v*, pro- : *z*, pře- : *na*, pře- : *přes*, před- : *před*, roz- : *mezi*, roz- : *od*, s- : *s/z* (ген.), u- : *od*, u- : *u*, u- : *v*, u- : *z*, v- : *do*, v- : *mezi*, vy- : *nad*, vy- : *od*, vz- : *z*, z- : *na*, z- : *od*, z- : *z*, za- : *nad*, а на основу анализе закључује да се може претпоставити да предлошко-падежна конструкција не зависи од целог глагола, већ превасходно од префикса.⁵⁴

Ове појаве анализира је и М. Хиршова разврставајући префиксе и примарне предлоге према припадности одређеним семантичким окрузима схватања постора, као што су полазна тачка (предлози *od*, *z*, *s*; префикси od-, vy-, s-, u-, vz-, z-), циљ (предлози *do*, *v*, *k*, *na*, *nad*, *před*, *pod*, *za*, *mezi*; префикси do-, při-, na-, nad-, před-, pod-, v-, za-) и тзв. „средњи члан“ који служи као транзит између ове две крајње тачке (предлози *přes*, *skrz*, *po*; префикси pře-, pro-, po-). Она даље утврђује степен конкретности и фреквенције предлога и префикса у одређеним окрузима, напомињући да префикс само назначавља оријентацију, док је предлог експлицитно изражава.⁵⁵

Форма и семантика глаголских префикса обрађивана је у српском језику такође у граматикама и приручницима,⁵⁶ а као и у чешком језику тој теми је посвећено више или мање пажње и простора.⁵⁷

Префиксацијом глагола људског кретања бавила се Д. Вујовић. Она утврђује да се имперфективни беспрефиксални глаголи комбинују са скоро свим префиксима, а значења која настали префиксали изражавају су аблативно (*отпузати*), адлативно (*дотрчати*, *наићи*, *уронити*, *прићи*) и перлативно (*промарширати*, *препливати*), ређе ингресивно (*запливати*, *разгегати се*, *потрчати*) и сативно значење (*налутати се*, *изјурити се*), као и појединачна значења везана за просторну семантику одређених префикса (*обићи*, *стрчати*,

⁵⁴ Lebeděvová, A., *Slovesné předpony z hlediska syntaktického*, NŘ, 51, 4, 1968, стр. 219–225.

⁵⁵ Hirschová, M., *Vzájemné vztahy předpon a předložek ve vazbách s prostorovým významem (Na materiálu českého jazyka)*, SaS, 38, 2, 1977, стр. 103–111.

⁵⁶ Мислимо ту наравно и на литературу која користи термин српскохрватски језик.

⁵⁷ То су пре свега: Клајн, И., *Творба речи I*, Београд 2002; Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, Београд 1964; Белић, А., *Савремени српскохрватски књижевни језик II*, Београд 1949; Maretić, T., *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb 1963; као и Vabić, S., *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb 1986.

надићи, мимоићи). Највише префиксала гради се префиксима до- и од-, а најмање префиксом при-, над-, под- и мимо-.⁵⁸

У другом раду иста ауторка пружа семантички опис глагола кретања *ићи* и *ходати* и њихове деривационе обрасце. Закључује да је глагол *ићи* веома плодан јер користи већину глаголских префикса за изражавање директивног кретања и утврђује код њега аблативну усмереност (*отићи, изаћи, поћи, заћи, разићи се* итд.), адлативну усмереност (*доћи, прићи, ући, наићи*), перлативност (*прећи, проћи, обићи, подићи, надићи, сићи, мимоићи, размимићи се, заобићи* и др.), док је глагол *ходати* слабо продуктиван и обухвата изведенице адлативне (*доходати*) и перлативне усмерености (*преходати*).⁵⁹

Префиксацију и њен утицај на зависни конституент синтагме проучавао је М. Ковачевић на грађи коју чине такође глаголи кретања. Утврђује да префикси до-, из-, мимо-, на-, над-, о-, об-, по-, под-, пре-, при-, про-, раз-, с-, у-, уз- и за- могу да стоје уз глаголе кретања, а да само префикс по- код ових глагола не модификује локално основни глагол, већ има инхоативно значење (*поћи, потрчати*). Закључује такође да у синтагмама које се састоје од префиксала и месне падежне конструкције присуство префикса увек условљава реализацију одређеног типа падежне конструкције.⁶⁰

Исти аутор је такође анализирао плеонастичке префиксе у српском језику, наиме оне који у префиксалну изведеницу не уносе никакву семантичку компоненту која већ није садржана у мотивном глаголу. Плеонастичност утврђује тестом редукције префикса и долази до закључка да скоро сви префикси могу да се испоље у тој функцији дајући примере једнопрефиксалних и двопрефиксалних изведеница, као што су *дотаћи, започети, надопунити, надоградити, отпочети, повратити, преокренути, пристићи, разрешити, споменути, уздићи; заобићи, позабавити се, прерасподелити* и друге. Анализом семантике изведеница

⁵⁸ Вујовић, С. Д., *Префиксални творбени обрасци глагола кретања*, in: Ћорић, Б. – Драгићевић, Р. (eds.), *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд 2012, стр. 528–533.

⁵⁹ Вујовић, Д., *Основна значења и префиксална деривација глагола ићи и ходати*, ЗБМСФЛ, 55, 2, 2012, стр. 85–92.

⁶⁰ Ковачевић, М., *Префиксација и њен утицај на форму и семантику синтагме*, НССУВД, 16/1, 1987, стр. 119–131.

потврђује да и први, и други префикс, али и оба префикса истовремено могу имати плеонастичку вредност.⁶¹

Д. Мршевић разматрала је фразеолошке јединице с глаголско-именичком структуром у којима се глаголски конституент јавља у два варијантама, наиме као беспрефиксални глагол свршеног вида (*пустити коме узде*) и као префиксални глагол истог вида (*попустити коме узде*). Анализирајући лексикографске дефиниције наведених фразеологизама, долази до закључка да појавом секундарног глагола *пустити* не долази до измене значења и поставља питање, због чега је у том случају дошло до „контекстуалне редукције префикса или депревербације“. Закључује да су могуће две интерпретације: или се ради о лексичкој синонимији (префигирани глагол и беспрефиксални глагол перфективног вида) која је дијалекатског карактера или је наслеђе старијег језичког стања, или су пак у питању морфолошке варијанте као резултат контекстуалне депревербације условљене ванлингвистичким разлозима, нпр. у народној и уметничкој поезији за потребе метрике и сл.⁶²

М. Ћихоњска је у свом раду анализирала деривате који су изведени помоћу префикса и суфикса од номиналне основе и утврдила да у процесу деривације учествују префикси *из-*, *на-*, *о-/об-*, *по-*, *под-*, *при-*, *су-*, *у-*, *уз-* и *за-*, а од суфикса су то *-ати*, *-ети*, *-ити* и *-ити се* који дакако имају мању семантичку улогу. Ауторка даје бројне примере (*истанчати*, *оголети*, *отуђити се*, *наводнити*, *пошумити*, *обездомити*, *унаказити*, *задевојчитити*, *приземљити* и др.) и напомиње да префикси у деривате уносе велики број значења и значењских нијанси, као и да је сам процес деривације ових изведеница у српском језику слабији него у другим словенским језицима.⁶³

Појединачни глаголски префикси такође су били предмет анализе у више радова. Значења префикса *од-* у глаголима обавештајне семантике дијахронијски и синхронијски је проучавала М. Ивић. Ауторка закључује да се он у Вуковом времену припајао у принципу сваком таквом глаголу како би се изразила

⁶¹ Ковачевић, М., *Плеонастичка употреба префикса у српскоме језику*, НССУВД: Језик и култура, 39/1, Београд 2010, стр. 97–112.

⁶² Мршевић, Д., *Глаголске фразеолошке јединице и редукција префикса*, НССУВД, 14/2, 1985, стр. 105–111.

⁶³ Čichońska, M., *Префиксално-суфиксални деноминативни глаголи у савременом српскохрватском књижевном језику*, НССУВД, 16/1, 1987, 75–81.

„узвратност именоване радње“ (нпр. *говорити* : *одговорити*, *казати* : *отказати*, *рећи* : *одрећи*). Овај модел у савременом језику, осим глагола *одговорити* потпуно је напуштен, јер једино поменути глагол изражава и податак о остваривању акције говорења, и о остваривању акције информисања, за разлику од глагола *казати* или *рећи* који исказују само да је „*посреди активност језичког испољавања намењена информисању*“ (*Јуче је он пред препуном салом казао/рекао да је то неправда и добио заслужен аплауз* : *Јуче је он пред препуном салом говорио и добио заслужен аплауз*).⁶⁴

Семантиком префикса *с(а)*- бавила се И. Грицкат. Она утврђује његова основна значења, као што су изражавање финализације радње, довођења до циља, затим и изблеђивања његове семантике до чисто видског значења и аблативног значења које по њеном мишљењу стоји издвојено од претходне семантике јер се не може подвести под финализацију.⁶⁵

Иста ауторка проучавала је и префикс *за-*, прецизније лексикографске дефиниције изведеница са овим префиксом у два речника САНУ и ЈАЗУ. Она наглашава да из узима за предмет анализе јер се код њих испољава многобројност лексикографских детаља. Анлизирајући третирање видских парова, повратног парњака, прелазности и непрелазности и морфолошке појаве као што су трпни и радни глаголски придев утврђује неједнакости у концепцији и изради ових речника.⁶⁶

Когнитивнолингвистички приступ анализи семантике префикса *раз-* одабрала је Д. Кликовац. Као опште, најтипичније лексичко значење у значењској мрежи овог префикса ауторка утврђује кретање од центра ка периферији и даље одређује категорије значења и подзначења датог префикса. То су нпр. разбијање предмета на више делова (*распродати*), повећање запремине или површине ентитета (*разгранати се*, *разгњечити*), кретање одозго наниже (*расхладити*), оштећење предмета (*разгристи*) и бројна друга значења на основу којих ауторка представља прецизну значењску структуру префикса и утврђује да не постоји

⁶⁴ Ивић, М., *О српским сложеним лексичким структурама чији су конститутивни елементи од- и глаголи обавештајне семантике*, ЗбМСФЛ, 49, 1, 2006, стр. 8–9.

⁶⁵ Грицкат, И., *Префикс с(а)- уз глаголе у српском језику*, ЗбМСФЛ, 43, 2000, стр. 137–141.

⁶⁶ Грицкат, И., *Лексикографски поступак у речницима САНУ и ЈАЗУ - показан на глаголима са префиксом за-*, in: Пипер, П. (ed.), *Методологија лингвистичких истраживања*, Београд 2000, стр. 211–232.

једна општа схема која би садржавала целокупну семантику префикса раз- јер поједина значења немају ништа заједничко.⁶⁷ Сличан поступак ауторка примењује и у другом чланку посвећеном семантици префикса уз-, наводећи као прво значење кретања у физичком простору, као нпр. одоздо нагоре (*уздићи се*), кретање унапред (*узорати*), кретање уназад (*узмаћи*), кретање према другом објекту (*узвити се*) и др. Као друго наводи значење почетка интензивне активности, процеса или стања (*устрчати се, узлајати се*), даље значење почетка активности, процеса или стања (*устреперити, успаничити се*) и друга метафорична значења, као и питање значења футура другог, а обрађује и проблематику глагола код којих се не може поуздано утврдити да ли је у питању аломорф у- префикса уз-, или је у питању префикс у- (*ужагрити се, ужарити се*) и др. У закључку ауторка представља целокупну значењску мрежу префикса уз- и констатује да и поред већег броја изведеница са овим префиксом за данашње језичко осећање ради се о необичним префиксалима који се често замењују погоднијим синонимичним средствима.⁶⁸

Р. Жугић анализира је семантику глаголских изведеница са префиксом из- и поделила их у три семантичке групе. У првој групи су глаголи који означавају кретање из унутрашњости или неког ограниченог простора (*излити, истетурати се*), у другој они којима се означава степен или мера извршења радње (*избатинати, исунчати се*) и у трећој групи су дистрибутивни глаголи (*изгинути, избушити*). Упоредујући дефиницију значења у речнику САНУ, као и семантичке поделе наведених префиксала код М. Стевановића и И. Клајна, указује на сличности и разлике међу њима и нуди одређене модификације у оквиру значења и подзначења изведеница.⁶⁹

Н. Милићевић такође се бавила префиксом из- у српском језику. Анализирајући његову семантику, његово комбиновање са другим префиксима код вишеструке префиксације (*На-по-ис-пре-по-знавао се лица у свом животу*), његове еквиваленте у енглеском језику, као што су нпр. предлози *in* и *out*

⁶⁷ Кликовац, Д., *О значењу српског глаголског префикса раз-* (когнитивнолингвистички приступ), in: Пипер, П. (ed.), *Методологија лингвистичких истраживања*, Београд 2000, стр. 252–266.

⁶⁸ Кликовац, Д., *О семантици глаголског префикса уз-*, in: Ћорић, Б. – Драгићевић, Р. (eds.), *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд 2012, стр. 573–599.

⁶⁹ Жугић, Р., *Семантичка диференцијација сложених глагола с префиксом из-* у стандардном српском језику, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, 37, 2007, стр. 89–99.

(Исецао је месо – *He cut up the meat*; Избацао је лопту – *He threw out the ball*) она закључује да се заправо ради о два различита префикса из-: „*a lexical and a superlexical one...*“, где први „*лексички*“ модификује семантику мотивног глагола, док други „*суперлексички*“ служи само за перфективизацију имперфективног глагола.⁷⁰

Што се тиче **словенских језика у поређењу са српским**, префикси су проучавани у целини или појединачно, анализе њихове форме и семантике су већином дескриптивне и приказују стање у оба језика или у словенским језицима уопште.

Анализи формалне и семантичке стране глаголских префикса у словачком и српском језику посвећена је докторска дисертација А. Марић која је касније објављена као монографија. Ауторка за сваки префикс понаособ даје значења у оквиру три главне семе: локализованости, темпоралности и модалитета глаголске радње. Она утврђује знатно формално, али и значењско подударане које је највеће у оквиру просторних значења, а најмање у оквиру модалитета радње, посвећујући посебну пажњу неподударанима, као нпр. изражавање кретања у супротном правцу префиксом уз- карактеристично је само за српски језик, такође и финитивно значење префикса под-, као и мајоративно значење префикса над- и значење почетка радње префикса пре- и про-. Са друге стране само за словачки језик је резервисано изражавање значења наглог почетка интензивне радње префиксом ѕ-/з-, изражавање велике количине радње префиксом до-, мале количине радње префиксом над- и ц-, те дистрибутивног значења префиксом па- итд.⁷¹

А. Марић бавила се префиксима и у бројним радовима. Утврђивала је еквиваленцију између домаћих префикса у словачком и српском језику у оквиру локализације, темпоралности и модалитета глаголске радње, утврђујући њихова најчешћа значења и упоређујући средства за њихово изражавање у ова два

⁷⁰ Milićević, N., *The lexical and superlexical verbal prefix iz- and its role in the stacking of prefixes*, in: Svenonius, P. (ed.), *Nordlyd 32.2: Special Issue on Slavic Prefixes*, 2004, стр. 280, 288, 295.

⁷¹ Marićová, A., *Systém slovesných predpôn v slovenčine a srbčine*, *Doktorská dizertácia*, Nový Sad 2002. Монографија је објављена под називом *Slovesné predpony v slovenčine a srbčine*, Vačský Petrovec 2008.

језика.⁷² Проучавала је однос префикса и предлога у словачком и српском језику и утврдила да са семантичке стране нема апсолутног подударача ни у словачком ни у српском језику између инваријантних значења предлога и префикса, а о односу префикса и предлога говорила је и у раду који се тиче њихових вокализираних облика и указала на разлике по питању формалне стране као и самих средстава која подлежу вокализацији у ова два језика.⁷³ Истраживала је такође паралеле између глаголских са једне и именских, придевских и прилошких префикса са друге стране, закључујући да глаголски префиксали имају знатно већи број значења од осталих префиксалних изведеница.⁷⁴ Бавила се и семантиком рефлексивних глагола и указала да могу да значе велику или малу меру, повољан исход, постизање циља, почетак радње и сл., а обратила је пажњу на дативни рефлексивни облик *si* у словачком језику којим се већином изражава интерес агенса за радњу, а код неких префиксалних глагола и процена тока радње, (*spevat' si, ujedat' si, zaspievat' si, zatancovat' si, pospat' si*), а који се у српском језику не употребљава.⁷⁵ Анализирајући изведенице са префиксима до- и од- утврдила је да ови префиксали у словачком језику имају више значења него у српском језику у којем не изражавају велику количину радње нити престанак радње.⁷⁶ За изведенице са префиксима над- и под- истиче да највећу фреквенцију имају оне у оквиру локализације глаголске радње (усмеравање радње под нешто, односно над нешто – *podletiet', подлетети; nadletiet', надлетети* и сл.), затим у оквиру модалитета (значење мале мере – *podnapit' sa, поднапити се*; нижег вредновања *podcenit', потценити*; потчињености *podčiniť, потчинити* и др.), запажајући и она значења која немају формалне еквиваленте као што су финитивно значење у српском језику (*подмирити, подсетити*), значење мале мере или непотпуне радње у словачком језику (*nadchýliť sa*) итд.⁷⁷ У раду о грађењу дистрибутивних

⁷² Марић, А., *Семантика глагола са домаћим префиксима у словачком и српском језику*, Славистика, 14, 2010, стр. 153–159.

⁷³ Marić, A., *Odnos prefiksa i predloga u okviru lokalizacije radnje*, Kontrastivna jezička istraživanja, 1996, 186–192; Марић, А., *Вокализирани облици глаголских префикса у словачком и српском језику у односу на предлоге и њихова најчешћа значења*, Славистика, 7, 2003, стр. 117–124.

⁷⁴ Марић, А., *Паралеле између глаголских и именских префикса у словачком и српском језику*, Славистика, 9, 2005, стр. 177–184.

⁷⁵ Марић, А., *Повратни глаголи у словачком и српском језику*, Славистика 2006, 10, стр. 180–186.

⁷⁶ Marićová, A., *Sémantika slovíes s predponami do- a od- v slovenčine a srbčine vzhľadom na totožné predložky*, SlovZ, 1, 2006, стр. 29–45.

⁷⁷ Марић, А., *Семантика глагола са префиксима под- и над- у словачком и српском језику*, Славистика, 15, 2011, стр. 203–209.

глагола наводи као најчешћи префикс po- у словачком и префиксе по- и из- у српском језику који се припајају префиксалним глаголима (*podonášat'*, *подоносити*) или беспрефиксалним глаголима (*pohádzat'*, *побацати*) и закључује да је словачки језик нешто богатији изведеницама грађеним префиксом po-.⁷⁸ Ауторка се и на другом месту бавила овим, али и осталим значењима префикса по-, као што је нпр. чисто видско значење (*pobit' sa*, *понући се*), вршење радње по површини предмета (*pokryt'*, *покрити*), вршење радње у малој мери (*postrčit'*, *погурати*), или у великој мери (*potrhat' sa*, *покидати*), трајање радње са прекидима (*robolievat' - бололевати*) и др., утврђујући и она значења специфична само за један језик, као нпр. изражавање будућег времена у словачком језику (*pobežat'*, *полетети*), или значење почетка радње у српском језику (*nohu*, *појурити*) итд.⁷⁹ На сличан начин А. Марић анализира је и префикс при-, утврђујући као основно и најфреквентније значење усмеравања радње ка нечему (*priblížit' sa*, *приближити се*), а затим и спајање или причвршћивање на нешто (*prišit'*, *пришити*), значење постизања унутрашњег лимита радње (*prichystat'*, *припремити*), значење мале мере (*prikrčit' sa*, *примирити се*) и друга значења, закључујући да у оба језика постоји висок степен формалне и семантичке истоветности.⁸⁰

В. Митриновић за предмет своје дијахронијске и синхорнијске конфронтативне анализе у оквиру докторске тезе узела је префикс prze- у **пољском** и пре- и про- у **српском** језику. Ауторка прати њихов развој од индоевропског корена **per-*, затим њихове прасловенске облике **per-* и **pro-*, до данашњих рефлекса у ова два језика, утврђује њихова значења, од просторних, временских, преко семантике велике и мале количине и других значења, не занемарујући ни функцију перфективизације. Док у српском језику постоје континуанти оба прасловенска префикса **per-* и **pro-*, а то су пре- и про-, у пољском језику су се ова два префикса стопила у један prze-. Таква ситуација наводи ауторку да постави питање о семантичким сличностима и разликама у ова два језика. На

⁷⁸ Марић, А., *Дистрибутивни глаголи у словачком и српскохрватском језику*, ЖЈ, XXX, 1–4, 1988, 41–45.

⁷⁹ Марић, А., *Утицај префикса PO- на промену значења глагола у словачком и српскохрватском језику*, КњЈ, 35, 2, 1988, стр. 194–198.

⁸⁰ Марић, А., *Sémantický rozbor slovies s predponou pri- v slovenčine a srbčine*, ЗМСФЈ, 52, 2, 2009, стр. 197–202.

пример, перлативно значење пољског префикса prze- у српском језику изражава се префиксом про- (*przejść – proћи*) а аблативно значење префикса prze- изражава се префиксом пре- (*przejść – прећи*). Такође, формална диференцијација ова два префикса у српском језику даје могућност за изражавање већег броја значења, као што је рецимо инхоативно (*процветати*), или деминутивно значење (*просушити*), док се прво значење у пољском језику изражава другим префиксима, а друго може имати префикс prze-, али је његова употреба у оквиру те семантике ограничена. Са друге стране већу продуктивност исказује пољски префикс prze- у пердуративном (*przeprasować*), као и аугментативном значењу (*przezdobić*) итд. Што се тиче перфективизације ауторка наглашава да се разматрани префикси одликују богатим значењским потенцијалом, те су стога мање подесни за вршење ове чисто видске функције, али је она израженија у пољском језику. Све у свему, ауторка закључује да функционисање наведених префикса у оба језика карактерише знатни формални и функционални паралелизам, али да се примећују и разлике које се тичу механизма перфективизације и значењског потенцијала префикса.⁸¹

Семантички садржај поменутих префикса у пољском и српском/хрватском језику обухватила је ауторка и чланком у књизи која садржи и више радова о префиксима у словенским језицима.⁸² Други рад у поменутој монографији посвећен је глаголима кретања са префиксима до- и при- у руском језику и њиховим еквивалентима у пољском и српском језику. Ауторка анализира превасходно адлативно значење ових префикса, с тим што префикс до- осим тога изражава и значење лимитативности, и истиче разлике у семантичким функцијама ова два префикса у руском и пољском са једне и српском језику са друге стране у којем ово значење словенског префикса при- преузима префикс до- (рус. прийти, пољ. *przyjść*, српскохрв. *доћи*). С обзиром на то да у српском језику префикс при- има значење приближавања (*прићи*), ауторка утврђује његов еквивалент у руском и пољском префиксу под-; pod- (*подойти*; *podbiegać*). На основу анализираних она

⁸¹ Mitrinović, V., Poljski glagolski prefiks *prze-* i njegovi srpskohrvatski ekvivalenti *pre-* i *pro-*: konfrontativna studija, Doktorska disertacija, Beograd 1986.

⁸² Mitrinović, V., *Poljski prefiks czasownikowy prze- a serbskie/chorwackie pre- i pro-: Próba konfrontacji*, in: Mitrinović, V., Południe – Północ: Serbsko-polskie paralele językowe, Poznań 2012, стр. 27–40.

наглашава да су у питању велике разлике у функционисању ових префикса у датим словенским језицима.⁸³

Б. Тошовић проучавао је глаголску антонимију у **руском и српском језику** утврдивши да једнокоренски префиксални глаголи образују најразгранатији систем антонимијских односа, а да је специфичност оваквих односа код глагола управо у томе што се супротна значења изражавају помоћу префикса, а не корена.⁸⁴

Антонимичним глаголима бавила се такође Д. Мршевић, наводећи између осталог и префиксе као носиоце супротности у антонимијском пару, као нпр. код глагола кретања код којих они означавају различите смерове глаголске радње (*доћи : отићи; навући : свући*), као и код оних који не означавају кретање већ разне друге радње (*помоћи : одмоћи; научити : одучити*). Ауторка наводи и друге типове антонимије када се префиксом означава смер глаголске радње супротан ономе који је у самом мотивном глаголу (*везати : развезати; градити : разграђивати*), затим и када се префиксом изражава антонимичност код глагола са различитим кореном (*приближити се : удаљити се; завезати : одрешити; свезати : раздрешити*) и др.⁸⁵

Префиксацију глагола кретања у руском и српском проучавала је Ј. Матијашевић, наглашавајући да се у оба језика приликом њихове творбе активира скоро сав потенцијал префикса. Закључује да у оба језика постоје знатне разлике код простих глагола, као нпр. усмереност/неусмереност кретања, конкретно/неконкретно кретање, вршење кретања у једно време или разна времена, једном или више пута, поновљено, што су карактеристике руског глагола кретања, док се код префиксалних глагола испољава висок степен сличности. Ауторка истиче да префиксални глаголи кретања представљају нову семантичку јединицу у односу на прост глагол и да они са њима не чине видске парове.⁸⁶

⁸³ Mitrinović, V., *Функционирование глаголов движения с приставками до- и при- в русском языке в сопоставлении с эквивалентными приставочными глаголами в польском и сербо-хорватском языках*, in: Mitrinović, V., *Południe – Północ: Serbsko-polskie paralele językowe*. Poznań 2012, стр. 41–52.

⁸⁴ Тошовић, Б., *Глаголска антонимија у руском и српскохрватском језику*, ЗбМСС, 43, 1993, стр. 89–97.

⁸⁵ Мршевић, Д., *Глаголи супротног значења*, КњЈ, 24, 2–3, 1997, стр. 226–237.

⁸⁶ Матијашевић, Ј., *О природи префикса код глагола кретања у руском и српскохрватском језику*, НССУВД, 14, 2, 1985, стр. 139–147.

Значењима префикса за- у руском и српском језику бавила се Д. Стефановић полазећи од основног, просторног значења „*заузимати положај иза предмета*“, преко семантике залажења у унутрашњост, прекривања, заклањања објекта, стицања, присвајања, до значења почетка радње као најпродуктивнијег (*завыть; заболети*), значења прекорачења норме у трајању радње (*залежаться; запити се*), те значења претераности (*загордиться; засести*). Ауторка утврђује да овај префикс има развијену како граматичку тако и лексичку функцију у оба језика.⁸⁷

Када говоримо о радовима посвећеним виду у **чешком језику** на првом месту наводимо укратко монографије и радове у којима се аутори опредељују за дијакхронијски поглед, проучавају дакле развитак система глаголског вида од старијих стања до данашњег.

И. Њемец пратио је настанак видске категорије свршености/несвршености која се развила на основама старе категорије одређености/неодређености (детерминисаности/индетерминисаности) и чији постанак сеже до прасловенског периода.⁸⁸ Ауторов други рад представља преглед и анализу проблематике развоја савремене науке о виду у словенским језицима у којем он нуди могући правац којим се даља истраживања могу упутити, напомињући да компаративна истраживања вида морају посматрати историјске етапе језика као целовит, комплексни систем и повезивати категорије различитих језичких нивоа.⁸⁹

Слична је и монографија Ф. Травњичека у којој он вид посматра као заједничку словенску категорију, а под видом подразумева „*kolikost*“, дакле квантитет у који спадају моментални, дуративни, итеративни и фреквентативни

⁸⁷ Стефановић, Д., *Значење префикса за у руском и српскохрватском језику*, ЖЈ, XXV, 1–4, 1983, стр. 5–18.

⁸⁸ Němec, I., *Vývojové postupy české slovní zásoby*, Praha 1968. Да појаснимо, категорију одређености/неодређености (чеш. *kategorie určenosti/neurčenosti*) аутор дефинише тако да је она заправо „*rozlišovala konkrétně jedinečné od nejedinečného, všeobecného, opakovatelného...*“. Исто, стр. 51. На другом месту он ову категорију описује посматрајући је са становишта глагола тако да се тиме „*rozumí kategorie sloves determinovaných (určených) a nedeterminovaných (neurčených), tak jak je pojímá především N. van Wijk: 'Determinovaná slovesa označují děje málo složité, které vedou přímo k nějakému cíli, kdežto indeterminované sloveso vyjadřuje děj složený z více aktů nebo děje prodloužené...a opakované'...*“ (Němec, I., *Genese slovanského systému vidového*, Rozpravy ČSAV, 68, 7, Praha 1958, стр. 21).

⁸⁹ Němec, I., *Vývojové problémy soudobé nauky o vidu*, Slavia, XXVIII, 3, 1959, стр. 301–325.

глаголи, затим свршеност, несвршеност и спајање глагола са префиксима. Већ смо помињали да он префиксале сматра сложеним глаголима, изводећи тај закључак из настанка префикса (и предлога) од прилога, тако да аутор анализирајући однос између префикса и предлога, а посебно разлике у спојевима (*dopomoci k čemu; namluviti (se) o kom, napsati do čeho, navnadit (koho) k čemu; obléci (co) na sebe, obléci se do čeho; připít na kříž, přimíchat čeho do čeho; spadnout do čeho; učinit, udělat z čeho, uvázat nač; zakopat do čeho, zasednout ke stolu* и сл.) закључује да је долазило до попуштања тесне везе, тј. истоветности префикса и предлога које је доводило до изблеђивања основног значење префикса и на тај начин су настали чисто видски префикси које данас тако осећамо, али су свакако некада имали пуно значење. Наравно, осим ових случајева долазило је до повезивања елемената тек након што је префикс изгубио првобитно значење у корист чисто видског (*poběhnúti čeho, podržeti se čeho, pokryti se čeho, postúpiti čeho*).⁹⁰ Вид посматра и кроз глаголске врсте, као и на основу употребе глагола према њиховом виду, нпр. свршени глаголи се користе у пословицама и изрекама (*s poctivostí nejdál se dojde*), несвршени глаголи употребљавају се код приповедања, или се њима истиче квалитет радње а не њено извршење (*pozdravuj doma, nejstarší voják vstal a volal na ostatní, aby vstávali*) и сл., а прати такође промене њихове употребе кроз историју чешког језика, које сведоче и о промени у изражајним средствима.

У монографији о творбеном развоју чешког глагола Д. Шлосар је један засебан део посветио префиксацији и у оквиру ње прати између осталог генезу чисто видских префикса од старочешког периода. Аутор као прву фазу издваја

⁹⁰ Trávníček, F., *Studie o českém vidu slovesném*, Praha 1923. О овом процесу губљења конкретних значења префикса говори и И. Њемец, наине да су префикси првобитно изражавали „konkrétní místní vztah příslušného determinovaného děje a jeho výsledného stavu, na př. vztah ‚při čem, k čemu‘ (pri-льре, pri-лѣпiti – льпѣти ‚být přilepený‘), vztah ‚vzhůru‘ (въз-бѣде, въз-будити – бѣдѣти ‚býti probuzený, býti vzhůru‘), vztah ‚v čem, u čeho‘ (u-вѣзе – вѣзѣти ‚býti uvězněný, vězeti‘), vztah ‚kolem dokola‘ (o-svѣte, osvѣtiti – svѣtѣti ‚býti osvětlený, obklopený světlem‘)...“ и наставља „V mnohých případech zde předpony vlastně jen zdůrazňovaly místní vztah, který již tkvěl (nebo dodatečně vznikl) v prostém kořeni: tak význam љр- již v sobě zahrnoval místní vztah k něčemu, při něčem... Takovéto pleonastické předpony již dávno v době předhistorické ztrácely svou lokální výraznost, neboť jejich lokální význam byl pohlcován příbuzným významem kořene... tento proces ustupování lokálního významu (proces delokalisace) nejvíce pokročil u předpon po- a u-, jež k tomu měly zvláštní sémasiologický předpoklad... Tímto předpokladem byla homonymie protikladných lokálních významů: předpony po- a u- vyjadřovaly původně jak vztah adessivní ‚při‘ (postojati, položití... ustojati, uveze) tak vztah ablativní, odlukový ‚od‘ (poběže; uběže, usěče), a u předpony въз-, která ztrácela oporu pro svůj lokální význam zánikem předložky въз... Prázdné předpony (po-, u-, въз- a j.) však nezanikly, nýbrž žily dál, nikoli již sice jako nositelé lokálního významu – ten byl odčerpán příbuzným významem prostého slovesa – ale jako nositelé determinovanosti...“ (Němec, I., *Kategorie determinovanosti a indeterminovanosti jako základ slovanské kategorie vidu*, Slavia, 25, 1956, стр. 513–514).

стадијум који назива „*subsumpce*“ у којем префикс само изражава општији појам који иначе представља саставни део семантике мотивног глагола (*přiblížit se*), те се тај префикс чини лексички празним, чисто видским. Ови префикси шире се преко синонимичних и антонимичних низова даље и постепено се припајају и оним глаголима чија је семантика удаљенија од изворног полазишта и постају чисто видски у ужем смислу. Аутор наводи да су током историјског периода чисто видску функцију имали префикси na-, o-/ob-, po-, pro-, pře-, při-, roz-, s-, u-, vy-, z- и za-.⁹¹

А. В. Бондарко посматрао је префикс po- у глаголима кретања (*pojet*, *ponést*, *potáhnout* и др.) пратећи њихов развој од старочешког до савременог чешког језика. Аутор пре свега анализира како су ове изведенице изгубиле значење перфективности и почеле да означавају просто будуће време – префикс дакле више не врши видску него временску функцију.⁹²

Синхронијски поглед на категорију глаголског вида налазимо у монографији Ф. Копечног. У њој аутор даје исцрпну слику видског система у чешком језику, одређује и анализира видске класе чешког глагола и обраћа пажњу на њихове граматичке и лексичке разлике, утврђује творбена средства којима се вид изражава, даје такође преглед значења глаголских префикса и пружа компаративни поглед на видски систем у чешком и другим словенским језицима. Поред основних видова, свршеног и несвршеног, утврђује и трећу видску форму коју назива „*neaktuální násobená*“ (*dělat : dělávat*, *chválit : chválivat* и др.), наглашавајући да су сва три облика истог основног лексичког значења. Ова трећа форма преставља управо специфичност чешког видског система у односу на друге словенске језике. У поглављу о префиксацији наглашава разлику између чисто видских, тј. „*простих*“ перфектива и лексичких перфектива. Глаголске префиксе даје према критеријуму конкретности значења који је обрнуто пропорционалан могућности перфективизације, дакле наводи прво оне префиксе који имају најконкретнија значења: před-, nad-, pod-, v-, od-, vz-, ob-, do-, roz-, při-, pře- и pro-, затим оне са мање конкретним значењем s-, o-, vy-, na-, za- и z-, остављајући за крај као најмање конкретне и семантички најразноврсније u- и po-. Аутор износи њихова конкретна значења, а у оквиру њих и одређене јаче или слабије изражене

⁹¹ Šlosar, D., *Slovotvorný vývoj českého slovesa*, Brno 1981, стр. 122–135.

⁹² Бондарко, А. В., *К вопросу о глаголах движения в чешском языке*. *Slavia*, 30, 1961, стр. 527–547.

семантичке нијансе, као и оне потпуно избледеле, где префикс има само функцију чисте перфективизације.⁹³

И. Полдауф се такође бавио питањима глаголског вида који сматра граматичком категоријом нераздвојивом од значења, а утврђујући средства за изражавање свршеног и несвршеног вида говори о префиксима и суфиксима од којих поједине детаљно анализира и посебно се задржава на значењима префикса do-, na- и po-. Префиксе који учествују у промени вида посматра сложеније од већине аутора. Наиме, дели их на чисто видске, истичући да их је у чешком језику мало и дефинишући да такав префикс „*ani netvoří nový význam, ani není nijak dán jeho významem (pro-mluvit)...*“, и на префиксе које назива „*řadící*“ и дефинише: „*Předpony řadící mají totiž také význam věčný, ale tím, že ve spojení se slovesem jen opakuji, resp. vytykají zařadění dané samým významem slovesa (na- vytyká významové zařadění mezi děje představující nějakou kumulaci, jako ji představuje děj psaní), nevytvářejí význam, nejsou významotvorné. Naproti tomu nejsou zas předpony řadící předpony prostě vidové, a to proto, že i v daném spojení mají svůj věčný význam.*“⁹⁴ И у другом раду аутор дефинише „*řadící*“ и „*prostě vidové*“ префиксе, утврђујући и њихова значења, семантичке нијансе и односе међу самим значењима префикса. Аутор у први тип префикса увршћује префикс vy- који изражава радњу која се тиче унутрашњости нечега (*vykloktat*), o- који се односи на спољашњост, површину (*obarvit*), na- који изражава постепено додавање на површину или у слободан простор гомилањем, пуњењем (*nabarvit, nakopat*), po- који значи додавање по целој површини (*posukrovat*), s- који изражава одстрањивање (*smazat*), pří- означава правац ка нечему (*přiblížit*), u- одвајање (*ulomit*) итд., а у други тип префикса спада po- (*podívat se*), z- (*zhrozit se*) и др.⁹⁵

О конкуренцији између свршеног и несвршеног глаголског вида говорио је В. Матезијус образлажући ту појаву као могућност да стварност према потреби језичке стилизације буде изражена различитим видом као нпр. код императива или код одређених ситуација у којима говорник жели да нагласи овај или онај ток радње. Тако он наводи употребу несвршеног вида којим се изражава ток завршене

⁹³ Кореčný, F., *Slovesný vid v češtině*, Praha 1962, стр. 5.

⁹⁴ Poldauf, I., *Podíl mluvnice a nauky o slovníku na problematice slovesného vidu*, in: *Studie a práce lingvistické I: K 60. narozeninám akademika B. Havránka*, Praha 1954, стр. 211–212.

⁹⁵ Poldauf, I., *Spojování*, стр. 49–66.

радње (*Jak jsi spal?*) и употребу свршеног вида (*Jak jsi se vyspal?*) којим се изражава стање након спавања.⁹⁶

Интересантно становиште о разлици између видских парова даје С. Иванчев. Он сматра да се видска опозиција карактерише хомонимијом несвршеног члана која се преноси на целу опозицију и да се заправо функционално и семантички ради о два типа опозиције: еквиполентној, где су оба члана самосталне лексеме са мањим или већим лексичким разликама, нпр. *pokulhat (postonat, pokašlat) : pokulhávat (postonávat, pokašlávat)*, и привативној опозицији, где и поред истог лексичког значења несвршени члан има обележје неограниченог понављања или употребе у историјском презенту.⁹⁷

Проблемима бележења и обраде видских парова у речнику бавила се З. Сохова. Једном лексичком јединицом она сматра видске парове који се семантички не разликују, а што је много лакше утврдити код суфиксалне творбе (*hvízdat : hvízdnout*), док је код префиксалне творбе то компликованије, посебно због тога што и код чисто видских префикса постоје остаци некадашњих прилошких значења, неке благе семантичке нијансе. На основу тога ауторка закључује да има веома мало чисто видских префикса и да се то наравно одражава на лексикографску праксу, с тим што се као најбоље решење показује упућивачка дефиниција „*udělati I. dok. k dělati...*“, дакако само у случајевима када се инваријантна значења поклапају.⁹⁸

Што се тиче категорије акционалности о којој смо већ говорили, на њу се ослања подела значења глаголских префикса у граматици *Mluvnice češtiny*. Ту су они разврстани у четири основне групе: „*významy místní*“ (вршење радње уназад – *zaklonit*; нагоре – *nadhodit*; ван – *vyskočit*; унутра – *vložit*; преко нечега – *přebrouzdat*; продирање – *probodnout* и др.), „*významy časové*“ (почетак радње – *vzplanout*; свршетак радње – *odříkat*; последња фаза радње – *dotančit*; поновљена радња – *přepřacovat* итд.), „*různé modifikace způsobu slovesného děje*“ (мала

⁹⁶ Mathesius, V., *O konkurenci vidů v českém vyjadřování slovesném*, in: Mathesius, V., *Čeština a obecný jazykozpyt*, Praha 1947, стр. 155–202. На синтаксичку функцију вида упозорава и В. Барнетова наглашавајући да је та функција условљена контекстом и због тога је сматра секундарном. Barnetová, V., *K syntaktické funkci slovesného vidu*. in: Barnetová, V. et al., *Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české III: O ruském slovese*. Praha 1968. 51–80.

⁹⁷ Ivančev, S., *O vztahu lexikálních a gramatických příznaků slovesa v oblasti vidu*. JČ, XXIII, 2, 1972, стр. 149–152

⁹⁸ Sochová, Z., *Slovesný vid z hlediska slovníku*, NŘ, 38, 9–10, 1955, стр. 280–289.

количина – *přítlumit*; велика количина – *napéci*; детаљна радња – *probádat*; допуњавање до одговарајуће количине – *doplatit*; дистрибутивна радња – *posbírat* и сл.) и *hodnocení děje* (негирање значења основног глагола – *nemluvit*; анулирање резултата претходне радње – *odučit*; извршење радње до миле воље – *vydovádět se*; претерана заокупираност радњом – *zapovídat se* и др.).⁹⁹

У српском језику глаголски вид доста је проучавао А. Белић. У приручнику о историји српског језика он каже „Видом глаголским... показује се специфично значење вршења глаголске радње или глаголског стања према његову трајању.“ Имперфективни вид по А. Белићу показује да се радња или неограничено врши (изражава се трајним глаголима), или се неограничено понавља (изражава се учесталим глаголима). Перфективни вид показује да се у радњи обележава један моменат, који пак може бити моменат почетка глаголске радње (*запевати, пропевати*) или њеног завршетка (*написати, записати*) или моменат било ког другог дела у глаголској радњи.¹⁰⁰

Д. Војводић у свом чланку дао је исцрпну литературу о глаголском виду и указао на хетерогеност мишљења, закључака и терминологије о виду који до данас нису резултирали бар његовом јединственом дефиницијом. Аутор утврђује могућности примене функционално-граматичког приступа аспектолошким истраживањима, узимајући у обзир претпоставку да је овај приступ који полази од

⁹⁹ Dokulil, M. – Horálek, K. – Hůrková, J. (eds.), *Mluvnice češtiny I*, стр. 388–389. Ова подела састављена је заправо по узору на ону коју је за словачки језик начинила Е. Секањинова у својој монографији *Sémantická analýza predponového slovesa v ruštiny a slovenčine*, Bratislava 1980. Ради се о изузетно детаљној и свеобухватној подели префиксала према начинима протицања глаголске радње који су обухваћени са три семе: лексикализованост, темпоралност и модалитет глаголске радње. Реализација глаголске радње посматра се дакле на првом месту у простору, кроз место и правац вршења радње, затим у времену вршења радње, тј. посматра се трајање или фаза вршења радње, и најзад на основу разних начина протицања глаголске радње као што су квантитет, интензитет, тоталност (обухваћеност свих објеката радњом или потицање радње од свих субјеката) и сл. Поделу Е. Секањинове примењује у својој монографији о префиксима у словачком и српском језику А. Марић. На дату поделу надовезују се и други аутори, нпр. М. Кошкова у својој анализи изведеница са префиком *до-* у бугарском и словачком језику, а ауторка још наглашава да је код префиксалних глагола префикс заправо детерминанта која одређује конкретну фазу протицања радње изражену мотивним глаголом (Koškova, M., *Prefigované slovesá s predponou do- v bulharčine a ich slovenské ekvivalenty*, SlavSl, 36, 2, 2001, стр. 121–132).

¹⁰⁰ У Белић, А., *Историја српскохрватског језика II, св. 2: Речи са конјугацијом*, Београд 1962, стр. 47–48. Исто као Белић вид дефинишу и Ж. Станојчић и М. Стевановић: Станојчић, Ж., *Грамматика српског књижевног језика*, Београд 2010, стр. 160; Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 334–335. Уобичајено се у литератури о виду, како смо већ наводили, дефинише да несвршени (имперфективни) глаголи означавају радње и стања чије је трајање неограничено, а свршени (перфективни) изражавају радње и стања чије је трајање ограничено.

значења ка форми способан да помири разлике и несугласице по питању категорије вида и да разјасни њену суштину и функционисање.¹⁰¹

Д. Кликовац посматрала је глаголски вид из другог угла сматрајући да треба направити разлику између вида у ужем смислу који је граматикализована, глаголска категорија и вида у ширем смислу који подразумева значење на нивоу исказа и обухвата и друга средства. Ауторка тврди да се вид не тиче само глагола, већ да је „разастрт“ на читав исказ и да је због тога предмет синтаксе и прагматике исто колико лексике и морфологије, те да на тај начин треба и да се посматра и проучава.¹⁰²

Управо тако поступио је М. Стевановић јер питању вида даје место у синтакси, што оправдава чињеницом да се вид неких глагола (као нпр. двовидских) може испољити само у реченичном контексту. У вези са дефинисањем перфективних и имперфективних глагола сматра да ови други имају већ сасвим прецизну дефиницију, наиме да означавају вршење радње без ограничења трајања у времену. Што се тиче перфективних глагола сматра непотпуном дефиницију по којој они означавају свршени тренутак радње јер им се не може спорити извесно краће или дуже трајање вршења радње, а некима чак ни цео ток радње. Аутор даље не занемарује ни значењске видске ликове, наводећи да имперфективни глаголи имају само два видска лика – дуративни и итеративни, док их свршени глаголи имају више, од којих он наводи само оне који имају временски, а не просторни или неки други карактер. Наводи тако тренутно-свршене глаголе (*куцнути*), почетно-свршене (*залајати*), свршено-продужене или неодређено-свршене глаголе (*развикати се, поразговарати*) и завршно-свршене глаголе (*изгубити*).¹⁰³

П. Новаков указао је на потребу за корекцијом дефиниције категорије глаголског вида, тј. у оном смислу у којем се радња дефинише појмовима свршеност/несвршеност, дакле на основу трајања радње. Он истиче да се глаголски вид у српском језику може боље дефинисати на основу појмова структура/целина, наиме да перфективни глаголи сажимају глаголску ситуацију у

¹⁰¹ Војводић, Д., *О функционалним основама савремене аспектологије*, Славистика, 5, 2001, стр. 44–55.

¹⁰² Кликовац, Д., *О глаголском виду у српскохрватском језику из другог угла*, ЗбМСФЛ, XXXIX, 1, 1996, стр. 135–141.

¹⁰³ Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик II: Синтакса*, Београд 1974, стр. 528–545.

целину, а имперфективни је приказују као структурирани процес који нема јасно одређене граничне тачке. Између осталог објашњава то на примеру фазних глагола (*Почео је да пише књигу; Престала је да слика*), када као допуна ових глагола не може да стоји перфективни глагол (*Почео је да напише књигу; Престала је да наслика*) јер се из глаголске ситуације представљене као целине не може издвојити сегмент који би могао бити симултан са почетком или неким другим сегментом означеним фазним глаголом.¹⁰⁴

П.-Л. Тома је разматрао могућност семантичке дефиниције видске опозиције која би функционисала за све категорије глагола и све глаголске облике у српском језику, а која би важила и за друге, па и за несловенске језике. Закључује да видска опозиција пре може бити дефинисана као бинарна еквиполентна опозиција, чији сваки члан, перфектив или имперфектив, има своје обележје, него као привативна опозиција у којој само један члан има обележје, док други остаје без обележја. Аутор такође сматра да перфективу може да се припише ознака „*секвентивности*“, а имперфективу „*несеквентивности*“.¹⁰⁵

Питањем да ли су видски парњаци две или једна лексичка јединица бавила се М. Ивић, анализирајући типичне видске парњаке на основу критеријума да ти низови немају трећи члан, тј. секундарни имперфектив. Она упозорава на неке специфичности које се морају узети у обзир код коначног одговора на то питање, као што је лексичка семантика глагола и њена удруженост са синтаксичким значењима, те да се на нивоу комуникативног исказа међусобно прожимају лексичка значења и синтаксичке информације, чиме се заправо само питање видских парњака још више продубљује.¹⁰⁶

М. Дешић анализирао је однос између полисемије и глаголског вида и упоређивао семантику видских парова са намером да утврди постојање разлике у њиховој семантичкој разумењености. Аутор анализира видске парове као што су *желети : зажелети, викати : викнути, дозвати : дозивати* и сл. и закључује да је обично основни глагол семантички богатији од изведеног (или сложеног), али да има и обрнутих случајева, као нпр. код пара *вратити : враћати*. Због тога је по њему оправдано наводити чланове видског пара као засебне лексикографске

¹⁰⁴ Novakov, P., *Jedna reinterpretacija kategorije glagolskog vida*, ЗбМСФЛ, 41, 2, 1998, стр. 133–139.

¹⁰⁵ Thomas, P. L., *Ка одређењу „инваријанте“ глаголског вида*, НССУВД, 36, 1, 2007, стр. 53–66.

¹⁰⁶ Ивић, М., *О тзв. „видским парњацима“ – из новог угла*, ЈФ, 57, 2001, стр. 1–5.

одреднице јер је њихово семантичко подударње само делимично, а од случаја до случаја веће или мање.¹⁰⁷

У вези са функцијом перфективизације и чисто видским префиксима А. Белић дефинише тај процес на следећи начин: „Када какав несвршени глагол добије префикс, и тако постане сложен, он је увек свршен. Префикс који му се ставља испред, уноси и своје значење у радњу глаголску, тако да он уноси два момента у глагол – извесно ограничавање радње специјалним својим значењем и у исто време појам о његовој свршености. Када специфично значење суфикса избледи, онда остаје значење свршености, обележено у извесном тренутку глаголске радње...“.¹⁰⁸ И у другом раду аутор говори да „префикс не значи вршење радње у његову смислу, него ограничавање глаголске радње на потпуно извршено значење префикса...“, те да у томе лежи разлика између прилога и префикса и да се цео развој значења префикса у сложеном глаголу одвија на следећи начин: „од извршености глаголске радње у смислу и границама извршеног прилошког значења префикса до прости извршености глаголске радње у којој се изгубило првобитно прилошко значење префикса, са или без какве друге модификације стварног глаголског значења...“. Такође не заборавља да напомене да префикс не мора увек да утиче на промену вида, већ само на промену значења, те да перфективни глаголи добијањем префикса остају перфективни, али да „врста њихове перфективности није увек иста (...дићи : подићи, издићи, уздићи, одићи, који увек дају неку нијансу)...“.¹⁰⁹

Вид глагола проучавала је такође И. Грицкат. Ауторка обраћа пажњу на префиксе који имају значење чисте перфективности, наводећи поред тога и друга значења префикса, уз напомене о живости њихових одређених функција. Тако у значењу чисте перфективности наводи префиксе из- (*испричати*), на- (*наоштрити*), о(б)- (*опкладити се, оженити се*), од- као редак у овој функцији (*одгајити*), по- (*појести*), про- такође ређе у употреби (*прочитати*), раз- као

¹⁰⁷ Дешић, М., *Полисемеја и српскохрватски глаголски вид*, НССУВД, 14, 2, 1985, стр. 75–85.

¹⁰⁸ Белић, А., *Историја српскохрватског језика II*, св. 2, стр. 50, 118–119. Слично говори и на другом месту дајући примере глагола код којих префикс има само „значење свршености без промене стварног значења глагола...“, као нпр. *трести : истрести, бити : убити, гинути : погинути, учити : научити, терати : отерати* и сл. (*Савремени српскохрватски књижевни језик II*, стр. 285–286).

¹⁰⁹ Белић, А., *Прилози историји словенских језика*. ЈФ, 4, 1924, стр. 3; Белић, А., *О језичкој природи и језичком развоју II*, Београд 1959, стр. 425.

веома редак (*развеселити*), *с-* (*сачувати*) и *у-* (< *оу*) за који каже да „*служба чисте перфективизације постоји, али није жива већ наслеђена...*“ (*украсти, умрети*). Она наглашава да је српски језик веома богат у просторним значењима префикса, али је слабије развијен у погледу изражавања количине времена, као и чисте перфективности.¹¹⁰

Префиксе у функцији изражавања перфективности ауторка је разматрала и у другом раду, водећи рачуна о њиховом изблеђивању до чисте граматичке функције и напомињући да ово изблеђивање није могло бити утврђено код префикса *до-* и *над-*. Помоћу детаљне анализе семантке и семантичких прелива префикса и имперфективног глагола показује однос између појединих значења префикса и мотивних глагола и начин на који се семантика ова два елемента прожима у постизању чисто видског значења, када заправо префикс у изведеницу не уноси нову семантику коју већ на неки начин мотивни глагол не садржи, као нпр. *мамити* : *примамити*, *писати* : *написати*, *бројати* : *убројати*, *комадати* : *раскомадати*, *бушити* : *пробушити*, *бранити* : *одбранити*, *вадити* : *извадити*, *солити* : *посолити*, *парити* : *спарити*, *гулити* : *огулити* и др.¹¹¹

Ђ. Грубор проучавао је глаголски вид и начин глаголске радње и на основу тога поделио глаголе на развојне и глаголе стања, а затим је у сваку од те две групе уврстио глаголе према видским ликовима. Аутор наводи глаголе као што су нпр. пантивни: „*постепена радња (бивање) извршена сва, од почетка до краја, или који било њезин одређени дио сав (гради : сагради)*“; тотивни: „*обухватна радња извршена потпуно сва (не казује се дио) (пече : испече)*“, њихов подтип су тотивни сепаратни глаголи код којих „*перфективни глагол значи извршеност кога било самосталнога дијела имперфективног глагола (гуче : гукну)*“; инкоативни: „*радњи извршен почетак (пјева : запјева)*“; финитивни или суплетивни: „*радњом се казује извршеност посљедњег дијела (гради : догради)*“; деминутивни: „*извршена радња краћа од обичне (звизди : позвизда)*“; аугментативни: „*извршена радња већа од нормалне, претјерана (пече : препече)*“; мајоративни: „*неко је претежнију количину радње извршио него други (или љепше, боље*

¹¹⁰ Грицкат, И., *О неким видским особеностима српскохрватског глагола*, ЈФ, 22, 1–4, 1957–58, стр. 114.

¹¹¹ Грицкат, И., *Префиксација као средство граматичке (чисте) перфективизације*, ЈФ, 27, 1–2, 1966–1967, стр. 185–223.

извршио) (пјева : натпјева)¹¹²; интензивни: „радња се развила до врхунца воље за њу, извршен порасни њезин дио, дошло до тачке која је дубоко негдје у радњи, развила се до знатне висине (пјева : распјева се)¹¹²; сативни: „извршено онолико радње колико је рада доста субјекту (копају : накопили се)¹¹²“ итд. Ђ. Грубор се такође осврће на бројне радове о глаголском виду и полемише са закључцима њихових аутора, нарочито истиче да за разлику од А. Белића не сматра да на целокупну промену радње (несвршене у свршену) утиче само префикс, већ да се ради о „узајамном дјеловању једнога на друго: префикса на глагол и глагола на префикс...“¹¹².

Вид и акционалност проучавани су у **словенским језицима и конфронтативно**. На пример, вид глагола поделио је у свом поређењу македонског и српског језика Љ. Спасов на прост и сложен. Прости видови су моментални (за свршени вид) и континуативни (за несвршени вид), а сложене назива конфигурацијама са доминантним простим видом: за сложени свршени вид то су инхоативна, терминативна, резултативна, дистрибутивна и друге конфигурације, а за сложени несвршени вид телична, мултипликативна и хабитуална конфигурација. На тај начин аутор разграничава, али и повезује вид и начине глаголске радње.¹¹³

Сличностима и разликама у концепцијама и појмовном апарату глаголског вида и начина глаголске радње у словачком и српском језику бавила се А. Марић. Док се у српском језику користи термин *глаголски лик*, а у новијим истраживањима *актионсарт*, у словачком се користи термин *начин глаголске радње* (*spôsob slovesného deja*). Ауторка упоређује однос према опозицији свршеност : несвршеност, према видским паровима, двовидским глаголима,

¹¹² Грубор, Ђ., *Аспектна значења*, Загреб 1953, стр. 12–13, 284. А. Белић са друге стране истиче да се не слаже са дефиницијом Ђ. Грубора да перфективни вид значи да је потпуно извршена сва радња, већ да „перфективни глаголи значе или део извршеног почетка, или извршеног завршетка какве радње или онаквог извршења радње како је обележено префиксом; код тренутних глагола оно значи тренутно извршење радње...“ (Ђуро Грубор, *Аспектна значења*, ЈФ, 21, 1–4, 1955–56, стр. 295, 299, 301). Дефиниција перфективног аспекта Ђ. Грубора гласи „... да је одређена количина радње (бивања) потпуно извршена, сва, од почетка до краја... , као једна цјелина, с обзиром на момент иза тога; - а само се по себи разумије, кад је сва извршена, да је и свршена и да јој је извршен и посљедњи дјелић (моменат) (тој одређеној количини), и да је прошла: сестра оплете чаралу; пола чарале, ... троје чарале; ... јечам лијепо нарасте (колико треба); нарасте мишу до кољена...“ (*Аспектна значења*, стр. 104–105).

¹¹³ Спасов, Љ., *Глаголски вид (аспект) као семантичка категорија на упоредном материјалу српског и македонског језика*, НССУВД, 26/2, 1997, стр. 163–170.

глаголском виду и глаголском лику у досадашњим истраживањима у ова два језика.¹¹⁴

Иста ауторка проучавала је чисто видске префиксе на материјалу словачких и српских префиксалних изведеница. Утврдила је да функцију чисто видских префикса могу имати у оба језика od- : од-, na- : на-, o-/ob-/ : о-/об-, po- : по-, pre- : пре-, pri- : при, roz- : раз-, s-/z- : с-/з- и u- : у- наводећи изведенице као што су: словач. *odspievať, nakresliť, oprat', poprosiť, prečítať, prikryť, rozbiť, skončiť, zmraziť, uloviť*; срп. *отхранити, нацртати, окупати, пољубити, преврнути, присилити, распаковати, скувати, згуснути, уловити* и многи други.¹¹⁵

Б. Тошовић је у својој монографији истраживао начине глаголске радње у српском, хрватском и бошњачком језику. Аутор их прецизира и класификује, и то према модификацији значења која се испољава у облику промене степена (нпр. интензивни, еволутивни, кумулативни, аугментативни, деминутивни начин глаголске радње), норме (делимитативни, сатуративни, денормативни, мајоративни, комплетивни итд.), квантитета (семелфактивни, пердуративни, итеративни итд.) и секвентности (почетни, финитивни, проспективни, дистрибутивни, комитативни итд.). Такође анализира сваки од 22 начина глаголске радње колико их наводи дајући бројне примере у српском, хрватском и бошњачком, али и руском језику, а на крају даје табелу свих префикса и суфикса који учествују у грађењу појединих глаголских ликова.¹¹⁶

Категоријом акционалности у српском и украјинском језику бавила се Љ. Поповић. На основу когнитивног метода и теорије семантичких локализација ауторка издваја три осе полидимензионалног простора које су различито профилисане у базном домену концептуализације аспектуалних карактеристика глагола. Она сваку радњу сагледава кроз однос према граници која је лоцирана хоризонтално у оквиру које утврђује проспективну, почетну, интратерминалну

¹¹⁴ Марић, А., *Глаголски вид и начини глаголске радње у словачком и српском језику*, Славистика, VIII, 2004, стр. 148–153.

¹¹⁵ Марић, А., *Перфективност радње изражена префиксалним глаголима у словачком и српском*, Славистика, VI, 2002, стр. 235–241. У другом раду утврђивала је такође чисто видске префиксе у словачком и српском језику, кроз призму схватања словачких и српских лингвиста о питању вида и празних префикса наводећи да се у оба језика у литератури као чисто видски третирају они префикси који минимално утичу на промену основног значења мотивног глагола. Marić, A., *O čisto vidových slovesných predponách v slovenčine a srbcine*, ЗбМСФЛ, LIII/2, 2010, стр. 131–140.

¹¹⁶ Тошович, Б., *Способы глагольного действия в сербском, хорватском и бошняцком языках*, Katowice 2009.

или завршну фазу одвијања радње, или према граници која је постављена вертикално у оквиру које се заправо ради о степену интензитета радње.¹¹⁷

Ауторка се овом проблематиком бавила обухвативши такође све словенске језике. Поменути однос према граници, која је „*хоризонтално, вертикално или обимно конципирана*“, илуструје нпр. глаголима *подгрејати* и *прегрејати* код којих се граница актуализује вертикално; код опозиције *запевати/певати* граница се концептуализује хоризонтално; код кумулативно-интензивних глагола као што су *накупити, набрати* и сл. граница се концептуализује обимно у односу на неки центар ка којем се она креће, али и вертикално кроз појачан степен интензитета; код дистрибутивних глагола *разбацати, расути, распршити* и др. граница се такође актуелизује обимно, али је радња усмерена од центра ка периферији; код глагола *застајкивати* актуелизује се вертикална оса, и то смањени интензитет, као и тачкаста непрекидана концепција тока који се састоји од мноштва истоветних чинова и др.¹¹⁸

Концептуализацију просторних односа Љ. Поповић образлаже такође на примеру глагола кретања у српском и украјинском језику истичући да је за концептуализацију просторних односа од кључног значаја положај посматрача који је садржан управо у семантици одговарајућег префикса. Ауторка издваја координантне подсистеме у којима префикси служе као оријентири кретања у односу на одређени локализатор: кретање у хоризонталној равни, у вертикалној равни, центрифугално-центрипетално кретање, кретање у односу на унутрашњу запремину контејнера, у односу на спољњу запремину контејнера, кретање у односу на локализовану раван контејнера и кретање у спољном координатном систему. Ауторка закључује да је репертоар префикса који изражавају просторно кретање разноврснији у украјинском језику, где се запажа синонимија префикса и њихово слободно спајање са бројним основама глагола који означавају кретање како у једном правцу тако и у разним правцима и истиче да просторну семантику одређеног глагола, упоредо са објектом локализације, локализатором и

¹¹⁷ Поповић, Љ., *Језичка слика стварности: Когнитивни аспект контрастивне анализе*, Београд 2008. О томе и у Поповић, Љ. – Јармак, В., *Украјинско-српска контрастивна језичка истраживања*, in: Клајн, И. – Пипер, П., *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати*, Београд 2010, стр. 263–281.

¹¹⁸ Поповић, Љ., *Когнитивни приступ опису категоризације акционалности у словенским језицима*, НССУВД, 36, 1, 2007, стр. 37–53.

оријентиром, чини и положај посматрача који кретање профилише као удаљавање, промицање или приближавање, те да без тог фактора ситуација локализације није потпуна нити може да се објасни метафоризација просторних значења и њихово преосмишљавање у правцу аспектуалних карактеристика.¹¹⁹

У раду о значењу проспективности (претпочетној фази радње) иста ауторка истиче потребу да се оно издвоји као посебна аспектуална категорија. На примерима из различитих словенских језика показује да је ова категорија организована као функционално-семантичко поље у чијем центру су глаголи кретања (*ићи, поћи, кренути, потрчати*), као и прилози и прилошке конструкције (*одмах, само што није* итд.) који са одговарајућим предикатима реализују ово значење, као нпр. у српском језику *Идем да учим; Одох ја да гледам ТВ; Одмах почињем са радом; Иван само што није стигао* и др. Ради се дакле о будућој радњи која је већ започета у садашњости, а одлука субјекта је пресудна у избору одређеног догађаја у будућности који се конципира као објекат. Основни елементи ове категорије ипак се различито категоризују у словенским језицима: у српском језику типична је отворена модална перспектива која се заснива на спремности субјекта да изврши дату будућу радњу, а у руском и украјинском језику је затворене природе са модалном компонентом неизбежности будуће радње.¹²⁰

Акционалне модификације у украјинском и српском језику обрађивала је у својој докторској дисертацији М. Ивановић. Она је обухватила како синтетичка (творбена), тако и аналитичка средства изражавања ове категорије и обрадила више типова акционалних модификација ситуације. На првом месту то су фазне модификације у које спада почетна фаза (изражена између осталог и изведеницама са префиксом за-: *запевати; заспівати, раз-* у српском и за- у украјинском језику: *разболети се; захворіти*), средња и завршна фаза (изражена префиксима до-: *докувати; доварити, од*-(від-): *одгрмети; відблискати, пре*-/пере-: *прегорети; перегриміти*). Затим ауторка издваја детерминативне модификације у које спадају делимитативне (изражене између осталог префиксом

¹¹⁹ Поповић, Љ., *Посматрач и његова улога у концептуализацији просторних односа у језику (на примеру контрастивне анализе глагола кретања у српском и украјинском језику)*, Славистика, XIII, 2009, стр. 399–410.

¹²⁰ Поповић, Љ., *Изражавање аспектуалног значења проспективности у словенским језицима*, ЗбМСС, 73, 2008, стр. 297–314.

по-: *поседети; посидіти*) и пердуративне модификације. Следе плуралне модификације које обухватају монотемпоралне ситуације (мултипликативност – *добацивати се; переглядуватися*, семелфактивност – *задрхтати, позвонити, прогрмети; заскрипіти, прогріміти*, дистрибутивност – *попродавати, погушити, разаслати, исполагати, поиспоклањати, поразбијати, посакривати, сатерати; розіслати, перебити, повишати, позасихати*, и кумулативност – *накосити; наварити*) и политемпоралне ситуације (репетитивност и итеративност). На крају наводи градуелне модификације које обухватају селективно, динамичко и нормативно степеновање, а у оквиру последњег се истичу модификације интензитета (изнад норме – *распричати се, избатинати, замрљати; розмахатися, виголодніти, замалювати*, или испод норме – *нагрести, подгрејати, приучити, загрепти; надгризти, прикрити, підсушити*) и модификације модалне норме (суфицитна ексцесивност – *прекувати, уседети се; Perezрїти, загустити, упитися* и дефицитна ексцесивност – *печути, потценити, недокувати; недоварити*). Ауторка поређењем функционисања ове категорије у два језика утврђује да постоји значајна сличност у асортиману акционалних значења и средствима њиховог изражавања, а са друге стране да су у украјинском језику акционалне класе глагола као синтетичка средства знатно продуктивније, док српски језик не користи у пуној мери своје творбене потенцијале и предност даје аналитичким средствима.¹²¹

Двострука и вишеструка префиксација

Префикси се такође међусобно комбинују и стварају **двопрефиксалне**, евент. **вишепрефиксалне изведенице**.¹²² Називају се удвојеним префиксима (*zdvojené předpony*), као и двоструким (евент. троструким итд.) префиксима (*dvojnásobné, trojnásobné... předpony*).

¹²¹ Ивановић, М., Изражавање акционалности у украјинском и српском језику, Докторска дисертација, Београд 2013.

¹²² Понекад се називају и сложеним префиксима, нпр. у Ресо, А. – Stanojčić, Ž. (eds.), *Srpskohrvatski jezik*, стр. 378.

По питању двоструке и вишеструке префиксације у чешком језику В. Шмилауер наглашава да се гомилање префикса испољава ретко и да су већином у питању глаголи који имају префикс који заправо тако и не осећамо (*prodat – odprodat, potoci – vypotoci*), као и да је много чешће у дијалектима.¹²³ О њима говори и Ф. Ухер наводећи да су најчешћи двоструки префикси, ређе се појављују троструки, а сасвим ретко четвороструки, као и да је трострука и четворострука префиксација семантички ограничена јер преоптерећеност префиксалног дела са становишта форме није погодна „*protože znamená nevyvážení morfematické struktury slovesa z hlediska centrálního (kořenového) členu, takže kombinací nepřibývá tak, jak by tomu kombinatorické možnosti nasvědčovaly...*“.¹²⁴

У чешком језику најдетаљније их описује граматика *Mluvnice češtiny*, док се у другим изворима њима посвећује мање пажње. Тамо се наводи да је у улози другог префикса најфреквентнији префикс po-: pona- (*ponachýlit*), ponad- (*ponadzdvihnout*), po- (*pooptat se*), poob- (*pooblékat*), po- (*poodběhnout*), popo- (*popojít*), poroz- (*porozhalit*), pos- (*posbírat*), pou- (*pousmát se*), povy- (*povylétat*), povz- (*povzdechnout*), poz- (*pozhasínat*) и poza- (*pozakrýt*). Следи префикс na-: nado- (*nadovádět se*), nana- (*nanapomínat se*), nao(b)- (*naobdivovat se*), naod- (*naodhánět se*), napo- (*napomlouvát se*), napro- (*naprovádět se*), napře- (*napřemýšlet se*), naroz- (*naroznášet se*), nas- (*nashýbat se*), navy- (*navyhližet se*), naza- (*nazapírat se*). Како видимо, у вези са префиксом na-, заправо се ради о префиксално-рефлексивној творби јер је саставни део изведенице и повратна морфема *se*. Следи префикс při-: přina- (*přinajmout*), přio- (*přiohnout*), přio- (*přiojednat*), připo- (*připošít*), přivy- (*přivychovat*) и přiza- (*přizabít*). Префикс z- појављује се у комбинацијама: zpo- (*zpočtytat*), zpod- (*zpodpírat*), zpro- (*zprorážet*), zpre- (*zprelázat*). Префикс vy- јавља се као други у комбинацији са префиксом na-: vyna- (*vynadívát se*).¹²⁵ По питању семантике најчешће су то дистрибутивни глаголи, као и глаголи који изражавају велику и малу количину радње, као и резултативност.

П. Хаузер анализира глаголе са удвојеним префиксима zne- и zane- утврђујући њихову семантику, као нпр. стећи неку особину (*znecitlivět, zneklidnět*),

¹²³ Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр. 166.

¹²⁴ Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 31–32.

¹²⁵ Dokulil, M. – Horálek, K. – Hůrková, J. (eds.), *Mluvnice češtiny I*, стр. 394–395.

учинити некаквим (*zneschopnit, zneklidnit*) и др. Аутор утврђује да је њихова творба продуктивна и да се у савременом језику шири.¹²⁶

У српском језику у оквиру граматика и језичких приручника двоструким префиксима посвећује пажњу нпр. А. Белић. Он истиче да се готово сви префикси, осим до-, могу употребити као саставни део „*двојних префикса*“, те да обично значе перфективизацију, али могу имати и своје основно значење или једно од својих обичнијих значења. На пример изведенице *заокупити, напреламати* имају значење „у великом степену“; перфективно значење имају *зауставити, заодјести, испогибати, испребијати*; потпуност радње *изумријети*; своја конкретна просторна и друга значења уносе префикси у изведенице као што су *надолити, надовезати, обухватити, одустати, потпомоћи, подухватити, придодати, разудати*; деминутивно значење имају *поднапити се, поодмаћи, поужељети се*; дистрибутивно *понатицати, поудавати*; аугментивно *поиздерати* и др. За примере са три префикса наводи изведенице са префиксима из- у значењу појачавања потпуности глаголске радње (*испоразболијевати се*), над- у значењу надјачавања (*натприповиједати се*) и по- у дистрибутивном значењу (*поиспрекритати, поизодгризати*) итд.¹²⁷ На другом месту А. Белић потребу за двоструком префиксацијом образлаже чињеницом да када глаголски префикси имају општије значење „*могу се употребљавати уз већ сложене глаголе када им треба додати оно специфично значење које префикси у глаголе уносе...*“ и даје примере *напреламати, изналазити, распродати, наиспреваљивати, поизразболевати се* итд.¹²⁸ Другим речима, уколико је код првог префикса у изведеници значење избледело до чисто видског, други префикс уноси семантичку модификацију.

У свом приручнику о творби речи И. Клајн за разлику од А. Белића прави разлику између префиксалног глагола којем се додаје префикс (*по-испадати, наразговарати се, рас-продати* итд.) за које каже да се не разликују од једнопрефиксалних, и правих двопрефиксалних глагола „у којима се оба префикса равноправно комбинују са основом дајући значење које ни један ни други сам за

¹²⁶ Hauser, P., *Slovesa se zdvojenými předponami zne-, zane- (zneklidnit, zanedbat)*, in: Karlík, P. – Pleskalová, J. – Rusínová, Z. (eds.), *Pocta Dušanu Šlosarovi: Sborník k 65. narozeninám*, Brno 1995, стр. 200–203.

¹²⁷ Белић, А., *Савремени српскохрватски књижевни језик II*, стр. 313–319.

¹²⁸ Белић, А., *Историја српскохрватског језика II, св. I*, стр. 268–269.

себе не би могли имати...“, наводећи нпр. глаголе *ис-по-ставити*, *пре-до-мислити се*, *прет-по-ставити*, *рас-по-редити* и др. Ипак, он истиче да је тешко ова два типа увек разграничити због многих прелазних случајева. Као најплодније у творби двопрефиксалних глагола наводи префиксе *из-* и *по-* у дистрибутивном значењу (*изукритати*, *изопијати се*, *исподвлачити*, *испропадати*, *поиспадати*, *поотпуштати*, *поразделити*, *поудавати*, *посмрзавати се* итд.), а даје и остале префиксе и њихова значења као што су просторно (*заостати*), сативно (*надоносити*), деминутивно (*поднапити се*), ексцесивно (*преуранити*), темпорално (*предодредити*) и друга. За глаголе са три префикса наглашава да су изузетна појава (*испонапијати се*, *поиспропадати* и др.), а са четири префикса наводи само изведеницу *поисприповедати*.¹²⁹

Глаголе са два префикса у српском језику узела је као предмет засебног рада Р. Драгићевић, посебну пажњу посветивши тзв. „*нелогичним глаголима*“ који имају префиксе супротстављеног значења, као што су нпр. изведенице са комбинацијом *раз-* и *за-*, те *од-* и *у-* (*развијати*, *развијести*, *одудати*) или оне које имају два иста префикса, као нпр. *поподићи*, *попоићи*, *попојести*, *попоседети* итд. Ауторка разматра развој значења ових сложених структура, узајамни семантички однос између њихових префикса, као и између префикса и основног глагола. По питању сврхе низања префикса првог типа она закључује да је разлог задржавања оба префикса заправо у потреби говорника да искаже двостепеност процеса, образлажући то на следећи начин: „... *развијати* значи *развијати нешто што је претходно било завијено. Развијању је претходила акција завијања*.“ Што се тиче другог типа, понављања префикса, ауторка сматра да код примера *поподићи*, *попоићи*, *попојести* први има улогу чисте перфективизације, а други уноси лексичко значење деминутивности, док код *попоседети*, *попочекати* први префикс има деминутивно значење, а други има експресивну семантику, тј. још више се наглашава краткотрајност радње. Она закључује да се у испитивању двопрефиксалних глагола тешко може спровести нека строга анализа и њихово разврставање према значењу јер спојени дају различите семантичке резултате који зависе од много чинилаца.¹³⁰

¹²⁹ Клајн, И., *Творба речи... I*, стр. 286–290.

¹³⁰ Драгићевић, Р, *Глаголи са два префикса у српском језику с освртом на стање у другим словенским језицима*, ЗМСС, 83, 2013, стр. 264.

Овај тип префиксације проучаван је и у оквиру конформативних истраживања словенских језика. А. Терзић анализирао је изведенице са двоструким префиксом пона- у руском и српском језику, истичући да се оне активно употребљавају у говору, али их речници прилично лоше бележе, што ствара препреку за њихову детаљнију анализу, уколико су речници извор за грађу. Аутор даје бројне примере и утврђује да по питању семантике „префикс *по-* конкретизује, прецизира компоненту квантитативног и резултативног значења које има творбена основа са префиксом *на-* тако да глаголи са префиксалном групом *пона-* најчешће имају сложено значење постепеног распрострањања радње на објекат односно изражавају рању која се врши у неколико етапа, или пак изражавају различит степен количинске пуноће, количинску или процесуалну резултативност...“, док „префикс *на-* уноси значење високог степена пуноће, довољности или прекомерности радње...“ које је проширено допунским нијансама као што су рецимо распрострањање радње на неодређен број предмета (*набацати, накупити, набрати*), опсежност, исцрпност, количинска пуноћа, чак прекомерност радње (*нагрејати, напричати, насолити, наткати*), засићеност, пуно задовољење радњом (*нарадити се, насркати се, нагледати се, напричати се, нашетати се*) и др. Он закључује да глаголи са префиксалном групом пона- у српском и руском језику чувају творбено значење префиксалних глагола који их генеришу, на које се творбено значење изведених структура са префиксом по- наноси као додатна специфична нијанса, а прожимањем значења ова два префикса, као и основе, настају подтипови ових изведених глагола, као што су дистрибутивни (*понаваритъ, понадаватъ, понакрастъ; понакупити, понадовлачити, понаносити, понатрпати*), количински резултативни (*понатопитъ, понастроитъ; понагннути, понатицати, понаслогати*), резултативни (*понавести, понадвинуть; понамришити, понагнути се, понасути*), сативни, који указују на висок степен интензивности и засићености радњом, (*понатерпеться, понаслышатся, понаплакаться; понагледати се, понаслушати се, понапливати се, понауживати се, понапити се*), и деминутивни (*понаучитъся, понасытитъся; понагнути се, понашалити се, понакашљати се, понаучити се, понаквасити се*).¹³¹

¹³¹ Терзић, А., Структурно-семантичке карактеристике глагола са префиксалном групом *пона-* у

Комбинацијама префикса у словачком и српском језику бавила се А. Марић, утврдивши да је у иницијалној позицији у словачком језику најфреквентнији префикс po-, а затим na-, vy-, do-, za-, od-, s-, u-, а у српском језику су то префикси из- и по-, а следе на-, од-, за-, о-, под-, пре-, при-, про- (*poročúvať*, *navymýšľať*, *vyzametáť*, *doporučiť sa*, *zarozprávať sa*, *odpočítať*, *spoznať*, *uschovať* и др.; *изразбијати*, *изушивати*, *испозајмљивати*, *испребијати*, *испропадати*, *поразбацати*, *подоносити*, *понадобијати*, *позатварати*, *поумирати*, *посакривати*, *надоносити*, *наокретати се*, *наодговорити*, *одумирати*, *опозвати*, *поднапити*, *преувеличати*, *придодати* итд. Префиксали најчешће имају дистрибутивно значење, као и значење велике и мале количине.¹³²

Префиксација глаголских позајмљеница

О префиксацији као живом и продуктивном процесу говори и чињеница да том процесу подлежу и **глаголи страног порекла** који у чешки и српски језик улазе као двовидски.¹³³ Интеграција ових лексема у домаћи лексички фонд

руском и српском језику, НССУВД, 26/2, 1997, стр. 311, 313–317.

¹³² Marićová, A., *Kombinácia slovesných predpôň v slovenčine a srbčine*, SlovZ, 3, 2008, стр. 47–57.

¹³³ Двовидски глаголи присутни су наравно и у домаћем лексичком фонду чешког и српског језика, а о њиховом статусу у српском језику говори нпр. И. Грицкат на следећи начин: „У природи српскохрватског глагола, у ономе што представља његове семантичке потенцијале, има чињеница које га одвајају од источнословенског и западнословенског глагола...“ наводећи притом између осталог категорију свршености и несвршености и наставља „Неки... за словенско језичко стање несвршени глаголи добивали су и свршено значење: *сликати* (не мичи се, ја те сад сликам, несвр.) – *сликати* (дођем и сликам децу својим апаратом, свр.)...“ Она ову карактеристику двовидности сматра узроком обогаћивања глагола који остају у оба подтипа ове парне категорије и увећавања глаголске семантике (*Студије из историје српскохрватског језика*, Београд 2004, стр. 213–214). На другом месту она наводи слично да је српски језик „развио необично за словенску глаголску систему богатство у двовидским глаголима, за рачун извесног пригушивања живости у сфери префикса...“ (*О неким видским особеностима српскохрватског глагола*, стр. 65). Исто тако А. Белић у својој анализи двовидских глагола у српском и другим словенским језицима напомиње да је за разлику од српског и руског језика, чешки језик сиромашан двовидским глаголима (*О глаголима са два вида*, ЈФ, 21, 1955–56, 1–4, стр. 8). И. Њемец управо неразвијеност чисто видске префиксације у српском језику сматра архаичним стањем и закључује да „српскохрватски глагол у том смислу представља старији стадијум развоја видског система...“ (Němec, I., *Vývojové problémy soudobé nauky o vidu*, стр. 303). К. Хоралек такође каже да су двовидски глаголи рецидив старијег стања словенских језика када их је било много више него данас, на основу чега закључује да вид није у потпуности стара категорија (Horálek, K., *Úvod do studia slovanských jazyků*, Praha 1955, стр. 178). З. Тополињска сматра да је глаголски вид у словенским језицима морфолошка категорија, али да изузетак чине двовидски глаголи који су „неоспособљени“ за изражавање информације о виду (Topolińska, Z., *Iz problematike slovenskih inhoativa (odnos glagolskog vida i faze radnje)*, ЈФ, 41, 1985, стр. 1–11). Двовидске глаголе М. Докулил и Ј. Кухарж дефинишу тако да по

подразумева на првом месту њихову фонолошку, ортографску и морфолошку адаптацију. Творбена адаптација и интеграција глаголских позајмљеница започиње суфиксацијом. У чешком језику преовлађује општесловенски суфикс *-ovat*, док се у српском језику на стране основе додају најчешће три суфикса *-овати*, *-исати* (потиче из грчког језика) и *-ирати* (из немачког језика), од којих је овај трећи најпродуктивнији.¹³⁴ Нпр. *transformovat – трансформисати*, *bojkotovat – бојкотовати*, *testovat – тестирати*.

Сви ти глаголи су најчешће двовидски. Управо та чињеница да имају оба вида даје импулс за наредни творбени поступак – префиксацију која представља још један начин интеграције глагола страног порекла. Глаголска позајмљеница дакле испрва функционише у систему чешког и српског језика тако што истовремено означава перфективни и имперфективни вид који се конкретизују према ситуацији и контексту. Обично преовлађује перфективно значење, уколико је глагол употребљен у прошлом времену, док се у садашњем времену глагол чешће схвата као имперфективан.¹³⁵ Како би се превазишла хомонимија у језику ови глаголи се префигирају, постају перфективни и стварају видске парове.¹³⁶

Рекли смо већ да је питање тзв. „*празних*“ или „*чисто видских*“ префикса и њихове функције чисте перфективизације већ доста обрађивано и још увек није добило јединствен одговор, као ни оно које се тиче саме природе категорије вида. Узрок томе свакако је између осталог вишезначност и полифункционалност глаголских префикса, што отежава утврђивање семантике изведеница. Као илустрацију овог проблема можемо навести глаголе као што су нпр. у чешком

питању вида имају „*неутрални карактер*“ (Dokulil, M. – Kuchař, J., *Slovotvorná charakteristika cizích slov*, NŘ, 60, 4, 1977, стр. 69–185).

¹³⁴ О томе у Maretić, T., *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, стр. 408; Šipka, D., *Distribucija nastavka -irati/-isati/-ovati u srpskim glagolima stranog porijekla*, ЗБМСФЛ, 44, 1–2, 2001, стр. 167; Клајн, И., *Творба речи у савременом српском језику II: Суфиксација и конверзија*, Београд 2003, стр. 339–340; Стевановић, М., *Савремену српскохрватски језик I*, стр. 607–610. Ове суфиксе у руском и српском језику анализирао је Ј. Матијашевић (*Префиксација и двовидност глагола*, ЈФ, 56, 1–2, 2000, стр. 658).

¹³⁵ О овоме се говори нпр. у Navránek, B. – Jedlička, A., *Česká mluvnice*, Praha 1963, стр. 223.

¹³⁶ Тај процес је у чешком језику на основу података из корпуса анализирао В. Јиндра који прецизира процес губитка двовидности код глагола: „*obouvidové sloveso – obouvidové sloveso a jeho dokonavý korelát – nedokonavé sloveso a jeho dokonavý korelát...*“ (Jindra, V., *Vývojová dynamika obouvidových sloves cizího původu na základě korpusových dat*, SaS, 69, 3, 2008, стр. 193). Слично по питању овог процеса закључује и С. Лебедова и додаје: „*Možnost zániku ovouvidovosti a utváření relativně úplného časového paradigmatu u sloves cizího původu svědčí o schopnosti některých českých slovesných předpon plnit čisté vidovou funkci.*“ (Lebeďová, S., *K ztrátě obouvidovosti u sloves cizího původu v současné češtině*, SaS, 41, 1980, стр. 284).

zbyrokratizovat, zcivilizovat, zpolitizovat, zfanatizovat, zpopularizovat, zvulgarizovat, zkorumpovat, или у српском *исполитизовати, испрофанисати* код којих постоји извесна нијанса значења „*учинити некаквим*“, али је она слабије изражена, или код глагола код којих је тешко разликовати „*просто извршење радње*“ (*prosté dokonání děje*) од темпоралних значења, као нпр. *odfinancovat, odstartovat; прокоментарисати* и сл.¹³⁷ Ипак, ако узмемо у обзир глаголе страног порекла, видећемо да код њих преовлађује управо граматичка функција префикса која одговара на потребу стварања видских парова како би се избегла њихова двовидност. Потребу за перфективизацијом лепо илуструју глаголи као нпр. *vyevakuovat, vyextrahovat, vyexportovat, vyexcerpovat, skonstruovat, přetransformovat; сконструисати, сконцентрисати* који садрже страни префикс истог значења као домаћи: лат. ex- : из, con- : са, заједно, trans- : пре. Мада се домаћи префикси у овим лексемама чине редувантним и они на неки начин само понављају већ постојеће значење глагола, указују на тежњу за већом интеграцијом страних глагола чије изворно значење није довољно прозирно корисницима језика при-маоца.¹³⁸ У српском језику овај начин је слабо заступљен.

У чешком језику најпродуктивнији префикс за перфективизацију глаголских позајмљеница и стварање видских парова је z- (*zbojkotovat, zdigitalizovat, zprivatizovat, zrekonstruovat*),¹³⁹ иза њега је такође продуктиван vy- (*vykompenzovat, vyignorovat, vydefinovat*), затим следи na- (*naklonovat, nafilmovat*), а остали префикси као o- (*odatovat*), od- (*odprezentovat*), za- (*zablokovat*), u- (*umixovat*) имају знатно нижу фреквенцију.¹⁴⁰ У српском језику је посебно продуктиван префикс из- (*искомпромитовати, изредиговати, искомтактирати*,

¹³⁷ О томе у чешком језику види у Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр. 179., а у српском језику у Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 454.

¹³⁸ О овоме нпр. у Poldauf, I., *Podíl*, стр. 212.

¹³⁹ С. Лебедова у својој анализи на основу грађе из речника ССЈЧ утврђује да од 800 двовидских глагола страног порекла преко 200 се перфективизује префиксом z- (Lebed'ová, S., *Spojování sloves cizího původu s českými předponami*, NŘ, 67, 3, 1984, стр. 121).

¹⁴⁰ Б. Хавранек и А. Једличка сматрају да су префикси z-, za-, na-, понекад и s- и po- преваходно „*видски префикси*“, тј. да служе грађењу перфективних глагола, и да је погрешна и неодговарајућа употреба нпр. префикса od- или vy- код грађења глагола страног порекла. Међутим, иако су у почетку ови творбени процеси продирали из сленга, таквих примера данас има много, и због тога је такође тешко одредити да ли се код ових глагола ради о чистој перфективизацији или о новом значењу (Navránek, B. – Jedlička, A., *Česká mluvnice*, стр. 223).

искарикирати, исконструисати),¹⁴¹ затим следи на- (*напрограмирати, наелектрисати*), а знатно мање заступљени су префикси за- (*заблокирати*), о- (*окарактерисати*), од- (*одреаговати*), у- (*унормализовати*)¹⁴².

Процес префиксације не задржава се само на функцији перфективизације, већ се тиче и модификације значења глаголских позајмљеница. Модификација значења глаголских позајмљеница односи се на извршење радње у односу на место и смер, на различите фазе и начин протицања радње у времену, као и у односу на њен интензитет, количину и сл. Тако глаголи изражавају значења као што су: удаљавање (*odtransportovat, odlogovat se; одмарширати*); извршење радње са једне стране на другу (*překontrolovat; преконтролисати*); извршење радње кроз нешто (*profiltrovat; профилтрирати*)¹⁴³; одстрањивање и инверзија радње у њену супротност (*odalkoholizovat, odelektrizovat, odminovat, oddramatizovat; разелектрисати, разминирати*); промена места (*přeparkovat¹⁴, přeorientovat; препаркирати, преоријентисати*); прекривање, обухватање радњом, сакривање (*zamaskovat, zazipovat, zakódovat; замаскирати, закодирати*)¹⁴; почетна фаза извршења радње (*rozkomponovat; профункционисати*); завршна фаза извршења радње (*doformovat, dokalkulovat, dostudovat, doprivatizovat; с. ј. /*); извршење радње до краја, у потпуности (*odkomandovat, odreferovat; откомандовати*); припајање, причвршћивање (*přimontovat, přiaplikovat, přiromponovat; с. ј. /*); додавање и допуњавање (*dodefinovat, dofinancovat, doinstalovat; доинсталирати, доквалификовати*); рашчлањивање, растурање, анулирање радње (*rozanalyzovat, rozformovat¹⁴; разанализирати, расформирати*); здруживање, састављање (*sestylizovat, sesumírovat, skalkulovat, skompilovat, skonstruovat; сконценцентрисати, згруписати*);¹⁴³ одвајање, извлачење из унутрашњости (*vyexpedovat, vyeliminovat,*

¹⁴¹ И. Клајн за овај префикс каже да се „*најрадије користи за перфективизацију глагола страног порекла...*“ и наводи бројне примере (*издиктирати, издресирати, испланирати, испровоцирати, исконструисати, изиритирати, издизајнирати, истестирати, испрограмирати, исфинансирати, изманипулисати, измистификовати, изротирати се, испародирати, искалкулисати* и др.) (*Творба речи... I*, стр. 256–257).

¹⁴² С обзиром на то да многе позајмљенице још увек нису забележене у речницима на овом месту наводимо ради илустрације изведенице ексерпирание са Интернета (означене са ¹⁴).

¹⁴³ Сви овде наведени глаголи у чешком језику лексикографски су обрађени само као варијанта глагола са префиксом z- (*zestylizovat, zesumírovat, zkalkulovat, zkompilovat, zkoncipovat, zkonstruovat*) и у речницима само упућују на ту одредницу. С обзиром на то да њихово значење није ту прецизирано, наводи нас на закључак да је оно толико ослабљено да се оба облика разликују минимално у значењу или су пак синоними. Иако у речнику није издвојено као засебно значење, мотивни глаголи наговештавају да се ради о састављању, па би варијанте са z- могле бити протумачене као чиста перфективизација. Ако бисмо се приклонили том значењу, еквиваленти у

vyseparovat; с. ј. /); уметање, убацивање, увршћивање (*vestylizovat, vkonstruovat, vsugerovat, vmontovat; умонтирати*); детаљно извршење радње (*prokalkulovat, prokonsultovat, proorganizovat, prodebatovat, prodiskutovat, vylikvidovat; проконсултовати^н, продебатовати, продискутовати, прокакулисати*); извршење радње поново, другачије (*přeorganizovat, překvalifikovat, přetransformovat; преорганизовати, преквалификовати, префабриковати*); извршење радње која резултира губитком (*proinvestovat, prospekulovat, profaxovat; с. ј. /*). Посебно је у вези са семантичком модификацијом продуктивна префиксација код изражавања квантитета радње, као нпр. извршење радње у надстандардној количини (*naddimenzovat, nadindustrializovat; предимензионирати*); извршење радње у претераној количини (*přebyrokratizovat, přecivilizovat, předialogizovat, předozovat, předramatizovat, předynamizovat, přeexponovat, přeforsírovat, překapitalizovat, překarikovat, překomplikovat, přelyrizovat, přemechanizovat; предозирати, преекспонирати, префорсирати, пребукирати*); извршење радње до исцрпљивања, уништавања (*udebatovat se, udiskutovat se, ureformovat, utransformovat, uresituovat se; с. ј. /*); извршење радње до миле воље, до задовољења (уз рефлексивну морфему *se*) (*nadebatovat se, nakomponovat se, naplánovat se, nastudovat se; надебатовати се, нафилозофирати се*); извршење радње у малој или супстандардној количини (*poddimenzovat, podkalkulovat; с. ј. /*); извршење радње у мањој или већој количини или до задовољења потребе (у зависности од контекста и присуства рефлексивне морфеме *si* у чешком, одн. *se* у српском језику) (*pokonferovat, poreferovat, podebatovat, zasurfovati si, zaskenovat/zascanovat si; подебатовати^н*).

Што се тиче обраде префиксалних изведеница страног порекла већином су оне само укратко помињане у оквиру обимнијих истраживања о глаголском виду и семантици префикса, дакле у граматицима и приручницима чешког и српског језика и појединачним чланцима које смо већ помињали.

Са друге стране овој проблематици посвећена је нарочита пажња у **оквиру конфронтативних истраживања српског и других словенских језика.**

српском језику би могли бити *измонтирати, искакулисати, исконструисати* итд., али и овде има глагола са префиксом *с-*: *скомбиновати* поред *искомбиновати* и сл., тако да ипак правимо разлику између чисте перфективизације и наведеног значења здруживања, састављања.

Бавећи се аспекатском акомодацијом глагола страног порекла у пољском и српском језику В. Митриновић наглашава да постоји знатно већи број двовидских глагола у српском језику него у пољском и сходно томе је у њему мање изражена употреба механизма перфективизације додавањем префикса. Ауторка наводи бројне примере када у функцији еквивалента у српском језику стоји беспрефиксални глагол (*zindywidualizować* – *индивидуализовати*, *wyeliminować* – *елиминисати*, *uregulować* – *регулисати*, *opatentować* – *патентирати*, *przeanalizować* – *анализирати*), али такође истиче да је ипак и у српском језику у новије време појачана префиксација глаголских позајмљеница (*излобирати*, *закомпликовати*, *одреаговати*, *прокоментарисати*), а да је узрок томе потреба прецизирања глаголских значења у условима глобализоване комуникације.¹⁴⁴

С. Мањковска бавила се такође процесом адаптације глагола страног порекла у пољском и српском језику. Она утврђује најпродуктивније префиксе у функцији њихове перфективизације, а то су у пољском *z-/s-*, а у српском *из-/ис-*, и долази до истих закључака као и В. Митриновић по питању стања у пољском и српском језику.¹⁴⁵

Ј. Матијашевић пажњу је посветила префиксацији двовидских глагола у руском и српском језику која обухвата како домаће (*испоштовати*; *захоронити*), тако и глаголе страног порекла (*упрограмирати*; *проинтерпретировање*) утврђујући да је у српском језику веома фреквентан префикс *из-*, док је у руском језику за разлику од српског творбено активан префикс *с-*. Што се тиче њихове семантике највише се ради о префиксима који имају значење резултативности, затим временско-количинске и друге модификације просторних значења. Она такође наглашава да продуктивност данашње префиксације код двовидских глагола може да се схвати као ублажавање великог прилива позајмљеница и рапидног повећавања двовидности.¹⁴⁶

Анализирајући двовидске глаголе у словачком и српском језику А. Марић као посебну групу издваја оне страног порекла који „означавају акције модерног

¹⁴⁴ Mitrinović, V., *Nejnowsze tendencje w zakresie akomodacji aspektowej internacjonalizmów czasownikowych w języku serbskim i polskim*, in: Mitrinović, V., *Południe – Północ: Serbsko-polskie paralele językowe*, стр. 207–217.

¹⁴⁵ Mańkowska, S., *Adaptacja aspektowa internacjonalizmów czasownikowych w języku serbskim i polskim*, *Славистика*, IX, 2005, стр. 496–505.

¹⁴⁶ Матијашевић, Ј., *Префиксација и двовидност глагола*, стр. 655–663.

живота“ и наглашава да словачки језик више тежи њиховој префиксацији, пре свега ради стварања видских парова. Ауторка утврђује да су у словачком језику најфреквентнији префикси *s-*, *z-*, *zo-*, *vy-*, а у српском језику *из-* наводећи нпр. *sformulovat*, *zdegenerovat*, *vypolitizovat*; *избетонирати*, *исфинансирати* и многе друге.¹⁴⁷

Префиксацију глаголских позајмљеница у чешком и српском језику обрађивали смо такође у оквиру засебног рада.¹⁴⁸ По питању међујезичке еквиваленције утврдили смо на основу анализе грађе основне типове:

1) Префиксалном глаголу у чешком језику одговара беспрефиксални глагол у српском језику (*zdigitalizovat* – *дигитализовати*, *zdiskreditovat* – *дискредитовати*, *zhypnotizovat* – *хипнотизовати* / *хипнотисати*, *zinscenovat* – *инсценирати*, *zkonfiskovat* – *конфисковати*, *zkonkretizovat* – *конкретизовати*, *zkonsolidovat* – *консолидовати*, *zkultivovat* – *култивисати*, *zlikvidovat* – *ликвидирати*, *zmilitarizovat* – *милитаризовати*, *zmobilizovat* – *мобилисати*, *zorientovat* – *оријентисати*, *zprivatizovat* – *приватизовати*, *zradikalizovat* – *радикализовати*, *zrealizovat* – *реализовати*, *zredukovat* – *редуковати*, *zreformovat* – *реформисати*, *zregulovat* – *регулисати*, *zrekapitulovat* – *рекапитулисати*, *zrekonstruovat* – *реконструисати*, *zrenovovat* – *реновирати*, *zreorganizovat* – *реорганизовати*, *zrestartovat* – *рестартовати*, *zrestaurovat* – *рестаурирати*, *zrestituovat* – *реституисати*, *zrevidovat* – *ревидирати*, *vydekorovat* – *декорисати*, *vykompenzovat* – *компензовати*, *vysterilizovat* – *стерилизовати*, *vyevakuovat* – *евакуисати*, *vyexportovat* – *експортиовати*, *vyignorovat* – *игнорисати*, *naangažovat* – *ангажовати*, *naaranžovat* – *аранжирати*, *nastenografovati* – *стенографисати*, *nasugerovat* – *сугерисати*, *naklonovat* – *клонирати*, *odizolovat* – *изоловати*, *odstartovat* – *стартовати*, *odatovat* – *датирати*, *otipovat* – *минирати*, *zaminovat* – *минирати*, *skoncipovat* – *конципирати* итд). Овај тип еквиваленције је најзаступљенији. Уколико се ради о семантичкој модификацији, одређено значење у чешком језику потребно је превести на српски језик описом (*nadplánovat* – *планирати* преко одређеног плана, *překultivovat* – претерано

¹⁴⁷ Марић, А., *Глаголски вид*, стр. 151–152.

¹⁴⁸ Митрићевић-Штепанек, К., *Префиксација као процес интеграције глаголских позајмљеница у чешком и српском језику*, *Opera Slavica*, XXII, 2, 2012, стр. 11–22.

култивисати, *rodexponovat* – недовољно експонирати, *idebatovat se* – дебатовати до исцрпљења и сл.);

2) Префиксалном глаголу у чешком језику одговара префиксални глагол у српском језику, а највећи број еквивалената је у оквиру префикса z- : из- (*zkompromitovat* – *искомпромитовати*, *zracionalizovat* – *израционализовати*¹⁴⁹, *zredigovat* – *изредиговати*, *zrelaxovat* – *изрелаксирати*¹⁴⁹, *zaranžovat* – *изаранжирати*¹⁴⁹, *zdramatizovat* – *издраматизовати*¹⁴⁹, *zformátovat* – *исформатирати*¹⁴⁹, *zkonvertovat* – *исконвертовати*¹⁴⁹, *zkontaktovat* – *исконтактирати*, *zkorigovat* – *искориговати*, *zkritizovat* – *искритиковати*, *zmanipulovat* – *изманипулисати*, *zorganizovat* – *изорганизовати*¹⁴⁹, *zresetovat* – *изресетовати*¹⁴⁹). На другом месту по бројности су еквиваленти у оквиру префикса vy- : из-¹⁴⁹ (*vydrilovat*¹⁴⁹ – *издриловати*, *vyfabrikovat* – *исфабриковати*, *vydeklamovat* – *издекламовати*, *vydefinovat* – *издефинисати*, *vyfotografovat* – *исфотографисати*¹⁴⁹, *vykarikovat* – *искарикирати*, *vykrystalizovat* – *искристализовати* / *искристалисати* / *скристализовати*, *vydiferencovat* – *издиференцирати*, *vyasfaltovat* – *изасфалтирати*¹⁴⁹, *vybalancovat* – *избалансирати*, *vykonstruovat* – *исконструисати*, *vyprodukovat* – *испродуковати*¹⁴⁹, *vykalkulovat* – *искалкулисати*). Затим следе еквиваленти префикса na- : на- (*nainstalovat* – *наинсталирати*¹⁴⁹, *naconfigurovat* – *наконфигулисати*¹⁴⁹, *namontovat* – *намонтирати*, *naprogramovat* – *напрограмирати*, *natelefonovat se* – *нателефонирати се*¹⁴⁹). Остали префикси заступљени су у мањем броју, било да се ради о формално истим, или различитим префиксима. Нпр. od- : од- (*odinstalovat* – *одинсталирати*¹⁴⁹, *odrecitovat* – *одрецитовати*); o- : о- (*oklasifikovat* – *окласификовати*¹⁴⁹); s- : с- (*smontovat* – *смонтирати*¹⁴⁹); v- : у- (*vkomponovat* – *укомпоновати*); pro- : про- (*prokomponovat* – *прокомпоновати*); pře- : пре- (*přestylizovat* – *престилизовати*, *předimenzovat* – *предимензионирати*); po- : по- (*podiskutovat* – *подискутовати*¹⁴⁹); z- : за- (*zelektrizovat* – *наелектрисати*); od- : из- (*odfinancovat* – *исфинансирати*); o- : из- (*okopírovat* – *ископирати*); z- : у- (*znormalizovat* – *унормализовати*¹⁴⁹); z- : о- (*zcharakterizovat* – *окарактерисати*); na- : из- (*nadiktovat* – *издиктирати*,

¹⁴⁹ Префикс vy- историјски се развио у чешком (и осталим западнословенским језицима), а преф. z- је изгубио свој почетни вокал. Оба ова префикса свој семантички оквир имају у предлогу из- у његовом значењу „извлачење, издвајање из нечега“, али је то првобитно значење код префикса z- у савременом чешком језику веома ретко. У оквиру наведеног значења еквивалент ова два префикса у српском језику је префикс из-.

nafotografovat – *исфотографисати*^н, *natrénovat* – *истренирати*); *za-* : *y-* (*zakalkulovat* – *укалкулисати*, *zalogovat se* – *улоговати се*) и др.;

3) Префиксалном глаголу у чешком језику префиксални глагол у српском језику не представља семантички еквивалент, а неподударање може бити потпуно или делимично. Нпр: *zkonzumovat* – *исконзумирати*^н (у чешком језику је значење извршења радње према значењу интензитета радње у српском језику); *zablokovat* – *заблокирати* (значење се не подудара у свим контекстима, нпр.: *program zablokoval počítač* = *програм је блокирао рачунар*, према: *zablokovat účet* ≠ *блокирати рачун*).

4) У српском језику се испољава вишечлана еквиваленција (*zkomplikovat* – *искомпликовати* / *закомпликовати* / *скомпликовати*; *vykombinovat* – *искомбиновати* / *скомбиновати*; *zkontrolovat* – *преконтролисати* / *проконтролисати*);

5) У српском језику се испољава једночлана еквиваленција (*zkarikovat* / *vykarikovat* – *искарикурати*; *naskenovat* / *nascanovat* / *oskenovat* / *oscanovat* – *наскенирати*^н);

6) Еквивалент у српском језику је префикс страног порекла (*odbyrokratizovat* – *дебироκραтизовати*; *odmaskovat* – *демаскирати*; *rozšifrovat* – *дешифровати*; *nadprodukovat* – *хиперпродуковати*^н).

Резултати анализе намећу нам закључак да је префиксација глаголских позајмљеница у чешком језику продуктивнија него у српском, и то не само у оквиру тенденције стварања видских парова, већ и код модификације глаголских значења. Наиме, у српском језику нису заступљена нека значења, као што су завршна фаза извршења радње, одвајање и извлачење из унутрашњости, извршење радње до исцрпљивања, уништавања и извршење радње која резултира губитком.

Предмет и циљ рада, методолошки поступак, грађа

На основу свега реченог можемо закључити да је, што се глаголских префикса у чешком, српском и другим поменутиим словенским језицима тиче, највише радова посвећено њиховој семантичкој страни, која је проучавана било

кроз призму њихове функције модификације глаголског значења било категорије глаголског вида и акционалности. Дијахронијски је утврђивано њихово првобитно значење, анализиран развој, настанак и нестанак одређених значења. Синхронијски је њихова семантика проучавана у међусобном односу – у оквиру антонимије, синонимије, плеонастичности, одређене класе глагола, као што су нпр. глаголи кретања, затим комбиновања код двоструке и вишеструке префиксације, образовања одређених акционалних класа, учешћа у формирању видских парњака, улоге у процесу адаптације глаголских позајмљеница и др., као и у односу са другим језичким јединицама, на првом месту предлозима, те падежима глаголске допуне итд.

С обзиром на то да глаголски префикси нису обрађивани конфронтативно у чешком и српском језику, као и да анализа њихових семантичких потенцијала није исцрпљена, узимамо их такође за предмет нашег рада.

Мноштво радова посвећених глаголским префиксима јасно указује да детаљна анализа њихове богате семантике и семантичких нијанси на основу обимне грађе није могућа у оквиру једног рада, те смо због тога одлучили да у раду обрадимо само једну семантичку црту. С обзиром да је семантичкој црти квантитета, прецизније изражавању велике и мале количине радње, посвећена пажња већином у оквиру ширих семантичких проучавања, као и да може бити изражена бројним префиксима, сматрамо да заслужује засебну анализу.

Што се тиче **методолошког поступка**, применили смо једносмерну синхронијску конфронтативну анализу датих језичких јединица, са чешким језиком као полазним и српским језиком као циљним.¹⁵⁰ Истраживање је дескриптивног карактера и засниваће се на творбено-семантичкој анализи датих језичких јединица уз ослањање на савремене дериватолошке, семантичке, лексикографске и транслатолошке поступке проучавања дате проблематике.

Да прецизирамо, **предмет нашег рада** представљају глаголски префикси који изражавају семантику велике и мале количине радње у чешком језику и

¹⁵⁰ Једносмерним таква проучавања назива Р. Ђорђевић у својој књизи *Uvod u kontrastiranje jezika* (Београд 2000, стр. 110), а Б. Станковић говори о „*унилатералном приступу*“ од језика Б према језику А, при чему је језик Б страни језик, а језик А матерњи језик (Станковић, Б., *Лексикографски огледи*, Београд 1999, стр. 25).

њихови еквиваленти у српском језику. Посебна пажња посвећена је двама префиксима – префиксу па-/на- који се уобичајено наводи у већини литературе као носилац значења велике и мале количине радње и префиксу ц-/у- код којег има знатних неподударности када је у питању дефинисање и прецизирање дате семантике.

Што се тиче формалне стране глаголских префикса, на основу претходне анализе стручне литературе **полазимо од претпоставке** да у чешком језику учествује више средстава у формирању семантике велике и мале количине радње у односу на стање у српском језику. Када је у питању еквиваленција у српском језику **претпостављамо** на основу прелиминарних истраживања да на пољу функционисања глаголске префиксације и глаголских изведеница у систему чешког и српског језика префикс *па-/на-* представља међујезичку сличност, а префикс *у-/у-* међујезичку различитост између ова два језика.

Циљ нашег рада је да издвојимо глаголске префиксе који у чешком језику изражавају семантику квантитета, да утврдимо њихове еквиваленте у српском језику, а након тога да у чешком језику маркирамо глаголске изведенице са префиксима па- и ц- које изражавају семантику мале и велике количине радње, да прецизирамо њихов семантички садржај, тј. да утврдимо појединачна значења и значењске нијансе, те да у српском језику утврдимо њихове формалне (на- и у-) и семантичке еквиваленте. На тај начин желимо да откријемо међусобне сличности и разлике у ова два језика на пољу функционисања глаголске префиксације и глаголских изведеница у систему чешког и српског језика.

Грађа је ексцерпирана из једнојезичних речника чешког и српског језика и двојезичног чешко-српског речника. Иако речници не могу да обухвате све префиксале који постоје у једном језику, свакако представљају њихов репрезентативни скуп, нуде прецизну и јасну дефиницију њиховог значења и употребе у различитим контекстима, те смо се из тих разлога определили за лексикографску грађу. Основу чини *Slovník spisovného jazyka českého I-IV*, Praha 1960–1971 (даље SSJČ) из којег смо ексцерпирани списак глаголских изведеница, док су нам *Příruční slovník jazyka českého I-IX*, Praha 1935–1957 (даље PSJČ) и *Slovník slovesných, substantivních a adjektivních vazeb a spojení*, Praha 2005 (даље SV) послужили превасходно бројним контекстуалним примерима, а некњижевне

лексема и неологизме ексцерпирани смо из речника *Slovník nespisovné češtiny*, Praha 2006 (даље SNČ), *Nová slova v češtině: Slovník neologizmů*, Praha 1998 (даље SN) и *Nová slova v češtině 2: Slovník neologizmů*, Praha 2004 (даље SN2). *Речник српскохрватскога књижевног језика I-VI*, Нови Сад 1967–1976 (даље РМС) представљао је основу за ексцерпцију еквивалената у српском језику и за контекстуалне примере. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (томови XIII и XIV), Београд 1988–1989 (даље РСАНУ) је коришћен превасходно као контролни извор за евентуални додатни списак изведеница и примере употребе, а за списак еквивалената користимо као контролни такође *Речник српског језика*, Нови Сад 2007 (даље РСЈ).¹⁵¹ За проверу и анализу еквиваленције користили смо *Чешко-српски речник I, II*, Београд 2001 (даље ЧСР) и *Чешко-српски и српско-чешки речник*, Београд 2008 (даље ЧС/СЧР), а за утврђивање некњижевних лексема послужили су *Beogradski frajerski rečnik*, Beograd 2000 (даље БФР) и *Речник жаргона*, Београд 1976 (даље РЖ). За даље прецизирање семантике префиксала у српском језику и семантичких еквивалената користили смо речник *Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskoga jezika*, Beograd 2004 (даље РС).¹⁵²

Анализирана грађа обухвата изведенице свршеног вида код којих је могуће одредити мотивни глагол који, дакле, постоји и функционише самостално. У изузетним случајевима, а посебно код еквиваленције у српском језику, наводимо и глаголе у облицима везаних основа, као и оне настале префиксално-суфиксалном творбом.¹⁵³

Због обимности грађе речнички фонд глаголских изведеница није ексцерпиран у потпуности, већ искључиво по нашем избору, тако да су ван нашег интересовања остале лексема квалификоване као дијалекатске, застареле, ретке речи и сл. које би могле бити предмет неког другачије конципираног рада.

¹⁵¹ С обзиром на чињеницу да се ту ради о речницима српскохрватског језика у раду се појављују примери из свих књижевности писаних на српскохрватском језику. У обзир су узети они који су на неки начин интрересантни и корисни за наш рад.

¹⁵² Детаљне податке о речницима наводимо у списку литературе.

¹⁵³ Не посвећујемо пажњу секундарним имперфективима јер су њихове дефиниције у лексикографским изворима веома сажете или пак искључиво упућивачке што знатно отежава прецизно утврђивање њихове семантике, као ни двоструким и вишеструким префиксалним изведеницама јер су оне веома слабо заступљене у речницима који су једини извор за нашу грађу.

I

Велика и мала количина радње

1. Појам велике и мале количине радње у чешком и српском језику и претходна истраживања

Семантичка црта велике и мале количине радње као саставни део значења одређених префиксала није спорна у литератури и у речницима.¹⁵⁴ Међутим, приступ самој материји знатно се разликује, наиме да ли је окренут значењима префикса, или префиксалних глагола, или пак начинима глаголске радње и виду. Разликује се даље и поимање квантитета. Под њим се подразумева количина радње, интензитет радње и трајање радње. Елементи се често прожимају и код одређених префикса излазе у први план или бивају потиснути у други. Све то наравно резултира различитом заступљеношћу префикса у оквиру велике и мале мере, што се може видети у овом поглављу и што представља тешкоћу на коју се наилази код покушаја класификације префикса са овом семантичком цртом.

Што се тиче претходних истраживања квантитета, како чешких тако и српских, малој и великој мери посвећен је мали број засебних радова и већином је

¹⁵⁴ По дефиницији из Симеоновог *Енциклопедијског речника* количина је „*apstraktna riječ kojom se kaže da nečega može biti mnogo ili malo, pa i konkretna riječ što znači: mnoštvo...*“. Дефинишући даље количину радње, тј. количину извршене глаголске радње, аутор каже да то може бити: сва радња (*поједе вук јање*); вишекратна радња (*поједе вук двоје јањаца*); који било део радње (*окопали су мало, више, много*); радња до краја воље (*наградио се кућа*); превише радње (*прелио си*); радња до победе, до премоћи, превласти (*натпевали су их*); радња до тачке извршености. А по количини извршености радње разликују се значења свршеног вида, аутор ту мисли на начине глаголске радње које назива подвидским значењима, а на основу тога се свршени глаголи деле на: пантивне, тотивне, инкоативне, финитивне, деминутивне – који значе да је извршено мало радње, аугментативне – који значе да је извршено превише радње, мајоративне, затим интензивне – који значе да је радња извршена до врхунца воље, у најпунијој мери, сативне – који значе извршеност радње до краја воље и др. Деминутивним подвидом глагола изражава се да је радња или стање означено глаголом мањег степена интензивности или мање важности, а аугментативни подвид глагола изражава увећаност глаголске радње, вршење или извршеност глаголске радње у увећаној, превеликој или претераној мери. Пошто је предмет нашег интересовања превасходно мала и велика количина радње, не наводимо овде целу поделу нити дефиниције значења, с обзиром на то да је јасно њихово порекло од Ћ. Грубора, што је већ много пута навођено у различитој литератури (Simeon, R., *Enciklopedijski rječnik*, стр. 132, 221, 672).

ова проблематика обрађивана у оквиру шире анализе семантике префикса. На овом месту наводимо само основне информације, а детаљније се појединим чињеницама бавимо даље у раду.

Што се тиче **чешког језика** интересантне и корисне закључке доноси нпр. Д. Шлосар у својој дијахронијској анализи творбеног развоја глагола у чешком језику. Он једно поглавље посвећује префиксацији, а у оквиру њега издваја префиксалну функцију изражавања мере, тј. степена интензитета радње. Наводи прво стање у старословенском језику, где је меру, и то неспецификовану, означавао само префикс po-, рецимо глаголи *požiti*, *počuvati*, *posъpati*, *postyděti se* изражавали су мању меру, а нпр. *posmiěti* према потреби малу или велику меру, док је префикс pa- имао понекад само благу семантичку нијансу квантитета (веће количине) нпр. у *napoiti*. У раном старочешком језику префикс pře- има значење веће количине (*přerádovati se*), затим и nad- у комбинацији са речцом *se* (*nadřivati se*), такође префикс na- са генитивном рекцијом (*načiniti*) или уз речцу *se* (*naveseliti se*), а има примера да овај префикс изражава и малу количину (*nakřiviti*, *naprziniti*). Ту је и префикс po- у већ поменутој неспецификованој количини (*počekatí*, *pojhrátí*, *potřiesti se*), даље сасвим ретко велику или малу количину изражавао је префикс o- (*opítí se* – велика, *okusiti* – мала количина). У даљем развоју, осим наведеног, долази и до двоструке префиксације у коју се укључује префикс po- у функцији изражавања мале количине (*poodročínouti*, *poodvrátiti*), а у том значењу је доста динамичан префикс při- (*přiodíti*). У периоду народног препорода у значењу мале (или мање од потребне, те одговарајуће) мере појављује се и префикс pod- (*podcenit*, *podžhavit*), а његов антоним је префикс nad- (*nadcenit*, *nadlepšit*). Префикс po- уз формант *si* изражава већу количину уз секундарну нијансу „задовољства вршењем радње“ (*pozpívati si*). На крају овог дела аутор представља систем продуктивних форманата за изражавање количине радње у савременом језику на следећи начин: велика количина – 1. *napovídat* (+ ген.), уз семантичку нијансу обухватања великог броја објеката коју аутор назива дистрибутивношћу, 2. *napovídat se*, уз семантичку нијансу количине радње са становишта агенса, 3. *popovídat si*, уз нијансу задовољства вршењем радње, 4. *přecenit*, *nadcenit*, уз нијансу количине која је већа од норме; мала количина – 1. *napovědět*, уз семантичку нијансу почетне фазе радње, 2. *porozhlédnout se*,

poropnést, 3. *nedocenit*, *podcenit*, уз семантичку нијансу количине која је мања од нормe; 4. *přiškrtit*.¹⁵⁵ Примећујемо да аутор не даје све префиксе који у савременом језику могу изражавати квантитет, иако их наводи у старијим периодима, као што су нпр. префикс *o-* или *při-*, вероватно ослањајући се на чињеницу да су у историјском периоду они слабо продуктивни.

Ф. Ухер у својој монографији о префиксима семантику квантитета сврстава међу основна значења префикса и каже: „*Kvantifikační význam patří k zřetelně vymezeným i když je spjat často s časovým a v mezních případech i s prostorovým významem (nachýlit se). Má rozvinutou soustavu prefixálních prostředků včetně využití dvojnásobné prefixace (při-zabít) a prefixálně-reflexního způsobu tvoření (nazpívat se). Je často spjat s expresivitou (prospat se, počíst si)*.“ У поглављу о изведеницама са квантификативним значењем увршћује по редоследу према броју изражених значења префиксе *na-*, *po-*, *při-*, *s-*, *u-*, *vy-*, *za-*, *z-*, *pře-*, *od-*, *do-*, *pro-*, *ob-*, *pod-* и *roz-* (дакле само три префикса не могу имати ово значење: *před-*, *v-* и *vz-*) и наглашава да су у целини развијенија средства за изражавање велике количине радње. Префиксале дели у неколико група, као што је нпр. група модеративних глагола (*pohoupat*, *naleptat*, *ohryznout*, *nadlehčit*, *zavlažit*, *smočit*, *přidat*, *ukápnout*, *porozjet se*, *připosednout si*), затим група сатуративних глагола (*dožit se*, *odučit si*, *vy spat se*, *najíst se*), даље група комплетивних глагола (*vy počítat*, *dovařit*, *prosvětlit*), група интензивних глагола (*sjezdit*, *vyhladovět*, *vychválit*, *prosolit*, *přejít se*, *nadhodnotit*, *zamastit*, *navztekat se*, *zbit*, *natrhat*, *vynaděkovat se*, *naotáčet se*, *vyobdivovat se*, *uchodit se*, *dovolat se*).¹⁵⁶ Закључујемо на основу броја префикса и примера префиксалних глагола да аутор квантитет схвата прилично широко, дакле не само као извршење радње у већој или мањој мери, испод или изнад нормe, већ нпр. и као допуњавање до захтеване, жељене количине, извршење радње површински, детаљно извршење радње, достизање радњом позитивног резултата и сл. Чини нам се ипак код неких од примера да се ради само о благој семантичкој нијанси и да семантика квантитета код њих не преовлађује, те да би образложење значења морало бити доста натегнуто како би оправдало ту семантику, као нпр. глагол *odučit si* – да ли је глагол у групи сатуративних јер аутор претпоставља да је радња извршена у пуној мери, *prosvětlit* – да ли је у групи квантитативних глагола

¹⁵⁵ Šlosar, D., *Slovotvorný vývoj*, стр. 110–113.

¹⁵⁶ Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 55–56, 75–79.

jer аутор подразумева потпуну прожетост светлом, *dovolat se* – да ли је у датој групи због претпоставке да значи позивати више/много пута и на тај начин постићи резултат итд.

В. Матезијус у раду о интензификацији дефинише овај појам: „*Intensifikace je hodnotícím přízvukem provázené vyjádření vysokého stupně vlastnosti nebo intensity konání nebo stavu... Intensifikací se stává vyjádření vysokého stupně nebo vysoké intensity teprve tehdy, když je pojato jako něco, co převyšuje obvyklý průměr a tím i naše očekávání.*“ Када је реч о глаголима наставља: „*Tam, kde jde o skutečné konání, je nasnadě, že se intesitou rozumí především velikost úsilí na konání to vynaloženého. Toto úsilí se však může projevovat netoliko vertikálně, nýbrž i horizontálně, t. j. netoliko kvantem úsilí vynaloženého v určité době (s tím kufrem jsme se nadřeli), nýbrž také jeho délkou, a to jak souvislou, vlastní (dnes se na vás načekal), tak přerušovanou (opakování: tam jsem se odjakživa nachodil). I když se někdy pozornost při jazykové formulaci zamíří spíš na kvantum výsledku (dnes jsem toho napsal) nežli na intesitu vlastního konání (dnes jsem se napsal), je přece vždy základem pojetí tato intesita.*“ Аутор дакле јасно повезује количину коју агенс улаже у радњу и трајање радње, било да је она целовита или понављана. Наглашава даље да код глагола функцију интензификације имају превасходно префикси na- и ц- и анализира њихова значења: „*První z nich znamená prostě velkou míru činnosti nebo dlouhé trvání v nějakém stavu (s tím jsem se nazlobil, to jsem se tam nastál), druhá takovou přemíru činnosti, že jí byl objekt nebo – při slovese zvratném – subjekt neblaze dotčen (uhnati koně, uhnati se).*“ Семантику интензификације он проналази и код других префикса, као што су po-, roz- и vy-, али истиче да она није код њих тако очигледна јер је пропраћена специјалним значењским нијансама: „*U předpony po- (poležeti si, poseděti si, pohovořiti si atp.) představa intensity dobové bývá spojena se zabarvením libostním, které bývá zesíleno zvratným si (bez tohoto si může mít táž předpona význam atenuativní, t. j. vyjadřovati činnost nebo stav trvajícím krátkou dobu, na př. poseděti). U předpon roz- a vy- zase převažuje již značně charakteristika výsledku. Předpona roz- vyjadřuje, že po počátečním váhavém stadiu dostoupila činnost té intensity, že pokračuje dál už vytrvale a často lehce (rozkřičeti se, rozpovídati se, rozepsati se), předpona vy- zase znamená, že míra činnosti zcela vyčerpala možnosti činného subjektu, ať již to znamená pro něho příjemnou úlevu (vypovídati se) nebo*

*oslabení jeho schopnosti (o slepici: vynositi se). Předpona vy- může ovšem také znamenat, že se někdo zabývá nějakou činností tak dlouho, až dosáhne kříženého stupně schopnosti nebo dovednosti (vyzpívati se, vypsati se).*¹⁵⁷

Предмет самосталног чланка К. Соучкове је изражавање мале количине радње префиксом po-, у којем она изведенице анализира и дели у три семантичке групе: краће време (*popřemýšlet, poplakat si*), кратка раздаљина (*popojet, poodskočit*) и нижи степен радње (*povadnout, pohubnout, pozměnit*). Ауторка међутим тврди да се у сва три случаја заправо ради о делимитативном значењу, заправо о значењу „мало“ (“*a little*“) и да нема основа за тврдњу да су ту у питању различите семантичке нијансе мале количине, с обзиром на то да све три групе садрже појам који се додавањем префикса po- може измерити и ограничити.¹⁵⁸

У српском језику нпр. Д. Вељковић-Станковић у чланку о глаголима субјективне оцене питање семантике велике и мале количине објашњава тако да „за разлику од именица, код којих се значење увећаница и умањеница може прототипски дефинисати као 'велико / мало X', код глагола... диференцирање девербативних аугментатива и деминутива почива на другим екстензивним обележјима. Ова обележја су, у процесу творбе, уграђена у значења глаголских твореница као адвербијални сигнанти који се односе на трајање и начин вршења радње мотивног глагола...“, те да се тако значења глагола могу формулисати као „терминативно и/или интензитетско недосезање или пресезање у (из)вршењу радње X“. Говорећи о суфиксалним деминутивним и аугментативним глаголским изведеницама ауторка наглашава да умањеницама сматра и изведенице грађене префиксима по- и при- који у глаголе уносе значење „извршити радњу X у мањој мери од уобичајене, непотпуно, у ограниченом временском периоду“ (*повирити, подржати, поиграти /се/; причекати, прилећи*), а амплификативним сматра изведенице грађене префиксом пре- „којим се граде девербални префиксали са значењем знатног прекорачења мере у погледу извршења радње мотивног глагола“ (*прејести се* = најести се преко мере, *прегрејати* = сувише, претерано угрејати, *преморити се* = довести се у стање врло великог умора). Ауторка

¹⁵⁷ Mathesius, V., *Zesílení a zdůraznění jako jevy jazykové*, in: Mathesius, V., *Čeština a obecný jazykozpyt*, Praha 1947, стр. 203–204, 207–208.

¹⁵⁸ Součková, K., *There is only one po-*, in: Svenonius, P. (ed.), *Nordlyd 32.2: Special Issue on Slavic Prefixes*, 2004, стр. 403–417.

наводи само ова три префикса у оквиру мале и велике мере јер обрађује само префиксале и изведенице субјективне оцене.¹⁵⁹

Ђуро Грубор у свом раду о аспектним значењима наводи глаголе које можемо повезати са количином радње, као што су деминутивни: извршена радња краћа од обичне (*позвижда, пошали се, примири, прокупа се, пропра*), аугментативни: извршена радња већа од нормалне, претерана (*препече, преједе се*) и сативни: извршено онолико радње колико је рада доста субјекту (*накопали се, наваљао се*). Семантику датих глагола дефинише: „Деминутивни глагол... истиче само временску разлику од нормалнога, зато му се величина показује временски: подиванише мало па одоше. Не ради се код деминутивног гл. о количини предмета, а да посао сав није извршен (као кад би се рекло издиванише се), то је већ самом деминутивношћу изречено: количина се дакле одређује само временски ... То су заправо глаголи неизвршености, а не извршености; они су гл. недовољне извршености...“ За аугментативне глаголе каже напротив да њихова аугментативност истиче баш утицај и значај радње, тј. да се код њих мери количина њеног извршења и да код њих „није превладало вријеме“. Код сативних глагола извршена је радња до краја субјектове воље, до његове засићености. Аутор код деминутивних глагола истиче темпоралност као критеријум за одређивање количине, што и може бити доминантни елемент значења изведеница које наводи, осим глагола *пропрати* код којег по нашем мишљењу не доминира кратко време, међутим код изведеница грађених неким другим префиксима у први план не излази темпоралност, као нпр. код *залечити, насећи, поднапити се, пригушити* и др. Исто тако не можемо да се сложимо са констатацијом да код свих аугментативних глагола не преовлађује елемент темпоралности, јер неке изведенице управо изражавају да је радња трајала дуже од норме, као нпр. у *засести, начекати се, уседети се*.¹⁶⁰

У раду посвећеном деминуцији уопште И. Грицкат пажњу посвећује и префиксалним изведеницама и наглашава да се у случају глагола, за разлику од других врста речи, ради о мањој временској димензији, као и да је у односу на суфиксалну, префиксална деминуција сиромашнија, неједнако испољена у

¹⁵⁹ Вељковић-Станковић, Д., *О критеријумима класификације глагола субјективне оцене*, НССУВД, 35/1, 2006, стр. 385–387.

¹⁶⁰ Грубор, Ђ., *Аспектна значења*, стр. 12–13, 16, 33, 36–37.

словенским језицима. Исто тако ауторка истиче да „њени резултати зависе од постојећих значења одн. семантичких назнака у самим префиксима...“, наиме „префикси прихваћени да стоје у служби деминуције од почетка асоцирају на нешто неодређено – и то на лоцирање: *около, на, кроз, иза*. Они уносе у одговарајуће изведенице чинилац *приближености или приближности, мерљивости, упоредљивости...*“. Префикси који учествују у деминуирању глагола су исти, мада не потпуно, како каже ауторка, као и код придева, а то су по- (*подебео : поодрасти*) у значењу краћег и терминативног временаведеног у радњи или стању, на- (*накисео : начути*) у значењу почетка, начињања радње, о- (*онизак : омекшати*), при- (*припрост : причути*), про- (*прохладан : продремати*) који означавају кратко времеведено у радњи и под- (*поднапити*) који се не налази код правих, неизведених придева, затим и за- (*засећи*) у значењу отпочињања, плитког, површног залажења у радњу и евент. над- (*надломити*) који нису забележени код придева.¹⁶¹

Занимљиво је да је самостално у студијама и у чешком и у српком језику обрађиван само префикс по-, и то семантика мале количине радње, како видимо и у раду Р. Жугић који представља анализу глаголских префиксалних деминутива у призренско-тимочким говорима. Ауторка на основу дијалекатске грађе утврђује да је реч „о виду перфективизације у коме префиксна морфема *по-* своди радњу новог глагола на *известан, квантитативно ограничени део или известан степен интензитета...*“, те да такви глаголи „*означавају радњу која је реализована донекле, мало, односно у једном краћем временском интервалу*“. Она долази до закључка да код највећег броја глагола префикс по- заправо ограничава време трајања радње и да су ти глаголи дефинисани прилошким средствима или изразима за умањивање времена трајања радње или степена интензитета радње или стања (*поплачем – извесно, краће време, кратко, донекле, мало* плачем), док другу најзаступљенију групу чине глаголи који изражавају квалитет радње, а изражени су прилошким средствима којима се упућује више на начин, квалитет обављене радње (*понаучим – до извесне мере, не сасвим, непотпуно, како-тако, овлаш научим*) и др.¹⁶² У сваком случају, иако територијално ограничена, ова

¹⁶¹ Грицкат, И., *О неким особеностима деминуције*, ЈФ, LI, 1995, стр. 3, 5, 18.

¹⁶² Жугић, Р., *Глаголски деминутиви с префиксом по- у призренско-тимочким говорима*, ЗбМСФЛ, 50, 1–2, 2007, стр. 263, 267.

анализа пружа драгоцене информације о семантици и семантичким нијансама мале количине префикса по- уопште.

Семантичка црта квантитета проучавана је и у **конфронтативним анализама словенских језика**, а ми на овом месту наводимо резултате који се тичу српског језика, док ћемо касније у раду по потреби наводити и стање у другим словенским језицима. Б. Тошовић рецимо у анализи начина глаголске радње у руском, српском, хрватском и бошњачком језику у оквиру одређених група модификације степена, норме и количине наводи глаголе који изражавају велику или малу количину радње. Модификација степена обухвата између осталог: интензивни начин глаголске радње у који спадају глаголи који изражавају висок степен вршења радње (*изгрлити, извикати се, начистити, накитити, упљувати, утабати, обријати, развеселити* и др.), затим претерано-интензивни („*чрезмерно-интенсивный*“) начин глаголске радње који указује на пуноћу радње, претераност и исцрпљеност резултата, а изведенице изражавају да дуга, интензивна и исцрпљујућа радња може довести до нежељених резултата, или пак да улагање већег напора, многоструких, дугих и интензивних радњи може да доведе до жељеног резултата (*прејести се, изнервирати се, дочекати, зачитати се, исписати, начекати се, разлењити се, узнемирити се, устумарати се, изиграти се, излудети, измрцварити се* и сл.), даље аугментативни начин глаголске радње који означава увећану, интензивнију или претерану радњу (*пресвирати, распевати се, испсовати, усходати се* итд.), кумулативни начин глаголске радње указује на гомилање објеката или резултата радње у виду веће, знатне количине (*накувати, накрцати, наслагати* итд.) и деминутивни начин глаголске радње који изражава умањење, низак степен интензитета, ослабљену радњу, временску ограниченост радње, тј. краће протицање радње, у оквиру којег аутор наводи већином глаголе грађене суфиксима, а од префиксалних изведеница то су глаголи са префиксом по- (*посвирати, попевати*). У модификацију норме спада између осталих: сатуративни начин глаголске радње који изражавају глаголи са значењем испуњења, задовољења, засићења радњом (*накукати се, наскрати се, испавати се, излудирати се*), даље ексцесивни („*сверхонормативный*“) начин глаголске радње обухвата глаголе који изражавају значење веће од норме, наиме радња се врши предуго, много, јако (*препржити,*

презнојити се, прекорачити, претерати), те денормативни начин глаголске радње који изражава неодговарајућу норму (*потхранити, потценити, пресушити, недокувати, недопећи*). У оквиру модификације количине наводи и пердуративни начин глаголске радње који се односи на радње које испуњавају одређени тренутак у времену и наглашава да изведенице могу изражавати „и *длительное и краткое действие*“ (*провеселити се, пропландовати, проспавати, пролутати, преболовати, преспавати* и сл).¹⁶³ С обзиром да аутор обрађује проблематику акционалности не можемо овде коментарисати његову концепцију, међутим, принцип увршћивања изведеница у исте или различите групе некада није сасвим очигледан, као нпр. због чега су у различитим групама *извикати се* и *изиграти се*, или *устумарати се* и *усходати се, препржити* и *пресушити*, те због чега су у оквиру аугментативног начина глаголске радње глаголи *распевати се* и *устумарати се*, када је по нашем мишљењу њима место у већ поменутом интензивном начину глаголске радње и слично.¹⁶⁴

У својој анализи акционалних модификација у украјинском и српском језику М. Ивановић између осталог утврђује акционалну категорију градуелности, која изражава степеновање обележја процесуалне ситуације, а у оквиру ње издваја категорију интензивности и категорију ексцесивности. У прву категорију у оквиру интензитета изнад норме спадају између осталог и изведенице које увршћује у неколико акционалних класа, као нпр. акционална класа позитивно-интензивних и негативно-интензивних глагола код којих појачан интензитет може да доведе до позитивног (*измолити, испросити*) или негативног резултата (*износити*), затим класа тотално-објектних глагола код којих се висок степен интензитета постиже услед потпуне обухваћености објекта или субјекта ситуацијом (*исписати, замазати, облепити, прозепсти, упљувати, погазити* и др.). Творбена средства изражавања интензитета испод норме чине нпр. префикси на-, под-, при- (*нагрести, нагњечити, подгрејати, поднапити се, притворити, приучити*), а изведенице изражавају непотпун, делимичан резултат, односно

¹⁶³ Тошович, Б., *Способы глагольного действия*, стр. 17, 21–46, 91–96.

¹⁶⁴ По дефиницији у Енциклопедијском речнику Р. Симеона интензивни глаголи означавају појачаност радње, „*radnju koja se razvila do vrhunca volje za nju, ili do znatne visine; radnju u najvećoj mjeri, ili barem u znatno većoj mjeri negoli je u običnih glagola od kojih su oni načinjeni dodavanjem pojačajnih afiksa...*“. Што се тиче префикса, аутор наводи два: раз- и уз- („*razguka se, uspuca se*“) (Simeon, R., *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, стр 547).

усмереност на такав резултат, док значење смањеног интензитета проистиче из површности деловања субјекта на објекат. У другу категорију, категорију ексцесивности, ауторка сврстава акционалну класу која изражава суфицилну ексцесивност, тј. значење „*више него што је потребно*“, а ту између осталог спадају изведенице са префиксима пре- и у- + *се* (*препунити, прејести се, улежати се*), затим акционалну класу која изражава дефицитну ексцесивност, наике значење „*мање него што је потребно*“, у коју спадају изведенице са префиксима пре-, под- (*пречути, подбацити, недокувати*) и акционалну класу сатуративних глагола, који изражавају извршење радње до миле воље, до задовољења потребе субјекта која обухвата изведенице са префиксима на-, из- (*нарадовати се, извикати се*) итд. Видимо из наведене поделе да ауторка препознаје и јасно раздваја два елемента радње – интензитет и квантитет.¹⁶⁵

А. Марић у анализи семантике префикса у словачком и српском језику обрађује сваки префикс понаособ, а сам квантитет разлаже на више значења. На пример, извршење радње у великој мери, прекорачење мере или извршење радње до миле воље која изражава префикс на- (*напаковати; натрчати се; начитати се*), велику меру изражавају и префикси о- и об- (*ождерати се*), по- (*поцепати, попадати*), извршење радње преко мере изражава префикс пре- (*препећи*), извршење радње високим интензитетом пре- и про- (*претражити, прочешљати*), а само у српском језику за разлику од словачког и префикс из- (*изврећати*). Са друге стране извршење радње делимично или у малој мери изражава префикс на- и по- (*нагрести, поднапити се, погурати*), малу меру изражавају и префикси при- (*причувати*) и под- у значењу нижег вредновања, супстандардне мере (*потценити*), а у српском језику малу меру изражава још и префикс про- (*прочистити, просушити*).¹⁶⁶ Примећујемо да ауторка такође широко схвата квантитет, онако како се и чини у оквиру начина глаголске радње, тако да су обухваћене нпр. и дистрибутивне изведенице и оне које изражавају чисту перфективност и др.

В. Митриновић у својој конфронтативној анализи префикса prze- у пољском и префикса пре- и про- у српском језику пажњу посвећује такође семантичкој црти количине радње. Она је назива „*мерном карактеристиком*

¹⁶⁵ Ивановић, М., Изражавање акционалности, стр. 380–412, 427–440.

¹⁶⁶ Marićová, A., Systém slovesných předřón, стр. 39–169.

акције“ и служи се терминологијом коју је установио Ћ. Грубор, који је, како смо већ помињали, у оквиру ове семантике поделио глаголе на аугментативне и деминутивне. Утврђује да пољски јединствени префикс *prze-* као еквиваленте има у српском језику у аугментативном значењу префикс *пре-* (*пресолити*), а у деминутивном значењу *про-* (*просушити*) и у ограниченом броју изведеница префикс *пре-* (*прегрести*, *предахнути*). Што се тиче семантике аугментативних изведеница, ауторка истиче да примери показују да превазилажење норме често добија негативну оцену, наиме да се радња доводи до негативног резултата (*препећи*). Деминутивне изведенице пак изражавају како ограничено трајање, тако и заступљеност радње, дакле деминутивност се односи на малу временску меру акције (*продремати*) или малу меру количине акције (*пробрбљати*), као и мали интензитет радње (*пропретити*). Ауторка дакле у вези са аугментативним изведеницама са префиксом *пре-* утврђује само значење превазилажења уобичајене норме, док код деминутивних изведеница са датим префиксом препознаје три различита елемента: темпоралност, интензитет и квантитет.¹⁶⁷

С обзиром на различите концепције и поимање категорије квантитета, о чему смо већ говорили, у овом раду било би немогуће наводити и детаљно утврђивати сва значења префикса који се наводе у оквиру дате семантике, те на овом месту дајемо преглед значења, а као основни извор користимо граматике и речнике чешког и српског језика уз поређење са осталом литературом. Појединачна значења узимамо у обзир уколико се наводе у оквиру радње која је дефинисана као (*velká/malá* и слично) „*míra děje*“, (*dlouhé/krátké* и сл.) „*trvání děje*“ и (*vyšší/nížší* и сл.) „*intenzita děje*“, одн. (велика/мала и сл.) „*мера/количина радње*“, (дуго/кратко) „*трајање радње*“ и (јачи/слабији и сл.) „*интензитет радње*“.

¹⁶⁷ Mitrinović, V., Poljski glagolski prefiks *prze-* i njegovi srpskohrvatski ekvivalenti *pre-* i *pro-*, стр. 225, 226–231, 241–252. У оквиру мере ауторка наводи и мајоративне глаголе, али њих овде остављамо по страни, с обзиром на то да сматрамо да преваходно означавају супериорност у вршењу радње („боље“ певати, играти, трчати): *надиграти*, *натпевати*, *претрчати* (противника), а ретко и велику меру. О деминутивном и аугментативном значењу датих префикса говори В. Митиновић и у својој монографији *Południe – Północ: Serbsko-polskie paralele językowe*, стр. 30–33.

1. 1. Семантика велике и мале количине радње префикса у чешком језику

На нивоу граматика и приручника о чешком језику најдетаљнији и најобимнији опис значења префикса, дакле и у оквиру велике и мале количине, пружа граматика *Mluvnice češtiny*.¹⁶⁸ Већином се ослања на дефиницију њихових значења у речнику *SSJČ*, али има и неких разлика. Нешто општији опис даје приручник В. Шмилауера *Novočeské tvoření slov*, а даље и граматике *Příruční mluvnice češtiny* и *Mluvnice spisovné češtiny* Ф. Травњичека.¹⁶⁹

Што се тиче **велике количине радње**, ако објединимо податке у литератури који се тичу заступљености префикса који носе ову семантичку црту, закључујемо да се неко од значења или бар значењских нијанси велике мере наводи код префикса na-, nad-, po-, pro-, pře-, s-, u-, vy-, z- и za-. Код префикса do-, o- и ob-¹⁷⁰, od-, před-, pod-, pří-, roz-, v- и vz- не утврђује се ова семантика. Ипак, свега три префикса присутна су у свим изворима: na-, pře- и vy-.

У оквиру **мале количине радње** фигурирају у литератури префикси na-, nad-, o- и ob-, od-, po-, pod-, pří-, s-, u- и za-. Дакле, мала мера не препознаје се код префикса do-, pro-, pře-, před-, roz-, v-, vy-, vz- и z-. И овде се само три префикса понављају у оквиру дате семантике: na-, po- и pří-.

На основу реченог, префикси do-, před-, roz-, v- и vz- не помињу се у литератури у вези са семантиком велике и мале количине радње.

Као главни извор користимо граматiku *Mluvnice češtiny* и речник *SSJČ*, а на основу тога наводимо чињенице из других извора.

Префикси који изражавају **велику количину радње** су:

¹⁶⁸ Dokulil, M. – Horálek, K. – Hůrková, J. (eds.), *Mluvnice češtiny I*, стр. 395–405.

¹⁶⁹ Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр. 169–183; Karlík, P. – Nekula, M. – Rusínová, Z. (eds.), *Příruční mluvnice češtiny*, стр. 197–216; Trávníček, F., *Mluvnice spisovné češtiny I*, стр. 388–398.

¹⁷⁰ У уводном делу о префиксима говорили смо о проблематици префикса o- и ob- у чешком и српском језику и рекли да их наводимо као два префикса, али у оквиру јединствених значења.

Префикс на-

а) „činností vytvořit, získat ve větším množství, nashromáždit velké množství něčeho...“ (natrhat, najezdit);¹⁷¹

б) + se „často, opětovně, intenzívně, s oblibou provádět nějakou činnost“ (načekat se, naradovat se).

Значење под б. остварује се префиксално-рефлексивном творбом, саставни део глагола је повратна морфема *se*.

Префикс над-

„provedení děje ve velké nebo neobvyklé míře“ (nadcenit, naddimenzovat).

Количина радње може бити велика, или само надстандардна.

Префикс ро-

+ se, si „delší nebo kratší trvání děje s odstínem do vůle, do sytosti, s chutí, do libosti“ (pokochat se, požertovat si).

У граматички *Příruční mluvnice češtiny* ови, али и нерелексивни глаголи као нпр. *pohněvat*, *popršet*, налазе се у групи глагола који изражавају неспецификовану количину и наводи се да „specifikace míry se děje adverbialním doplněním... např. trochu nebo značně, dosyta“.¹⁷² В. Шмилауер их сврстава у терминативне глаголе који изражавају почетак и крај радње и означавају њено дуго трајање.¹⁷³ То значи да заправо префикс ро- додат истим мотивним глаголима изражава антонимична значења и на тај начин је значење одређене мере код овог префикса условљено ужим или ширим контекстом који тако постаје саставни део значења изведеница. Потврђује то и Ф. Травњичек када објашњава: „Řeknu-li samo o sobě poseděti si, nevím, jde-li o velikou či malou míru dějovou. To poznám teprve ze souvislosti. Chci-li vyjádřiti malou míru dějovou, musím říci málo, trochu si poseděti... (když jsme si trochu poseděli, šli jsme dále). Zde je tedy malá míra dějová vyjádřena nikoli předponou po, nýbrž příslovcem málo. A také velikou míru

¹⁷¹ Префиксале не наводимо искључиво из основног извора, већ и из речника и друге поменуте литературе.

¹⁷² *Příruční mluvnice češtiny*, стр. 209. Као што смо већ говорили раније Д. Шлосар указује на то да од најстаријег периода чешког језика овај префикс изражава неспецификовану количину (Šlosar, D., *Slovotvorný vývoj*, стр. 110–112).

¹⁷³ Šmilauer, V., *Nauka o českém jazyku*, Praha 1972, стр. 113.

dějovou vycitujeme nikoli z předpony samé, nýbrž z citové, náladové výslovnosti (to jsem si poseděl!).¹⁷⁴ У том смислу интересантну анализу ових префиксала даје Ф. Копечни: „V ironickém přehodnocení mohou znamenat taková slovesa míru velkou. Dějová míra je vždy více nebo méně spjata s afektivním hodnocením. U typu posedět si to cítíme zvlášť dobře. Nejde tu pak o udání míry, ale libosti nebo nelibosti. Tomu, co je pocíťováno nebo stylizováno jako nelibé, přisuzujeme obyčejně velkou míru, libé hodnotíme podle okolností... Řeknem-li 'to jsem si, panečku, počtl', neuhádneme z formy samé nijak, zda si někdo počtl hodně mnoho příjemné četby, či zda se pokochal na nějakém krátkém článku v novinách. Řeknem-li o chlapci, který si při skotačení vyvrtil kotník, 'ten si pane poskočil', cítíme jasně výchozí význam malé míry, která měla velké důsledky.“¹⁷⁵ Ипак, у речнику SSJČ дефинише се да код ових глагола без повратне морфеме префикс изражава „malou n. зр. velkou míru děje základního slovesa prostého...“, нпр. *pohněvat* (кого, 4. р.) (trochu) *rozhněvat*, *nahněvat*; *popršet* trochu *zapršet*. То значи да се ови префиксали чешће појављују у контекстима који исказују малу количину радње. Међутим, у вези са тиме наглашава Х. Кшижкова да се префикс *po-* спаја са прилогом *dlouho* као и *krátce*, те да формулацију речника SSJČ треба схватати у том смислу „že ten či onen význam měrový nevyplývá z předpony, nýbrž z celého kontextu, v němž se ovšem opravdu malá míra vyskytuje častěji, aspoň u některých sloves. Závisí to zřejmě i na lexikálním významu těchto sloves. Zůstává tedy *po-* v *pobýt*, *posedět*, *poplakat si* apod. pouze funkce vidová...“.¹⁷⁶

Префикс pro-

a) „intenzivní provedení děje, důkladná, zevrubná činnost“ (*probádat*, *propracovat*);

¹⁷⁴ Trávníček, F., *Studie o českém vidu slovesném*, стр. 193.

¹⁷⁵ Корецни, Ф., *Slovesný vid v češtině*, стр. 24. У вези са наведеним закључцима чешких бохемиста, као и са словакистичким радовима о овој теми, Ш. Пециар, када је у питању овај префикс, у више својих радова истиче да је погрешно користити термин велика и мала количина и да се код њега ради о делимитативном значењу („*obmedzovací význam*“), тј. начину глаголске радње, дакле изражава се временски или квантитативно ограничена радња (Речиар, Ш., *Obmedzovací význam předpony po- v slovenčine*, SlovR, 28, 2, 1963, стр. 65–77 и *Slovesá s předponou po- od dokonavých sloves*, SlovR, 28, 4, 1963, 201–213.

¹⁷⁶ Крїжкова, Н., *Příslovné určení s významem časové míry ve spojení s dokonavými slovesy*, NŘ, 49, 2, 1966, стр. 69.

б) „provedení děje ve velké míře značnou dobu (strávit, spotřebovat čas činností, někdy neužitečně)“ (prospat, protancovat, prozahálet);

в) „provedení děje ve velké míře vedoucí ke hmotné ztrátě n. neúspěchu (intenzivní činností o něco přijít, něco ztratit, promarnit něco)“ (propít, prohospodařit);

г) + se „dosažení uspokojivé míry děje“ (proplavat se).

Значење под в. код Ф. Травњичека и В. Шмилауера и у граматички *Průruční mluvnice češtiny* не посматра се кроз призму велике мере, већ само као вршење радње уз штету, губитак.¹⁷⁷ Сматрамо такође да је велика мера као извесна семантичка црта ту у другом плану и да губитак не мора нужно да проистиче из радње вршене у великој мери, мада може да означава већу количину објеката обухваћених радњом.

Префикс ře-

„zvýšení intenzity slovesného děje (často s odstínem přespříliš, nad náležitou mírou)“ (přechvátit, přejít se).

Префикс s-

„velká míra děje“ (sjezdit, scestovat).

Осим *Mluvnice češtiny* не наводи се у поменутих изворима код датог префикса семантика велике количине радње. Префиксали наведени у граматички дефинишу се у речнику на следећи начин:

sjezdit (též *zjezditi*) dok. (co) projezdit 1: sjezdil celý svět; s. zemi křížem krážem...;

scestovat (též *zcestovati*) dok. (co) mnoho, důkladně procestovat...

Са семантичком нијансом велике мере наводи овај префикс Ф. Копечни, а Ф. Ухер га наводи у групи интензивних префиксала.¹⁷⁸ Ради се о непродуктивном значењу префикса које обухвата свега неколико изведеница.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Trávníček, F., *Mluvnice spisovné češtiny I*, стр. 393; Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр. 172; *Průruční mluvnice češtiny*, стр. 202. *Průruční mluvnice češtiny* заправо префикс pro- уопште не наводи у оквиру значења велике количине радње. Тако га дефинише и Е. Секањинова у анализи овог префикса у словачком, пољском, чешком и руском језику, наине као „zapříčinenie straty niečoho...“ (Sekaniňová, E., *Ekvivalenty slovesnej predpony pre- v slovenčine, polštine, češtine a ruštine*, *Slavia*, 41, 1972, стр. 397).

¹⁷⁸ Коречни, Ф., *Slovesný vid v češtině*, стр. 120; Ухер, Ф., *Slovesné předpony*, стр. 78.

¹⁷⁹ Продуктивност и фреквентност разумемо онако како се образлаже у *Mluvnice češtiny*, дакле да је продуктивност способност творбеног средства да активно учествује у творби нових речи, док је

Префикс u-

а) „*opakováním děje něco upravit, vytvořit nebo zničit*“ (*ušlapat, udupat, ušoupat*);

б) „*tělesné vyčerpání, unavení někoho, zbavení děje, zánik původce děje*“ (*ubodat, umluvit, upracovat se*);

в) „*nahromadění nebo získání něčeho (zpravidla v potřebné, žádoucí nebo velké míře)*“ (*ušetřit, utržit*).

Код значења под *a* не сматрамо да префиксали типа *udupat* у значењу „*деталном радњом начинити, уредити*“ спадају у велику меру, већ да изражавају само резултат наведене детаљне, пажљиве радње.¹⁸⁰ Глаголи под *в.* не изражавају велику количину радње, већ префикс има чисто видску функцију, евент. изражава потребну или жељену количину, а посебно је то очигледно када се изведенице упореде са онима са префиксом na- у значењу кумулативности: *utržit* : *natržit*; *ušetřit* : *našetřit*; *uspořit* : *naspořit* и сл. Осим у граматичи *МЃ* и речнику значење под *б.* не подводи се под семантику велике количине у већини литературе, али наше је мишљење да у питању јесте радња која се врши у великој мери јер су њене последице исцрпљивање, уништење или смрт. Ф. Чермак префиксал *upít se* дефинише као квантитативан, уз семантичку нијансу „*úplně*“, а наводи га у групи интензивних префиксала и Ф. Ухер.¹⁸¹

Префикс vy-

а) „*důkladně, úplně, do značné míry*“ (*vychválit*);

б) + *se* „*do vůle, do libosti, dosyta užít, nabažít se něčeho (příjemné hodnocení děje)*“ (*vytancovat se, vyspat se*);

в) „*až do konce, v úplnosti*“ (*vyzpívat*);

г) „*činností strávit čas*“ (*vystát*).

У речнику *SSJČ* са семантиком велике количине повезују се значења *б.* и *г.*, док су значења под *а.* и *в.* дефинисана као извршење радње до краја, до крајњих

фреквентност једног средства повезана са његовим појављивањем у говору, текстовима, приликом употребе језика (стр. 222–223).

¹⁸⁰ Ф. Чермак ове префиксале такође посматра само са становишта просторног значења, на питање *где* (Čermák, F., *Syntagmatika a paradigmatica českého slova II: Morfologie a tvoření slov*, Praha 1990, стр. 111).

¹⁸¹ Čermák, F., *Исто*, стр. 111; Uher, F., *Исто*, стр. 78.

граница. Међутим, изведеница *vychválit* дефинисана је у речнику на следећи начин: „(co, koho) *velmi, příliš, nadmíru pochválit*“, дакле јасно је да се ради о великој количини радње. И Ф. Травњичек глаголе под *a* дефинише у оквиру велике мере, такође и Ф. Ухер.¹⁸² Што се тиче значења под *v.* сложићемо се са речничком дефиницијом да је радња извршена до краја, те да може, али не мора да изражава семантику велике количине радње.¹⁸³

Префикс z-

„*důkladně, úplně, vyčerpávající provedení děje*“ (*zcestovat, zchodit*).

Овај префикс заправо није обухваћен семантичком цртом велике количине, тј. не наводи се тако у литератури. Ипак, ми га овде помињемо у вези са наведеним глаголима јер су они у речнику дефинисани упућивањем на изведенице са префиксом s- (*scestovat, schodit*) које изражавају значење велике мере. У значењу велике количине наводи ове префиксале једино Ф. Чермак.¹⁸⁴

Префикс za-

а) „*postup n. proniknutí děje ve velké míře po povrchu úplně, zcela, naprosto*“ (*zastavět, zašpinit*);

б) „*děj přes určitou, vhodnou míru (většinou s refl. se)*“ (*zaspat, zapovídat se*);

в) + *si* „*podle libosti, s chutí se pustit do něčeho (užít něčeho dosyta)*“ (*zatančit si*).

Значење под *v.* у граматички *Mluvnice češtiny* сврстано је у групу „*почетак радње*“, а у речнику се дефинише да код таквих изведеница префикс изражава „*kratší trvání děje, zprav. s pocitem uspokojení, intenzity provedení...*“. В. Шмилауер и Ф. Чермак са друге стране ове изведенице сврставају у велику количину, а тако се поступа и у приручнику *Čeština řeč a jazyk* уз прецизирање да „*může znamenat podle souvislosti velkou nebo malou míru děje...*“.¹⁸⁵ Ситуација је дакле слична оној

¹⁸² Trávníček, F., *Mluvnice spisovné češtiny I*, стр. 396; Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 78.

¹⁸³ У словачком језику ове глаголе Ш. Пециар наводи у оквиру резултативног начина глаголске радње уз семантичку нијансу „*dokončit a prestať*“, наводећи нпр. префиксале *vykuvikať, vyzvonit', vumodlit' sa* и др. Дакле и он ове изведенице повезује са свршетком радње, али не са великом количином (Peciar, Š., *Funkcie slovesnej predpony vy- v slovenčine*, JČ, 16, 1965, стр. 47).

¹⁸⁴ Čermák, F., *Syntagmatika a paradigmatica českého slova II*, стр. 112.

¹⁸⁵ Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр. 182; Čechová, M. et al., *Čeština – řeč a jazyk*, Praha 2000, стр. 140; Čermák, F., *Syntagmatika a paradigmatica českého slova II*, стр. 112.

код префикса po-, а количина радње прецизира се такође ужим или ширим контекстом. Изведенице овог типа у *SSJČ* дефинисане су тако да се ради о неодређеној количини радње, заправо о неспецификованом трајању радње:

zaskotačit si oddat se nějakou dobu skotačení;

zaběhat si dok. (s chutí) se věnovat (něj. dobu) běhání;

zatančovat si, zatančit si dok. (s chutí) se oddat nějakou dobu tancování, tančení.

Значење под б. овог префикса у словачком језику Е. Секањинова дефинише као „*zaujatie touto činnosťou až do zabudnutia...*“.¹⁸⁶

Семантичка црта велике количине радње испољава се дакле код наведених префикса на разне начине и кроз различита значења и значењске нијансе. Радња се врши до миле воље, до задовољења (*pouykládat si, naradovat se, proběhnout se, vyspat se, zatančit si*), преко жељене мере и воље за радњу (*nakopat se*), или се врши у претераној и надстандардној мери (*přepracovat se, nadcenit, přecenit*), или њено вршење доводи до уништења, исцрпљења, смрти (*ubodat, upracovat se, inosit*), или се ради о интензивном, детаљном вршењу радње (*probádat, vychválit, sjezdit, zcestovat*), или о њеном дугом трајању (*prospat, vystát, zapovídat se*) итд.

Малу количину радње изражавају префикси:

Префикс na-

„*pouhé započetí děje nebo provedení v malé míře*“ (*nalomit, napovědět, naklonit*).

Префикс nad-

„*malá míra děje*“ (*nadnést, nadzvednout*)

У речнику се не наводи да овај префикс изражава малу меру, већ се посматра само у оквиру просторног значења као „*směřování slovesného děje do výše*“.¹⁸⁷ Ипак дефиниција наведених глагола јасно указује на мању меру:

¹⁸⁶ Sekaninová, E., *Sémantická analýza slovíček s předponou za- v ruštině v porovnání so slovenčinou*, SlavSl, 9, 1974, стр. 41.

¹⁸⁷ Глаголе са префиксом nad- у словачком језику Е. Секањинова карактерише тако да означавају правац радње нагоре „*s odtienkom 'v malej miere, trochu*“ у примерима *nadskočiť, naddvihnúť* и сл.

nadnést (co, koho) vznést trochu do výše;

nadzvednout (co, koho) poněkud, trochu zvednout.

У оквиру просторног значења посматра се овај префикс и у осталој литератури, међутим ако упоредимо изведенице са чисто видским префиксима, видимо да је ипак у питању бар семантичка нијанса мале количине: *nadnést* : *vznést*. У малу количину радње сврстава ове изведенице Ф. Чермак.¹⁸⁸ Ф. Ухер овом префиксу приписује модеративно значење, наводећи изведенице типа *nadlehčit*, *nadlepšit*.¹⁸⁹ У речнику *SSJČ* оне су дефинисане различито - док су код изведенице *nadlepšit* 1. (co) učinit poněkud lepším; zlepšit, 2. (komu, čemu) přilepšit: n. sociálně nejslabším у дефиницију укључени елементи који указују на мању меру, наиме прилог *poněkud* и синоним са префиксом *při-* који може да изражава између осталог и додавање мање количине нечега, код прве од њих је теже закључити да је у питању мања мера: *nadlehčit* 1. (co, koho) učinit lehčím (zprav. nadzdvižením n. uvolněním): n. nemocnému peřinu; n. si pušku na rameni nadhodit; 2. (co, čemu; komu v čem) učinit snazším; usnadnit, ulehčit (komu co): ubrat starostí; ulevit: n. někomu v práci ap.; chtěl n. jejímu postavení... Инваријантно значење повезано је са горе наведеном изведеницом *nadzvednout*, а варијанта може бити повезана са мањом мером на основу објекта у гентиву – одузети (мало, део) брига, али то образложење је доста натегнуто.

Префикси **o-** и **ob-**

а) „*malá míra děje (po povrchu)*“ (*omýt, omoknout*);

б) „*malá míra děje*“ (*obměnit, ovlhčit*).

У граматици *Příruční mluvnice češtiny* овај се префикс са наведеним изведеницама дефинише према конкретном значењу вршења радње на површини и унаоколо, дакле не у вези са малом мером. Ф. Копечни оба значења префикса дефинише: „*Odstín malé míry vyvodíme spíš ze sémantiky základového slova nebo ze situace nežli z předpony.*“¹⁹⁰

(Sekaninová, E., *Lokalizovanost' deya vyjadrená prefixálně v ruštině a slovenčine*, SlavSl, 13, 3, 1978, стр. 243).

¹⁸⁸ Čermák, F., *Syntagmatika a paradigmatica českého slova II*, стр. 110.

¹⁸⁹ Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 76.

¹⁹⁰ Kopečný, F., *Slovesný vid v češtině*, стр. 122.

Префикс od-

„malá míra děje“ (*odeprat, odrůst*).

Семантика мале мере наводи се само у граматичи *Mluvnice češtiny* и речнику *SSJČ*.

Префикс po-

а) „nějakou dobu, trochu, poněkud, mírně“ (*pohoupat, poblednout*);

б) + *se, si* „delší nebo kratší trvání děje s odstínem do vůle, do sytosti, s chutí, do libosti“ (*pokochat se, postýskat si*).

О овом префиксу говорили смо у оквиру велике количине радње, а у речнику *SSJČ* је прецизно дефинисано да он изражава „malou n. zřídka velkou míru“ (значење под а.), или *kratší n. delší trvání děje* (значење под б.). Додајмо овде још анализу значења овог префикса коју даје И. Полдауф: „*Jako prostředek k vyjádření opaku obsáhlosti, tedy neobsáhlosti, zpravidla se uvádí předpona po- (pobloudil očima v dáli). I tu je po- spřízněno s běžným významotvorným po-, jímž se vyjadřuje povrchová a povrchní činnost, nehluboký zásah do celku... Odtud se děj líčený jako neprůrazný, nepronikavý a vůbec nehluboký snadno jeví jako neobsáhlý...*“ Даље он на примерима контекста *S ním jsme pobloudili dlouhý čas Prahou, Lékař u něho pobyl několik hodin* итд. наглашава да се ту не ради о малој мери, већ да је у питању површна, неозбиљна радња и наставља: „*Někdy je tato nehlubokost děje pocitována příjemně, a to dojde výrazu v prospěchovém dativu: poležel si, poseděl si, počítl si. Příjemnost se tu spojuje s nehlubokostí, představou nezávažností, domněnkou, že děj nebude trvat přes míru a podobně. Ironicky se tak vyjádříme tam, kde taková představa nebo domněnka byla lichá:... To jsme si polenošili, pochutnali...*“¹⁹¹ У вези са тиме у граматичи *Čeština jazyk cizí*, чији је један од аутора такође И. Полдауф, изведенице као што су *posedět, pohovořit si* дефинисане су на сличан начин – „*ne příliš dlouho, ale příjemně*“.¹⁹²

Префикс pod-

а) „nižší míra děje než ta, která je vyjádřena základovým slovesem“ (*podhodnotit*);

¹⁹¹ Poldauf, I., *Podíl*, стр. 221.

¹⁹² Poldauf, I. – Šprunk, K., *Čeština jazyk cizí: Mluvnice češtiny pro cizince*, Praha 1968, стр. 228.

б) „*trochu, poněkud*“ (*podnapít se*).

У граматичи *Průruční mluvnice češtiny* значење под а. дефинише се као „супстандардна количина радње“.¹⁹³ Иако се у већини литературе узима у обзир, значење под б. није наведено у речнику, мада су изведенице дефинисане експлицитно у том смислу: *podnapít se* (~; čím) *trochu se opít*.¹⁹⁴ У словачком језику Е. Секањинова ову изведеницу повезује са slabim интензитетом радње.¹⁹⁵

Префикс při-

„*malá nebo neúplná míra děje*“ (*přitlumit, přiškrtit*).

Префикс s-

а) „*malá míra děje*“ (*skropit, smočit*);

б) + *si* „*příjemné hodnocení*“ (*schrupnout si*).

Ово значење префикса наводи се само у граматичи *Mluvnice češtiny*, у речнику нити осталим граматикама се не помиње, осим у монографији Ф. Ухера који ове префиксале назива модеративним.¹⁹⁶ Ипак, у дефиницији значења наведених глагола присутни су елементи који упућују на семантику мале количине, било да су у питању адвербијали или синонимични префиксали:

skropit (co, řidč. koho) (*trochu*) *pokropit, postříkat*;

smočít (co) *trochu namočít; omočit*;

schrupnout si expr. *zdřímnout si* (krátce, na chvíli) *usnout*.

Префикс u-

а) „*krátké trvání děje*“ (*usmát se*);

б) „*něco málo oddělit*“ (*ulít*).

У речнику *SSJČ* значење под б. посматра се само као сепаративност, али се ипак прецизира да одвајање може бити и у мањој мери: „... *oddělení... části n. něj*.”

¹⁹³ *Průruční mluvnice češtiny*, стр. 209.

¹⁹⁴ Глагол *podnapít se* настао је додавањем префикса pod- на изведеницу грађену префиксално-рефлексивним поступком – *napít se*, дакле ради се само о чистој префиксацији.

¹⁹⁵ Sekaninová, E., *Význam předpon při- a pod- v ruštině a slovenčine*, *SlavSl*, 9, 3, 1974, стр. 257. Ш. Пециар глаголе у словачком језику као нпр. *podnapít sa, podfrcnúť sa, podkřmiť* сврстава у малу меру, непотпуну радњу (Peciar, Š., *Funkcie slovesnej predpony nad-, pod-, pred v slovenčine*, *SlovR*, 33, 4, 1968, стр. 214).

¹⁹⁶ Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 76.

množství z celku (pro vyjádření menšího množství často ve spoj. s 2. p.)...“. Значење под *a.* не наводи се. Исто је и у граматици *Průruční mluvnice češtiny*.¹⁹⁷ Оба значења даје у оквиру мале мере нпр. В. Шмилауер и приручник *Čeština, řeč a jazyk*, као и Ф. Ухер.¹⁹⁸

Префикс **za-**

а) „*trochu, zčásti, poněkud*“ (*zarudnout, zavlažit*);

б) + *si* „*vyjadřuje kratší trvání děje, zprav. s pocitem uspokojení*“ (*zacvičit si, zazpívat si*).

О значењу под б. говорили смо у оквиру сематике велике количине радње.

На основу анализе извора видимо да је велика количина радње семантички богатија и да су појединачна значења и значењске нијансе детаљније објашњене од семантике мале количине. Међутим, и овде се квантитативни елемент (мала количина) прожима са темпоралношћу, чак и са локализованошћу. Радња се наине извршава у мањој мери, делимично (*ovlhčit, poblednout, přiškrtit*), или испод уобичајене мере (*podhodnotit*), а често је одређена трајањем и дефинисана као почетна (*nalomit*), кратка (*pohoupat, usmát se*), или извршена до миле воље, до задовољења (*pokochat se, schrupnout si, zacvičit si*), а повезана је и са извршењем у простору (*naklonit, nadnést, omýt*) итд.

1. 2. Семантика велике и мале количине радње префикса у српском језику

Поделу значења у оквиру велике и мале количине заснивамо на описима значења префикса у изворима које подразумевају речници, граматике и приручници, а то су пре свега речник *РМС* и приручник о творби речи И. Клајна као најдетаљнији.¹⁹⁹ У обзир узимамо и друге граматике и приручнике. Доста детаљно су анализирана значења у граматици М. Стевановића *Савремени*

¹⁹⁷ *Průruční mluvnice češtiny*, стр. 205

¹⁹⁸ Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр. 182; Čechová, M. et al., *Čeština – řeč a jazyk*, стр. 140; Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 76.

¹⁹⁹ Клајн, И., *Творба... I*, стр. 246–290.

српскохрватски језик, а са уопштенијим описима семантике оперише Т. Маретић у *Граматици и стилистици хрватскога или српскога језика*. У обзир узимамо и *Граматику хрватскога књижевнога језика* С. Бабића.²⁰⁰ Рекли смо већ да наводимо она значења која се описују у оквиру радње која је дефинисана као количина, интензитет и трајање радње, с тим што је прецизирање дате семантике отежано јер, за разлику од извора у чешком језику, аутори прибегавају мање прецизним и не тако експлицитним описима значења префикса.

Велику количину радње према наведеним изворима изражавају префикси за-, из-, на-, пре- и у-, а у свим изворима фигурирају префикси из-, на- и пре-. Видимо, дакле, на основу поређења формалне стране да у чешком језику дупло више префикса изражава ову семантику (10 : 5).

Префикс за-

„радња траје дуже него што би требало“ (засести, запричати се).

И. Клајн још наглашава да се ради о непожељној радњи, а у речнику су ове и сличне изведенице наведене у оквиру значења *„да се у радњу, односно стање јако зашло“*, а слично дефинише и М. Стевановић *„одвећ заћи у вршење радње“*.²⁰¹ С. Бабић се код ових глагола осврће на вршење радње јачим или слабијим интензитетом, не прецизирајући који примери конкретно изражавају јачи, односно слабији интензитет.²⁰²

Префикс из-

а) *„постизање циља дугим и упорним вршењем радње“ (измолити, искукати);*

²⁰⁰ Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр.452–471; Maretić, Toma, *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, стр. 383–390; Babić, S., *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, стр. 477–497.

²⁰¹ Клајн, И., *Исто*, стр. 252, Стевановић, *Исто*, стр. 455. Анализирајући глаголе са префиксом за- у руском и српском језику Д. Стефановић каже: *„Залазити иза нечега значи и залазити иза границе нормалног, прекорачити норму уобичајеног. Зато је природно што је префикс за- развио неколико значења у овом смислу, која се разликују степеном интензитета и квалитативно...“* Тако ауторка наводи значење претераности (*забасати, засисати, засести, засолити*) и значење прекорачења норме у трајању радње, занесеност њоме (*загледати се, заиграти се, запричати се*). Она сама наглашава да је *„понекад тешко повући оштру разлику између њих...“*, а нама се то посебно чини код примера *засести* из прве групе који по нашем мишљењу може да припада и другом значењу (*Значење префикса за у руском и српскохрватском језику, Живи језици, 25, 1–4, 1983, стр. 14*).

²⁰² Babić, S., *Tvorba riječi*, стр. 494.

б) + се „вршење радње до задовољења потребе, доста“ (испавати се);

в) „вршење радње до крајњих граница“ (изљубити, изударати).

Значење под *a.* у *РМС*, код М. Стевановића, С. Бабића и Т. Маретића дефинише се уопштеније него код И. Клајна, тј. само тако да се ради о добијању, стицању, постизању резултата и нема говора о радњи која траје дуго, која је интензивна.²⁰³ Ни Р. Жугић ово значење не увршћује у велику меру, за разлику од значења под *б.* и *в.*²⁰⁴ Значење под *б.* код Т. Маретића дефинише се као да је „*čega* *išinjeno baš tnogo...*“, а као велику меру наводи ово значење и А. Белић и назива га аугментативним.²⁰⁵ На другом месту А. Белић говори о значењу под *в.*, објашњавајући га: „*Ја мислим да нам наш језик, а тако и сви други словенски језици, потврђују да из-* као префикс може значити пуну меру чега, испуњење до краја какве радње и слична значења која дају значење 'вршити што до краја, у пуној мери', у правцу појачавања основног глаголског значења... префикс *из-* у већини случајева има значење општег појачавања извршења глаголске радње, било према пуноћи извршења, било према множини извршења, било према појачавању самог глаголског значења...“²⁰⁶ Ово „појачавање“ глаголског значења односи се вероватно на интензитет, а у интензивни начин глаголске радње сврстава нпр. глаголе *изгрлити*, *измуштрати*, *извикати се* Б. Тошовић. Као што смо већ рекли, није јасно, додуше, због чега он глаголе исте семантике разврстава у више различитих начина глаголске радње, као нпр. *изиграти се*, *измрцварити* у претерано интензивни, а *испсовати* у аугментативни начин глаголске радње.²⁰⁷

Префикс на-

а) „радња остварена у приличној мери“ (напећи, напричати);

б) + се „вршење радње до миле воље, до засићености, до крајњих граница“ (наспавати се, начекати се);

в) „већа, обилна мера извршења какве радње означавајући пуњење, потпуно испуњавање унутрашњости чега“ (набити, налити).

²⁰³ Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 456; Бабић, С., *Исто*, стр. 481.

²⁰⁴ Жугић, Р., *Семантичка диференцијација сложених глагола с префиксом из-* у стандардном српском језику, стр. 93–95.

²⁰⁵ Maretić, Toma, *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, стр. 383; Белић, А., *Историја српскохрватског језика II*, св. I, стр. 267.

²⁰⁶ Белић, А., *Депрефиксација у словенским језицима*, ЈФ, XVIII, 1–4, 1949–1950, стр. 94.

²⁰⁷ Тошовић, Б., *Способы глагольного действия*, стр. 21–36.

Интересантно је да се у *РМС* семантика велике количине код овог префикса наводи на првом месту. М. Стевановић значења под *a.* и *b.* такође карактерише као извршење радње у довољној мери, односно до засићења, а о великој мери код овог префикса говоре и С. Бабић и Т. Маретић.²⁰⁸ А. Белић га нпр. дефинише прилогом „*обилно*“.²⁰⁹ Значење под *v.* присутно је само у речнику, код С. Бабића су глаголи са тим префиксом дефинисани као резултативни, а наше је мишљење такође да се не ради о великој количини радње, већ о испуњавању унутрашњости.

Префикс по-

Семантика овог префикса у литератури о српском језику дефинише се у вези са краћим трајањем радње, а евентуално дуже вршење радње повезује се са присуством одговарајућих елемената у контексту.²¹⁰

Префикс пре-

„*извршити радњу у превеликој мери*“ (*препећи, прејести се*).

У *РМС* се још код овог значења прецизира и семантичка црта довођења радње до неповољног или негативног резултата.

Префикс у-

+ *се* „*радња продужена преко мере*“ (*уседети се, улежати се*).

У *РМС* се ово значење не дефинише, као ни код М. Стевановића. С. Бабић значење дефинише као „*задржати у стању крајњега замора*“, што указује на то да је радња извршена у великој мери јер за последицу има исцрпљеност субјекта.²¹¹ Префикс је у овом значењу непродуктиван.

Велика количина радње и овде се испољава кроз различита значења, радња се врши до миле воље, до задовољења (*поиграти се, наспавати се, проваљати се, испавати се*), преко жељене мере и воље за радњу (*начекати се*), до крајњих

²⁰⁸ Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 457, Babić, S., *Tvorba riječi*, стр. 481, Maretić, T., *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, стр. 384.

²⁰⁹ Белић, А., *Историја, св. I*, стр. 268.

²¹⁰ О прецизирању семантике овог префикса види стр. 99–100, 103–104.

²¹¹ Babić, S., *Tvorba riječi*, стр. 492.

граница (*изударати*), или се врши у претераној мери (*прејести се, преценити*), или се ради о интензивном, детаљном вршењу радње (*измолити, простудирати, исхвалити*), или о њеном дугом трајању (*преспавати, уседети се, запричати се*) итд.

Мала количина радње у изворима се помиње код префикса за-, на-, о-, об-, по-, под-, пре-, при- и про-. Осим префикса о-, об-, под- и пре- остали су наведени у датој семантици у свим изворима. Овде формална страна показује да је у чешком и српском језику приближан инвентар префикса који изражавају дату семантику, али опет у корист чешког језика (11 : 9).

Префикс за-

„*делимично извршење радње*“ (*засећи*).

Иако је и код И. Клајна и Т. Маретића наглашено да се ради о ингресивним глаголима, ипак се радња повезује са малом мером, слично је дефинише и С. Бабић као радњу слабијег интензитета.²¹² Код М. Стевановића акценат је само на започетој радњи.²¹³ Д. Стефановић ово значење сматра лексички ограниченим, а дефинише га као „*извршити радњу до извесне мере, делимично, 'мало' и сл...*“, наводећи префиксале *загрнути, загулити, залечити, заломити, запарати* и др.²¹⁴ Посебно јасно указују на малу количину примери *загрнути* и *залечити* код којих по нашем мишљењу није у питању почетак радње, већ се управо изражава мала мера, делимична радња: *загрнути* – покрити само рамена, леђа неким предметом, *залечити* – не потпуно излечити него довести у боље стање од болесног. И. Грицкат такође овај префикс наводи у функцији деминуирања глагола и каже да „*уколико се у семантичком споју почетносвршености које уноси за- и глаголског значења потенцира сам елемент отпочињања, плитког, површног залажења у радњу, резултат може да буде својеврсно умањење...*“²¹⁵

²¹² Клајн, И., *Творба...* I, стр. 253; Babić, S., *Творба riječi*, стр. 494; Maretić, T., *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, стр. 389. Руске глаголе типа *заломить* Е. Секањинова дефинише као „*уконаџ деј в malej intenzite*“ (Sekaninová, E., *Sémantická analýza slovíes s předponou za-*, стр. 42).

²¹³ Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 455.

²¹⁴ Стефановић, Д., *Значење префикса за*, стр. 16.

²¹⁵ Грицкат, И., *О неким особеностима деминуције*, стр. 29.

Префикс на-

„започета или само мањим делом остварена радња, радња извршена слабијим интензитетом“ (нагрести, назначити, начути, напући).

Префикси о-, об-

„непотпуно извршење радње, умањено значење основног глагола“ (обамрети, обарити).

Ово значење наводи само речник РМС. Међутим, један од примера које даје као илустрацију значења дефинисан је без икаквог помена непотпуне или умањене радње: *обамрети* 1. а. пасти у дубоку несвестицу, престати давати видљиве знаке живота. б. утрнути, укочити се... Сувише је по нашем мишљењу удаљено значење на које се код ове изведенице мисли, наиме *не умрети, него се само привремено укочити, утрнути, престати давати знаке живота*. Префикс овде пре асоцира на обухватање унаоколо, потпуно. Глагол *обарити* дефинисан је: држећи кратко време у кључалој води попарити, прокувати; скувати. А заправо је то чисто видско значење *варити* : *обарити*. Не сматрамо, дакле, да је код ових глагола у питању сематика мале мере. Она би пре могла бити повезана са изведеницом коју наводи И. Грицкат *омекшати* „које је у приметнијој мери атенуирано него *умекшати*“. Ауторка наводи и *огрепсти, опрљити* код којих указује на семантичку нијансу слабог додира, окрзнућа.²¹⁶ Међутим, код ове друге две изведенице, по нашем мишљењу ипак је само у питању конкретно значење префикса о- које је избледело до чисте перфективности.

Префикс по-

„вршење радње за извесно, краће време“ (*полежати, поиграти се*).

У речнику РМС и код Т. Маретића се експлицитно каже да се ради о радњи извршеној у малој мери, док наведеној дефиницији темпоралности прибегавају И. Клајн и М. Стевановић. С. Бабић каже да се радња извршила у малој мери, да је трајала неко време, даје дакле обе дефиниције.²¹⁷ А. Белић нпр. глагол *поиграти*

²¹⁶ Грицкат, И., *Исто*, стр. 28.

²¹⁷ Као временски ограничenu, кратку радњу, дефинише нпр. Н. С. Авилова у глаголима типа *полежатъ* у руском језику. (*Вид глагола*, стр. 289).

дефинише као „мало играти“.²¹⁸ И. Грицкат семантику горе наведених глагола, као и *подрхтати, поспавати, поседети, посвирати*, објашњава као „*значење краћега и терминираниог времена проведеног у одговарајућим радњама (или стањима), а тиме им се придодаје и извесна мера атенуације...*“. Евентуалну дужину трајања радње она објашњава адвербијалним додацима (*дуго је поседео*), а за пример *потрајати* каже: „*Јесте у питању повећана, па и веома повећана мера, али је у представи (можда 'испод прага свести') задржана нека врста подразумевања да и такав вид трајања, спавања, ма колико дуг, упркос свему представља 'исечак' из појма о неограниченом трајању, спавању или др.*“²¹⁹ Дакле, ауторка не одбацује могућност да префикс има и аугментативно значење, али га повезује искључиво са окружењем, са контекстом.

Префикс под-

а) „*извршење радње испод нормалне мере*“ (*потценити*);

б) „*ослабљена, ублажена, не сасвим остварена радња*“ (*подгрејати, поднапити се*).

Значење под *а.* наводе И. Клајн и С. Бабић, а под *б.* је код С. Бабића дефинисано да се радња збива испод нечега, са доње стране. М. Стевановић објашњава глагол *поднапити се* тако да се код њега „*осећа бар еуфемистички тон... у односу на – напити се*“, дакле и ту се ради о ублажавању.²²⁰ У речнику *РМС* се не наводи мала мера као семантичка црта овог префикса, али глагол *потценити* дефинисан је на тај начин: *недовољно, непошпуно оценити кога, што, поступити према коме, чему с презиром, с омаловажавањем; као и глагол подгрејати мало, лако угрејати, угрејати до потребне тоpline...* Можда је разлог

²¹⁸ Белић, А., *Историја, св. 1*, стр. 268. Извршење мале мере ових и сличних глагола наводи и на другом месту, види: *Депрефиксација*, стр. 97 и *Савремени српскохрватски књижевни језик II*, стр. 305. А. Марић напомиње да уколико су у питању префиксално-рефлексивне изведенице у словачком језику грађене сложеним формантом *po-* + *si* у значењу задовољавајуће или мале количине радње (*posrat' si, posediet' si* и сл.) оне у српском језику имају еквиваленте са повратном морфемом *се* или *се* дативни рефлексивни облик једноставно избацује (*попричати, поседети, поиграти се*). (Marićová, A., *Reflexívne slovesá v slovenčine a srbčine z formálneho a sémantického hľadiska*, SlovZ, 1, 2006, стр. 24–25). Исти је наравно случај и у поређењу са чешким језиком јер српски језик не користи дативни облик повратне заменице.

²¹⁹ Грицкат, И, *О неким особеностима деминуције*, стр 26–28.

²²⁰ Клајн, И., *Творба... I*, стр. 268; Бабић, С., *Творба riječi*, стр. 486; Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 461.

изостављања ове семантике у дефиницији значења префикса у речнику његова непродуктивност.

Префикс пре-

„мали степен радње или њена краткотрајност“ (*предахнути, прегристи*).

Ово значење наводи се само у речнику. Први глагол има дату семантику у варијантном, фигуративном значењу: 2. фиг. појести мало, заложити се, презалобајити, а други опет у разговорном језику 2. разг. учинити кратак прекид у раду ради одмора.

Префикс при-

„непотпуна, у недовољној мери извршена радња, временски ограничена радња“ (*пригушити, причекати, придићи се*).

Префикс про-

„вршење радње у малој мери или за извесно краће време“ (*просушити, провеселити се*).

М. Стевановић истиче да је време краће, али да може бити „и нешто дуже“, али са малом мером га повезују сви граматичари. Такође В. Митриновић говори да „*i bez izrazitih vremenskih determinatora, prefiks pro- ukazuje na malu vremensku meru akcije...*“.²²¹

Најчешће се, како видимо, квантитет повезује са темпоралношћу и тако и дефинише, наиме радња је краткотрајна (*полежати, причекати, провеселити се*), или само у свом почетку (*напући*), даље се ради о делимичној, непотпуној радњи (*засећи, нагрести, назначити, пригушити*), или је пак извршена испод нормалне мере (*потценити*) и слабијим интензитетом (*подгрејати*).

Такође, веће су сличности у литератури по питању семантике мале мере, а она је и далеко прецизније дефинисана као таква и експлицитно исказана.

²²¹ Mitrinović, V., Poljski glagolski prefiks prze- i njegovi srpskohrvatski ekvivalenti pre- i pro-, стр. 249.

1. 3. Еквиваленција

По питању дефинисања **велике количине** као семантичке црте глаголских префикса има велике разлике у литератури о чешком и у оној о српском језику. Наиме, у српским изворима велика количина схвата се и дефинише уже, а за разлику од чешких извора код којих је она експлицитно дефинисана, овде извесне описе значења веома тешко можемо повезати са великом мером. На овом месту за чешке префиксале који изражавају велику меру дајемо формалне и семантичке еквиваленте у српском језику.

ЧЕШ.	СРП.
<u>na-</u> <i>natrhat</i> <i>načekat se</i> <i>naradovat se</i>	<u>на-</u> <i>начупати</i> <i>начекати се</i> <i>нарадовати се</i>
<u>nad-</u> <i>nadcenit</i>	<u>пре-</u> <i>преценити</i>
<u>po-</u> <i>pohrát si</i>	<u>по-</u> <i>поиграти се</i>
<u>pro-</u> <i>prostudovat</i> <i>prospat</i> <i>propít</i> <i>proválet se</i>	<u>про-</u> / <u>пре-</u> <i>простудирати</i> <i>преспавати</i> / <i>проспавати</i> <i>пропити</i> <i>проваљати се</i>
<u>pře-</u> <i>přeplnit</i>	<u>пре-</u> <i>препунити</i>
<u>s-</u> / <u>z-</u> <i>scestovat</i>	<u>про-</u> <i>прокрстарити</i>
<u>u-</u> <i>unosit</i> <i>umlátit</i>	<u>из-</u> / <u>пре-</u> <i>износити</i> <i>премлатити</i>
<u>vy-</u> <i>vychválit</i> <i>vyspat se</i> <i>vystát</i>	<u>из-</u> / <u>пре-</u> <i>исхвалити</i> <i>испавати се</i> <i>престајати</i>
<u>za-</u> <i>zapovídat se</i> <i>zašpinit</i> <i>zacvičit si</i>	<u>за-</u> / <u>у-</u> / <u>по-</u> <i>запричати се</i> <i>упрљати</i> <i>повежбати</i>

Префикс па- и рђе- имају формалне еквиваленте у српском језику у свим појединачним значењима која се наводе. Овај префикс помиње П. Пипер када говори о ексцесивности и напомиње да он постоји у свим словенским језицима, посебно у систему придевских и прилошких изведеница (нпр. *превисок*, *превисоко*), а ређе и у глаголским и именичким изведеницама (*преоптеретити*, *преоптерећеност*).²²² Семантику „прекорачења мере“ утврђује и Е. Секаџинова за словачки, пољски, чешки и руски префикс пре-.²²³

Исто је и са префиксом ро-, али треба нагласити да се мера, тј. трајање радње у литератури о српском језику пре посматра као краће, него као дуже. У приручнику *Савремени српскохрватски језик и култура изражавања* се рецимо каже да глаголи као нпр. *посвирати*, *полежати*, *поплакати* и др. значе извесно, дуже или краће, вршење дате радње.²²⁴ У речнику се изведенице дефинишу на следећи начин: *поиграти се* провести неко време у игри; *полежати* провести неко време лежећи; *поспавати* мало одспавати. Као краће време вршења радње дефинишу ове префиксале И. Клајн, М. Стевановић, Т. Маретић и С. Бабић.²²⁵ А. Белић каже да глаголи *поиграти*, *поспавати*, *покуцати*, *потражити* изражавају „вршење радње у малој мери“.²²⁶ У својој анализи делимитативних глагола са префиксом по- М. Ивановић такође истиче да „могућност припајања одредби којима се ограничени интервал у коме се одвија ситуација означена делимитативом процењује као кратак, неутралан или дуг указује да делимитатив сам по себи означава неодређену меру трајања, а чињеница да се

²²² Пипер, П., *О ексцесивности у словенским језицима*, ЗбМСС, 63, 2003, стр. 159. Сходно томе овај тип назива „префиксалним ексцесивом“, за разлику од „лексичко-синтаксичког, описног ексцесива“ као нпр. *превише заинтересован*, *недовољно заинтересован*...

²²³ Sekaninová, E., *Ekvivalenty slovesnej predpony pre-*, стр. 396. На сличан начин ово значење дефинише за хрватски префикс пре- Б. Белај у когнитивнолингвистичкој анализи префикса у хрватском језику: „...*translokativnost se očituje u prelasku konkretnoga (npr. presoliti jelo, presladiti kavu) ili apstraktnoga (npr. riječi u kontekstu pretjerati s uvredama) trajektora preko apstraktnoga orijentira kojemu u takvim kontekstima odgovara nekakva norma. Tako su npr. kod glagola presladiti i presoliti trajektoru šećer i sol koji djelovanjem agentivnoga trajektora prelaze prihvatljivu normu slatkoće odnosno slanosti hrane – prelaze preko prihvatljive norme. To se najbolje vidi parafraziraju li se ti glagoli adverbijalom previše, jer presoliti znači previše posoliti, presladiti previše pošećeriti, prestraviti previše zastrašiti itd., kojim se izravno ukazuje na trajektorov prelazak preko nekakve normativne granice prihvatljivosti.*“ (Belaj, B., *Jezik, prostor i konceptualizacija: shematična značenja hrvatskih glagolskih prefiksa*, Osijek 2008, стр. 173–174).

²²⁴ Станојчић, Ж. – Поповић, Љ. – Мицић, С., *Савремени српскохрватски језик*, стр. 95.

²²⁵ Babić, S., *Tvorba riječi*, стр. 485; Клајн, И., *Творба... I*, стр. 266; Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 460; Маретић, Т., *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, стр. 385.

²²⁶ Белић, А., *Савремени српскохрватски књижевни језик II*, стр. 305.

ова АКГ (акционална класа глагола – прим. К. М-Ш) употребљава претежно са одредбама које ту меру одређују као кратку, указује да се делимитативом ипак најчешће изражава ситуација која је ограничена кратким интервалом времена. Уколико овакве одредбе нема, трајање делимитативне ситуације се оцењује као кратко или неутрално, при чему на кратко трајање указује шири контекст...“ Ауторка наглашава да је употреба делимитатива без одредби у функцији означавања дужег трајања радње представљена малим бројем примера, наводећи префиксале *потрајати*, *помучити се*, *постајати* и др.²²⁷ Као деминутивне дефинише ове префиксале Ђ. Грубор и објашњава: „Деминутивни глагол... истиче само временску разлику од нормалнога, зато му се величина показује временски: подиванише мало на одоше... Код дем. гл. није одређена никаква количина радње која би се имала извршити; одређена је само количина времена која се има провести у вршењу радње, а радње колико се извршило да извршило.“²²⁸ Сматрамо да у одговарајућем контексту префиксали могу значити и дуже вршење радње, с обзиром на то да се радња врши до миле воље, до задовољења, нпр. *Пођимо на мост... тамо се најљепше можемо поиграти војника*.

Префикс рго- такође има формалне еквиваленте у свим значењима, међутим у значењу *провести дуже време у одређеној радњи* сматрамо да су фреквентније изведенице са префиксом пре- (*прележати*, *преспавати*, *преседети*) у одноду на оне са префиксом про- (*пролежати*, *проспавати*, *проседети*). Глаголе са префиксом пре- у српском језику И. Клајн описује: „*обављати или трпети радњу све до краја, издржати колико је потребно*“, а слично дефинише и М. Стевановић, С. Бабић, што значи да се и ова семантичка црта може подвести под велику количину јер се глаголима изражава радња која има дуже трајање.²²⁹ Глагол *преседети* дефинисан је у речнику 1. а. проборавити, провести где неко време или до неког еремена седећи... 2. провести где сувише дуго, задржати се дуже него што треба. На ту семантику упућују и примери контекста:

²²⁷ Ивановић, М., Изражавање акционалности, стр. 207, 216–218.

²²⁸ Грубор, Ђ., *Аспектна значења*, стр. 33.

²²⁹ Клајн, И., *Творба... I*, стр. 270; Бабић, С., *Творба riječi*, стр. 487; Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 462.

Већи део пута преспавао [сам] ходајући.

Након **толиких година што сам их преспавао** у тишини заборави излазим сада ... с причом... мршава стила.

Није сву ноћ заспао... него је преседео тако на кревету.

Префикс у- има у српском језику два еквивалента, од којих из- у значењима *извршење радње до крајњих граница (исхвалити)* и *извршење радње до задовољења потребе, доста (испавати се)*, док је у значењу *провести дуже време у вршењу радње* његов еквивалент префикс пре- (*престајати*).

Префикси с- / з- у српском језику имају еквиваленте са префиксом про- у значењу проласка кроз или поред већег броја објеката: *пропутовати, прокрстарити*. Тако се и дефинише у речнику нпр. префиксал *прокрстарити* 1. проћи куда крстарећи, идући, пловећи тамо-амо, уздуж и попреко, Прокрстарио сам **сву западну Србију**. 2. прочитати многе књиге из неке области науке, Прокрстарио сам **многе области науке** док не нађох што сам тражио.

У значењу *трајања радње преко пожељне мере* префикс за- има формални еквивалент у српском језику. За значење вршења радње потпуно, по целој површини објекта еквивалент у српском језику је префикс у-, а дефиниција конкретног значења је потпуно иста као у чешком језику: „*потпуно обухватање радњом... у обиљу*“.²³⁰ Семантику *вршења радње до миле воље* заступа префикс по- о чијем датом значењу смо већ говорили.

Два префикса немају ни у једном значењу формалне еквиваленте, а то су над- и ц-.

Што се тиче префикса над- он у српском језику не изражава велику количину, већ поред просторног значења вршења радње изнад нечега изражава и семантику надмашивања, надмоћи.²³¹ Његов еквивалент је, као и за пре-, префикс пре-, дакле у питању је конвергентни однос. Да је значење еквивалента блиско, али ипак не сасвим једнако показује пример контекста: *Povídka upadla vlivem kritiky, která nadseñuje a pñeseñuje román*.²³² Дакле, глагол *nadcenit* изражава да се роман цени постављањем изнад других књижевних жанрова, док глагол *pñecenit*

²³⁰ Babić, S., *Исто*, стр. 492; Клајн, И., *Исто*, стр. 283.

²³¹ Стевановић, *Исто*, стр. 458; Клајн, И., *Исто*, стр. 259; Maretić, T., *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, стр. 384.

²³² Мада у раду не анализирамо глаголе несвршеног вида, наводимо овај пример јер је сликовит и веома јасно показује разлику у семантици наведених префиксала.

означава да се роман цени превише, прекомерно. У сваком случају постоје две могућности превода овог контекста. Или ће се употребити само префиксал *преценити*: *Приповетка је пала у заборав под утицајем критике која прецењује роман*, или ће се глагол *nadcenit* превести описом, што је по нашем мишљењу прецизније јер се на тај начин чува смисао исказа: *Приповетка је пала у заборав под утицајем критике која роман прецењује и ставља га на пиједестал* (или: *даје му већу вредност*).

За префикс ц- фигурирају еквиваленти са префиксима из- и пре-, дакле они који изражавају велику количину, али морамо напоменути да су у значењима *радњом убити или исцрпсти објекат* само делимични синоними који морају најчешће бити допуњени неким елементима који прецизирају ту семантику: *umlátit – премлатити на смрт, uprovídat (se) – изморити (се)* причом.

Рекли смо већ да је у чешком и српском језику приближан број префикса који изражавају **малу количину радње**. За чешке префиксале који изражавају малу меру дајемо овде формалне и семантичке еквиваленте у српском језику:

ЧЕШ.	СРП.
<u>na</u> - <i>nakousnout</i> <i>nažloutnouti</i>	<u>на</u> - <i>нагрести</i> <i>нажутети</i>
<u>nad</u> - <i>nadnést</i>	<u>при</u> - <i>придићи</i>
<u>o</u> -, <u>ob</u> - <i>ovlhčit</i> <i>otoknout</i>	<u>о</u> -, <u>об</u> - <i>овлажити</i> <i>оквасити се</i>
<u>od</u> - <i>odeprat</i>	<u>про</u> - <i>пропрати</i>
<u>po</u> - <i>pohoupat</i> <i>požertovat si</i>	<u>по</u> - <i>пољубати</i> <i>пошалити се</i>
<u>pod</u> - <i>podcenit</i> <i>podnapít se</i>	<u>под</u> - <i>потценити</i> <i>поднапити се</i>
<u>při</u> - <i>přítlumit</i>	<u>при</u> - <i>пригушити</i>
<u>s</u> - <i>skropit, smočit</i> <i>schrupnout si</i>	<u>о</u> - / <u>про</u> - <i>оквасити</i> <i>продремати</i>

<u>u-</u> <i>usmát se</i> <i>ulít</i>	/
<u>za-</u> <i>zaschnout</i> <i>zacvičit si</i>	<u>про-</u> / <u>по-</u> <i>просушити се</i> <i>повезбати</i>

Формалне еквиваленте у српском језику имају префикси па-, ро-, под- и пří-.

Што се тиче префикса о- и об- у литератури о чешком језику се убрајају међу оне који изражавају малу количину радње, а квантитет је повезан са значењем захватања објекта по површини. У српском језику би за неке изведенице у поређењу са њиховим чешким панданима могло да се каже да имају благу нијансу мале мере. Префиксали *овлажити*, *оквасити се* дефинисани су у речнику на следећи начин: *оквасити* учинити мокрим или влажним, наквасити, овлажити; *овлажити* учинити влажним, превући нечим влажним, поквасити. Префиксали наведени у чешком језику дефинисани су: *otoknout na povrchu zmoknout, deštěm zvlhnout*; *oprát (co) 1. praním očistit, 2. vodou (n. jinou tekutinou) odstranit, omýt*; *ovlhčit (co) poněkud navlhčit*. Дакле, осим последњег префиксала код осталих се дефиниција односи на вршење радње по површини, што изражавају и префиксали у српском језику. Свакако би могло да се каже да постоји разлика у количини радње, ако префиксале упоредимо са онима који изражавају радњу извршену у потпуности: *оквасити* : *поквасити*, *oprát* : *vuprat* и сл. Због тога их наводимо у табели еквивалената, иако се у српском језику не дефинишу према малој мери у датом значењу. Изведенице са префиксима о- и об- наводимо и као еквиваленте префиксала *skropit*, *smočít* јер је ситуација по питању семантике иста.

Остали префикси немају формалне еквиваленте. Префикс од- има за еквивалент префикс про- који може имати значење мале мере, а у конкретном примеру изражава адекватно *површно извршење радње*.

Значењу краткотрајне радње префикса с- одговара префикс про-: *schrupnout si* : *продремати*, мада би у функцији еквивалента можда још више

одговарао беспрефиксални глагол *дремнути* чији суфикс *-ну-* управо изражава кратку радњу, по нашем мишљењу краћу од наведеног префиксала.²³³

Префикс *ц-* представља највећи проблем за утврђивање еквиваленције по питању мале количине радње. Заправо, он и нема еквиваленте у виду префиксала, бар не семантички истоветне. У значењу *радњом нешто мало одвојити из целине*, као еквивалент може да послужи изведеница са префиксом *од-* у значењу сепаративности, али она мора бити допуњена неким елементом који прецизира малу количину радње, као што је нпр. *мало: ulít – одлити мало чега*. Друга могућност је употреба беспрефиксалног деминутивног глагола са суфиксом *-ну-*: *uždíbnout – иштрпнути* која нам се чини адекватнијом. Друго значење које се односи на извршење неке кратке мимичке или вербалне радње није продуктивно и обухвата свега неколико префиксала. Глагол *usmát se* има своје еквиваленте у виду изведеница *осмехнути се* и *насмешисти се*. Оба глагола имају семантику мање мере, први *начинити осмех* (не смејати се), а други је грађен од мотивног глагола који је деминутиван – *смешисти се*, али не чини нам се да њихови префикси сами по себи изражавају малу количину радње, па их из тог разлога нисмо навели у табели.

Код префикса *за-* фигурирају у зависности од значења два префикса. У значењу делимичне радње еквивалент је префикс *про-*, који такође изражава делимичну радњу, а код значења повезаног са темпоралношћу то је префикс *по-* о којем смо већ говорили код велике количине радње.

Семантичка црта велике и мале количине радње као саставни део значења одређених префиксала није спорна у литератури и у речницима.

Што се тиче велике количине радње, у литератури о чешком језику значење велике количине радње наводи се код префикса *на-*, *над-*, *по-*, *про-*, *пће-*, *с-*, *ц-*, *уу-*, *з-* и *за-*. Семантичка црта велике количине радње испољава се код наведених префикса на разне начине и кроз различита значења и значењске

²³³ О нијанси деминутивности код глагола са суфиксом *-ну-* види нпр. Грицкат, И., *Деминутивни глаголи у српскохрватском језику*, ЈФ, XXI, св. 1–4, 1955–1956, стр. 90–92.

нијансе. Радња се врши до миле воље, до задовољења (*povykládat si, naradovat se, proběhnout se, vyspat se, zatančit si*), преко жељене мере и воље за радњу (*nakopat se*), или се врши у претераној и надстандардној мери (*přepracovat se, nadcenit, přecenit*), или њено вршење доводи до уништења, исцрпљења, смрти (*ubodat, upracovat se, unosit*), или се ради о интензивном, детаљном вршењу радње (*probádat, vychválit, sjezdit, zcestovat*), или о њеном дугом трајању (*prospat, vystát, zapovídat se*) итд. У српском језику семантику велике количине према изворима изражавају префикси за-, из-, на-, по-, пре- и у-. Она се као и у чешком језику испољава кроз различита значења, нпр. радња се врши до миле воље, до задовољења (*поиграти се, наспавати се, проваљати се, испавати се*), преко жељене мере и воље за радњу (*начекати се*), до крајњих граница (*изударати*), или се врши у претераној мери (*прејести се, преценити*), или се ради о интензивном, детаљном вршењу радње (*измолити, простудирати, исхвалити*), или о њеном дугом трајању (*преснавати, уседети се, запричати се*) итд. На основу поређења формалне стране закључује се да у чешком језику дупло више префикса изражава ову семантику (10 : 5). По питању еквиваленције ситуација је таква да префикси на- и рђе- имају формалне еквиваленте у српском језику у свим појединачним значењима (*natrhat – начунати, načekat se – начекати се, naradovat se – нарадовати се; přeplnit – препунити*). Исто је и са префиксом ро- који заправо изражава неспецификовану, тј. и велику и малу количину радње у зависности од контекста, али треба нагласити да се мера, тј. трајање радње у литератури о српском језику пре посматра као краће, него као дуже (*pohrát si – поиграти се*). Префикс про- такође има формалне еквиваленте у свим значењима (*prostudovat – простудирати, propít – пропити, proválet se – проваљати се*), међутим у значењу *провести дуже време у одређеној радњи (prospat)* сматрамо да су фреквентније изведенице са префиксом пре- (*преснавати*) у односу на оне са префиксом про- (*проснавати*). Префикс уу- има у српском језику два еквивалента, од којих из- у значењима: извршење радње до крајњих граница (*vychválit – исхвалити*) и извршење радње до задовољења потребе, доста (*vyspat se – испавати се*), док је у значењу *провести дуже време у вршењу радње његов еквивалент префикс пре-* (*vystát – престајати*). Префикси ѕ- / з- у српском језику имају еквиваленте са префиксом про- у значењу проласка кроз или поред већег броја објеката (*scestovat*

– *пропутовати*). У значењу *трајања радње преко пожељне мере* префикс za- има формални еквивалент у српском језику (*zapovídat se – запричати се*). За значење *вршења радње потпуно, по целој површини објекта* еквивалент у српском језику је префикс z- (*zašpinit – упрљати*). Семантику *вршења радње до миле воље* заступа префикс po- (*zascvičit si – повежбати*). Два префикса немају ни у једном значењу формалне еквиваленте – nad- и u-. Еквивалент префикса nad- је, као и за pře-, префикс пре- (*nadcenit – преценити*). За префикс u- фигурирају еквиваленти са префиксима из- (*unosit – износити*) и пре- (*umlátit – премлатити*), с тим што се у другом наведеном случају у значењима *радњом убити или исцурпсти објекат* ради само о делимичним синонимима који морају најчешће бити допуњени неким елементима који прецизирају ту семантику (*umlátit – премлатити на смрт, uprovidat (se) – изморити (се)* причом).

У оквиру мале количине радње фигурирају у литератури о чешком језику префикси na-, nad-, o-, ob-, od-, po-, pod-, při-, s-, u- и za-. И овде се квантитативни елемент прожима са темпоралношћу, чак и са локализованошћу. Радња се извршава у мањој мери, делимично (*ovlhčit, poblednout, přiškrtit*), или испод уобичајене мере (*podhodnotit*), а често је одређена трајањем и дефинисана као почетна (*nalomit*), кратка (*pohoupat, usmát se*), или извршена до миле воље, до задовољења (*pokochat se, schrupnout si, zascvičit si*), а повезана је и са извршењем у простору (*naklonit, nadnést, omýt*) итд. У српском језику мала количина радње у изворима се помиње код префикса за-, на-, о-, об-, по-, под-, пре-, при- и про-. И ту је квантитет често повезан са темпоралношћу, па је тако радња краткотрајна (*полежати, причекати, провеселити се*), или само у свом почетку (*напући*), даље се ради о делимичној, непотпуној радњи (*засећи, нагрести, назначити, пригушити*), или је пак извршена испод нормалне мере (*потценити*) и слабијим интензитетом (*подгрејати*). Овде формална страна показује да је у чешком и српском језику приближан инвентар префикса који изражавају дату семантику, али опет у корист чешког језика (11 : 9). Формалне еквиваленте у српском језику имају префикси на-, по-, под- и при- (*nakousnout – нагрести; požertovat si – пошалити се; podcenit – потценити; podnapít se – поднапити се; přitlumit – пригушити*). Што се тиче префикса о- и об- у српском језику би за неке изведенице у поређењу са њиховим чешким панданима могло да се каже да имају

благу нијансу мале мере (*ovlhčit – оvlажити*). Остали префикси немају формалне еквиваленте. Префикс од- има за еквивалент префикс про- (*odeprat – пропрати*). Значењу краткотрајне радње префикса с- одговара префикс про- (*schrupnout si – продремати*), а у значењу *делимичног захватања објекта по површини* префикси о- и об- (*smočit – оквасити*). Префикс ц- нема еквиваленте у виду префиксала, бар не семантички истоветне. У значењу *радњом нешто мало одвојити из целине* као еквивалент може да послужи изведеница са префиксом од- у значењу сепаративности, али она мора бити допуњена неким елементом који прецизира малу количину радње (*ulít – одлити* мало чега), док је друга могућност употреба беспрефиксалног деминутивног глагола са суфиксом -ну- (*uždibnout – итрпнути*). У значењу *извршења неке кратке мимичке или вербалне радње* еквиваленти могу бити глаголи који имају семантику мање мере, али њихови префикси сами по себи не изражавају малу количину радње (*ustát se – осмехнути се, насмешиити се*). Код префикса за- у значењу *делимичне радње* фигурира као еквивалент префикс про- (*zaschnout – просушити се*), а код значења повезаног са темпоралношћу то је префикс по- (*zavíčit si – повежбати*).

II

Префикс па-/на-

1. Велика количина радње

1. 1. Семантика велике количине радње префикса па-/на- у чешком и српском језику

Велика количина радње као семантичка црта изведеница са префиксом па-/на- у чешком и српском језику наведена је у речницима и литератури.²³⁴ Међутим, углавном се не наводи на првом месту, што је сасвим јасно, ако се узме у обзир чињеница да се ради о модификацији глаголске радње и чињеници да је примарно значење овог префикса просторно.

Дакле, није спорно да изведенице грађене префиксом па-/на- изражавају велику количину радње, али ипак има извесних разлика које се тичу самих значења у оквиру ове семантичке црте. Поједина се значења у изворима наводе различитим редоследом, а разликује се и њихова заступљеност, што свакако зависи од концепције аутора.

У оквиру велике количине радње издвајамо у чешком и српском језику три значења префикса па-/на-.²³⁵

- a) *Радњом накупити, нагомилати*
- б) *Много, често, дуго вршити/проживљавати радњу*
- в) *Вршити радњу до задовољења субјекта*

²³⁴ О овом значењу префикса па- види: SSJČ; Šmilauer, V., *Nauka o českém jazyku*, стр. 113; Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр. 181–182; *Příruční mluvnice češtiny*, стр. 209–216; *Mluvnice češtiny*, стр. 388, 396; Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 75–79, Trávníček, F., *Mluvnice spisovné češtiny I*, стр. 390; *Encyklopedický slovník češtiny*, стр. 568; Čechová, Marie et al., *Čeština – řeč a jazyk*, стр. 140.

²³⁵ У раду наводимо значења од најпродуктивнијих, дакле од оних која су заступљена највећим бројем изведеница.

а) Радњом накупити, нагомилати

а. 1. Семантика радњом накупити, нагомилати у чешком језику

У речнику *SSJČ* ово значење префикса *на-* наводи се под бројем 6. као „*provedení děje v potřebné, zamýšlené n. velké míře...*“ и додаје се „*jde-li o věcný význam předmětu děje, se 4. p., jde-li o množství, zprav. velké, s 2. p.: nasbírat jahody (tj. ne maliny ap.) nasbírat jahod (tj. něj. množství jahod)*“.²³⁶ Из тумачења семантике овог префикса у речнику јасно је да су у питању транзитивни глаголи, и то двовалентни.²³⁷ Њихова глаголска рекција подразумева објекат у генитиву или акузативу. На основу тога се може говорити о одређеној количини. Објекат у генитиву изражава квантитет – велику (или довољну), а објекат у акузативу неутралну количину радње. У речнику је у оквиру одреднице уз дати глагол у загради наведена рекција.²³⁸

nakosit (co, při důrazu na množství čeho) kosou n. srpem nasekat: n. trávu, trávy.
nakoupit (co, při důrazu na množství čeho) učinit nákup, koupit, zprav. ve větším množství: n. potraviny, potravin.
nakovat (co, při důrazu na množství čeho) kováním nadělat, vyrobit; n. meče, mečů.
nanosit (co, při důrazu na množství čeho) nošením nahromadit, dopravit; nanést: n. vodu, vody.
napěstovat (co, při důrazu na množství čeho) ve větším množství vypěstovat: n. ranou zeleninu; n. zeleniny.
napříst (co, při důrazu na množství čeho) předením v značném množství vytvořit: n. tři přadýnka; n. provázků
nasekat (co, při důrazu na množství čeho) sekáním připravit k spotřebě: n. dříví; n. trávy pro dobytek.
naslibovat dok. (co, při důrazu na množství čeho) mnoho (věcí) slíbit, mnohokrát slíbit.

²³⁶ Глаголи ове семантике се углавном у литератури о категорији Акционалности називају „*кумулятивним*“, па ћемо надаље и ми користити тај термин.

²³⁷ Како наводи Ф. Чермак уколико је у питању рекција (валентност) са објектом у акузативу, онда се ради о транзитивним глаголима, уколико је објекат у неком другом падежу то су интранзитивни глаголи (Čermák, F., *Jazyk a jazykověda*, Praha 2004, стр. 134). Исто се говори у *Příruční mluvnice češtiny*, стр. 426 и Daneš, F. – Hlavsa Z. – Grepl, M. (eds.), *Mluvnice češtiny III: Skladba*, Praha 1987, стр. 31. У српском језику у литератури интерпретација транзитивних и интранзитивних глагола се разликује, па како не би било забуне користимо ону коју даје Ж. Станојчић у *Граматици српског књижевног језика* (стр. 162) по којој прелазни глаголи „*подразумевају присуство објекта у облику акузатива без предлога, односно у облику партиципног или словенског генитива...*“, док су непрелазни глаголи они који не захтевају присуство објекта како је наведено код прелазних.

²³⁸ Примере из речника наводимо у вези са одређеним значењем, тако да су неки елементи одреднице ради прегледности и због уштеде простора испуштени. У даљој анализи биће детаљније речи о свим оним елементима одреднице који буду захтевали анализу.

nasmažit (co, při důrazu na množství čeho) ve větším množství usmažit: n. koblíh
naškubat (co, při důrazu na množství čeho) škubáním nashromáždit: n. trávu; naškubala
si pampelišek.

Из наведене реакције видимо да је за изражавање овог значења неходно
окурење датог глагола јер његово самостално навођење не имплицира нужно
велику количину.²³⁹ Тако нпр. реченица са глаголом *nakoupit* која садржи објекат
у генитиву означава да је купљено много предмета (Klukovi jsem nakoupil
cukrlátek), док би реченица са објектом у акузативу изражавала прави објекат и
неутралну количину предмета у множини (Klukovi jsem nakoupil **cukrlátka**).

Дакле, саставни део семантичке црте *велика количина* код ових глагола
поред префикса и мотивног глагола је објекат у генитиву који изражава квантитет
и који је облигаторан.

Међутим, ове изведенице могу изражавати дато значење и уз објекат у
акузативу, али он мора бити проширен одређеним квантитативним елементом.
Нпр.: Rodiče dětem našetřili **nezanedbatelnou** částku; Než bude povolena sériová
výroba, musel (trolejbus) najezdit... **nejméně 100 tisíc kilometrů**.

У ову групу увршћујемо и изведенице типа *namlátit*, *natlouci* и сл. које
значе „дати много батина“. То су глаголи са дативном реакцијом, а објекат
означава примаоца радње. Уз датив као главни објекат у реченици може бити
присутан и други објекат у акузативу, али није облигаторан. Нпр.: Nechod' do
hospody, nebo **ti** chlapi namlátí.; Našlehal **dětem zadečky**. Мада се ове изведенице у
литератури и речницима не помињу у оквиру семантичке црте велике количине,
сматрамо да изражавају извесно нагомилавање, конкретно удараца. У прилог
семантике кумулативности говори и чињеница да смо у грађи наишли и на
комбинацију дативне и генитивне реакције (Nandal **mi jich** na hřbet pěkně), као и
примери контекста које ћемо навести нешто касније. Изостављање из оквира
велике мере је вероватно због њихове реакције и због тога што се семантика

²³⁹ Ову појаву анализира Р. Драгићевић и каже да је у питању лексичко-граматичка полисемија
наводећи термин „граматикална полисемија“, који је увела И. Грицкат. Ради се заправо о томе да
је код једног од типова полисемија изазвана глаголском реакцијом. Она даје пример *rešiti* да +
инфинитив значи *одлучити се*, а *rešiti* + акузатив значи *наћи решење* (*Семантички односи*
слични полисемији, НССУВД, 35/1, Београд 2005, стр. 231–232).

кумулятивности прожима са конкретним значењем префикса *na-*, по нашем мишљењу са оним које изражава „вршење радње на површини објекта“.²⁴⁰

Семантичка црта велике количине уз објекат у партитивном генитиву наводи се и у приручнику *Čeština – řeč a jazyk*, а наглашава то и В. Шмилауер.²⁴¹

Ф. Травњичек у својој граматици такође наводи да „*složeniny s na-* vyjadřují velkou... míru děje...“ и наводи примере *nadělat* čeho = *udělat* mnoho, *nakrájat*, *nalámat*, *nanosit* итд. Мада аутор то не објашњава експлицитно, код првог наведеног примера уз префиксални глагол наводи објекат у генитиву.²⁴²

Příruční mluvnice ово значење наводи као „*velká míra děje z hlediska výsledku*“ и напомиње такође да је глагол обавезно допуњен неким изразом који изражава квантитет, где у примеру видимо да се ради о генитивној рекцији: *nadělat* (*chyb*), даље *nahrabat*, *nachytat*, *namluvit*, *naspořit*, *naběhat* (20 km), *najezdit* и др.²⁴³

Mluvnice češtiny дефинише ово значење као „*velká (dostatečná) míra děje...*“ и додаје „*činností vytvořit, získat ve větším množství, nashromáždit velké množství něčeho, postupně, po částech...*“ наводећи примере *nasmažit*, *napéci*, *nalovit* итд.²⁴⁴

Encyklopedický slovník у одредници под називом *Způsob slovesného děje* издваја између осталог кумулативну групу, у оквиру које глаголи „*označují uchopení blíže neurčené kvantity objektu...*“ и наглашава да је за њих карактеристична генитивна рекција, или акузативна уз неки елемент који изражава количину, нпр. *nabalit mnoho věcí*, *nahrabat mnoho* и сл.²⁴⁵

Ф. Ухер ове глаголе наводи у класи темпоралних префиксалних глагола, и то као групу „*hromadně-postupného děje*“, дакле, повезује темпоралност и квантитет, и дефинише их: „*Sémanticky jsou to slovesa, která vyjadřují děj s postupným rozvojem... předpokládající sumarizaci, ale nedistributivní děj, a to často děj složený z více aktů...*“ И он истиче промену глаголске рекције – акузативна се

²⁴⁰ Ове изведенице у словачком језику као кумулативне наводи Ш. Печиар (Peciar, Š., *Funkcie slovesnej predpony na- v slovenčine*, Jazykovedný časopis, 18, 1967, стр. 148), док их у чешком језику В. Шмилауер изводи из основног значења „*dovnitř (s ponětím hromadnosti)*“ семантике „*naplnění ranami*“. (Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр. 170). Као што смо рекли, чини нам се да је радња пре повезана са површином, него са унутрашњошћу.

²⁴¹ *Čeština – řeč a jazyk*, стр. 140; Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр. 182.

²⁴² Trávníček, F., *Mluvnice spisovné češtiny I*, стр. 390.

²⁴³ *Příruční mluvnice češtiny*, стр. 210.

²⁴⁴ *Mluvnice češtiny I*, стр. 396.

²⁴⁵ *Encyklopedický slovník češtiny*, стр. 568.

мења у корист генитивне.²⁴⁶ Да се радња некада схвата као постепена потврђује и дефиниција значења неких глагола у речнику *SSJČ*, мада ти примери нису бројни.²⁴⁷

nastřílet 1. střílením ulovit **ve větším množství**: n. divokých kachen; 2. střílením dosáhnout, získat, **postupně** vstřelit: n. mnoho bodů

nasbírat 1. sbíráním získat, **nahromadit**: n. hub; 2. **postupně** shromáždit, získat: památky nasbírané po celém světě.

Д. Шлосар сматра да је семантика велике количине настала заправо од основног просторног значења „*правца радње на неко место, на површину*“, преко глагола са значењем „*транспорт материјала*“ и закључује да ови глаголи изражавају „*množství děje distributivně pojatého*“ дајући примере *nakopat, nadělat, naklást, napovídat* и наглашавајући да имају генитивну рекцију. Значење велике количине он повезује са секундарним значењем „*количине објеката (дистрибутивност)*“.²⁴⁸ Ипак, треба водити рачуна о томе да ови глаголи не спадају у дистрибутивне јер се код дистрибутивних глагола радња врши од стране свих субјеката или су радњом захваћени сви објекти.²⁴⁹

Е. Секањинова у анализи значења словачких префикса ове глаголе сврстава у „*maximativny spôsob slovesného deja*“, у оквиру којег глаголи изражавају извршење радње у великој количини, дајући примере *načistiť, nabaliť, napiecť, nachytať, nakradnúť* и друге.²⁵⁰

Дакле, иако начини дефинисања семантике датих изведеница зависе од концепције аутора, семантика *нагомилавања* присутна је у већини излагања о њима.

²⁴⁶ Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 70, 73–74.

²⁴⁷ Схватање радње као постепене присутно је нпр. и у описима значења руског префикса *на-* када се каже да изражава „*постепенно накопить какое-то количество предметов, достигнув полноты действия*“ у глаголима *накопить, наварить* и другим. (Барыкина, А. Н. – Добровольская, В. В. – Мерзон, С. Н., *Изучение глагольных приставок*, Москва 1989, стр. 23–24.

²⁴⁸ Šlosar, D., *Slovotvorný vývoj*, стр. 66–67, 112, 120. Дистрибутивним их назива и Ф. Копечни (Кореčný, F., *Slovesný vid v češtině*, стр. 110), али треба нагласити да Д. Шлосар дистрибутивност код датих изведеница сматра само пропратном цртом основног значења велике количине. Што се тиче порекла значења велике количине код овог префикса уопште, исто приписује Д. Шлосар и „*аугментативним*“ глаголима типа *nasedět se, nachodit se, naveselit se* (Šlosar, D., Исто, стр. 67, 69).

²⁴⁹ Слично ову разлику објашњава и Ф. Ухер (Uher, F., Исто, стр. 75).

²⁵⁰ Sekaninová, E., *Sémantická analýza předponového slovesa*, стр. 107.

Мотивни глаголи су несвршени. Код извесног броја изведеница постоји и секундарни имперфектив у датом значењу, нпр. *načerpāt* : *načerpávat*, *nahrabat* : *nahrabávat* и др.²⁵¹

Дефиницију значења најчешће представља **опис** који обично обухвата глагол уз одређени елемент, којим се значење велике количине прецизира. Код кумулативних глагола велика количина радње изражена је у објекту проширеним квантитативним атрибутом – „*извршити много радње*“, или у глаголу прилошким одредбама, које изражавају велику меру – „*извршити радњу (по правилу) у великој/већој/знатној количини*“, „*много извршити*“, а ређе и “*често, много пута извршити радњу*“, где је темпоралност повезана са квантитетом.

nabájit vymyslet **mnoho** bájí; povědět **mnoho** smyšlenek.

nabalit zabalit **mnoho** něčeho.

nabásnit složit **mnoho** básní.

nakázāt sdělit **mnoho** kázáním; **mnoho** napovídat.

nakřápat **mnoho**, planě namluvit.

naslibovat **mnoho** (věcí) slíbit, **mnohokrát** slíbit.

nakoupit koupit, zprav. **ve větším množství**.

nalapat **ve větším množství** pochyťat.

nalovit lovem získat **ve větším množství**.

namluvit **ve větším množství** pronést.

napáchat **ve větším množství** n. **opětovaně** spáchat.

napéci **ve větším množství** upéci.

napěstovat **ve větším množství** vypěstovat.

nasmažit **ve větším množství** usmažit.

navolat **ve větším množství** povolat, přivolat.

nazpívat **ve větším množství** zazpívat.

nastřílet střelením ulovit **ve větším množství**.

nastavět stavěním vytvořit, zprav. **ve větším množství**.

navarīt vařením připravit (**často ve větším množství**).

nadělat vytvořit, učinit něco, zprav. **ve velkém množství**.

naplodit **ve velkém počtu**.

²⁵¹ Већ смо напомињали у Уводу да секундарни имперфективи нису предмет наше анализе јер је њихов третман у речницима како чешког тако и српског језика несразмеран у односу на њихове свршене парњаке, те је прецизно утврђивање њихове семантике доста отежано на основу извора за грађу које ми користимо. На такав принцип обраде перфективних и имперфективних глагола, посебно секундарних имперфектива, у речницима српског језика упозорила је И. Грицкат (*Одлике глаголског видског парњаштва као семантички индикатори*, Зборник за филологију и лингвистику, XXVII–XXVIII, 1984–85, стр. 197–203).

namačkat mačkáním něčeho vytvořit (zprav. v **hojné míře**).

napříst předěním v **značném množství** vytvořit.

Речничка одредница пружа такође информације о датом префиксалном глаголу и другим лексичким јединицама са којима је повезан синонимичним односом. Дефиниција путем синонима дакле претпоставља значењску еквивалентност лексичке одреднице и синонима којим се објашњава.²⁵²

Тако се у дефиницији појављују изведенице са истим, али и са неким другим префиксом који је семантички истоветан, или близак са глаголом који представља одредницу. Умногome то зависи од концепције самог речника и одабира речничке дефиниције, тј. да ли су се и у којој мери аутори одлучили за дефиницију путем синонима.

У речнику *SSJČ* синонимични глаголи су присутни у одредници, али су обично наведени иза описа значења, самостално се наводе ретко, најчешће уколико одредница припада некњижевном слоју.²⁵³ Код анализираног значења најчешће су синоними изведенице грађене истим префиксом.

nabásnit nabájit, nalhat
nabučet namluvit, napovídat, natlachat, nažvanit
nařečnit namluvit, napovídat; natlachat, nahovořit
narvat natrhat; naškubat
naškudlit našetřit, naspořit, naškrtit

Синонимични глаголи грађени неким другим префиксом посебно су корисни и важни код самог прецизирања семантике одреднице јер указују управо на оне значењске нијансе по којима се дати глагол разликује од свог синонима са неким другим префиксом. Пружају такође информацију о томе који префикси су синонимични у оквиру датог значења.

²⁵² О утврђивању еквивалентности одреднице и описа или синонима види Batistić, T., *O komponentnoj analizi leksičkog značenja*, in: Гортан-Премк, Д. et al., Лексикографија и лексикологија, Београд – Нови Сад 1982, стр. 9–10.

²⁵³ О односу описа и синонима у лексикографској дефиницији и њиховој повезаности говори Д. Гортан-Премк (*О семантичком садржају лексикографске дефиниције*, in: Гортан-Премк, Д. et al., Лексикографија и лексикологија, Нови Сад – Београд 1982, стр. 50–51), где наводи: „...синонимски је део дефиниције у семантичкој функцији описног дела; описни део служи као индикатор разумевања, семантичког идентификовања синонима...“.

Примери дефиниције путем синонима са различитим префиксом су малобројни, те тако указују на то да у вези са значењем кумулативности искључиво префикс na- може бити његов носилац.

namudrovat vymudrovat, vymyslet
našpinit ušpinit, zašpinit

Без обзира на то што префикс vy- у изведенице између осталих уноси и значење велике количине радње код првог наведеног примера то није случај. Припојен мотивним глаголима *mudrovat*, *myslet* он уноси значење резултативности²⁵⁴ „мишљењем, мудровањем доћи до нечега“: *vymudrovat* ob., často hanl. mudrováním na něco přijít, něco vytvořit; *vymyslet* přemýšlením na něco přijít, něco vynalézt, v myslí vytvořit. У другом примеру мотивном глаголу су додата два различита префикса. Оба у свом репертоару значења имају и велику количину радње. Овде међутим префикс z- у глагол уноси значење „*учинити некаквим*“, док је пример са префиксом za- прецизнији синоним јер такође значи обилну радњу „*потпуно, сасвим упрљати*“. У речнику су дати у дефиницији значења као узајамни синоними: *ušpinit* *zašpinit*, *umazat*; *zašpinit* *ušpinit*, *umazat*, *zamazat*, *znečistit*.

Изведенице са значењем кумулативности могу бити како **моносемичне** тако и **полисемичне**.²⁵⁵ Моносемичне су на пример:

²⁵⁴ О различитим схватањима семантике резултативности говори Ф. Ухер: „*Shodně se uznává, že obsahem je 'dosažení cíle, výsledku děje označeného základovým slovesem'. Diference je možno shrnout takto: a) rezultativní význam je průvodní rys konkrétního významu (mluví se o prostorově rezultativních, fázově rezultativních, saturativně rezultativních prefixech apod.). b) Rezultativní význam předpony je ten, který je totožný se základním sémantickým rysem základového slovesa (předpona subsumpční, redundantní: při-blížít se). c) Rezultativní význam předpony je význam nulový lexikálně prázdná předpona: u-dělat). d) O rezultativní význam prefixu jde tehdy, když spojení s předponou vyznačuje jen dosažení vnitřního limitu děje.*“ (Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 47). Р. Симеон резултативни вид дефинише тако да се њиме изражава „*rezultat ili završetak neke radnje...*“ (Simeon, R., *Enciklopedijski rječnik*). Резултативност сматрамо достизањем циља, резултата радње. Ово значење може некад да се поклапа са чисто видским, али не подразумева само то, већ може садржавати и бројне семантичке нијансе које префикс уноси у изведеницу.

²⁵⁵ У вези са питањем моносемичне или полисемичне глаголских лексема ми не доводимо у питање дефиницију значења коју наводи *SSJČ*, а посебно се то односи на она секундарна значења за која аутори у уводу кажу: „*Samostatně nejsou uváděny... významy slov vzniklé přenesením a dosud neustálené v samostatný význam (nelexikalizované)*“. То значи да као моносемичне схватамо све оне лексеме чије семеме нису одвојене бројевима 1., 2., итд.

nabájit (co, při důrazu na množství čeho) vymyslet mnoho bájí; expr. povědět mnoho smyšlenek.
nabrebtat ob. expr. (co, při důrazu na množství čeho) nabreptat.
nadojit (co, při důrazu na množství čeho) získat dojením.
nadolovat (co, při důrazu na množství čeho) dolováním získat, shromáždit.
nahospodařit (co; komu co) hospodařením našetřit.
nakoupit (co, při důrazu na množství čeho) učinit nákup, koupit, zprav. ve větším množství.
nakřečkovat dok. hanl. (co, při důrazu na množství čeho) chamtivě nashromáždit, nahromadit.
nakuchtit expr. (co) navařit.
nakutat (co, při důrazu na množství čeho) vytěžit, dobýt, nakopat.
nakydát (co, při důrazu na množství čeho) kydáním navršit, nahromadit (zprav. hnůj, mrvu); naházet; přen. expr. n. hanu, hanbu na někoho zostudit někoho.
nalichvařit (co) lichvařením získat.
naplenit (co, při důrazu na množství čeho) pleněním nashromáždit.
napráskat ob. expr. (komu) nabít, natlouci, nařezat, nasekat.
narubat (co, při důrazu na množství čeho) rubáním získat; nakácet, nasekat; nakopat.
naskrblit (co, při důrazu na množství čeho) skrblením nahromadit; nalakotit.
nasmažit (co, při důrazu na množství čeho) ve větším množství usmažit.
nasomrovat získat žebráním, přen. i prosbou od přátel či známých.
nastrouhat (co, při důrazu na množství čeho) rozmělnit na struhadle.
nasvážet (co, při důrazu na množství čeho) svážením shromáždit; navozit.
našidit expr. (co) šizením získat, nahromadit.
naškubat (co, při důrazu na množství čeho) škubáním nashromáždit, škubáním opatřit, získat; natrhat, narvat.
našpajzovat vytvořit zásobu, uložit do zásoby. (SV)
naštedřit kniž. (co, při důrazu na množství čeho) štedře darovat; nadělit, uštedřit.
našveholit dok. (3. mn. -í) (toho) mnoho a často šveholit; expr. namluvit, napovídat.
natěžit (co, při důrazu na množství čeho) těžením opatřit, získat.
natvořit (co, koho, při důrazu na množství čeho) vytvořit v jistém množství.
navanout (co, při důrazu na množství čeho) vanutím nahromadit; navát.
navyrábět (co, při důrazu na množství čeho) postupně (ve větším množství) vyrobit.

Када су у питању полисемични глаголи, кумулативност се јавља као инваријантно и варијантно значење.

Уколико је значење инваријантно, дешава се да и варијантно или нека од варијантних значења такође изражавају велику количину радње. Ради се најчешће такође о кумулативности, и то о метафоричном преносу на секундарна значења која су често експресивна и припадају општеразговорном језичком слоју.²⁵⁶

²⁵⁶ Мислимо ту, као и другде у раду, на лексичку метафору коју Р. Драгићевић дефинише као пренос имена с једног појма на други на основу сличности која никада није апсолутна, већ се заснива на некој компоненти, као нпр. функција, облик, боја, положај, порекло итд. (*Лексикологија српског језика*, Београд 2007, стр. 147–148).

nabásnit (co, při důrazu na množství čeho) 1. básnický vytvořit, složit mnoho básní; 2. expr. vymyslet si, napovídat něco vymyšleného; nabájit, nalhat.

nabulíkovat ob. expr. 1. (komu co, při důrazu na množství čeho) namluvit, napovídat; 2. (koho, 4. p.) napovídat někomu nepravdy; nabalamutit, obalamutit.

načerpát (co, při důrazu na množství čeho) 1. nabrat, navázat (vodu; vody); nadýchat se; 2. nabrat, nabýt, získat.

nadělat 1. (co, při důrazu na množství čeho) vytvořit, učinit něco, zprav. ve velkém množství; 2. (čeho; *co) způsobit zprav. něco nepříjemného; napáchat; 5. ob. expr. (co o kom, na koho) namluvit (co o kom), pomluvit (koho).

nadřít 1. (co, při důrazu na množství čeho) stahováním, dřením s něčeho něco opatřit, získat; 2. expr. (co) namáhavě n. hrabivě získat, nahospodařit; vydřít.

naflákat ob. expr. 1. (komu) nabít, natlouci; 2. (čeho) hodně, zprav. nepečlivě nadělat.

nahrabat 1. (co, při důrazu na množství čeho) hrabáním shromáždit (na hromadu, do kupek ap.); 2. (co) hrabáním vytvořit; 3. ob. expr. (co, čeho) hrabivě nashromáždit, získat; nalakotit.

nachytat 1. (čeho; co) zachytit ve větším množství; 2. (čeho; co) polapit, ulovit v něj. množství; nalapat, nalovit; 3. ob. (co; čeho) získat, naučit se (čemu).

nakout 1. kniž. (co, při důrazu na množství čeho) kováním nadělat, vyrobit; nakovat; 2. expr. (co) tajně ve velké míře připravit (zprav. něco nedobrého).

nakukat 1. řidč. (co, při důrazu na množství čeho) vyjádřit kukáním; 2. ob. expr. (co komu) namluvit, napovídat (zprav. něco nepravdivého).

nalapat 1. (koho, co, při důrazu na množství čeho) lapáním ve větším množství pochytat; nachytat; 2. expr. (koho, co) přistihnout, dopadnout, chytit, nachytat; 3. (co, při důrazu na množství čeho) nadechnout, nadýchat se.

namlátit 1. (co, při důrazu na množství čeho) mlácením získat, nadělat; 2. expr. (komu, komu co) nabít, natlouci, natřískat; 3. ob. expr. (čeho) nedbale, nepečlivě vyrobit, nadělat.

namlít 1. (co, při důrazu na množství čeho) vyrobit mletím, semlít; 2. ob. expr. (čeho) namluvit, napovídat, natlachat, nažvanit; 3. ob. expr. (komu) nabít, natlouci, namlátit, natřískat.

naplácat expr. 1. (komu; komu co) plácáním někoho potrestat; 2. (co, při důrazu na množství čeho) mnoho a neuspořádaně, ledabyly naházet, nanést, nadělat; 3. ob. (co, při důrazu na množství čeho) napovídat, nažvanit, natlachat, napleskat.

napleskat expr. 1. (komu) naplácat; 2. řidč. (co, při důrazu na množství čeho) nevkusně nahromadit, splácát dohromady; 3. ob. (co, při důrazu na množství čeho) napovídat, naplácat, nažvanit.

naplodit 1. (koho, 4. p., při důrazu na množství koho, 2. p.) ve velkém počtu zplodit; 2. expr. (co, při důrazu na množství čeho) způsobit něco nevhodného, nepříjemného; nadělat, natropit.

narvat 1. ob. expr. (co, při důrazu na množství čeho) rvaním, škubáním natrhat; naškubat; 2. ob. expr. (co) pro sebe získat; nashromáždit; 3. zhrub. (co) vrchovatě naplnit, přeplnit.

nasekat 1. (co, při důrazu na množství čeho) sekáním připravit k spotřebě; 2. ob. expr. (komu) nabít, natlouci, namlátit, natřískat; 3. ob. expr. (co, při důrazu na množství čeho) sekáním nadělat.

nastrkat (co, při důrazu na množství čeho, kam) 1. nastrčit, (postupně) nasadit, navléci; 2. (postupně) nacpat; zastrčit (zprav. ve větším množství).

nasypat 1. (co, při důrazu na množství čeho, kam) sypáním vpravit, umístit, rozhodit; 2. (komu, čemu; čemu čeho) sypáním dát krmení: n. kuřatům, drůbeži; n. koním ovsu, obroku 3. expr. (komu čeho) dát něčeho velké množství.

našlehat 1. (komu; komu co) šleháním nabít; 2. (co, při důrazu na množství čeho) šleháním zpracovat, připravit, vyrobit.

natrhat 1. (co, při důrazu na množství čeho) trháním shromáždit jisté množství něčeho; 2. (co, při důrazu na množství čeho) trháním z něj. celku (kusu) získat, opatřit.

Код једног броја глагола испољава се као варијантно примарно, просторно значење префикса *на-* радњом *нанети, сместити на површину нечега*, или значење *испуњавања унутрашњости*.

nabalit 1. (co, při důrazu na množství čeho) zabalit mnoho něčeho; 2. (koho, 4. p.) obléci do mnoha kusů oděvu; navléci; 3. (co nač) ovinout, obalit něco něčím; navinout.

naháčekovat (co) 1. háčkováním ve větším množství vyrobit; uháčekovat; 2. háčkováním připojit.

naházet 1. (co, při důrazu na množství čeho) házením někde umístit, nahromadit, někam dopravit; expr. n. věci do kufru rychle složit; n. na sebe šaty rychle se obléci, n. do sebe oběd ve spěchu sníst; 2. (co) házením vytvořit; navršit, navrstvit.

nahrát 1. (čeho) mnoho zahrát; 3. hud. n. skladbu zahrát ji pro zvukový záznam; tech. provést zvukový záznam na zvukový pás, fólii ap.

nanést 1. (co, při důrazu na množství čeho, co, čeho kam, komu) ve větším množství přinést, snést na jedno místo, nesením n. nošením nahromadit; nanosit; 2. (co) nesením vytvořit; 3. (co nač) po povrchu něčeho lehce, rovnoměrně rozetřít, rozhrnout, dát tenkou vrstvu něčeho na něco.

naplést 1. (co, při důrazu na množství čeho) pletením vyrobit; 2. (co k čemu; co) pletením připojit, přidat; pletením zvětšit, prodloužit; připlést.

nasázet 1. (co, při důrazu na množství čeho) provést sázení (rostlin) do země; vysázet; 2. (co kam) naklást, nastrkat, vložit; 3. ob. (co kam; co komu) umístit, dát.

nastlat 1. (co, při důrazu na množství čeho) hustě a do výše naházet, vrstvitě naklást, prostřít; 2. (co čím) vysoko, hustě pokrýt; vystlat.

naškrábat, naškrabat 1. (co, při důrazu na množství čeho) škrábáním připravit n. nahromadit; 2. naškrábat, řidč. naškrabatí (co) expr. nedbale, neúhledně napsat; načmárat, načárat, nadrápat.

natisknout 1. (co, při důrazu na množství čeho) tiskem vyrobit, vydat; vytisknout; 2. (co kam) tiskem vyznačit; otisknout, vytisknout; *3. (koho, co) stěsnat, natěsnat, vtisknout.

nacpat 1. (co, při důrazu na množství čeho, kam) natlačit, namačkat, napěchovat, nastrkat, nabít; přen. ob. expr. nacpal do rádia už hrůzu peněz investoval; n. se do tramvaje; ob. všude n. papíry dát, položit; 2. (co, zř. expr. koho čím) naplnit, nadít, přeplnit.

napakovat ob. 1. (co, při důrazu na množství čeho, komu, kam) nabalit; 2. (koho, 4. p.) opatřit hojně zásobami na cestu.

Код малог броја глагола са овом семантиком као варијанта појављује се и мала количина, а значење је *делимично извршење радње*. Ове изведенице управо показују полисемичност префикса на- и његову способност да у комбинацији са истим мотивним глаголом ствара антонимичне изведенице.

nařezat 1. (co, při důrazu na množství čeho) řezáním oddělit, upravit, připravit, získat, opatřit; 2. (co) začít řezat, udělat na něčem zářez, zářezy.

natlouci 1. (co, při důrazu na množství čeho, kam) tlučením vpravit (ve větším počtu); zatlouci, zarazit, nabít; 5. (co) trochu rozbít.

Као варијантно значење кумулативност се испољава такође у бројним примерима. Инваријантна значења ових глагола су бројна и семантички

разнолика. То су нпр. просторна значења *наношења на површину*, *навлачења на објекат*, *испуњавања унутрашњости*, *правца радње у ширину* итд.

nakecat 1. об. expr. (co; čeho; kde) nepěkně, nečistě nastříkat, udělat něčím skvrny; 2. zhrub. (čeho; co) namluvit, napovídat, nažvanit, natlachat.

nakovat 1. (co) přikovat; 2. (co, při důrazu na množství čeho) kováním nadělat, vyrobit; nakout.

napíchat 1. (co, koho) píchnutím postupně na něco upevnit, na něčem zachytit; nabodat; 2. (co) postupně do něčeho zapíchnout; nabodat, nastrkat; 3. (co, při důrazu na množství čeho, do čeho) pícháním vytvořit (dírký ap.).

našít 1. (co nač, k čemu) šitím připevnit; přišít; 2. (co) šitím nastavit; 3. (co, při důrazu na množství čeho) šitím vyrobit, zprav. ve větším množství.

naválet 1. řidč. (co) válením někam dopravit, někde nahromadit; navalit; 2. (co, při důrazu na množství čeho) válením uhnít.

naklepat 1. (co) klepáním nějak zpracovat, upravit, připravit; 2. expr. (komu) nabít, natlouci; porazit (koho); 5. expr. (co o kom, komu) napovídat klepů; naklevetit.

namačkat 1. (co kam) natlačit, natěsnat, vtěsnat; 2. (co) přeplnit; 3. (co, při důrazu na množství čeho) mačkáním něčeho vytvořit (zprav. v hojné míře).

natřást 1. (co) třesením, třepáním načechrat; 3. (co, při důrazu na množství čeho) třesením opatřit, získat; setřást.

natřepat 1. (co) třepáním, třesením načechrat; natřást; 2. řidč. (co, při důrazu na množství čeho) natřást, setřást; 3. expr. (komu; komu co) nabít, natlouci.

Присутна је и семантика мале количине радње која се испољава ређе:

našpinit 1. (co) trochu ušpinit; 2. (co, při důrazu na množství čeho) ušpinit, zašpinit.

Овим глаголима већином се може припојити рефлексивна заменица *se*: *nabásnit*, *nabásnit se*; *nadělat*, *nadělat se*; *nahrabat*, *nahrabat se* итд. Овакви глаголи нису повезани са значењем кумулативности, већ имају другу семантику у оквиру велике количине радње, а рефлексивна морфема представља саставни део творбеног форманта и семантике глагола. У питању је разликовање између

рефлексивног облика глагола и рефлексивног глагола.²⁵⁷ О овоме говори *Česká mluvnice*: „*Spojuje-li se se slovesem předmětovým zvrtné zájmeno se, vzniká zvrtná podoba slovesná... ; spojuje-li se pravidelně, vzniká sloveso zvrtné... Zvrtné podoby slovesné a zvrtná slovesa mají různý význam, ale často mění právě poměr děje slovesného k podmětu (a předmětu)...*“²⁵⁸

У лексикографској пракси, тј. у чешким и српским речницима из којих смо ексцерпирали грађу је уобичајено да се нерефлексивни и рефлексивни глагол наводе под једном одредницом, засебно се наводе једино у *PSJČ*.²⁵⁹ Против ове праксе (уколико се ради о глаголима различите семантике) је нпр. Ш. Пециар који их карактерише као непотпуне хомониме који изражавају не само другачије лексичко значење, већ и различит начин глаголске радње.²⁶⁰

Ситуација међутим није иста код рефлексивне заменице *si* у дативном облику. Она има другачији статус у вези са овим глаголима. Глагол ком је припојена ова заменица може бити наведен у једној одредници јер се ради о истој семантици само уз прецизирање да субјекат гомила објекте *за себе, због себе, себи, у своју корист*. У речничкој одредници се добро види да се не ради о некој новој семантичкој нијанси нити о рефлексивном глаголу јер је повратна заменица наведена или одмах иза глагола, у загради, или се наводи само у оквиру текстуалних примера.

narabovat (si) dok. ob. (co, při důrazu na množství čeho) rabováním získat: naraboval (si) v nepokojích mnoho majetku – напљачкати (за себе) иметак.

nakrást (co, při důrazu na množství čeho) krádeží opatřit, nashromáždit: n. ovsa pro koně - накрати овса за коње; co si nakradli, všechno musili vrátit - накрати за себе.

²⁵⁷ О томе види у Havránek, B. – Jedlička, A., *Česká mluvnice*, стр. 240–244.

²⁵⁸ Исто, стр. 220.

²⁵⁹ Речник *SSJČ* наводи их у пуном облику после глагола без *se* у истом пасусу, после знака ; који служи за одвајање значењских нијанси. *РМС* их обрађује у оквиру глагола без *se*, после његових значења, у новој алинеји иза тилде: ~ *se* и објашњава даље: „Ако глагол *sa se* има право повратно значење, означен је само скраћеницом *повр.* без дефиниције. Кад има више значења, на првом је месту остало повратно, а под новим бројевима доносила су се нова значења. Уз неправне повратне глаголе давана је дефиниција (без ознаке *повр.*)...“ (Речник српскохрватскога књижевног језика I, стр. 13). У *РСАНУ* наведени су на исти начин, с тим што је глагол *sa se* означен бројем II, дакле, ипак издвојеније и самосталније бележен.

²⁶⁰ Peciar, Š., *O homonymii predponových sloviess*, *SlovR*, 26, 6, 1961, стр. 345, 350 и Peciar, Š., *Vzťah polysémie a homonymie*, *SaS*, XLI, 2, 1980, стр. 86–92.

naplést 1. (co, při důrazu na množství čeho) pletením vyrobit: n. si svetrů do zásoby – наплести себи џемпера; punčoch napletla na léta – наплести много чарапа.

narubat (co, při důrazu na množství čeho) rubáním získat; nakácet, nasekat; nakopat: n. dříví v lese; – насећи дрва; n. si chvojí – насећи за себе гране четинара.

našetřit (co, při důrazu na množství čeho; nač) šetřením nashromáždit; naspořit, nastřádat: n. peněz – наштедети новца; našetřila si na nábytek – наштедети себи за намештај.

naškubat (co, při důrazu na množství čeho) škubáním nashromáždit, škubáním opatřit, získat; natrhat, narvat: n. trávy – начупати траве; naškubala si rumpelišek - начупапти за себе маслачка.

Говорили смо у вези са кумулативношћу да је за одређивање тог значења неопходно окружење глагола. Истиче то нпр. и Ф. Травњичек речима: „*Někdy vyjadřuje složka s na velikou míru dějovou sama o sobě; ku př. nabral jsem si ovoce, nadělal dluhů a pod. Častěji však je třeba nějak tento význam zřetelně označiti; děje se to zpravidla citovou, náladovou výslovností: to jsem si toho natrhal! Bez citové výslovností nemívá natrhati onoho významu; ptám li se někoho, kde si ty květiny natrhal, nemusí jít o to, že jich natrhal mnoho. Nebo, řeknu-li, že jsem nasázel, nebo nasel v zahrádce zelí, kvítí, rovněž nemusí jíti o velikou míru dějovou. Teprve když řeknu: to jsem vám toho nasázel, nasel! vyjadřují tento význam.*“²⁶¹

На овом месту ћемо зато анализирати шири **контекст** који је веома важан јер пружа додатне информације о функционисању и употреби ових глагола и о елементима који обично уз њих стоје и допуњују их.²⁶²

Најчешће количину радње допуњује објекат проширен атрибутом који сам по себи или у оквиру целе синтагме значи већу или велику количину као нпр. *мноштво, доста, пуно, све могуће* и сл., као и други елементи који додатно прецизирају дато значење.

namluvit, nableptat

Mnoho namluvil jsem hloupostí, **mnoho** nableptal.

²⁶¹ Травњичек, Ф., *Studie o českém vidu slovesném*, стр. 194.

²⁶² Како се наводи у приручнику *Manuál lexikografie „егземплификација“* смешта лексему у типичан и природан контекст, илустрuje њену колокабилност, као и системску (узуалну) могућност повезивања са другим лексемама (Čermák, F. – Blatná, R., *Manuál lexikografie*, Jinočany 1995, стр. 239).

napéci

Nikdo by nevěřil, **jaké množství** perníkových pochoutek Rusové napekou a pojedí.

nahrabat

Po sklizni jsme ještě nahrabali **plno** slámy. (SV)

nalovit

Za tři hodiny nalovili **plný hrnec** rybiček. Stroup.

narvat

Děti narvaly **plnou náruč** kopretin a pak je nechaly zvadnout. (SV)

napáchat

Různé mafie už napáchaly **spoustu** zločinů. (SV)

nadělat

Jaromír nadělal **spoustu** dříví na topení. (SV)

naspořit

Naspořila jsem si **hromadu** peněz.

nasušit

Každoročně nasušíme **pytel** křížal z jablek i hrušek. (SV)

nastavět

[Sultán] nastavěl si **řadu** pevnůstek.

naplodit

Jest to [Straka] povaha, jakých naplodí Bachovina **na tisíce** na škodu vlasti naší.

nablábolit

Co ten klouček **všechno** nablábolí!

naslibovat

Copak Karel, ten naslibuje **všechno možné**. (SV)

našetřit

Rodiče dětem našetřili **nezanedbatelnou** částku. (SV)

naplenit

Mstitelové do dvora se vrhli, **nevídanou** naplenili kořist.

najezdit

Podle vlastního prohlášení najezdil už **přes 900 kilometrů**, což je opravdu velmi slušná vzdálenost.

Letos se připravoval poctivě a najezdil **mnoho treningových kilometrů**.

nasypat

Někdy nasypal [profesor] trojek, **že to jen lítalo**.

Nasypu špatných známek **jako máku**.

navyrábět

Já si dovedu navyrábět ilusí, **co jen chci**.

nadělat

Rekruti v obci nadělali ostudy a všelikých prostopášností **až do pohoršení**.

načesat

Na chmelové brigádě někteří z nás načesali **denně až** patnáct věrtelů chmele. (SV)

naplést

Teta vždycky o prázdninách naplete šály, čepice a ponožky **pro celou rodinu**. (SV)

namazat

Kozáci chopili se necitelného soudruha a namazali mu na místě, **co se do něho vešlo**.

Веома честа у функцији објекта је заменица *ten* у генитиву јединине, у комбинацији са наведеним атрибутима, а некада и потпуно самостално изражава велику количину. Ти искази су често емоционално обојени.

nabrebentit

Taková [klepna] **toho** nabrebentí!

nabulíkovat

Ten jim **toho** zas nabulíkoval. (SSJČ)

naškrábat

Člověk **toho** naškrábe, ale odevšad slyší: to nic není, to není Umění.

nacamrat

Už jsi **toho** tady nacamral **dost**, já se nedám zavřít. (SNČ)

namluvit

Manžel **toho** nikdy **moc** nenamluvil. (SV)

nakázat

„Kazatel už zase káže,“ říkali [lidé o starém Cimbuřovi] podrážděně — „jakoby nám **toho dost** nenakázal jemnostpán v kostele.“

napleskat

Za to napleskáš **toho** ty **plné uši**.

Глаголи са овим значењем образују одређене **семантичке групе**, од којих се две по бројности издвајају.

Једну чини група глагола са значењем *радњом нагомилати много речи – изговорити много*.²⁶³ Ова група обухвата неке стилски неутралне лексеме, нпр.:

nahovořit (čeho) mnoho napovídat, namluvit.

namluvit (co, při důrazu na množství čeho; komu co, čeho) ve větším množství pronést; napovídat, nahovořit.

napovídat dok. 1. (komu co) namluvit; 2. (komu čeho) mnoho povídat; nahovořit.

navykládat (co; čeho) (mnoho) napovídat, navypravovat.

navyprávět, navypravovat (co; čeho) vyprávěním, vypravováním sdělit.

nařečnit dok. (co, při důrazu na množství čeho) řečněním namluvit, napovídat; napovídat vůbec; natlachat, nahovořit.

Међутим, највећи број чине експресивне лексеме. Оно што је карактеристично за ову експресивну обојеност је честа негативна конотација,

²⁶³ По речима Д. Кликовац ради се о појмовним метафорама које она анализира између осталог и код изведеница са префиксом *из-* (*изрећи, исказати, исприповедати, изговорити* итд.) образлажући да су речи метафорички предмети који излазе из човекових уста (*Шта је то метафора*, КњЈ, LV, 1–2, стр. 69–70). Тако можемо и изведенице са префиксом *на-* управо дефинисати да изражавају да су речи метафорични предмети који се нагомилавају.

дакле, причање у великој мери има негативну евалуацију и то се види из тога што је експресивност лексичко-семантичка, тј. повезана са основним значењем глагола, а види се и из дефиниције значења. Лексеме имају квалификаторе *expr.*, а неке и конкретне ознаке нијансе *zhrub.*, *vulg./hanl.* и сл.

Опис значења садржи више експресивних синонима.

nablábolit expr. nabreptat, nableptat, nažvanit, natlachat.

nadrmolit expr. nabrebtat, nažvanit.

nakřápat zhrub. naplácat, natlachat, nažvanit.

Негативна конотација се можда најбоље уочава код егземплификације.

Изговорено је *мноштво глупости, бесмислица, свакојаких измишљотина, лажи, у празно* итд., или је причањем изазвано код саговорника *да глава бучи, да глава боли, да у глави зуји, да су пуне уши* и сл.

nabájit (co, při důrazu na množství čeho) vymyslit mnoho bájí; expr. povědět **mnoho smyšlenek**.

nabalamutit 1. expr. (co komu) přesvědčivě někomu **namluvit něco nepravdivého**; **nalhat**: nabalamutil mu **úplné pohádky**; 2. expr. (koho, 4. p.) **lživou řečí oklamat**; obelhat.

nableptat, nablebtat ob. expr. (co, při důrazu na množství čeho) nabreptat, nablábolit, nažvanit, natlachat: opil se a nableptal **mnoho hloupostí**; n. **všelijakých výmyslů**.

nabreptat, nabrebtat ob. expr. (co, při důrazu na množství čeho) namluvit rychle a **nesrozumitelně**; nabrebentit, nadrmolit, nablábolit, nažvanit, natlachat: n. **hloupostí**; n. **nesmyslů**.

naklábosit hanl. (co, čeho) **mnoho naprázdno, zbytečně** napovídat, namluvit; naklábosí **toho až do omrzení**.

nažvástat, nažvastat expr. (co, při důrazu na množství čeho) namluvit, napovídat, nažvanit: nažvástal **plno nesmyslů**.

naprndať vulg. namluvit, nakecat, napsat **nesmysly**. (SNČ)

nažvanit expr. (co, při důrazu na množství čeho) namluvit, napovídat, natlachat, nahovořit: nažvanil o nás všelijaké pomluvy; ty toho nažvaníš, **nic není pravda**.

nabulíkovat dok. ob. expr. 1. (komu co, při důrazu na množství čeho) namluvit, napovídat; napovídat někomu **nepravdy**; nabalamutit, obalamutit.

nažvatlat dok. expr. (čeho) (zprav. o dětech) (žvatlavě) napovídat, namluvit: nažvatlá toho za den, **až hlava brní**.

nadeklamovat dok. hanl. (čeho) mnoho bezobsažných věcí sdělit; nařečnit: nadekloval toho, **až nás hlava bolela**.

nadrmolit expr. (čeho) nesrozumitelně n. překotně napovídat; nabrebtat, nažvanit: ty toho nadrmolíš, **až hlava bolí**.

Негативна конотација истиче се и у вези са повезаношћу овог значења са оним шта се избацује из самих уста – *бљује, жвалави*.

naslintat hodně toho napsat nebo povědět, být mnohomluvný, též nablít. (SNČ)
nablít hodně toho napsat nebo povědět, být mnohomluvný, též naslintat. (SNČ)

Некада је негативна конотација саставни део и инваријантног или других варијантних значења полисемичног глагола.

napleskat expr. řidč. (co, při důrazu na množství čeho) **nevkusně nahromadit, splácet dohromady**; 3. ob. (co, při důrazu na množství čeho) napovídat, naplácat, nažvanit.

naplácat expr. (co, při důrazu na množství čeho) **mnoho a neuspořádaně, ledabyly naházet**, nanést, nadělat; 3. ob. (co, při důrazu na množství čeho) napovídat, nažvanit, natlachat, napleskat.

nakecat 1. ob. expr. (co; čeho; kde) **nepěkně, nečistě nastříkat**, udělat něčím skvrny; (co) nepěkně něco udělat; 2. zhrub. (čeho; co) namluvit, napovídat, nažvanit, natlachat.

Говорно лице често не говори, већ испушта бучне, непријатне звуке – *хучи, бучи, урла, звижди, пишти* итд.

nahlučet expr. (co; čeho) hlučně namluvit, napovídat.
nahučet ob. expr. (co, při důrazu na množství čeho) namluvit, napovídat.
nahulákat expr. (čeho; co) hulákavě nakřičet; napovykovat.
napískat expr. (komu co; komu o kom) namluvit, našeptat.
natroubit zhrub. (čeho komu) napovídat, namluvit (jako hláskou troubou).

Интересантна је појава метафоре код лексема које означавају оглашавање животиња, а у експресивном значењу говор људи, тј. говорење у великој количини. Посебно код ових глагола и код претходно поменутих квантитет је управо супротан квалитету јер су изговорене речи за саговорника, или слушаоца, неразумљиве и без значења – или су бучне или су немуште, тј. тако их он доживљава.

nabučet zhrub. (co, při důrazu na množství čeho) (hloupě) namluvit, napovídat, natlachat, nažvanit.

nahoukat *1. vydat mnoho houkavého hlasu;²⁶⁴ 2. ob. expr. (co komu) namluvit, napovídat, nakukat.

nakdákat (jen ve spoj. n. toho) mnoho a často kdákat; zhrub. namluvit, nažvanit, napovídat.

nakokrhat (jen ve spoj. n. toho) mnoho a často kokrhat; zhrub. natlachat, napovídat; nazpívat.

nakukat 1. řidč. (co, při důraze na množství čeho) vyjádřit kukáním; 2. ob. expr. (co komu) namluvit, napovídat (zprav. něco nepravdivého).

nakuňkat ob. expr. (co, při důraze na množství čeho) slabým, monotónním hlasem namluvit, napovídat.

naštěbetat (co, při důrazu na množství čeho) štěbetáním vyjádřit; expr. mnoho namluvit, napovídat.

naštěkat (komu co) štěkáním sdělit.

našveholit (toho) mnoho a často šveholit; expr. namluvit, napovídat.

našvitořit (toho) mnoho a často švitořit; expr. namluvit, napovídat.

Другу по обиму семантичку групу чине глаголи који значе *гомилањем накупити много предмета*. Спадају ту глаголи, као што су:

nahloučit kniž. (co) nahromadit, nakupit, shluknout.

nakupit (co) dát, shrnout do kupy, na hromadu n. vůbec shromáždit ve větší množství; navršit, nahromadit.

nashromáždit (co, při důrazu na množství čeho) ve větším množství shromáždit; nahromadit.

Дефиниција сваког од ових глагола садржи као синоним управо глагол *nahromadit*. Често је у питању прибављање материјалних вредности у великој количини.

namozolit expr. (co) těžkou prací něco vydělat, získat, nashromáždit.

nasomrovat získat žebráním, přen. i prosbou od přátel či známých. (SNČ)

nashánět (co, při důrazu na množství čeho) sháněním shromáždit.

nashánět (co, při důrazu na množství čeho) sháněním shromáždit.

naspořit 1. (co, při důrazu na množství čeho; nač) spořením shromáždit; našetřit, nastřádat.

nastřádat (co, při důrazu na množství čeho, nač) střádáním shromáždit; našetřit, naspořit.

našetřit (co, při důrazu na množství čeho; nač) šetřením nashromáždit; naspořit, nastřádat.

naškrtit ob. expr. (co) našetřit, naspořit, naškudlit.

²⁶⁴ Знаком * у речнику *SSJČ* обележени су околионализми. Такве лексеме не чине грађу за наше истраживање, али их наводимо по потреби ради илустрације семантике одређене изведенице и сл.

naškudlit ob. expr. (co, při důrazu na množství čeho) našetřit, naspořit, naškrtit.
našpajchrovat vytvořit zásobu. (SNČ)
nažebnat (co, při důrazu na množství čeho) žebráním získat.

У вези са овим је и значење *накупити у већој количини неком противзаконитом радњом, прибавити за себе на нелегалан или неморалан начин.*

nakrást (co, při důrazu na množství čeho) krádeží opatřit, nashromáždit.
nalakotit (co, při důrazu na množství čeho) lakocením shromáždit.
naloupit (co) loupeží, lupem nabýt, získat, nahromadit.
napytlačit (co, při důrazu na množství čeho) získat pytlacením.
naskrblit (co, při důrazu na množství čeho) skrblením nahromadit; nalakotit, namamonit.
našidit expr. (co) šizením získat, nahromadit.

У оквиру семантике прикупљања, нагомилавања објеката интересантни су и примери метафоричног преноса особина и понашања животиња на људе.

nahamstrovat vytvořit (velké) zásoby. (SNČ)
nakřečkovat hanl. (co, při důrazu na množství čeho) chamtivě nashromáždit, nahromadit.
nahrabošit si hanl. získat větší jmění. (SNČ)

a. 2. Семантика радњом *накупити*, *нагомити* у српском језику

У речнику *РМС* и *РСАНУ* у дефиницији значења префикса на- наводи се (под *1.*) да глаголи са овим префиксом „*указују на већу, обилну меру извршења какве радње*“, а у оквиру тога је под *б* наведено подзначење „*обухватање веће масе предмета, веће количине чега: набрати, нацедити, начупати, накувати...*“. Занимљиво је да је значење велике количине код овог префикса наведено на првом месту, док је тек на трећем месту наведено његово просторно значење.

Пишући о изведеницама са префиксом на- И. Клајн између осталог наводи глаголе који изражавају „*радњу остварену у приличној мери...*“ наводећи нпр. *набрати, накупити, нагомити, напећи, насећи, намесити, напљачкати, напричати* итд.²⁶⁵ У истој групи са кумулативним налазе се и повратни глаголи *намучити се, напатити се, наскитати се, наиграти се* које ми разврставамо у

²⁶⁵ Клајн, И., *Творба... I*, стр. 258.

различите групе, о чему ће бити речи касније. То је разумљиво, с обзиром да се ради о граматички, а не детаљној анализи семантике и семантичких нијанси глаголских префикса, што уосталом и сам аутор напомиње у општем делу о префиксима.²⁶⁶

М. Стевановић наводи нпр. глаголе *набрати*, *накупити*, *натрести*, *намлатити* и дефинише значење „*извршити на нечему радњу у довољној мери*“ и у вези са тиме дефинише значење глагола *напрести*, *наплести* као „*доста опрести и доста оплести...*“. Иако у подели значења он наводи у истој групи и „*сативне*“ глаголе, њихову семантику експлицитно одваја. Он такође помиње промену рекције наводећи да „*префиксом на-* глаголи *набрати* и *накупити* објекатску допуну имају у облику генитива (*набрати јабука*, *накупити шљива*) ...“²⁶⁷

Обилност радње помиње као значење и А. Белић наводећи изведенице и њихове прилошке и објекатске допуне које јасно указују на велику количину, као нпр. „*набрати (много цвећа)*, *намлатити (много ораха)*, *напрести (вуне)*, *наткати (много платна)*, *начудити се (много)*, *нагледати се (чуда свакојаких)*, *најести се (до миле воље)*, *наносити се (свиле и кадифе)* и сл.“²⁶⁸ Он такође не раздваја кумулативне глаголе од сатуративних и екстензивних.²⁶⁹

С. Бабић као прво значење (под *a*) издваја „*izvršenje radnje osnovnoga glagola u velikoj mjeri*“ наводећи нпр. „*nakrasti*, *napeći*, *namlatiti*, *naljušiti*, *naplijeniti*“, међутим, изведенице такође не назива кумулативним нити их одваја од сатуративних и екстензивних. Истиче да су ти глаголи обично повратни и да као допуну веома често имају партитивни генитив.²⁷⁰ Интересантно је да је и он изабрао да модификацију значења, а не просторно значење, наведе на првом месту. Даље, међутим, у оквиру четвртог значења наводи глаголе који би према дефиницији коју даје јасно припадали кумулативним глаголима – „*postupno se nakupiti*, *nagomilati* и *odredjenoj količini djelovanjem osnovnoga glagola*“ наводећи

²⁶⁶ Исто, стр. 249–250.

²⁶⁷ Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 457; Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик II*, стр. 540.

²⁶⁸ Белић, А., *Савремени српскохрватски књижевни језик II*, стр. 301.

²⁶⁹ Сатуративни глаголи који изражавају „*вршење радње до задовољења субјекта*“ и екстензивни глаголи који изражавају „*много, често, дуго вршење/проживљавање радње*“ називају се тако у оквиру категорије акционалности, а тај термин користимо у раду и ми. О њима, потреби њиховог раздвајања у различите групе, детаљно говоримо у овом поглављу нешто касније.

²⁷⁰ Babić, S., *Tvorba riječi*, стр. 481.

примере као што су „*naloviti, nakupiti, naprosjačiti, napescati*“ и друге.²⁷¹ Према овоме би заправо у првој групи требало да су наведени само сатуративни и екстензивни, тј. не *накрести*, већ *накрести се*, не *намлатити*, већ *намлатити се* и тако даље према наведеним примерима, а у четвртој групи би били наведени неповратни кумулативни глаголи. И овде дакле видимо, као у литератури о чешком језику, да сваки аутор заправо полази од сопствене концепције коју му намеће анализа грађе. Ипак, нама није јасно због чега С. Бабић прави разлику између глагола као што су нпр. *накрести* и *наловити* стављајући их у различите семантичке групе. Јасно је такође да проблем повратних глагола који смо помињали код анализе чешке грађе није изостао ни у литератури о српским префиксалним глаголима, а на њега је упозорила И. Грицкат истичући да „*стварање повратног парњака према основној глаголској речи... представља, барем у начелу, измену значења у целом новодобивеном глаголу...*“.²⁷²

Семантику *нагомилавања* наводи и Ђ. Грубор код пантивних глагола, тј. глагола које објашњава као „*постепено радња (бивање) извршена сва, од почетка до краја, или који било њезин одређени дио сав...*“.²⁷³ Нешто касније наводи и примере „*насјече воз дрва, накоси, накупи, намрви (здјелу хљеба), нацијена, набаца, напада јабука врећа*“ итд. уз додатно образложење „*мјера онога што се мијења сва је или њезин одређени дио сав; предмета је у мјери све више...*“.²⁷⁴

Сам термин кумулативност помиње Б. Тошовић наводећи „*кумулятивный*“ начин глаголске радње који по њему указује на „*накопление објектов или резултатов действия, обычно в форме большего, значительного количества*“, уз примере *накувати, напећи, накрцати, наломити, насушити* и неке друге. Ово значење префикса *на-* одваја од интензивности објашњавајући разлику на објекту: кумулативно *на-* захтева генитив (*накупити камења*), док интензивно *на-* захтева акузатив (*најести људе*).²⁷⁵

Кумулативност и кумулативе у украјинском и српском језику обрађује М. Ивановић, истичући између осталог да је код кумулатива присутно „*специјално резултативно*“ значење чија је суштина у постизању великог броја резултата, те

²⁷¹ Исто, стр. 482.

²⁷² Грицкат, И., *Лексикографски поступак у речницима САНУ и ЈАЗУ*, стр. 223.

²⁷³ Грубор, Ђ., *Аспектна значења*, стр. 12.

²⁷⁴ Исто, стр. 16.

²⁷⁵ Тошович, Б., *Способы глагольного действия*, стр. 34.

да је често присутна и оцена „много“ а ређе и „довољно“, наводећи примере у српском језику *накупити, нагомилати, накотити, намесити, набацати, наговорити, напричати, накосити, намесити, намлатити, наплести, начичкати* итд.²⁷⁶

У својој конфронтативној анализи словачких и српских префикса и А. Марић наводи нпр. глаголе *напаковати, набацати, набрати, накувати, начупати, накупити, нагрести, намлатити, нагрести, накрести, напећи, наљушити, накосити* итд. као групу у оквиру глагола који изражавају извршење радње у великој количини и додаје: „*Pri všetkých je v lexikálnom význame prítomný určitý odtienok hromadenia alebo pridávania...*“.²⁷⁷

Видели смо да је питање објекта код кумулативних глагола једино разматрано у Тошовићевом раду и у граматичи М. Стевановића, мада код овог другог није прецизирано да објекат у генитиву подразумева већу количину. Објекат у генитиву није наведен експлицитно у оквиру дефиниције значења у *РМС* и *РСАНУ* одговарајућим питањем за падеж (кога, чега) као што је то био случај за чешки језик.²⁷⁸ Ипак, у егземплификацији је јасно исказан.

награбити

Награби у кречани [**креча**]...

Гршо награби **смокава**...

накидати

Мене оправише у врт да накидам за чорбу **зелена першуна** и **мирођије**.

наломити

изломити одређену (обично већу) количину нечега, ломећи припремити, накупити: ~ **хлеба**, ~ **грања**.

наплести

Да... наплетем **ловорових венаца**.

нахватати

хватајући накупити велику количину чега. А чим нахвата [**рибе**]... за једну пошиљку... он нагне кући.

²⁷⁶ Ивановић, М., Изражавање акционалности у украјинском и српском језику, стр. 313–314.

²⁷⁷ Магићовá, А., *Slovesné predpony v slovenčine a srbčine*, стр. 34.

²⁷⁸ Концепција чешког речника умногоме олакшава прибављање грађе у оквиру овог значења, иако се наравно не можемо апсолутно ослонити на речничке дефиниције, нити смо тако чинили. Самим овим, код утврђивања значења и еквивалената у српском језику ослањали смо се првенствено на примере из чешког језика, а на крају и на субјективни осећај матерњег говорника. Међутим, треба нагласити да су постојећи лексикографски еквиваленти у српском језику код разних случајева и недоумица око прецизирања значења и увршћивања у одређене семантичке групе били такође од велике помоћи.

Објекат међутим може бити и у акузативу. То је нпр. случај са глаголима из семантичке групе *дати много батина*, као што су нпр. *намлатити*, *налупати*: *Кажу да су негде гадно намлатили Талијане.*; *Не бих га налемао да ме није изазвао.*

Префиксали се граде од свршених глагола и мањи број има секундарни имперфектив у датом значењу: *насушити* : *насушивати*, *набацати* : *набацивати*, *навући* : *навлачити*.

Што се тиче **дефиниције значења** кумулативних глагола у *РМС* ситуација је компликованија. Дефиниција није јединствена као што је то случај са примерима из *SSJČ*. Испољава се неколико сличних дефиниција, али нису сви кумулативни глаголи изложени на унификовани начин. Код неких глагола дефиниција се даје као „*извршити радњу у већој/великој количини*“.

наковати исковати **велику количину** нечега (нпр. новаца).
налупати разбити, разлупати у одређеној, **обично већој количини**.

Код других се ради о *довољној/извесној/одређеној количини* нечега.

накупити скупити **довољну количину** чега.
начупати чупајући прикупити **довољну количину** чега.
накосити косећи **припремити извесну количину** (траве).
наљушити ољушити **одређену количину** нечега.

Или се пак комбинују обе варијанте.

насушити осушити у **довољној количини, много**.

Тумачење значења такође се даје путем синонима које представљају изведенице са истим префиксом, са неким другим префиксом који означава велику количину радње – у овом случају ради се о префиксу *из-*, или су то префиксални глаголи који немају ово значење и допуњени су неким квантитативним изразом којим се прецизира дата семантика.

набрбљати брбљајући **напричати, наговорити много**.

навадити вадећи **нагомилати**, довољно извадити.
навејати вејући нанети, **нагомилати**.
нажети **накупити**, **набрати** жањући.
накрати крађом **накупити**.
напросити прошњом, просјачењем **накупити**.
наловити **нахватати** у лову, ловећи.
напрести предући **нагомилати**.
налагати **напричати** лажи, **излагати**.
наприповедати **исприповедати** обухватајући доста ствари, **напричати**.
налупати **истући**, **избити**.
напричати **врло много** испричати.
наштедети штедњом **накупити**, **доста** уштедети.

Кумулативност је исказана такође у **контексту**, а објекат је обично проширен квантитативним елементима, као нпр. *доста, колико, толико, чега све не* и сл.

накуповати
Штедио сам и накуповао **доста** пашњака и ораница.
напросити
Узму туђу децу... па онда с том децом **колико** себи напросе.
наштедети
[Снивао је] само о томе како ће наштедјети и зарадити **још толико** пара.
наприповедати
Чега ту све не наприповиједају!
напричати
Могао [је]... напричати **на стотине** својих распри... с... официрима.
нажети
Момче наже **тресет и три снопа**.

Кумулативни глаголи у српском језику такође могу бити **моносемични** и **полисемични**.

набрбљати брбљајући напричати, наговорити много.
навадити вадећи нагомилати, довољно извадити.
наприповедати исприповедати обухватајући доста ствари, напричати.
настругати стругањем припремити извесну (обично већу) количину чега, истругати.

Код полисемичних глагола ово значење испољава се и као инваријантно и као варијантно значење.

Дешава се да поред инваријанте и варијанта (нека од варијанти) има исту семантику нагомилавања, а у таквим случајевима обично се ради о пренесеним, метафоричним значењима.

наковати 1. исковати велику количину нечега (нпр. новаца); 2. фиг. напричати неистине, налагати.

нагулити 1. доста огулити, ољуштити чега у већој количини; 2. а. начупати, накидати; б. накупити доста новца зеленашењем, лихварством.

налупати 1. разбити, разлупати у одређеној, обично већој количини: ~ доста јаја; 2. истући, избити.

Може даље изражавати и малу количину, те и ту, као у чешком језику, префикс уноси у мотивни глагол антонимична значења.

напећи 1. испећи довољну количину чега; 2. при печењу захватити ватром део нечега, нагорети.

насећи 1. припремити секући, исећи, посећи у довољној количини; 2. почети сећи; засећи.

Варијанта може да има и просторно значење *смештања на површину*, као и друга значења, нпр. *результативност*.

набацати 1. бацити у великој количини на гомилу, бацајући направити велику гомилу; 2. сместити, нагомилати без реда; 3. насути одозго, прекрити.

Уколико је кумулативно значење варијантно, инваријанта нпр. изражава *малу количину радње*, или може имати просторно значење *навлачења на објекат* и др.

наломити 1. изазвати пукотину, напрслину на нечему; изломити с краја, заломити, окрњити; 2. изломити одређену (обично већу) количину нечега, ломећи припремити, накупити.

насушити 1. мало осушити; 2. осушити у довољној количини, много.

navuћи 1. а. вукући ставити што преко чега, тако да покрије или обухвати, натаћи што; б. обући, обути (одело, обућу). в. набити, натући (на главу); 2. довући, нагомилати.

а. 3. Еквиваленција

Значење кумулативности чешких изведеница са префиксом *na-* у преводној семантизацији, у *ЧСР*, дефинисано је навођењем еквивалента уз прецизирање рекције која указује на велику количину.

<i>naloupat</i>	<i>наљушити</i> (много тога)
<i>nalovit</i>	<i>наловити</i> (доста тога)
<i>nabalit</i>	<i>напаковати</i> (много чега)
<i>nabrebentit</i>	<i>набрбљати</i> (пуно, доста тога)
<i>nadělat</i>	<i>направити</i> (много чега)
<i>napáchat</i>	<i>починити</i> (много тога)
<i>napěstovat</i>	<i>одгајити</i> (много тога)

На основу анализе грађе намеће се неколико типова еквиваленције. Први тип је **формална еквиваленција**. Формалним еквивалентом сматрамо у овом и свим другим случајевима глагол грађен истим творбеним формантом – творбени еквивалент, са истим, или приближним значењем.²⁷⁹ Еквиваленцију наравно посматрамо у оквиру семеме, а код полисемије у чешком језику узимамо у обзир и наводимо еквиваленте само у вези са значењем кумулативности, евент. велике количине радње.

На првом месту, дакле, наводимо ситуацију када префиксалном глаголу у чешком језику одговара префиксални глагол грађен истим префиксом у српском језику који има исто значење као и њен пандан.

<i>nablábolit</i> expr.	<i>набрбљати</i>
<i>nableptat, nablebtat</i> ob. expr.	<i>налебетати</i>
<i>nabrebentit</i> ob. expr.	<i>натрућати</i>
<i>načesat</i>	<i>набрати</i> (што, много тога)
<i>nadojit</i>	<i>намустити</i>
<i>nadrat</i>	<i>начупати</i>

²⁷⁹ И формално и значењски подударне елементе Р. Ђорђевић назива кореспондентима, а еквивалентима назива оне елементе који одговарају једни другима семантички. (Ђорђевић, Р., *Uvod u kontrastiranje jezika*, стр. 58–63).

<i>nadrmolit</i>	<i>натртљати</i>
<i>nachytat</i>	<i>нахватати</i>
<i>nakecat</i>	<i>натрабуњати</i>
<i>nakosit</i>	<i>накосити</i>
<i>naklevetit</i>	<i>наклеветати (РСАНУ)</i>
<i>naklábosit hanl.</i>	<i>натрабуњати</i>
<i>nakoupit</i>	<i>накуповати</i>
<i>nakovat</i>	<i>наковати</i>
<i>nakřápat zhrub.</i>	<i>натрућати</i>
<i>nakrást</i>	<i>накрести</i>
<i>nalakotit</i>	<i>награмзити</i>
<i>nalámat</i>	<i>наломити</i>
<i>nalhat</i>	<i>налагати</i>
<i>naloupat</i>	<i>наљушити</i>
<i>naloupit</i>	<i>напљачкати</i>
<i>nalovit</i>	<i>наловити (што, доста тога)</i>
<i>napéci</i>	<i>напећи</i>
<i>naplenit</i>	<i>наплени</i>
<i>naplést</i>	<i>наплести</i>
<i>napříst</i>	<i>напрести</i>
<i>narabovat (si) ob.</i>	<i>нахарати (се)</i>
<i>narepetit, narepentit ob. expr.</i>	<i>натрабуњати</i>
<i>nasbírat</i>	<i>накупити</i>
<i>naskládat</i>	<i>наслагати</i>
<i>naslibovat</i>	<i>наобећавати</i>
<i>nasmažit</i>	<i>напржити</i>
<i>nasomrovat (SNČ)</i>	<i>накамчити</i>
<i>nastrouhat</i>	<i>настругати, нарибати</i>
<i>nasušit</i>	<i>насушити</i>
<i>našidit</i>	<i>наварати</i>
<i>našít</i>	<i>нашити</i>
<i>naškemrat expr.</i>	<i>наџмиздрити</i>
<i>naškubat</i>	<i>начупати, накидати</i>
<i>naštěbetat štěbetáním vyjádřit</i>	<i>наџвркутати</i>
<i>naštípat</i>	<i>наџепати</i>
<i>natahat</i>	<i>навући</i>
<i>natlachat ob. expr.</i>	<i>натрућати</i>
<i>natřást</i>	<i>натрести</i>
<i>navěšet</i>	<i>навешати</i>
<i>navláčet</i>	<i>навући</i>
<i>navyprávět, navypravovat</i>	<i>наприповедати</i>
<i>nažít, nažnout</i>	<i>нажњети, нажети</i>
<i>nažvanit expr.</i>	<i>натрабуњати (РСАНУ)</i>
<i>nažvástat, nažvastat expr.</i>	<i>наторокати</i>
<i>nažvatlat expr.</i>	<i>наблебетати</i>
<i>naválet</i>	<i>наваљати</i>

<i>navozit</i>	<i>навести</i>
<i>nažebrat</i>	<i>напросити</i>
<i>našpórovat (SNČ)</i>	<i>нашпарати (РСАНУ)</i>
<i>naslintat (SNČ)</i>	<i>набалити (РСАНУ)</i>

Има и случајева, мада нису бројни, да формална еквиваленција обухвата исте семеме код полисемичне лексеме у чешком језику. Некада се у српском језику ради о значењима (у речницима одвојеним бројевима 1, 2 итд.), а некада о подзначањима (у речницима одвојеним словима а, б итд.).

<i>namlít</i> 1. (co, při důrazu na množství čeho) vyrobit mletím, semlít 2. ob. expr. (čeho) namluvit, napovídat, natlachat, nažvanit	<i>намлети</i> а. самлети довољну количину чега, припремити мељући. б. фиг. набрбљати.
<i>naházet</i> 1. (co, při důrazu na množství čeho) házením někde umístit, nahromadit 2. (co) házením vytvořit; navršit, navrstvit	<i>набацати</i> 1. бацити у великојколичини на гомилу, бацајући направити велику гомилу. 2. сместити, нагомилати без реда. 3. насути одозго, прекрити.
<i>namlátit</i> 1. (co, při důrazu na množství čeho) mlácením získat, nadělat 2. expr. (komu, komu co) nabít, natlouci	<i>намлатити</i> 1. млатећи закупити, припремити довољну количину чега (граха, воћа и сл.). 2. разбити, дотући.

Такође, заступљен је однос конвергенције – више лексема у чешком језику има исти формални еквивалент у српском.²⁸⁰ У ове односе ступају често (али не искључиво) лексеме које су у чешком језику експресивне, или припадају слоју општеразговорног чешког језика, а у српском језику немају одговарајући формални еквивалент, тј. неутрална реч заступа све синонине и обично је

²⁸⁰ Односима међу језицима који се пореде, наине конвергентним, дивергентним и нултим појавама бавила се и описала их уз мноштво примера у енглеском и српском језику Р. Ђорђевић (*Uvod u kontrastiranje jezika*, стр. 64-67). Конвергенцију и дивергенцију објашњава и Ј. Костић-Томовић на примерима немачког и српског језика и дефинише: „*O divergenciji je reč kada jednom konceptu / značenju i odgovarajućem formativu jednog jezika odgovara više od jednog koncepta / značenja / formativa u drugom jeziku... Pod konvergencijom se podrazumeva suprotan slučaj, tj. situacija kada je više koncepta / značenja / formativa jednog jezika obuhvaćeno jednim konceptom / značenjem / formativom u drugom jeziku...*“. Овакву еквиваленцију она назива асиметричном, за разлику од симетричне којом се сматрају случајеви „*kada jednoj leksemi polaznog jezika odgovara jedna i samo jedna ekvivalentna leksema ciljnog jezika...*“ (Kostić-Tomović, J., *Jezička ekvivalencija i njeni tipovi: Na primeru nemačkog i srpskog jezika*, Prevedilac 61, 2009, стр. 22, 30).

наведена као лексикографски еквивалент. То у ствари значи да је префиксални глагол у српском језику денотативни, али не и конотативни еквивалент.

<i>nahovořit</i>	<i>наговорити, напричати</i>
<i>nařikat</i>	<i>наговорити, напричати</i>
<i>nařečnit</i>	<i>наговорити, напричати</i>
<i>namluvit</i>	<i>наговорити, напричати</i>
<i>napovídat</i>	<i>напричати, наговорити</i>
<i>navykládat</i>	<i>напричати, наговорити</i>

<i>nahulit</i> expr.	<i>напушити, надимити</i>
<i>nakouřit</i>	<i>напушити, надимити</i>
<i>nadýmat</i>	<i>надимити</i>
<i>načoudit</i> ob.	<i>надимити</i>
<i>načadit</i>	<i>надимити</i>

<i>nakuchtit</i> expr.	<i>накувати</i>
<i>navářit</i>	<i>накувати</i>

<i>napakovat</i> ob.	<i>напаковати, натрпати</i>
<i>nabalit</i>	<i>напаковати, натрпати</i>

<i>narýpat</i>	<i>накопати</i>
<i>nakopat</i>	<i>накопати</i>

<i>naspořit</i>	<i>наштедети</i>
<i>nastřádat</i>	<i>наштедети</i>
<i>našetřit</i>	<i>наштедети</i>
<i>naškrtit</i> ob. expr.	<i>наштедети</i>
<i>naskrblit</i>	<i>наштедети</i>

Наравно, за ове примере важи да беспрефиксални глагол често има свој еквивалент, али није мотивациони за извођење префиксом на- у значењу кумулативности. На пример: *vykládat* – *излагати*, али *navykládat* – /, или *rýpat* – *рпати*, али *narýpat* – /.

Иако смо рекли да је у овој групи реч о синонимима (када је реч о лексемама општеразговорног чешког, онда су у питању таутоними) у чешком језику, они нису нипошто сви апсолутни, напротив, већином су релативни и самим тим се разликују у обиму денотације, конотацији и дистрибуцији. Узмимо на пример глагол *našetřit* – *наштедети* са његовим синонимима: *naspořit* као најприближнији синоним, *nastřádat* – штедети пару по пару и остављати са

стране, *naškrtit* и *naskrblit* у значењу штедети претерано, шкртарећи. Онда је јасно са каквим нијансама се код утврђивања еквивалената ових лексема оперише.

Исто тако, лексему у чешком језику у српском језику може да заступа лексема која има шири обим значења.

<i>nahamstrovat</i> (SNČ)	накупити (као хрчак)
<i>nakydat</i>	набацати
<i>napršet</i>	нападати (о киши)
<i>narubat</i>	насећи (дрва)
<i>nastřihat, nastřihat</i>	насећи (маказама)
<i>nadolovat</i>	накопати (руду)
<i>natěžit</i>	накопати (угаљ, руду)
<i>našpajchrovat</i> (SNČ)	накупити, награвити (залихе)
<i>nakřičet</i>	напричати (вичући)
<i>nahlučet</i> expr.	напричати (галамећи)
<i>nazvonit</i> expr. (toho) namluvit, napovídat	напричати (гласно)
<i>nakdákat</i> expr.	наблебетати (РСАНУ) (као квочка)
<i>nakuňkat</i> ob. expr.	напричати (мумлајући, кењкајући, њуњорећи)
<i>naskuhrat</i>	напричати (цмиздрећи, кењкајући)
<i>našveholit</i> expr.	напричати (чаврљајући), наћеретати (РСАНУ)
<i>našvitořit</i> expr.	напричати (цвркућући), наћеретати (РСАНУ)
<i>nakokrhat</i> zhrub.	натрабуњати (РСАНУ) (као квочка)
<i>nakukat</i> ob. expr.	наблебетати, напунити уши

Лексема *kydat* у чешком језику има прецизирано значење „бацати, избацивати балегу“, а секундарно значење је у вези са тим најчешће експресивно и значи бацати на некога љагу. То значи да је истоветан семантички садржај у оба језика везан само за изражавање тог секундарног значења. Глагол *nahamstrovat* значи направити веће залихе као хрчак, скупљајући као хрчак.

Код оваквих лексема пожељно би било прецизирати значење давањем контекстне карактеристике у загради, као што смо и навели у табели: *накопати* (руду), *насећи* (маказама), *нападати* (о киши) итд. Овај принцип примењује се и у чешко-српском речнику.

Глаголи из групе „говорења“ као нпр. *nahlučet*, *natroubit*, *nakřičet*, који изражавају гласно и много говорити, као и они који метафорично означавају говорити – испуштати звуке као животиња, нпр. *nakuňkat*, *nakdákat*, *našvitořit*, у

својој лексикографској дефиницији имају синоним *namluvit, napovídat, nažvanit – наговорити, напричати, наблебетати*. И они имају беспрефиксални глагол у српском језику, али он опет не представља мотивациону базу за грађење префиксом на-. Нпр.: *kdákat* – кокодакати, *švitořit* – цвркутати, *zvonit* – звонити.

За ове изведенице потребно је употребити опис значења или постојећем префиксалном глаголу општијег значења додати неки елемент који може да га допуни одређеном семантичком нијансом. Нпр.: *nakřičet* – *напричати* вичући *nahlučeti* – *напричати* галамећи. Међутим, није увек једноставно допунити тако специфичне лексеми, посебно ако не постоји глагол свршеног вида грађен неким префиксом, или макар без префикса. Уколико нема друге могућности, боље је задржати еквивалент са ширим значењем, него на силу проширивати дефиницију значења. Тако се поступа и у чешко-српском речнику.

Даље можемо навести случајеве када код полисемичног глагола у чешком језику више семема има значење кумулативности и свака има свој формални еквивалент у српском језику. У питању је дивергентни однос који се заснива на томе да више семема у чешком језику има своје еквиваленте у српском језику у виду више лексема.

<i>naplácát</i> 2. (co, při důrazu na množství čeho) mnoho a neuspořádaně, ledabyly naházet, nanést, nadělat 3. ob. (co, při důrazu na množství čeho) napovídat, nažvanit	<i>набацати</i> (што, много тога) <i>натрућати</i> (што, много тога)
<i>nařezat</i> 1. (co, při důrazu na množství čeho) řezáním oddělit, upravit, připravit, získat, opatřit 4. ob. expr. n. peněz vydělat (peníze)	<i>нарезати</i> <i>намлатити</i>
<i>narvat</i> 1. ob. expr. (co, při důrazu na množství čeho) rvaním, šubáním natrhat; naškubat 2. ob. expr. (co) pro sebe získat	<i>накидати, набрати</i> (што, много тога); <i>награбити</i>
<i>nahrabat</i> 1. (co, při důrazu na množství čeho) hrabáním shromáždit 3. ob. expr. (co, čeho) hrabivě nashromáždit, získat; nalakotit	<i>награбуљати</i> <i>награбити</i>

<i>natrhat</i> 1. (co, při důrazu na množství čeho) trháním shromáždit jisté množství něčeho 2. (co, při důrazu na množství čeho) trháním z něj. celku (kusu) získat, opatřit	<i>начупати, накидати</i> <i>нацепати</i>

У вези са претходним испољава се такође однос дивергенције, али само једна семема има формални еквивалент, док за друге еквивалент представља глагол са неким другим префиксом.

<i>nalapati</i> 1. (koho, co, při důrazu na množství čeho) lapáním ve větším množství pochytat; nachytat 3. (co, při důrazu na množství čeho) nadechnout, nadýchat se	<i>нахватати</i> <i>удахнути</i>
<i>naplodit</i> 1. (koho, 4. p., při důrazu na množství koho, 2. p.) ve velkém počtu zplodit 2. expr. (co, při důrazu na množství čeho) způsobit něco nevhodného, nepříjemného; nadělat, natropit	<i>народити</i> <i>починити, произвести</i>
<i>napleskat</i> expr. 1. (komu) naplácat 3. ob. (co, při důrazu na množství čeho) napovídat, naplácat, nažvanit	<i>испљескати, истући</i> <i>натрабуњати</i>
<i>natlouci</i> 1. (co, při důrazu na množství čeho, kam) tlučením vpravit (ve větším počtu); zatlouci, zarazit, nabít 9. expr. (komu) nabít, namlátit	<i>закуцати, забити</i> <i>намлатити</i>

Треба нагласити у вези са формалном еквиваленцијом да има доста примера у *ЧСР* код кумулативног значења да се предност даје изведеници са префиксом *из-*. Некада она фигурира као једини еквивалент, иако смо у једнојезичним речницима наишли и на изведеницу са префиксом *на-*, или је пак наведена на првом или на другом месту уз глагол са префиксом *на-*. Посебно код полисемичних глагола, када префикс *на-* уноси у глагол различиту семантику, за лексикографски еквивалент може бити одабран онај који јасније указује на

одређено значење.²⁸¹ У овом случају то може бити префикс из- у значењу *чисте перфективности* уз дефинисање објекатске реакције.

<i>napráskat</i> ob. expr.	<i>излупати</i> (ЧСР) <i>налупати</i> (РМС)
<i>napíchat</i>	<i>избости, избушити</i> (што, доста тога) (ЧСР) <i>набости</i> (РМС)
<i>naplést</i>	<i>исплести</i> (што, много тога) (ЧСР) <i>наплести</i> (РМС)
<i>napříst</i>	<i>напрести, испрести</i> (што, много тога)

Исто је и када су у питању остали префикси, мада се они појављују код овог значења знатно ређе. Лексикографски еквивалент је и ту глагол грађен чисто видским префиксом, опет због тога што је глагол са префиксом на- мање фреквентан, те значење кумулативности код неких полисемичних глагола ван контекста може остати непрепознато.

<i>nastavět</i>	<i>сазидати</i> (што, много чега) (ЧСР) <i>назидати</i> (РМС)
<i>naškrábat</i>	<i>ољушити, огулити, остругати</i> (што, много чега) (ЧСР) <i>нагулити, наљушити</i> (РМС)
<i>navézt</i>	<i>довести, дотерати</i> (што, много чега) (ЧСР) <i>навести</i> (РМС)

Други тип еквиваленције представља ситуација када нема формалног еквивалента, већ еквивалентну изведеницу представља **глагол са неким другим префиксом**. Значења која уносе ти префикси у глаголе нису кумулативност, јер ово значење, као што смо рекли, изражава само префикс на-.

Најбројније еквиваленте овог типа чине глаголи са префиксом из-. Префикс у изведенице уноси разна значења: *извршење радње у довољној мери, у потпуности, до краја*, затим значење *резултативности*, или су то само благе

²⁸¹ Тако се поступа и у ЧС/СЧР, нпр. *nařezat* – *избити* (кога).

семантичке нијансе у оквиру значења *чисте перфективности*.²⁸² Овакве изведенице представљају у недостатку формалног еквивалента најприближнији и најпрецизнији начин транспозиције јер се у њима у извесној мери, према значењу сатуративности префикса *из-*, може препознати семантичка црта велике количине радње.

<i>nacákat</i> nastříkat, našplíchat	<i>испрскати</i> сасвим попрскати, све редом попрскати
<i>nafackovat</i> ob. dát hodně facek, políčku	<i>ишамарати</i> истући, изударати шамарима.
<i>namudrovat</i> poněk. hanl. vymudrovat, vymyslit	<i>измудровати</i> измислити, смислити
<i>nazpívat</i> zpíváním vytvořit, ve větším množství zazpívat	<i>испевати</i> (много песама) гласом (по одређеним музичким нормама) извести, отпевати
<i>nashánět</i> sháněním shromáždit	<i>изнаћи</i> истражујући наћи, пронаћи
<i>nadeklamovat</i> hanl. (čeho) mnoho bezobsažných věcí sdělit; nařečnit	<i>издекламовати</i> изговорити декламирајући, декламујући

У осталим примерима фигурирају и други префикси, као и префикс *на-*, у различитим значењима, али не у значењу велике мере. Како би се значење прецизирало, префиксални глаголи могу бити допуњени описном дефиницијом, контекстном карактеристиком и глаголском реакцијом у загради.

<i>nabásnit</i> 1. básnický vytvořit, složit mnoho básní 2. expr. vymyslit si, napovídat něco vymyšleného; nabájit, nalhat	<i>написати, саставити, испевати</i> МНОГО СТИХОВА; <i>наизмишљати</i> (што, много чега)

²⁸² О значењима префикса *из-* види: Клајн, И., *Творба... I*, стр. 255–256 и Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 456. И. Грицкат га дефинише као „вршење до постигнућа циља, до исцрпљивања могућности одн. интереса за радњу“ и додаје у вези са чисто видским значењима овог префикса да „има глагола који на извесне начине и значе напредовање ка таквом циљу, те се уз њих описана лексичка функција префикса *из-* растапа у граматичку...“, дајући примере *ишибати* : *ишибати*, *тући* : *истући*, *мрцварти* : *измрцварити* итд. (*Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације*, ЈФ, 27, 1–2, 1966–1967, стр. 207).

<i>nadělat</i>	<i>направити, начинити</i> (што, много чега)
<i>nahledat</i>	<i>пронаћи, накупити</i> (што, много тога)
<i>najet</i> 5. hovor. (co) najezdit	<i>прећи, превалити</i> (аутом)
<i>najezdit</i> (co) ježděním vykonat; ujet	<i>прећи, превалити</i> километре (колима)
<i>napáchat</i>	<i>починити, извршити</i> (што, много тога)
<i>napěstovat</i>	<i>одгајити</i> (што, много тога)
<i>nasát</i>	<i>усисати, увући, упити</i>
<i>nastlat</i>	<i>прострети, разастрети</i> (што, доста тога)
<i>našpinit</i>	<i>запрљати</i> (што, већу количину чега)
<i>navolat</i>	<i>позвати у већем, великом броју</i>
<i>navyčítat</i>	<i>прекорити, приговорити</i> (много, често)
<i>navyrbět</i>	<i>створити, израдити</i> (у већој мери)
<i>nazvat</i>	<i>позвати</i> (кога, више њих)
<i>natropit</i>	<i>починити</i> (много тога)
<i>našpajzovat (SNČ)</i>	<i>направити</i> (залихе)
<i>nazakazovat</i>	<i>забранити</i> (много тога)

У функцији еквивалента налазимо и **беспрефиксални глагол** који је, као код претходне групе глагола, допуњен описом значења или глаголском реакцијом уз квантитативне елементе.

<i>nalichvařit</i>	<i>стећи лихварењем, зеленашењем</i> (доста тога)
<i>namozolit</i>	<i>стећи диринчењем</i>
<i>naporoučet</i>	<i>наредити, заповедити</i> (доста тога)
<i>napytlačit</i>	<i>стећи, набавити у криволову</i> (много тога)
<i>našmelinařit, našmelit ob. expr.</i>	<i>стећи шпекулацијама, на шпекулацији</i> (што, много тога)
<i>navzkazovat</i>	<i>поручити</i> (много тога)

С обзиром да је грађа ексцерпирана из једнојезичних и двојезичних речника, претходни део који се тиче анализе еквивалентности односи се заправо на лексикографске еквиваленте. Међутим, уколико се лексема не посматра изоловано, већ у **контексту**, утврђујемо другачију ситуацију на пољу преводне

еквиваленције, наике учавамо да лексикографски и преводни еквиваленти могу и да се разликују. Наравно да је то условљено тиме што контекст омогућава шире поимање семантике лексеме, те се са том чињеницом може оперисати код утврђивања начина транспозиције, између осталог узимајући у обзир комуникативну функцију целе реченице.

Као прву могућност наводимо ситуацију када формални еквивалент постоји и може се употребити у контексту.²⁸³ Слагање је денотативно и конотативно. Испољава се и код моносемичних и полисемичних глагола.

nableptat – *наблебетати*

Mnoho namluvil jsem hloupostí, mnoho nableptal.
Много напричао сам глупости, много наблебетао.

nadrmolit expr. – *натртљати*

Jeden toho nadrmolí, až hlava bolí, a za to druhý sedí němý jako ryba.
Један толико натртља да боли глава, док други седи нем као риба.

nakrást – *накрести*

Co si nakradli u nás a nakoupili, všechno musili vrátiti.
Све оно што су код нас накрали и накуповали морали су да врате.

naslibovat – *наобећавати*

Sopak Karel, ten naslibuje všechno možné. (SV)
Ма Карел, тај је у стању да наобећава све и свашта.

nažebrot – *напросити*

Všechno propil, co za den nažebrot.
Све што је за дан напросио, све би пропио.

namazat expr. – *намлатити, набубетати (БФР)*

Kozáci chopili se necitelného soudruha a namazali mu na místě, co se do něho vešlo.
Козаци ухватише безосећајног друга и набубеташе га на лицу места, колико год су могли.

naškemrat expr. – *наџмиздрити*

Ty toho naškemráš a nic ti není. (SSJČ)

²⁸³ У теорији превођења, оној лингвистички конципираној, како наглашава М. Сибиновић, истиче се као значајна категорија формална кореспонденција. Има два вида: први подразумева подударале лингвистичких јединица оригинала и превода истовремено у форми и садржини, а други вид подударале лингвистичких јединица у садржини, уз разликовање у форми (друга врста речи, други облик или други тип реченице). Овом другом виду међутим, по речима аутора, прибегава се „тек онда када нема могућности за остварење првог вида формалне кореспонденције“ (Нови оригинал: Увод у превођење, Београд 1990, стр. 110). И ми настојимо да тако поступамо, како у вези са лексикографским, тако и преводним еквивалентима.

Толико (тога) нацмиздриш, а није ти ништа.

navykládat – напричати

Navykládal mnoho věcí a příběhů. (SSJČ)

Напричао је много ствари и догађаја.

namlít – намлети

Namelete toho hubou, a když přijde k věci, máte paty v kalupu.

Намељете устима онолико, а кад треба прећи на ствар, хватате цаду.

nakouřit – надимити

Ten náš táta tady nakouřil! Rais.

Овај наш тата овде надимио!

naprat ехр. – *набубетати*

Tenhle — napral našemu Hartmannovi, až se prášilo prudce.

Овај је набубетао нашег Хартмана да је све летела прашина.

natřískat ехр. – *налупати*

Počkej, já ti natřískám! (SSJČ)

Чекај, чекај, налупаћу те ја!

nařezat – намлатити

Kdyby tak byl [otec] na mne vzal hůl a pořádně mi nařezal!

Е, да је отац узео штап и прописно ме намлатио.

Има случајева да формални еквивалент постоји, али не одговара свом пандану по конотацији. Уколико је цела реченица експресивна, она сама по себи изражава емоционални став говорника, те се може употребити и неутрална лексема. Контекст је сачуван, а неутралност лексеме није на штету његовог правилног преноса и разумевања.

nahulit – напушити, надимити

Ale nahulil jste tu, strejčku!

Ала сте напушили/надимили овде, чико!

Постоји код овог примера и друга могућност, а то је употреба изведенице која је експресивна, али је грађена неким другим префиксом.

nahulit – запурњати

Ale nahulil jste tu, strejčku!

Ала сте напушили/надимили овде, чико!

Ала сте запурњали овде, чико!

У питању је глагол који има значење „*испунити димом*“, па и он указује на неку већу количину радње и самим тим се не губи порука исказа.

Код изведеница у српском језику које имају шири обим значења преводни еквиваленти могу бити допуњени одређеним елементом који прецизира значење полазне лексеме.

nastřádat – *наштедемети*

Nastřádala si už něco peněz.

Мало по мало, већ је наштедела нешто новца.

naškrtit ob. expr. – *наштедемети*

Ty peníze jsem musela n. na sobě. (SSJČ)

Тај новац сам наштедела откидајући од себе.

Ако је контекст довољно јасан, није потребно увршћивати у реченицу додатне елементе којима би се значење полазне лексеме прецизирало. Некада је то убацивање управо плеонастично.

nastříhat – *насећи* (маказама)

Vzal nůžku a [z papíru] nastříhal červených hvězd.

Узео је маказе и од папира насекао црвених звезда.

natěžít – *накопати* (угаљ, руду)

Brigáda natěžila 300 q uhlí.

Екипа је накопала 300 q угља.

Уколико је у питању приближно значење еквивалента у српском језику, није увек потребно допуњавати глагол неким додатним елементом. Ако је контекст довољно експлицитан, а еквивалент по конотацији одговара оригиналу, то је сасвим довољно да се сачува семантика оригинала.

nazvonit – *натрућати*

Ty toho nazvoníš, až se mi hlava točí.

Толико тога натрућаш да ми се врти у глави.

nakdákat – *натрабуњати*

„I oni lidé toho nakdákají —“

А и људи свашта натрабуњају.

nabučet – налупетати

Co se toho na světě nabučí.

Колико само тога по свету налупета.

Дешава се да формални еквивалент постоји, али не може се употребити, јер контекст то не дозвољава, те је у таквим случајевима боље не инсистирати на њему, већ употребити неко друго средство којим се може прецизирати значење полазног глагола. Иста је ситуација и када еквивалент има шири обим значења.

namluvit – наговорити

Manžel toho nikdy moc nenamluvil.

*²⁸⁴Мој муж није никада баш много наговорио.

Мој муж није никада био баш **говорљив**.

natvořit – настварати

Až ty toho tolik natvoříš jako já, budeš také starý krocán.

*Када ти толико тога наствараш као ја, бићеш исто стари јарац.

Када ти **толико тога створиш** као ја, бићеш исто стари јарац.

nakukat – натрућати

A co vy, strejčku, co jste jí to zas nakukal?

*А ви, чико, шта сте јој то опет натрућали?

А ви, чико, чиме сте јој то опет **напунили уши**?

Када је еквивалент глагол са различитим префиксом, уколико је то префикс из- у значењу *извршења радње у довољној мери, у потпуности*, изведеница представља најприближнији значењски еквивалент.

nařackovat – ишамарати

Když si na naše rozloučení vzpomenu, tak bych si nařackoval — .

Када се сетим нашег растанка, сам себе бих ишамарао.

naploditi – изродити

Počali množiti se lidé na zemi a dcer naplodili.

Почеше се на земљи множити људи и кћери изродише.

Изведеницама са префиксом из- као и са другим префиксима, у преводу могу се додати квантитативни елементи којима се значење велике мере прецизира.²⁸⁵

²⁸⁴ Знаком * обележавамо неодговарајуће преводе.

nadeklamovat – издекламовати

Nadeklamoval toho, až nás hlava bolela.

Издекламовао је **толико** тога да нас је болела глава.

nahledat – пронаћи

Kde ten sakramentský kluk těch kousků nahledá?

Где ли тај ђаволски дечак **толико** тих комада пронађе?

narobotit – урадити

Za den toho ten Tyl narobotil, že je to mně samé dnes hádankou, jak to mohl všechno jeden člověk dokázat.

За дан би тај Тил **толико** тога урадио да ми и самој није јасно како је све то један човек успевао.

namačkat – утапати, начинити

Kouli ze sněhu namačká [Tonda] jako švestkových knedlíků.

Тонда утапка **много** грудви снега као кнедли са шљивама.

Уколико је контекст довољно експлицитан није потребно убацивати додатне елементе, а некада их и сам контекст већ садржи.

nazpívat – испевати

Mnohou píseň babka znala, **mnoho** písni nazpívala.

Многе песме баба је знала, **много** песама испевала.

najet – превалити

Auto má najeto **přes 60.000 km.**

Ауто је превалио **преко 60.000 км.**

najezdit – прећи, превалити

Když najezdím [šofér] **více** km, dostanu víc.

Кад превалим више километара, добијем више.

paráchat – починити

Různé mafie už paráchaly **spoustu** zločinů. (SV)

Разне мафије већ су починиле **мноштво** злочина.

nazvat – позвати

Nazvala si **hodně** svatebčanů.

Позвала је **много** сватова.

²⁸⁵ Како дефинише М. Сибиновић додавање као облик преводилачке трансформације „мотивисано је увек потребом да се неки елемент садржине оригинала изрази неким језичким средством које у језику оригинала, гледано са становишта ефекта (функције) не постоји у том облику, или да се један елемент садржине, из неких других разлога, изрази на месту где у оригиналу није дат (то је тзв. поступак компензације)...“ (Нови оригинал, стр. 107–109). У нашем случају ради се о другом начину, тј. потреби да се компензује семантика квантитета.

Ако контексту одговара, може се употребити и повратни облик глагола.

naploditi – изродити; изродити се

Poukázati chci na jeden případ zmatku, který dost už naplodil nedorozumění.

Желим да укажем на један случај забуне из којег се већ доста неразумевања изродило.

Као преводни еквивалент може да функционише и **беспрефиксални глагол**. И у таквим случајевима контекст или додатни елементи прецизирају значење велике количине, одн. кумулативности.

namozolit – стећи диринчењем

Žebroto žebrácká, krom té parády nic to nepřineslo, tráví jen z toho, co my jsme namozolili.

Сиротињо сиротињска, осим те параде ништа друго то није донело, живе само од онога што смо ми **диринчењем стекли**.

naporoučet – наредити, заповедити

Naporoučel jste nám toho, že jsme si to ani nepamatovali.

Наредили сте нам **толико тога да нисмо ни упамтили**.

naukládat, nazakazovat – наложити, забранити

[Lékaři] by toho člověku naukládali, vlastně lépe řečeno nazakazovali, že by de facto člověk všeho si musel odepřít.

Лекари би човеку **толико тога** наложили, боље речено забранили, да би де факто човек **свега морао да се лиши**.

Изведеница, како смо навели, може бити допуњена рефлексивном заменицом *si*. Овде треба водити рачуна да се не ради о префиксално-рефлексивном грађењу, као што је случај код сатуративних и екстензивних глагола (нпр. *naklábosít se – наклебетати се* и *nastýskat si – много, дуго чезнути*). Да поновимо, рефлексивна заменица *si* значи *учинити нешто себи, за себе, у своју корист*. Када је у питању њено превођење, треба водити рачуна о могућностима транспозиције, јер дативни енклитички облик у овој функцији није у употреби у српском језику. С обзиром на то, српски говорник може да разуме и правилно протумачи значење исказа и без ње, посебно када је то јасно из контекста.

nahrabat si – награбити

V pohraničí si po válce nahrabalo majetek hodně lidí. (SV)

У пограничју је после рата награбило имовину доста људи.

našetřit si – наштедети

Ten [statek] jsme si našetřili z vlastního přičinění.

За то имање смо наштедели сопственим трудом.

nakrást si – накрасти

Co si nakradli, všechno musili vrátit.

Све што су (за себе) накрали, морали су да врате.

Некада је ипак неопходно ову заменицу задржати у преводу, а нарочито у случајевима када би могло да дође до промене смисла исказа.

navučítat si – прекорити

Nevučítej mi to, já jsem si to navučítal už dost.

Не пребацуј ми то, сам себи сам већ много пута пребацио.

navyrábět si – створити

Já si dovedu navyrábět ilusí, co jen chci.

*Ја сам у стању да створим илузија, колико год хоћу.

Ја сам у стању да створим себи илузија, колико год хоћу.

У претходној реченици уколико изоставимо повратну заменицу, није јасно коме субјекат ствара илузије – другима или себи.

У неким случајевима, ипак, код превода може да се употреби и рефлексивни глагол, наравно у случајевима када синтаксички постоји та могућност.

nahrabat si – награбити се

Za totáče sis taky mohl slušně nahrabat, ale nesměls bejt blbej. (SV)

У тоталитаризму си исто мого да **се** пристojно **награбиш**, ал ниси смео да будеш глуп.

У овом примеру кумулативни глагол замењен је сатуративним у значењу *накупити се нечега довољно, до задовољења*. Оба глагола дакле изражавају већу количину, а њихов мотивни глагол већ има значење акумулирања, тако да замена једног другим не утиче суштински на смисао исказа.

1. 2. Дефинисање значења *много, често, дуго* вршити/проживљавати радњу и значења *вршити радњу до задовољења субјекта* у чешком и српском језику

Друга два значења која смо издвојили у оквиру семантичке црте велике количине радње (под *б.* и *в.*) које изражавају екстензивни, односно сатуративни глаголи у већини литературе се не раздвајају нити се користи терминологија *екстензивни* и *сатуративни*. Обе групе често су наведене под семантичком цртом *извршење радње у великој количини*, евентуално уз прецизирање да се ради о изведеницама које су емоционално обојене.

Што се тиче **чешког језика** у *SSJČ* у лексикографској дефиницији значења префикса *на-* ови глаголи наводе се, исто као и кумулативни, под бројем 6, дакле: „*provedení děje v potřebné, zamýšlené n. velké míře*“, а дефинише се да они изражавају „*dosažení velké míry děje trváním n. opakováním, provázené citovým zaujetím – nachodit se; načekat se; nadělat se; naposlouchat se; nadomloutvat se; navykládat se; nastýskat se (nastýskat si); nastěžovat se (nastěžovat si)*...“

Příruční mluvnice у оквиру начина глаголске радње наводи да је у питању „*velká míra děje z hlediska vykonavatele*“ дајући примере *naběhat se, nahledat se, nahonit se, nahrát se, najezdit se, nanosit se, nalopotit se, naplakat se, napracovat se, navyprávět se, nazlobit se* и др.²⁸⁶

Нешто прецизније дефинисање ових значења, али опет без поделе на две групе налазимо код Ф. Травњичека. Он те глаголе не одваја од кумулативних и наводи за обе групе да се ради о „*сложеницама*“ које изражавају велику или одговарајућу количину радње, наводећи између осталих глаголе *najísti se = jísti dosyta, nasytiti se; nachoditi se, najezditi se (= choditi, jezdit mnohokrát, často); nahledati se, nakřičeti se, nanapomínati se koho, naplakati se, napracovati se, naprositi se koho, nasmáti se, navolati se* и др.²⁸⁷ Ипак, како видимо, присутна је дефиниција вршења радње „*до засићења, до миле воље*“ – обухвата сатуративне глаголе, а са друге стране „*много, често*“ – обухвата екстензивне глаголе.

В. Шмилауер опет говори да се ради о изражавању велике количине „*po chuti, do libosti*“ (*Tolik jsme se nasmáli, navtipkovali, naskotačili a navztekali; tam*

²⁸⁶ *Příruční mluvnice češtiny*, стр. 210.

²⁸⁷ Травњичек, Ф., *Mluvnice spisovné češtiny I*, стр. 390.

jsem se něco nachodil, nalelkoval se až hanba...). Дефиниција карактерише сатуративност, али примери са глаголима *nachodit se*, евент. и *nalelkovat se* изражавају значење екстензивности.²⁸⁸

У граматици *Mluvnice češtiny* такође је значење наведено као достизање велике количине радње, али уз прецизирање „*často, opětovně, intenzivně, s oblibou provádět nějakou činnost*“ уз примере *naskotačit se, navymýšlet se, nalenošit se*.²⁸⁹ Ту је заправо, по нашем мишљењу, реч о сатуративним глаголима, на шта указују и примери.

Као две засебне групе ове изведенице наводе се у приручнику *Encyklopedický slovník*. Сатуративни глаголи означавају „*trvání děje až k uspokojení subjektu: najíst se...*“, док су глаголи типа *napracovat se* и слични у групи екстензивних.²⁹⁰ Јасно је дакле направљена разлика између значења вршења радње *до миле воље* и *много, често, дуго*.

Одваја их такође Ф. Ухер, наводећи *najíst se* као сатуративни – до задовољења, а *napracovat se, navyhazovat se* као интензивне, и то „*temporálně, nad normu, ev. prostorově intenzivní*“.²⁹¹

У вези са наведеним, као и на основу анализе грађе, сматрамо такође да се ради о два значења која могу бити дефинисана на следећи начин: *екстензивни глаголи* изражавају *вршење радње дуго, често, до презасићења субјекта*, а *сатуративни глаголи* изражавају *вршење радње до задовољења субјекта, до миле воље*. Уколико применимо тај принцип на наведену литературу, онда свакако на истом месту не могу бити глаголи *nasmát se, navtipkovat se* и нпр. *nachodit se, napracovat se, nanosit se* и сл. јер ови глаголи не значе вршење радње до миле воље, већ често, дуго вршење радње, до крајњих граница, до презасићења. Разлику међу глаголима можемо утврдити уколико изведеници покушамо да додамо одредбе карактеристичне за ова значења. За сатуративно значење су то нпр. *dosyta* или *do libosti: navtipkovat se dosyta, nasmát se do libosti*; али не и

²⁸⁸ Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр. 182.

²⁸⁹ *Mluvnice češtiny I*, стр. 396.

²⁹⁰ *Encyklopedický slovník češtiny*, стр. 568.

²⁹¹ Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 155. Изведенице *napracovat se*, као и *nahledat se, napsat se, nanosit se, načekat se, nakřičet se* наведене су и у граматици *Čeština jazyk cizí* у значењу великог интензитета радње уз примере и семантичку анализу „*Té knihy jsem se nahledal!* (= *Hledal jsem ji dlouho a usilovně*.) *Ještě se dost nastojíš.* (= *Ještě budeš dlouho, hodně stát.*)“ (Poldauf, I. – Šprunk, K., *Čeština jazyk cizí*, стр. 192).

načekat se dosyta, nabát se do libosti. Екстензивном значењу одговарала би допуна *do omrzení: načekat se do omrzení*, али не и *nasrát se do omrzení*.

У формирању овог значења учествује поред префикса још једно врло важно деривационо средство – дискретна²⁹², тј. рефлексивна морфема *se/si*. Ф. Ухер овај поступак назива „префиксално-рефлексивним грађењем“.²⁹³ Значи да је морфема *se* и *si* како се наводи у граматичици *Mluvnice češtiny* саставни део сложеног форманта *префикс + se/si*, као и да се префикс у сложенем форманту у датом значењу појављује само заједно са рефлексивном морфемом.²⁹⁴ Ове глаголе Б. Хавранек и А. Једличка називају „*reflexíva zájmová*“ и објашњавају да „*slovesný děj vyjadřuje i zájem, zaujetí podmětu (činitele) o děj...*“.²⁹⁵ О односима између рефлексивног облика глагола и рефлексивног глагола говорили смо код кумулативног значења, као и о питању навођења повратног глагола у истој одредници са неповратним. У речнику *SSJČ* се, како смо навели, у истој одредници налазе кумулативни и екстензивни глаголи, кумулативни и сатуративни, као и друге изведенице различите семантике у комбинацији са сатуративним и екстензивним глаголима.

nabásnit dok. (co, při důrazu na množství čeho) 1. básnický vytvořit, složit mnoho básní; 2. expr. vymyslet si, napovídat něco vymyšleného; nabájit, nalhat; *nabásnit se dok.* i ned. (~; čeho) mnoho se věnovat skládání básní.

nastřílet dok. (co, při důrazu na množství čeho) 1. střílením ulovit ve větším množství; 2. střílením dosáhnout, získat, postupně vstřelit; *nastřílet se dok.* i ned. mnoho, často n. do libosti střílet.

nacvičit dok. (co; co a kým) cvičením něčemu (někoho) naučit; 2. (co) cvičením si osvojit; *nacvičit se dok.* i ned. věnovat mnoho času a péle cvičení.

napomáhat ned. přispívat pomocí; pomáhat, podporovat (koho, co v čem); *napomáhat se dok.* i ned. (komu v čem, při čem) poskytnout, poskytovat dlouho pomoc.

Што се тиче њиховог вида, нема слагања у литератури. *Příruční mluvnice* наводи их као глаголе са оба вида, речник *SSJČ* опет да „*zprav. mají vid dokonavý, jen v urč. užití mohou být nedokonavá, nemají však opisné futurum...*“. У приручнику

²⁹² *Encyklopedický slovník češtiny*, стр. 567.

²⁹³ Uher, F., *Исто*, стр. 76.

²⁹⁴ *Mluvnice češtiny*, стр. 425, 430.

²⁹⁵ Havránek, B. – Jedlička, A., *Česká mluvnice*, стр. 234, 237.

Encyklopedický slovník и граматички *Mluvnice češtiny* наводи се да су то свршени глаголи.²⁹⁶ М. Комарек се приклања другом мишљењу и објашњава да је за одређивање вида „глагола сатуративног тина“ релевантно њихово понашање код изражавања будућности, као нпр. у реченицама *ta se ještě napláče, ten se ještě naběhá na úřady*), они дакле изражавају футур презентским облицима, као глаголи свршеног вида. Због те чињенице он истиче: „*Soudím, že... zde při volbě radicích kritéria musíme preferovat strukturně formální ukazatele před intuitivními a nejistými odhady sémantickými.*“²⁹⁷ Граде се од несвршених глагола, а ретко имају и секундарни имперфектив: *nabažit se : nabažovat se, najíst se : najídat se, napřemýšlet se : napřemýšlívat se* и др.

У српском језику ситуација је слична. Рекли смо да је у речнику *РМС* и *РСАНУ* значење велике количине префикса на- дато на првом месту. У *РМС* екстензивни и сатуративни глаголи наведени су под словом *в.* „(обично у сврш. гл. са речцом »се«) извршење чега до пуне мере; zasiћеност или потпуно задовољење радњом, њеном количином: *наспавати се, најести се, напиту (се); наседети се, напричати се, находати се...*“.

Насупрот овоме у *РСАНУ* извршење радње „до пуне мере“ одвојено је од значења „довољно или и претерано извршење радње, до потпуног задовољења, zasiћености“ под којим се наводе глаголи *нарадити се, находати се, наседети се, начекати се*. Дакле, сатуративни и екстензивни глаголи дају се као два подзначења велике количине радње.

У свом приручнику И. Клајн наводи између осталог да префикс на- изражава „јачу сативност, у смислу ’до миле воље’, ’до крајњих граница’...“ и даје примере *наспавати се, најивети се, нагледати се, наслушати се, накрасти се, напљачкати се, нарадити се, начекати се, находати се, нагладовати се, наболовати се, наратовати се, надавати се* итд.²⁹⁸ Мада су наведени у истој групи, јасно је одвојено значење сатуративности и екстензивности како код дефинисања значења, тако и код навођења примера.

²⁹⁶ *Mluvnice češtiny I*, стр. 396; *Encyklopedický slovník češtiny*, стр. 568. О специфичности ових и сличних глагола говори Ф. Копечни и дефинише их као перфективне глаголе, али истиче њихову могућност да у одређеним контекстима изражавају „актуелну садашњост“, тј. презент (Корецнý, F., *K neaktuálnímú významu dokonavých sloves v češtině*, SaS, XI, 2, 1949, стр. 64–68).

²⁹⁷ Komárek, M., *Ke vztahu mezi videm a tzv. způsoby slovesného děje*, in: Karlík, P. – Hladká, Z. (eds.), *Čeština – univerzália a specifika*, 4, Praha 2002, стр. 137.

²⁹⁸ Клајн, И., *Творба... I*, стр. 258.

М. Стевановић говори да глаголи са префиксом на- и „у облику с повратном речцом се...“ имају значење „заситити се вршењем радње основног глагола...“ дајући примере *најести се, нагладовати се, нагледати се, науживати се, наситити се, нашетати се, налутати се, наскитати се, наиграти се, начекати се* и друге. Видимо да значење „заситити се“ аутор схвата и као позитивно обојено – до миле воље, и као негативно обојено – до презасићености, јер наводи на истом месту нпр. глагол *науживати се* и *начекати се*.²⁹⁹

Код С. Бабића глаголи који значе извршење радње у великој мери, кумулативни, сатуративни и екстензивни, налазе се сви у истој групи и аутор на истом месту без неког одвајања наводи нпр. „*nabdjeti se, naživjeti se, nasjedeti se, nabjesnjeti se... naraditi se, natražiti se, naljubiti se... načuditi se, naveseliti se, natrošiti se, naležati se, nastajati se... nablebetati se... načekati se, načitati se... nagledati se, nahodati se, naigrati se..., nakupati se, naplakati se, naplivati se..., naslušati se..., nasvirati se, navikati se, nažderati se, nabolovati se, nagladovati se, napsovati se, naratovati se...*“ и друге. Истиче да као допуну веома често имају „*dijelni genitiv*“.³⁰⁰

Ђ. Грубор опет глаголе који изражавају да је „извршено онолико радње колико је рада доста субјекту“ назива „сативнима“, дајући примере *наплела се, напрела се, насјекао се, нашила се, накупио се, наградио се, нагризла се сламе, напрела се, навезла се кошуље, накрпила се, намиловала се, напише се, наједоше се, напишао се, навукао се, налетјела се, наваљао се*. Он даље дефинише: „Није ни у једном случају количина извршености сасвим објективно одређена по самој радњи, него субјективно, по диспозицији субјекта радње, који се, ако је и из неживе природе, у неку руку персонифицира, те тако објективна чињеница добија боју субјективности.“³⁰¹ И овде аутор не раздваја сатуративне и екстензивне глаголе, већ их наводи у једној групи, али ипак се чини да би се могла направити разлика између вршења радње до, како каже, краја субјектове воље за радњу, што су сатуративни, и субјектове засићености (тј. по нашем мишљењу презасићености) радњом, што би представљали екстензивни глаголи.

²⁹⁹ Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 457.

³⁰⁰ Babić, S., *Tvorba riječi*, стр. 481.

³⁰¹ Грубор, Ђ., *Аспектна значења* стр. 12–13, 39.

Б. Тошовић наводи сатуративне и екстензивне глаголе у три различита начина глаголске радње. Прво је то у оквиру начина глаголске радње који чине модификацију степена – нпр. глагол *натрчати се* аутор наводи у оквиру „интензивног начина глаголске радње“ у који увршћује глаголе који изражавају висок степен, интензивност, ефективност, темељност. Друго, глаголе *натрчкарати се* и *начекати се* наводи у оквиру начина глаголске радње који назива „претерано-интензивни“ и објашњава да указује на пуноћу радње, претераност и исцрпљеност резултата. Затим у оквиру модификације норме наводи „сатуративни начин глаголске радње“ под који потпадају глаголи који означавају задовољење, засићеност, наводећи нпр. *најести се*, *напити се*, *наболовати се*, *накукати се*, *наскрати се*.³⁰² Видимо да ни у овом случају аутор не прави разлику између сатуративних и екстензивних глагола, а под сатуративни начин глаголске радње подводи како глагол *напити се*, тако и *наболовати се*. Такође, он раздваја глаголе *натрчати се* и *начекати се* у два начина глаголске радње. С обзиром на то да је питање категорије акционалности веома комплексно и односи се не само на префиксалне већ и беспрефиксалне глаголе, као и да границе међу начинима глаголске радње свакако нису чврсте и често се преклапају, ми у овом раду не можемо да споримо ауторову концепцију. Остаје само да се нагласи да по нашем мишљењу нпр. глагол *наболовати се* не означава задовољење, нити засићеност, осим ако се не претпостави да је у питању **презасићеност** радњом (у значењу „*сит је боловања*“), а и у том случају би се радило о екстензивним глаголима.

Љ. Поповић у оквиру акционалних значења наводи као акционални подтип сатуративне глаголе и даје пример *наспавати се*, а глагол *наслушати се* сврстава у подтип „финално-интензивни“.³⁰³

У оквиру опширне анализе акционалних значења у украјинском и српском језику М. Ивановић се бави и сатуративним изведеницама као нпр. *најести се*, *наспавати се*, *наживети се*, *испавати се* за које каже да „означавају ситуације чијим се одвијањем постиже задовољење одређене потребе субјекта, односно достизање модалне норме...“ и да је то задовољење потребе потпуно. Она

³⁰² Тошович, Б., *Способы глагольного действия*, стр. 17, 21, 37.

³⁰³ Поповић, Љ., *Језичка слика стварности: Когнитивни аспект контрастивне анализе*, Београд 2008, стр. 238.

међутим наглашава да граница неретко може бити пређена, те да сатуративи „поред адекватности норми могу означавати и њено прекорачење, прекомерност, презасићеност. Прагматичка оцена ситуације у том случају је, по правилу, негативна, на шта указује контекст...“, наводећи нпр. *наситити се, напити се, наждерати се, исповраћати се, набауљати се*. Нешто касније ауторка додаје: „Известан број глагола изражава увек презасићеност субјекта ситуацијом без позитивне оцене 'задовољења', што је условљено семантиком мотивне основе...“, и даје примере *нагладовати се, намучити се, натрпети се, измучити се* итд. Она такође семантику довољности повезује са семом количине за коју каже да често може да буде у првом плану „*најести се – појести довољну/прекомерну количину хране*“, као и да сатуративно значење често бива потпуно потиснуто и да у први план излази сема кумулативности, као у примерима *начитати се* (књига), *наслушати се* (глупости), *нагледати се* (свега и свачега) и др.³⁰⁴ Видимо дакле да ауторка раздваја семантику извршења радње до миле воље (у нашој подели сатуративни глаголи) и негативну семантику прекомерне радње (у нашој подели екстензивни глаголи), иако оба типа изведеница наводи под истим термином, као и да повезује сатуративност и кумулативност.

Што се тиче терминологије, видимо да се у литератури о чешком језику користи термин сатуративни, док у српском преовлађује термин сативни.³⁰⁵

³⁰⁴ Ивановић, М., Изражавање акционалности, стр. 435–438.

³⁰⁵ Сативним значењем И. Клајн сматра оно „*које показује да је радња извршена колико год је тогице*“ (Клајн, И., *Граматика српског језика*, Београд 2005, стр. 205). У *Нормативној граматизи српског језика* сативним значењем назива се оно „*које указује на потпуност извршења радње... или да се радња извршила колико год се желело...*“ и наводе се изведенице као нпр. *најести се, наспавати се, науживати се, начекати се*, али и *накупити, нахватати*. Глагол *накупити* нешто раније у овом приручнику увршћен је у кумулативни тип категорије акционалности (којем заиста и припада, као уосталом и глагол *нахватати*), а не у сативни, тако да није јасно због чега је на овом месту наведен у оквиру сативних глагола (Пипер, П. – Клајн, И., *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад 2013, стр. 176, 245). Термин *сативни* појављује се код анализе глагола са префиксом *на-* нпр. и у раду Г. Штасни, где она наводи изведеницу *надисати се* која изражава „*дуго трајање радње са сативном компонентом*“ и дефинише њено значење „*провести дуже времена дишући, задовољити се дисањем*“ (*Семантичко-деривациони потенцијал глагола основних физиолошких стања*, in: Танасић, С. (ed.), *Граматика и лексика у словенским језицима*, Нови Сад – Београд 2011, стр. 577). И у другом раду ауторка за глагол *напљувати се* каже да се префиксацијом истиче сативна компонента и дефинише га „*пљујући задовољити потребу за пљувањем*“ (*Утицај семантичког садржаја на деривацију глагола физиолошких стања и процеса*, in: Драгићевић, Р. (ed.), *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд 2012, стр. 750). 745-755. Са друге стране Д. Вујовић говори да глаголи грађени помоћу префикса *на-* имају сативно значење, наводећи нпр. глагол *нагацати се* и описујући његову семантику „*провести доста времена у гацању, заморити се многим, сталним гацањем*“ (*Семантичка и деривациона*

И у српском језику у грађењу изведеница учествује поред префикса и рефлексивна морфема *се*.³⁰⁶ У том смислу нпр. И. Клајн веома пажљиво анализира и одваја глаголе који су и у основном облику повратни, од глагола који то постају тек уз додавање префикса. Тако у оквиру велике количине радње наводи и глаголе *намучити се, напатити се, наскакати се, начудити се, наиграти се, нахвалити се*, не пропуштајући да истакне да својим значењем они спадају у наведену групу, али да су и њихови мотивни глаголи повратни.³⁰⁷

С. Бабић такође наводи да су глаголи поменуте семантике обично повратни.³⁰⁸ Ђ. Грубор истиче да су сативни глаголи (уз интензивне) „*понајвише субјективни; то показује и рефлексивна замјеница њихова...*“.³⁰⁹

Бавећи се повратним глаголима уопште Н. Арсенијевић за ове глаголе слично каже да они утичу на промену стања субјекта, нпр. *находати се, напутовати се* (’бити уморан’), *наспавати се* (’бити одморан’), те да је и „*укључивање објекта субјекту у корист...*“, а важи то и за неправне објекте, као у примерима *напевао се песама, најео се хлеба, начитао се књига, навозио се аутомобила*, „*где сативно значење глагола потенцира управо настајање новог стања субјекта као резултата претходно предузете активности која укључује и поменути објекат. Другим речима, то је стање у којем се налази субјекат, независно од своје воље тј. то је оно што он осећа, носи после неке активности*

обележја глагола отежаног кретања, in: Танасић, С. (ed.), Граматика и лексика у словенским језицима, стр. 349-361, стр. 354). Код Г. Штасни сативност може бити изједначена са сатуративношћу, међутим код друге ауторке опис значења јасно указује да се ради о екстензивним глаголима, не сатуративним. Пореклом из латинског језика глаголи *saturare, saturo* и *satiare, satio* значе „*заситити, наситити*“, а прилог *satis* значи „*доста, довољно*“. Чини се да се у литератури сативним значењем сматра вршење радње у великој мери (или доста), без обзира на појединачна значења и значењске нијансе о којима ми у раду говоримо.

³⁰⁶ Уколико глаголи постоје само у споју са повратном заменицом, И. Клајн их назива апсолутним повратним глаголима (Клајн, И., *Gramatika srpskog jezika*, стр. 133). Такве глаголе Б. Белај назива „*примарноповратним*“ и дефинише да се код њих „*element se pojavljuje u funkciji čestice...*“ и да њихова употреба није могућа без ње (Белај, В., *Prototipno-kontekstualna analiza povratnih glagola u hrvatskom jeziku*, *Suvremena lingvistika*, 51-52, 1-2, 2001, стр. 3-4). У раду који се тиче префиксално-суфиксалне творбе и термина циркумфикс као одговарајућег за тај поступак Ј. Матијашевић између осталог помиње и префиксално рефлексивну творбу и цитира Шипкину тезу да циркумфикс може бити и комбинација префикса *на-* + *се* нпр. у глаголу *наспавати се* и додаје да иако интересантна, таква тврдња захтева детаљнију анализу пре него што се термин примени. (*Циркумфикс као творбени формант*, *Славистика*, 13, 2009, стр. 322-323). И за чешки језик комбинацију *на-* + *се* или *ро-* + *си* (*nabažit se, pokecat si* итд.) Ф. Чермак назива циркумфиксом, и то прелазним типом између граматичког и лексичког (Čermák, F., *Diskrétní jednotky v jazyce: případ cirkumfixů*, *SaS*, 69, 2008, стр. 83, 92).

³⁰⁷ Клајн, И., *Творба... I*, стр. 258.

³⁰⁸ Babić, S., *Tvorba riječi*, стр. 481.

³⁰⁹ Грубор, Ђ., *Аспектна значења*, стр. 39.

коју је сам реализовао у пуној мери (нпр. када акција уношења хране достигне количину која је довољна, настаје стање ситости тј. субјекат се најео)...“.³¹⁰

И у речнику РМС и РСАНУ, као што смо већ говорили, у истој одредници су наведени глаголи са и без повратне морфеме *се*. Тако су на пример у истој одредници кумулативни и сатуративни глагол, кумулативни и екстензивни, као и друге изведенице са префиксом на- у које он уноси различиту семантику.

набрбљати брбљајући напричати, наговорити много; ~ *се* издовољити се брбљајући.

наударати ударити у довољној мери или количини; ~ *се* задовољити се ударајући, ударати до задовољења.

напридиковати много напричати, изложити придикујући; ~ *се* много придиковати, напричати се придикујући коме.

напуцати спорт. пуцајући, шутирајући набацити: ~ лопту; ~ *се* досита пуцати, надовољити се пуцања: ~ лопти, из пушке.

напушити напунити, испунити димом; ~ *се* надовољити се пушења, заситити се дувана.

Што се тиче њиховог вида, глаголи се третирају као свршени. Граде се од несвршених глагола, а један веома мали број има и секундарни имперфектив, нпр. *најести се – наједати се, начитати се – начитавати се, наплаћати се – наплаћивати се.*

За оба језика важи да граница између екстензивних и сатуративних глагола није увек јасна и многе изведенице могу изражавати оба значења. На то има утицај семантика мотивног глагола која омогућава и позитивно (*do vůle* – до миле воље) и негативно (*do omrzení* – до презасићења) значење. Овде наводимо неке од примера у чешком и српском језику којих има веома много: *nasapat se, nasapkat se, nahanět se, nahanit se, nahanobit se, nahořekovat se, nahrozit se, nahubovat se, nahulákat se, nakárat se, nachválit se, naklábosit se, nakřičet se, nalovit se, napovídat se, natelefonoval se, natlachat se, navozit se, navysmívat se, nazuřit se, pažvanit se; набеснети се, наклебетати се, навикати се, нагаламити се, нагрдити*

³¹⁰ Арсенијевић, Н., *Прилог проучавању повратних глагола у српском језику*, ЗбМСФЛ, LIV/1, 2011, стр. 131–132.

се, накукати се, напреити се, напричати се, напсовати се, наружити се, насведочити се, настудирати се, натрућати се, нахвалити се и сл.

Дакле, семантика мотивног глагола претпоставља оба значења, а окружење изведенице, односно контекст, их заправо конкретизују. На првом месту дајемо пример реченице у којој глагол има екстензивно, а на другом сатуративно значење.

naklouzat se Tolik se naklouzala na hladkém jehličí v nových střevících. Chvátal, by se na zmrzlém rybníku do sytosti až do oznobení naklouzal.

natančovat se, natančit se Tonička se natančila dost a dost – všichni pánové, od starosty až dolů, ji každý aspoň jednou provedli. Bože, co jsme se nazpívali a natancovali.

natrápit se Ty ses svou matku jistě hodně natrápil! Když se jich [chasníků na soudě] do vůle natrápili a namučili, pustili je domů.

navyptávat se Co jsem se po něm napátrala, krajanů navyptávala. Pohostil ho, napojil, navyptával se na vše.

наловити се Зимус смо се баш наловили зецова. Нисам се... никад боље лова наловио.

наратовати се Ваљда смо се доста наратовали. Јесте ли се наратовали? – заједљиво су питали старци.

наживети се Пензионери су стари људи, доста су се и наживели. Ти си се знао наживјети.

б) Много, често, дуго вршити/проживљавати радњу

б. 1. Семантика много, често, дуго вршити/проживљавати радњу у чешком језику

Није тешко претпоставити да се проблем класификације екстензивних и сатуративних глагола пресликава и на њихову лексикографску дефиницију. Чињеница је да се у речнику *SSJČ* изведенице са префиксом *на-* и рефлексивном морфемом *se* већином дефинишу као екстензивне. Као такве, видећемо, дефинисане су често и оне које ми сматрамо сатуративним.

Радња екстензивних глагола траје дуго, често, на незадовољство субјекта и то су радње над којима он нема контролу и не може да утиче на њихову количину.

nabát se dok. i ned. (~; čeho; oč) prožít, prožívat mnoho bázně, strachu, obav: v dětství se dost nabál.

načekat se dok. i ned. (~; na koho, co; řidč. koho, čeho) strávit, trávit mnoho času čekáním: načekala se na něho.

nahmoždit se dok. i ned. (s čím) strávit, trávit mnoho času obtížnou, namáhavou, těžkou prací: n. se s prádlem.

naklopýtat se dok. i ned. mnoho se těžce a obtížně nachodit.

nakrvácet se dok. i ned. prožít, prožívat mnoho krváčení: národ se dost nakrvácel v bojích.

napotit se dok. i ned. vydat, vydávat mnoho potu; expr. napracovat se.

У дефиницији значења увек су присутни елементи који на ту семантику указују. То су обично прилози, а значење се дефинише најчешће као „много/често/дуго/поновно вршити/проживљавати радњу“, затим „проводити много времена у вршењу радње“, „вршити радњу док се не смучи, не дојади“.

nabrodit se dok. i ned. **mного a často** se brodit.

načistit se dok. i ned. (čeho; ~) **mного a často** čistit.

nadychtit se dok. i ned. (po kom, čem) **mного a často** dychtit.

naklopotit se dok. i ned. **mного** se napracovat, nadřít.

naopatrovat se dok. i ned. (koho, 2. p.) **mного** se nastarat, napečovat o někoho.

nadřepět se dok. i ned. ob. expr. **mного** si někde podřepět, **dlouho** dřepět.

natruchlit se dok. i ned. **mного, intenzívně** truchlit.

nakát se dok. i ned. **mного a opětovně** se kát.

navláceti se dok. i ned. (čeho; s čím; ~) **mного a opětovně** vláčet.

nalouskat se dok. i ned. (čeho) **mного, do omrzení** louskat.

naopakovat se dok. i ned. (čeho) **často, do omrzení** opakovat.

naklečēt se dok. i ned. **strávit, trávit mnoho času** klečením.

nakonejšit se dok. i ned. (koho, čeho) **strávit, trávit mnoho času** konejšením.

napostit se dok. i ned. **prožít, prožívat mnoho** postění.

nahladovět se dok. i ned. **prožít, prožívat mnoho** hladu.

Уколико дефиниција значења обухвата и синоним (одн. синониме), ради се о изведеницама са истим префиксом и исте семантике. Синоними се у већини

случајева не наводе као једини начин дефинисања значења већ као извесно прецизирање и налазе се иза дефиниције путем описа.

nadychtit se mnoho a často *dychtit*; *nabažit se*.
nalopotit se mnoho a *namáhavě se napracovat*; *nadřít se*, *nalopotit se*.
namozolit se těžce se napracovat; *nadřít se*.
nastrachovat se prožít, *prožívat* mnoho strachu; *nabát se*.
natrmáčet se prožít, *prožívat* mnoho *trmáčení*; *naplahočít se*, *natlouci se*.

Дефиниција која садржи искључиво синоним карактеристична је за експресивне лексеме код којих се као синоними наводе њихове неутралне варијанте, као и за лексеме општеразговорног чешког језика или сленга.

narobotit se expr. *napracovat se*, *nadělat se*, *nadřít se*.
namordovat se ob. expr. *natrápit se*.
namakat se ob. expr. a slang. *napracovat se*, *nadělat se*.
naškrtit se ob. expr. *našetřit se*, *naspořit se*, *naškudlit se*.
naškobrtat se ob. expr. *naklopýtat se*.

Само у неколико случајева у дефиницији је у функцији синонима присутна изведеница грађена сложеним формантом *po-* + *si*, допуњеним прилозима који изражавају да је радња вршена много, често. Ови елементи су неопходни јер такве изведенице изражавају у зависности од окружења и малу и велику количину радње.

nastýskat se, *nastýskat si* *zakusit*, *zakoušet* mnoho *stesku*, **často** *si postesknout*.
nadřepět se ob. expr. **mnoho** *si někde podřepět*.

Лексеме са овом семантиком већином су **моносемичне**.

nahlídat se (koho, čeho) mnoho a často *hlídat*.
nakopat se mnoho a často *kopat*.
nalistovat se mnoho a často *listovat*.
nalopotit se mnoho a *namáhavě se napracovat*.
namakat se ob. expr. a slang. *napracovat se*, *nadělat se*.
namodlit se strávit, trávit mnoho času *modlením*.
namordovat se ob. expr. *natrápit se*, *nalopotit se*.
napotloukat se (kde) strávit, trávit mnoho času *potloukáním*.
napracovat se *vynaložit*, *vynakládat* mnoho práce.

namozolit se těžce se napracovat.
namýt se (čeho, koho, ~) věnovat se hodně mytí.
naobcházet se (~; čeho, koho) mnoho a často obcházet.
naobětovat se (komu; ~) vykonat, konat mnoho obětí.
naobskakovat se (koho, čeho) mnoho a často někoho, něco obskakovat.
naohánět se (~; čím) mnoho a často se ohánět.
naohýbat se mnoho a často se ohýbat.
naomlouvat se pronést, pronášet mnoho omluv.
naopravovat se (čeho) mnoho a často opravovat.
naorat se (čeho; ~) mnoho se věnovat orbě.
naosévat se (čeho) mnoho a často osévat.
naošetřovat se (koho, 2. p.) strávit, trávit mnoho času ošetřováním.
napachtit se expr. (s čím; ~) strávit, trávit mnoho času namáhavou prací.
napátrat se (po čem, kom) mnoho a často pátrat.
napečovat se (o koho, co) dát, dávat mnoho péče někomu, něčemu.
napíchat se mnoho a často píchat.
naplahočiti se prožít, prožívat mnoho plahočení.
naplatit se (~, čeho) musít mnoho a po dlouhou dobu.
napobízet se (koho, čeho) strávit, trávit mnoho času pobízením.
napochybovat se (o kom, čem) mnoho a často.
narobotit se expr. napracovat se, nadělat se, nadřít se.
narozčilovat se mnoho a často se rozčilovat.
nashýbat se mnoho a často se shýbat.
naskrývat se strávit, trávit mnoho času skrýváním.
nasloužit se (~; komu) mnoho sloužit.
nasnášet se (čeho) mnoho a často snášet.
naspravovat se (čeho; ~) mnohokrát spravovat.
nastát se strávit, trávit mnoho času stáním.
nastrachovat se (o koho, co; ~) prožít, prožívat mnoho strachu.
nastonat se mnoho a často stonat.
nastýskat se, nastýskat si zakusit, zakoušet mnoho stesku, často si postesknout, mnoho si stýskat.
nasušit se (čeho) mnoho a často sušit.
našetřit se (~; čeho) věnovat mnoho úsilí šetření.
naškobrtat se ob. expr. naklopýtat.
naškrtit se ob. expr. našetřit se, naspořit se.
naškudlit se ob. expr. našetřit se, naspořit se.
našlapat se mnoho a často šlapat.
naštípat se (čeho) mnoho a často štípat.
natesknit se (po kom, po čem; ~) prožít, prožívat mnoho opětovného stesku.
natrmácet se prožít, prožívat mnoho trmácení.
natrpět se (čeho, čím) prožít, prožívat mnoho utrpení.
nauklízet se (čeho; ~) strávit, trávit mnoho času uklízením.
nautrácet se (~; čeho) mnoho a často utrácet.
navěšet se (čeho) mnoho a často věšet.
navléci se (s kým, čím) unavit se vlečením někoho, něčeho.
navolat se (koho, čeho) opětovně a hojně volat.
navozit se (čeho) mnoho a často vozit.

navyhližet se (koho, čeho; ~) mnohokrát a často vyhlížet.
navzdychat se (~; po kom, po čem) mnoho a opětovně vzdychat.
nazdát se (komu čeho) ve snu se ve větším množství projevit.
nazvat se (koho, 2. p.) často a opětovně zvat.
nažádat se (oč. koho oč) hojně a opětovně.
naždímat se (čeho; ~) mnoho ždímat.
nažehlit se (čeho; ~) mnoho a opětovně.
naživit se (koho, čeho) mnoho prostředků věnovat něčí obživě, dlouho někoho živit.
natoužit se (po kom, po čem) mnohokrát, intenzívně toužit.

Број полисемичних лексема је вишеструко мањи. Што се тиче семантичких односа, има више случајева да је и инваријантно и варијантно (или варијантна) значење екстензивно. Варијанте су метафорично повезане са основним значењем, често су то експресивне лексеме или припадају општеразговорном чешком језичком слоју.

naohlížet se dok. i ned. 1. (za kým, čím; ~) stále se ohlížet; 2. řídč. (čeho, koho) mnoho a často ohlížet.
naroznášet se dok. i ned. 1. (čeho) mnoho a často roznášet; 2. expr. napomlouvat se.
namotat se dok. i ned. 1. (čeho; ~) mnoho a často motat; 2. expr. nabloudit se.
napárat se dok. i ned. 1. (čeho) mnoho a často něco párat; 2. ob. expr. (s čím, kým) mnoho a piplavě se s něčím, někým zabývat.

Даље наилазимо на случај да екстензивно значење имају и инваријанта и варијанта, уз одређене разлике у глаголској реакцији и транзитивности. Нпр. инваријантно значење глагола *naděsit se* је – „*prožít, prožívat mnoho strachu*“, дакле јасно је и на основу дефиниције значења („проживљавати итд.“) да се ради о рефлексивном глаголу код којег радња обухвата субјекат – агенс. Варијантно значење је – (koho, 2. p.) „*způsobit, působit někomu mnoho strachu, děsu*“, где се опет види да радња обухвата објекат, у овом случају у генитиву. Навешћемо и контекстуалне примере како би ситуација била јаснија.

Co se muž *naděsil*, že se schází [naše dcera] s mladým spisovatelem.
 Což se jí *naděsili*, když byla malá, bubákem, polednicí, rarachem, u ní nebylo nic platno.

Исто је и код глагола *narmoutit se*: 1. *prožít, prožívat mnoho zármutku*; 2. (koho, 2. p.) *způsobit, působit mnoho zármutku*.

У случају да је екстензивно значење варијантно, инваријантно је обично чисто видско значење, или нека друга значења префикса па- на пример *повећање обима* и слично. Нису занемарљиве ни комбинације екстензивног и сатуративног значења, али о њима ћемо говорити у делу о сатуративним глаголима.

namíchat se dok. 2. ob. expr. rozzlobit se, rozhněvat se; 3. dok. i ned. (čím, čeho) mnoho a často míchat.

natřískat se dok. expr. 1. ob. pádem, úderem ap. se pohmoždit; natlouci se; 2. dok. i ned. (čím) mnoho a silně třískat; nabouchat se.

navariť se dok. 1. vařením zvětšit svůj objem; 2. dok. i ned. (~; čeho) mnoho a často vařit.

Анализа **контекстуалних примера** указује да се већином ради о емоционално обојеним исказима са екскламативном интонацијом. То је логично, с обзиром на семантику екстензивних глагола, тј. да вршење/трпљење неке непријатне и непожељне радње у великој количини код субјекта изазива јака осећања и реакцију.

У највећем броју у исказима фигурира конструкција *co + па- se* глагол, а затим и *něco + па- se* глагол. Заменице *co* и *něco* у функцији прилога у датом окружењу имају заправо значење *много*. Заменица *to* у функцији речце индикатор је емоционалне обојености исказа.

Co listů prosebných **se napsal**, **co se** jich **naroznášel** v Praze i v okolí.

Co jsem **se** já **našetřila**, od úst si nautrhovala.

Co jsem **se** za ten čas **nastýskala** a kolikrát i **naplakala**.

Co jsem **se** ti **naspravovala** kalhot!

Ach chudáci, co zkusili, **co se naskrývali** a pořád jako honěná zvěř.

Co jsem **se napečoval** o nejdražší poklad svůj.

Co se [krejčí] **napíchá**, než vydělá na oběd!

A **co se** mne má ubohá žena **naošetrovala**.

Rodné brázdy, v šíř i v dál, **co se** já vás **naoséval**, **naoral**!

Co jsem **se napotloukal** po lesích, v létě i v zimě, v každé noční době.

Co se jen děda **nalopotil** s těmi metráky brambor!

Co jsme **se** tě **nahlídali**! (SSJČ)

Co se dítěti těch pohádek **naopakovala**. (SSJČ)

Čeština je tvrdý oříšek. Vždyť to víme, **co se nalouskáme**, když nám pan kancelářský český vejnos udělá.

Co já **se naklečela**! — Ale modlení a klečení moje bylo nadarmo.

Co se byl král již lékařům, mastičkářům, ano i všelijakým babám **naplatil**, aby ho [syna] uzdravili.

Naše máma **se něco naškrtila**, aby nás uživila. (SSJČ)
Já **se** doma **něco nakonejšil** [dětí]!
Starší bratr **se** sourozenců **něco naopatroval!** (SSJČ)
Po těch schodech **se něco našlapal.** (SSJČ)
Tou cestou **se něco natrmácel!** (SSJČ)
Ten **se** nás **něco natýral!**
S naším tatínkem jsem **se něco nachodil** do Hořic.
Nadebatovali se přece **něco** v oněch družných dobách!

To jsem **se** vás ale **načekala!** (SV)
To se člověk [po ulici v Praze] **namotá!**

Даље, изведенице екстензивног значења допуњене су елементима који прецизирају значење велике количине, као нпр. *dost, mnoho, hodně, tolik* и другим. Мада глагол сам по себи означава велику количину, ови елементи нису редундантни, већ су такође у функцији емоционално обојеног исказа.³¹¹ Њихово значење заправо је *превише*, тј. преко оне мере коју субјекат може или је вољан да подноси.

naklopotit se

Dost jsem se už naklopotil.

nakrvácet se

Již dříve byl [srbský národ] **dosti** se nakrvácel v bojích.

napostit se

Dost se už v životě napostila.

napracovat se

V továrnách se dělníci **dost** napracovali. (slovvazeb)

namozolit se

Namozolil se tatík **dost**, synáčkovi toho již netřeba.

nakrčít se, naomlouvát se

Já pěji píseň pýchy, **dost** jsme se nakrčili a naomlouvali.

narobotit se

Vyvezu vás trochu, **dost** jste se u nás narobotili! Rais.

natlouci se, nasloužit se

Natloukl se po světě **dost**, nasloužil se kolika pánům.

nasnášet se

³¹¹ Интересантно је да у вези са префиксом *na-* у чешком језику И. Полдауф износи тврдњу да велика мера по правилу не проистиче директно од глагола, већ из реакције и контекста и додаје „*Tak obsáhlost nevyplývá ze samotného naagitovat se, ale ze spojení naagitovat se do ochraptění. Podobně je obsáhlost výsledkem spojení slovesa s jinými výrazy, jako Ta se tu něco nanadbíhala nebo nadomlouvala! Co on se nabdí! Nabála se o něj – to ví bůh jen, jak. (A podobně s tolik, dost, dlouho, mnoho.)...*“ (Poldauf, I., *Podíl*, стр. 221). Иако је то тачно када су у питању кумулативни глаголи, сматрамо да је код сатуративних и екстензивних глагола носилац значења најчешће глагол, што потврђује и наша анализа моно- и полисемичних изведеница, где су ове друге (и то у неком другом значењу осим велике мере) заступљене у занемарљивом броју.

Jen aby mučení a trýznění, kterých jsme **dosti** se nasnášeli, se již nevrátily.

navářit se

Navářila se (té bryndy) za celý život **dost**.

nadřít se, našetřit se, nahladovět se

Mnoho se nadřeli, našetřili, ba i nahladověli.

nalistovat se

Mnoho se nalistoval, než místo v knize našel.

nastonat se

Jako dítě jsem se **mnoho** nastonal.

naohýbat se

Celé to tělo se jaktěživo **hodně** naohýbalo.

nahmoždit se

Při stavbě domku jsme se **hodně** nahmoždili.

nazdát se

Tolik se mi toho nazdalo, že jsem jako celá omámená.

navzdychat se, nastýskat se

Tentokrát už klidně vjížděl do královského města, po kterém se kdysi **tolik** navzdychal a nastýskal.

nabát se

Nabála jsem se o něj [muže] — **to ví Bůh jen, jak!**

napachtit se

Napachtil se **až do umdlení**.

Свакако су заступљене и реченице са екстензивним глаголима које не садрже поменуће квантификативне елементе. Међутим, и ови су искази формулисани тако да је јасна њихова емоционалност – помоћу индикатора као што су одређене речце, два (или више) екстензивна глагола, као и других комуникативних средстава.

nabát se, nastrachovat se

Však se nabála, nastrachovala po celý ten čas, aby jí nějak nezmehlo.

namordovat se

Abych se léta namordoval, než nějakou sadu fest postavím, a pak mně ji ještě někdo zkácí.

naořat se

My se spolu, Vášo, ještě naořeme, **jen počkej!**

nastarat se

Nastarala se [matka] o nás, **nasháněla se, naprala**.

našít se, nažehlít se

Prádla **se našila** a **nažehlila** [na syna].

У оквиру екстензивних глагола издваја се једна **семантичка група** која значи *намучити се радећи*. С обзиром на то да екстензивни глаголи изражавају радњу која се врши дуго, често, много и која је субјективно заморна и непријатна, у дефиницији значења управо су присутни елементи који прецизирају да се ради о таквој активности, такође то потврђују синоними, чести код описа експресивних и општеразговорних лесека.

naklopit se много се *napracovat*, *nadřit*.
nahmořit se (s čím) strávit, trávit mnoho času obtížnou, namáhavou, těžkou prací.
nalopotit se много а *namáhavě se napracovat*; *nadřit se*.
namakat se об. expr. а slang. *napracovat se*, *nadělat se*.
namordovat se об. expr. *natrápit se*, *nalopotit se*.
namozolit se těžce се *napracovat*; *nadřit se*.
napracovat se vynaložit, vynakládat mnoho práce.
napachtit se expr. (s čím; ~) strávit, trávit mnoho času namáhavou prací.
naplahočit se prožít, prožívat mnoho plahočení.
narobotit se expr. *napracovat se*, *nadělat se*, *nadřit se*.
napiplat se expr. (s čím) strávit, trávit mnoho času zdlouhavou, titěrnou prací.
napárat se об. expr. (s čím, kým) много а *piplavě se s něčím*, *někým zabývat*.

6. 2. Семантика *много, често, дуго вршити/проживљавати радњу* у српском језику

Екстензивни глаголи у *РМС* и *РСАНУ* већином су прецизно дефинисани, било да се радња дефинише квантитативно – „*много вршити радњу*“, или временски – „*дуго вршити радњу*“ и сл. Већи проблеми настају само код разграничавања сатуративног и екстензивног значења, онда када су оба наведена код једног глагола, али је то много чешћа ситуација када су у питању екстензивни глаголи.

Када погледамо начине **дефинисања семантике** екстензивних глагола, видимо да је најчешћи начин путем описа, помоћу прилога *дуго, много времена, много и дуго, дуже време, много вршити радњу/провести у радњи*.

наклечати се сврш. **провести дуго** клечећи.
напостити се сврш. **провести дуго времена** постећи, изгладнети постећи.
начекати се сврш. **провести дуго времена** у чекању.
начистити се сврш. **провести много времена** чистећи шта.
на тумарати се сврш. **провести много времена** тумарајући, **находати се**.

набдети се сврш. **провести много времена** бдећи, **дуго** пробдети.
натуговати се сврш. **провести много времена** тугујући.

наболовати се сврш. **провести дуже време** болујући.
нагладовати се сврш. **провести дуго време** у гладовању, **намучити се** гладујући.

назнојити се сврш. **много** се ознојити.
наплаћати се сврш. издати **много** новаца плаћајући разне рачуне.
натрпети се сврш. **много** претрпети, пропатити.
настраховати се сврш. претрпети **много** страха.
натужити се сврш. поднети **много** тужби; **много** се жалити на што.

Као што видимо, радња се већином дефинише као дуготрајна, и то тако да траје дуже него што је субјекту пријатно – да је продужење (екстензија) преко границе субјектове жеље и подношљивости. Да је тако показују и дефиниције јер често садрже и елемент који указује на замор субјекта због вршења овакве радње, као нпр. *заморити се/уморити се вршећи радњу*.

начучати се сврш. **дуго** остати чучећи, **заморити се** чучећи.
напарати се сврш. **провести дуго времена** парајући што, **наситити се** парања, **заморити се** парајући.
натражити се сврш. **провести много времена** тражећи, **заморити се** тражећи.
налутати се сврш. **провести много времена** у лутању, **уморити се** лутајући.
нарадити се сврш. **дуго, досита** радити, **уморити се** радећи.
настајати се, настојати се сврш. остати **дуго** стојећи, **уморити се** стојећи.
наорати се сврш. **доста** орати, **уморити се** орући.

Други начин дефинисања значења је путем синонима, мада он није тако чест. У великој већини случајева употребљен је глагол са истим префиксом и исте семантике. Знатно ређе појављује се префикс *из-* који има значење вршења радње до крајњих граница, до исцрпљености. И овде је значење схваћено на исти начин као и код претходно наведених изведеница, наиме да је у питању радња која изазива нелагоду и непријатност код субјекта, што се види и по глаголима који су на овај начин описани. Тако у дефиницији као синониме увек имамо глаголе *намучити се* и *напатити се*, као и израз *намучити се вршећи радњу*.

намучити се сврш. претрпети муке, **напатити се**.
нагазити се сврш. **намучити се** газећи.
надиринчити се сврш. **намучити се** радећи тешке послове.
нагњавити се сврш. **намучити се, напатити се**.

намрцварити се сврш. **измучити се, измрцварити се, намучити се, напатити се** много.

Рекли смо већ да у *РМС* код неких изведеница дефиниција садржи оба значења – екстензивно и сатуративно, одвојена само зарезом. Ови глаголи су према томе схваћени као моносемични. У њиховом опису појављују се елементи „*наситити се чега, досита вршити радњу*“ и сл., карактеристични за дефиницију сатуративних глагола, као што су нпр. *наиграти се* провести много времена играјући се, *наситити се* играњем или *напсовати се* псовати дуго, *досита*.

Ипак, примери које наводимо ниже по нашем мишљењу нису сатуративни, нити такви да могу имати оба значења. Мотивни глагол већ сам по себи изражава радње које не могу бити субјекту пријатне, нити их може вршити до миле воље, са уживањем: *служити, дворити, копати*. Могуће је наравно да је код глагола *наситити се* у обзир узета значењска нијанса *изгубити вољу за што, осетити да је нечега било доста или много, а не задовољити жељу за чим, надовољити се*. Што се тиче прилога *досита*, опет с обзиром на опис његовог значења „*доситости, сасвим довољно*“, требало би претпоставити да се мисли на израз „*бити сит (пресит) чега* (рата, живота, игре и сл.), *бити незадовољан чим, не желети што*“. Због свега овога мислимо да би у опису значења наведених глагола можда боље било да не садржи елементе који су карактеристични за дефинисање сатуративности. Треба у сваком случају водити рачуна о тим чињеницама, како не би долазило до проблема и недоумица код утврђивања појединих значења. Овако остаје на кориснику речника да сам одреди на које се тачно значење полисемичних лексема мисли.

надворити се подворити многе и многе, *досита дворити*.

накопати се наситити се копања, *уморити се* копајући.

наслужити се провести много времена у служби, *служећи*, *наситити се* служења.

Ова непрецизност исправљена је у речнику *РМС*, бар што се тиче примера *надворити се*, пошто остала два наведена примера у речнику нема. Такође, њихова дефиниција у речнику *РСАНУ* не садржи опис сатуративних глагола.

Већином су ове изведенице **моносемичне**, али има и **полисемичних**. Инваријантно значење је у највећем броју случајева екстензивно, док варијанта може имати различита значења. То рецимо може бити сатуративно значење које је метафорично или метонимијски повезано са основним значењем и стилски обојено, или значење *постићи резултат дугим и упорним вршењем радње*, затим значење кумулативности, као и просторно значење префикса **на-** *навлачење на објекат* итд.

налупати се 1. много и дуго лупати, заморити се лупајући, ударајући по чему;
2. вулг. најести се и напати.

напрошити се 1. потрошити много новаца; 2. попити доста (пића).

наклатити се 1. провести много времена клатећи се; 2. наклопити се, навалити (обично на јело).

намолити се 1. дуго и упорно молити, заморити се молећи; 2. молбом постићи, измолити сагласност.

напатити се 1. бити изложен патњама, намучити се; 2. намножити се, накотити се (о животињама).

напарати се 1. провести дуго времена парајући што, наситити се парања, заморити се парајући; 2. набости се.

Анализа **контекста** указује на то да у великом броју примера у реченици поред изведеница екстензивног значења фигурирају квантитативни елементи као што су *доста, много, колико, толико*, као и неки други. Мада глаголи сами по себи изражавају значење екстензивности, ови елементи су у функцији исказа, којим се, како видимо, велика количина радње додатно наглашава, а исказ поприма емоционалну обојеност. У тој функцији, а посебно код експресивних исказа употребљена је и речца *баи, вала*, као и узвик *ала*. И овде је исти случај као и код чешких примера да ови елементи заправо значе *превише, преко мере*.

налутати се

Доста сам се налутао градом док сам је нашао.

надиринчити се

Доста сам се ја у овој кући надиринчила.

намучити се

Сад ћу и ја мало живјети, та **доста** сам се намучио.

натрпети се

Натрпео се **много** свакојаким невоља.

набактати се

Набактала сам се **много** око спремања зимнице. (PCAHY)

напостити се

Напостио сам се **толико** да сам сав огрбавео. (PCAHY)

наклечати се

Гдје се он **толико** наклечао?

намучити се, настраховати се

Колико се **само** данас намучио и настраховао.

намолити се

Колико га се намолила... но он неће па неће.

нагњавити се

Колико се он нагњавио око изградње.

нарадити се

Само ћете се... морати **својски** нарадити.

напати се

Напатио се **свакојачо** и искусио много.

начекати се

Ако је било вајде од чекања, ја се начеках, **вала, баш доста!**

наплаћати се

Ал' ће да се наплаћа.

науздисати се

Што сам се науздисао, **доста ми је за цео век.**

Карактеристична је и употреба глагола *моћи* у одричном облику уз префиксални глагол. Ова конструкција указује да је нечега превише, преко мере, или пак да је мера која је захтевана преобилна да би се префиксалном изведеницом испунила.

Не могу да се наодговарам на приватна питања нових познаника. (PCAHY)

Није могла довољно да се накаје што се није могла да одржи на дојакошњој висини.

Кад га је син повео да види земљиште што је купио . . . **није га се могао намјерити** . . . корацима.

Надавати се не можеш, па ма дао све до голе душе.

У неким реченицама наглашава се велика мера употребом два екстензивна глагола или комбинацијом екстензивног и глагола који исказује велику количину радње неким другим префиксом – у овом случају префиксом пре- у значењу прекомерне количине.

Несрећан је то човјек, **натуговао се**, **напријетио** песницама читавоме свијету.

Стара жена, па се **наподизала** унучића и **надворила** болесника.

Назимио се зиме и **нагазио** снијега.

[Он]се **преситио** и **надосађивао** свог позива. (РСАНУ)

Да је значење екстензивности јасно из саме изведенице, потврђују примери који не садрже додатне елементе.

назнојити се

Назнојићеш се док се онамо попнеш.

настајати се

Сједите, та већ сте се настајали.

натражити се

Он се натражио по радњама. (РСАНУ)

наорати се

Дан ограну... да си тежак па да наореш се.

нагазити се

И он се нагазио Америке.

налупати се

Сутра ћу се налупати по кориту.

напатити се

Тако раде... људи који се у младости нису напатили.

наузрујавати се

Ја сам се од времена на вријеме наузрујавао на судбеним расправама као правни заштитник мога послодавца. (РСАНУ)

6. 3. Еквиваленција

Како префикс на- и у српском језику уноси у изведенице значење екстензивности, јасно је да постоји **формална еквиваленција**. Префиксалном глаголу у чешком језику дакле одговара глагол у српском језику грађен истим префиксом и исте семантике.

<i>načistit se</i>	<i>начистити се</i>
<i>natruchlit se</i>	<i>натруговати се</i>
<i>napostit se</i>	<i>напостити се</i>
<i>nakopat se</i>	<i>накопати се</i>
<i>namodlit se</i>	<i>намолити се</i>
<i>napotloukat se</i>	<i>натумарати се</i>
<i>napracovat se</i>	<i>нарадити се</i>
<i>namýt se</i>	<i>напрати се</i>
<i>naorat se</i>	<i>наорати</i>
<i>naplatit se</i>	<i>наплаћати се</i>
<i>narozčilovat se</i>	<i>наузрујавати се</i>
<i>nastrachovat se</i>	<i>настраховати се</i>
<i>nastonat se</i>	<i>наболовати се</i>
<i>natrpět se</i>	<i>напатити се</i>
<i>nautrácet se</i>	<i>натрошити се</i>
<i>navzdychat se</i>	<i>науздисати се</i>
<i>navláčet se</i>	<i>навући се</i>
<i>nalézt se</i>	<i>напузати се</i>
<i>namudrovat se</i>	<i>намудровати се</i>
<i>naodpovídat se</i>	<i>наодговарати се</i>
<i>nastěžovat se, nastěžovat si</i>	<i>натужити се</i>
<i>nazvonit se</i>	<i>назвонити се</i>
<i>napřemítat se</i>	<i>наразмишљати се</i>
<i>nanosit se</i>	<i>наносити се</i>

У Чешко-српском речнику у неколицини случајева код преводне семантизације поред формалног еквивалента стоје и глаголи у комбинацији са квантитативним елементима којима се методом супституције описује значење екстензивности.

<i>nastát se</i>	<i>настајати се, много стајати</i>
<i>nashánět se</i>	<i>натражити се, натрчати се</i> <i>тражећи</i>

Наишли смо ту и на пример понављања мотивног беспрефиксалног глагола који нам се чини као веома добро решење у случајевима када нема формалног еквивалента, нити неког другог префиксалног глагола који би вршио функцију еквиваленције, посебно у емоционално обојеним исказима.

<i>napátrat se</i>	<i>натражити се</i> , трагати и трагати
<i>nastarat se</i>	бринути се и бринути, <i>настарати се</i> , <i>набринути се</i>

Такође, заступљен је однос конвергенције – више лексема у чешком језику има исти формални еквивалент. Као примере можемо навести глаголе из поменуте семантичке групе *нарадити се*, *намучити се* *радећи*.

<i>naklopotit se</i>	<i>нарадити се</i> , <i>наринтати се</i> , <i>надирињити се</i>
<i>nahmoždit se</i>	<i>нарадити се</i> , <i>наринтати се</i> , <i>надирињити се</i> , <i>намрцварити се</i>
<i>nalopotit se</i>	<i>нарадити се</i> , <i>наринтати се</i> , <i>надирињити се</i>
<i>namozolit se</i>	<i>нарадити се</i> , <i>наринтати се</i> , <i>надирињити се</i>
<i>naplahočiti se</i>	<i>нарадити се</i> , <i>наринтати се</i> , <i>надирињити се</i> , <i>намрцварити се</i> , <i>намучити се</i>
<i>namakat se ob. expr. a slang.</i>	<i>нарадити се</i> , <i>наринтати се</i> , <i>надирињити се</i>
<i>napachtit se</i>	<i>нарадити се</i> , <i>наринтати се</i> , <i>намучити се</i>
<i>narobotit se expr.</i>	<i>нарадити се</i> , <i>наринтати се</i> , <i>надирињити се</i>
<i>namordovat se dok. ob. expr.</i>	<i>нарадити се</i> , <i>наринтати се</i> , <i>намрцварити се</i>

Као лексикографски еквивалент овде се често употребљава глагол *нарадити се*. Та лексема је неутрална, према потреби и у одређеном контексту може да врши функцију еквивалента, али није прецизна, а посебно не одговара изведеницама које су експресивне или припадају општеразговорном слоју. Због тога се поред ње у речнику обично наводе и глаголи *наринтати се*, *надирињити се*, евент. и *намучити се*, *напатити се*. Српски језик свакако не оскудева у

лексемама које имају значење *мучити се радећи* – грбачити, црнчити, гулити и сл. Међутим, оне нису све мотивне за грађење префиксом *на-* у значењу екстензивности, или бар то речник *РМС* не наводи. Такав је случај када су у питању лексикографски еквиваленти, док код преводне еквиваленције контекст нуди и нека друга решења.

Даље можемо навести случајеве када код полисемичног глагола у чешком језику више семема има екстензивно значење и свака има формални еквивалент у српском језику, али је у питању дивергентни однос, тј. за више семема у чешком језику постоји у српском језику више лексема.

<i>namotat se</i> 1. (čeho; ~) mnoho a často motat 2. expr. nabloudit se	<i>намотати се</i> <i>налутати се, натумарати се</i>
<i>napárat se</i> 1. (čeho) mnoho a často něco párat 2. ob. expr. (s čím, kým) mnoho a riplavě se s něčím, někým zabývat	<i>напарати се</i> <i>намучити се</i>
<i>nalétat se, ob. nalítat se</i> 1. mnoho a často létat 2. nalítat se ob. expr. naběhat se, nahonit se	<i>налетети се</i> <i>натрчати се</i>

Интересантно је да екстензивни глаголи немају лексикографске еквиваленте у виду префиксала грађеног неким другим префиксом који би имао приближно значење, макар и шире значење велике количине. На такав пример нисмо наишли у *ЧСР*, нити смо утврдили ту могућност када су у питању изведенице које су остале без својих формалних еквивалената. Иако постоји могућност додавања префикса *из-* мотивним глаголима од којих се граде и екстензивни глаголи, нпр. *напостити се* – *испостити се*, *наболовати се* – *изболовати се*, *назнојити се* – *изнојити се*, и то такође уз семантичку црту велике мере, конкретно *извршења радње до крајњих граница*, додавање префикса *из-* истим мотивним глаголима најчешће уноси у изведеницу сасвим друго значење, нпр. *наždímat se* – много цедити; *исцедити се* – постепено истећи, искапати итд.

Дакле у недостатку формалног еквивалента његову функцију преузима **префиксални глагол који не изражава велику количину**, или **беспрефиксални глагол**. С обзиром на проблематику одређивања вида глагола у чешком језику,

треба водити рачуна ког вида ће бити глагол који је у функцији лексикографског еквивалента. У српском језику ови глаголи, рекли смо, сматрају се свршеним. Из тог разлога можда би више одговарало да се употреби свршени глагол, уколико је то могуће. Ипак, код екстензивних глагола у чешком језику радња је дефинисана као дуга и честа, па се најчешће мора употребити несвршени глагол. Како би семантика полазне лексеме била прецизирана, пожељно је убацити квантитативне елементе (*много, често, у великој мери, дуго* и сл.) који су често присутни у опису значења полазне лексеме.

<i>nadychtit se</i> mnoho a často dychtit	много и често жудети
<i>nakonejšit se strávit, trávit mnoho času</i> konejšením	много пута, дуго умиривати, стишавати, уљушкивати
<i>nalouskat se mnoho, do omrzení</i> louskat	много, дуго крцкати
<i>nahlídat se mnoho a často</i> hlídat	много, често чувати, пазити, стражарити
<i>naobcházet se mnoho a často</i> obcházet	много, често обилазити, обигравати; много обиграти
<i>naohánět se mnoho a často</i> se ohánět	много и често терати, гонити; бранити махањем; баратати; замахивати
<i>naohlížet se stále</i> se ohlízet	много пута се обазрети; често тражити
<i>naopravovat se mnoho a často</i> opravovat	много, често поправљати, исправљати, оправљати
<i>napečovat se dát, dávat mnoho péče</i> někomu, něčemu	много се старати, бринути, много водити бригу
<i>napobízet se strávit, trávit mnoho času</i> pobízením	много времена подстицати; нудити;
<i>naspravovat se mnohokrát</i> spravovat	много пута поправљати, оправљати
<i>naškobrtat se ob. expr. naklopýtat se</i>	много, често посртати, спотицати се
<i>natesknit se prožít, prožívat mnoho</i> opětovného stesku	много, дуго чезнути, натуговати се
<i>natrmáčet se prožít, prožívat mnoho</i> trmácení	много се заморити на путу, посустати
<i>navyhlízet se mnohokrát a často</i> vyhlížet	много изгледати, ишчекивати
<i>naždímat se mnoho</i> ždímat	много цедити
<i>nanamáhat se zkusit mnoho</i> námahy	много се напрезати
<i>nažehlit se mnoho a opětovně</i> žehlit	много, често пеглати

Интересантно је да је одређени број глагола мотиван за грађење префиксом на- у значењу велике количине – кумулативности, али није мотиван у значењу екстензивности, односно, те лексеме нисмо у грађи нашли.

<i>nasušit</i> (co, při důrazu na množství čeho) sušením získat, opatřit	<i>насушити</i> (што, много чега)
<i>nasušit se</i> (čeho) mnoho a často sušit	/
<i>našetřit</i> (co, při důrazu na množství čeho; nač) šetřením nashromáždit; naspořit	<i>наштедети</i> (што, много чега)
<i>našetřit se</i> (~; čeho) věnovat mnoho úsilí šetření	/
<i>naštípat</i> (co, při důrazu na množství čeho) štípáním opatřit, získat	<i>нацепати, насећи</i> (што, много чега)
<i>naštípat se</i> (čeho) mnoho a často	/
<i>navěšet</i> dok. co, čeho kam, kde) věšením umístit (větší počet předmětů)	<i>навешати</i>
<i>navěšet se</i> (čeho) mnoho a často věšet	/

На крају још треба поменути **међујезичку хомонимију**. У такве односе ступају у чешком језику екстензивни глаголи, а у српском су то повратни облици глагола грађени префиксом на-, или афиксом на- + *се*, а њихово значење је или чисто видско, или просторно или чак значење мале количине радње.

<i>nazvat se</i> často a opětovně zvat	<i>назвати се</i> узети (ново, друго) име
<i>naklanět se</i> mnoho a často poklonkovat	<i>наклањати се</i> клањати се; бити наклоњен
<i>nasázet se</i> mnoho a často sázet	<i>насадити се</i> набости се, натакнути се
<i>napéci se</i> mnoho a často péci	<i>напећи се</i> бити мало захваћен ватром

Што се тиче **преводне еквиваленције**, као прву могућност наводимо ситуацију када формални еквивалент постоји и може се употребити у контексту. Слагање је денотативно и конотативно.

načekat se – начекати се

To jsem se vás ale načekala! (SV)

Ала сам вас се начекала!

nadřít se, našetřit se, nahladovět se – надиринџити се, наштедети се, нагладовати се

Mnoho se nadřeli, našetřili, ba i nahladověli.

Много су се надиринџили, наштедели, па и нагладовали.

nakát se – накајати се

Tatínku drahý, odpusťte konečně! Nakála jsem se dosti.

Татице драги, опростите најзад! Доста сам се накајала.

naklečēt se – наклечати се

Co já se naklečela! — Ale modlení a klečení moje bylo nadarmo.

Колико сам се ја наклечала! Али молитва моја и клечање беху узалуд!

naorat se – наорати се

My se spolu, Vášo, ještě naořeme, jen počkej!

Ми ћемо се заједно, Вашо, још наорати, само чекај!

nauklízēt se – наспремати се

Co jsem se nalítala, nauklízela.

Колико сам се натрчала, наспремала.

Има случајева да формални еквивалент постоји, али не одговара свом пандану из различитих разлога. Најчешћи случај је да он не одговара одређеном контексту и тада на њему не треба insistирати јер ће исказ бити неприродан, а уколико се ради о одређеном устаљеном изразу или синтагми, онда је употреба формалног еквивалента искључена. Уколико постоји могућност, треба употребити неки други екстензивни глагол који има приближно значење, евентуално уз додатне елементе који би прецизирали семантику полазног глагола.

naošetřovat se – нанеговати се

A co se mne má ubohá žena naošetřovala.

*А колико ме се само моја сирота жена нанеговала.

А колико ме се моја сирота жена **болесног надворила**.

nadřepět se – начучати се

Co se nadřepěl nad knihami... (SSJČ)

*Колико се начучао над књигама.

Колико се **наседео** над књигама.

У другим случајевима неопходно је сасвим избацити екстензивни глагол и употребити конструкцију која одговара духу језика.

namyslit se – намислити се

Co divných myšlének se při tom namyslila.

*Колико чудних мисли при томе се намислила.

Колико чудних мисли јој је при томе **пролазило кроз главу**.

naopatrovat se – настарати се

Starší bratr se sourozenců něco naopatřoval. (SSJČ)

Старији брат се толико настарао око своје млађе браће и сестара.

Старији брат је толико **водио бригу** о својој млађој браћи и сестрама.

nažádat se – натражити се

Nažádal se jí o mnoho úsluh.

Много услуга јој је **тражио**.

Уколико је контекст довољно експлицитан, посебно ако већ садржи елементе који указују на обилну количину, нема потребе инсистирати на формалном еквиваленту јер на његовом месту може да стоји и изведеница која има нпр. чисто видско значење, или беспрефиксални глагол.

napotit se – назнојити се

Však se až do krve při tom [orání] napotí, chudák!

*Он се при том орању све до крви назноји, сиромаш!

Он се при том орању **све до крви озноји**, сиромаш!

nadoufat se, natěšit se – нанадати се, нарадовати се

Všechny naděje její byly pohřbeny, co se nadoufala a natěšila!

Све наде њене беху сахрањене, што **се** толико **уздала и радовала!**

Такође је могуће да се формални еквивалент не слаже по конотацији са својим панданом. И у оваквом случају треба избећи неодговарајућу лексему и употребити неку другу конструкцију која боље преноси значење исказа.

namordovat se ob. expr. – намрцварити се

Teď... aby byla příležitost a my toho taky užili, když už jsme se s tím tolik namordovali!

А сад да буде прилике и ми да је искористимо, кад смо се око тога већ **убили од посла!**

Када нема формалног еквивалента могуће је употребити неки други глагол екстензивног значења. Може такође сасвим да одговара исти или чак неки други мотивни глагол грађен префиксом на- у кумулативном значењу.

napíchat se – /

Co se [krejčí] napíchá, než vydělá na oběd!

Колико **се** кројач **нашије**, док не заради за ручак!

naotravovat se – /

Chci vám říci, že jsem se vás již dost naotravoval.

Хоћу да вам кажем да сам вам већ доста **надосађивао**.

nasnášet se – /

Co se mu lidé nasnášeli darů. (SSJČ)

Колико су му људи **надоносили** поклона.

naorakovat se – /

Co se dítěti těch pohádek naorakovala.

Колико је само детету тих бајки **напричала**.

Рекли смо да су екстензивни глаголи често употребљени у емоционално обојеним исказима, па је сам контекст довољно експлицитан и садржи оне елементе који указују на велику количину радње. Због тога је могуће употребити изведеницу која нема ту семантику, као и беспрефиксални глагол.

nazapírat se – /

Co se nazapíral, než jsme ho přiměli k přiznání.

Колико је **порицао**, док га нисмо приморали да призна.

nazdát se - /

Tolik se mi toho nazdálo, že jsem jako celá omámená.

Толико тога сам **сањала** да сам сва као омамљена.

nalistovat se - /

Mnoho se nalistoval, než místo v knize našel.

Много је **листао**, док место у књизи није нашао.

naohýbat se - /

Celé to tělo se **jaktěživo hodně** naohýbalo.

Цело то тело се **одувек доста савијало**.

nashýbat se - /

Co se při sbírání klásků nashýbala.

Колико се само пута при сакупљању класја сагла.

naskrývat se - /

Ach chudáci, co zkusili, **co** se naskrývali a pořád jako honěná zvěř. Jir.

Ах, несрећници, колико су претрпели, **колико се сакривали** и стално као гоњена звер.

natoužit se - /

Co jsem se po vás natoužil.

Колико сам за вама **чезнуо**.

Некада је поред поменутих елемената у реченици присутан још један глагол који исказује велику количину радње. Важно је у таквим случајевима пренети адекватно исказ, у којем су, у циљу наглашавања обилне количине, присутна два таква глагола. Међутим, чак и када постоји један еквивалент, можда је боље избећи га, како се не би реметио ритам реченице.

nastýskat se - /; naplakat se – наплакати се

Co jsem se za ten čas nastýskala a kolikrát i naplakala.

*Колико сам у то време само чезнула и толико пута се чак наплакала.

Колико сам у то време само **чезнула**, а толико пута и **плакала**.

Уколико реченица не садржи квантитативне елементе који прецизирају значење велике количине, оне се могу (и морају) додати, како би контекст био прецизно пренет у српски језик.

naobskakovat se - /

Naobskakovala se manžel.

Доста је око мужа цупкала.

naomlout se - /

Naomlouvá se zbytečně za každou hloupost.

Толико се без потребе извињава за сваку глупост.

в) Вршити радњу до задовољења субјекта

в. 1. Семантика вршити радњу до задовољења субјекта у чешком језику

Напоменули смо већ да се у већини литературе ово значење префикса *на-* не одваја од екстензивног.

Ови глаголи наравно изражавају вршење радње много, често или дуго, али пре свега њихов семантички садржај обухвата задовољење радњом која се обавља докле год је то субјекту пријатно, тј. садржи управо нијансу „*до миле воље*“. Радњу у том смислу контролише субјекат. Због тога су у питању глаголи који изражавају радње које имају позитивну субјективну оцену. Уколико је то, међутим, радња непријатна за вршиоца, радња коју не може да контролише, рекли смо, ради се о екстензивним глаголима.

Е. Секањинова у анализи префикса у словачком језику овај начин глаголске радње назива „*libitatívny*“ – извршење радње „*do vôle*“.³¹²

Дефиниција значења сатуративних глагола у речнику *SSJČ* није јединствена. Тако је нпр. глагол *naradovat se* дефинисан као „*dosyta užít radování*“, док је глагол *nadovádět se* који је по нашем мишљењу такође сатуративан дефинисан: „*strávit, trávit mnoho času dováděním*“, исто као и глагол *nahořekovat se*: „*strávit, trávit mnoho času hořekováním*“ који је опет екстензиван. Сматрамо да би прецизније било за други наведени пример дефинисати значење као *dovádět dosyta, do libosti, dosyta užít dovádění*. Слично је и са другим глаголима.

nachechtat se dok. i ned. expr. **mnoho** se nasmát.
nachvástat se dok. i ned. (čím) **mnoho** se chvástat.
nakázat se dok. i ned. **mnoho a často** kázat.
namazlit se dok. i ned. **mnoho a často** se mazlit.
narozprávět se dok. i ned. (s kým) **mnoho a často** se věnovat rozprávění.
naskotačit se dok. i ned. **mnoho a často** skotačit
nasmát se dok. i ned. (~; komu, čemu) **mnoho a často** se smát.
naškádlit se dok. i ned. (~; koho, 2. p.) **mnoho a často** škádlit.
naužívat se dok. i ned. **mnoho a opětovně** užívat.
narejdit se dok. i ned. **naprovádět se mnoho** rejdění.
nažertovat se dok. i ned. **natropit se mnoho** žertů.

³¹² Sekaninová, E., *Sémantická analýza predponového slovesa*, стр. 106.

nakochat se dok. i ned. řidč. kniž (čeho) **strávit, trávit mnoho času** kocháním.
namilovat se dok. i ned. **prožít, prožívat mnoho** milování.

Уопште је мало лексема које су дефинисане конкретно као сатуративне. Највећи број таквих глагола су они који изражавају физичко засићење конзумирањем хране или пића, па је јасно да се њихова семантика дефинише прилогом *dosyta*.

najíst se dosyta pojíst.
nacucat se dosyta se nasát.
navečeřet se pojíst dosyta k večeri.
nacpat se najíst se (*dosyta*).

Други начин дефинисања сатуративних глагола је помоћу глагола *užít* најчешће допуњеног прилозима *hodně, mnoho* и поново *dosyta*.

načíst se hodně užít čtení.
namlsat se užít, uživat mnoho mlsání.
naspat se mnoho užít spánku.
naradovat se dosyta užít radování.
nasáňkovat se dosyta užít ježdění na sáňkách.

А у изузетним случајевима је изведеница дефинисана допунама *s oblibou a často*.

navtipkovat se s oblibou a často pronést, pronášet vtipy.

Елементи које смо навели, *užít* – пријатно проводити, проживљавати, уживати, *dosyta* – до миле воље, *s oblibou* – са задовољством, радо, јасно указују на значење сатуративности.

Рекли смо да неки глаголи могу имати оба значења, те и њихова дефиниција може бити тако конципирана.

nahledět se **mного, dosyta** se nadívat.
natančovat se **mного a často** tancovat, **užít, uživat** tance.

Код неких глагола дефиниција обухвата значење *много, често вршити радњу*, али је то заправо сатуративни глагол, што јасно потврђује контекстна карактеристика.

nahvízdat se dok. i ned. věnovat mnoho času hvízdání: **dosyta** se nasmáli a nahvízdali.
nahovořit se dok. i ned. (~; o kom, o čem) prohovorit mnoho času: **dosyta** se nahovořili o každodenních událostech.

naklít se dok. i ned. pronést, pronášet mnoho klení: braniborský vůdce nemohl se **dosyta** n.

narouhat se dok. i ned. mnoho a často se rouhat: n. se **do vůle**.

natoulat se dok. i ned. mnoho a často se toulat: n. se světem **dosyta**.

Што се тиче дефиниције путем синонима, треба напоменути да је овакво дефинисање далеко ређе од дефиниције путем описа. Сатуративни глаголи су најчешће дефинисани изведеницама са истим префиксом, исте семантике.

nadováďet se naskotačit se
navztekat se nadováďet se
nabažit se nasytit se
naprat se naspat se
nařehtat se nasmát se, nachechtat se

Свега је неколико случајева дефиниције помоћу изведеница са префиксом уу-, мада овај префикс такође уноси семантику велике количине радње, у оквиру које и значење извршења радње до задовољења потребе.

nahoupat se vyhoupat se
naběhat se vyběhat se

У том смислу се ради о блиском значењу ова два префикса. У речнику *SSJČ* се једно од значења префикса уу- управо тако дефинише: „(spolu se zvrát. zájm. se...) vyjadřuje dosažení velké míry opakováním n. trváním děje, provázené citovým zaujetím (zprav. pocitem uspokojení, libosti, úlevy ap.):... vytančit se, vyskotačit se, vydováďet se ...“³¹³ Тако заправо и видимо да у концепцији речника предност у сатуративном значењу има префикс уу-, док је префикс па- као што смо рекли, ређе дефинисан

³¹³ Слично су ови глаголи дефинисани и у граматици *Mluvnice češtiny I*: „do vůle, do libosti, dosyta užít, nabažit se něčeho (příjemné hodnocení děje) (s refl. se)“ (стр. 403). То је, видимо, дефиниција сатуративних глагола.

као сатуративан, а чешће као екстензиван. Сматрамо да ипак постоји разлика у извршењу радње, тако што нпр. глагол *nahoupat se* означава да је љуљање вршено до миле воље, па и много, дуго, док *vyhoupat se* поред тога још значи да је љуљање извршено до крајњих граница, сасвим.

Глаголи грађени префиксом **na-** у сатуративном значењу могу бити **моно-** и **полисемични**. Моносемични су на пример:

načíst se hodně užít čtení.
nadovádět se strávit, trávit mnoho času dováděním.
nahovět si mnoho, dost si pohovět.
nahoupat se mnoho, dost se vyhoupat.
naobdivovat se (komu, čemu) prožít, prožívat n. projevit, projevovat mnoho obdivování.
naobjímat se (koho, 2. p.) mnoho a často objímat.
napomlout se (koho, 2. p.; ~) pronést, pronášet mnoho pomluv.
naprocházet se vykonat, konat mnoho procházek.
narejdit se naprovádět se mnoho rejdění.
naskotačit se mnoho a často skotačit.
nasmát se (~; komu, čemu) mnoho a často se smát.
nasníť se (~; o kom, čem) mnoho a často snít.
naškádlit se (~; koho, 2. p.) mnoho a často škádlit.
nazahálet se mnoho a opětovně zahálet.
nažertovat se natropit se mnoho žertů.

Код полисемичних изведеница значење сатуративности може бити инваријантно и варијантно. Најчешће семантичке комбинације инваријанте и варијанте/варијаната су сатуративно и екстензивно значење, у корист сатуративног које је најчешће инваријантно. Занимљиво је да се као инваријантно наводи ово значење и онда када је оно метафорично, експресивно обојено, у нашим примерима најчешће у значењу *добро се најести, до миле воље јести*. Разлика је такође у виду јер речник дате глаголе наводи искључиво као перфективне.

nabažit se dok. 1. (čeho, koho) ukojit touhu po něčem, po někom; nasytit se (přen.); 2. dok. i ned. řidč. (po čem, kom) delší dobu usilovně bažit; natoužit se.

napráskat se dok. 1. zhrub. (~; čím) hodně se najíst; nacpat se; 2. dok. i ned. (čím) často a opětovně práskat.

naprat se dok. 1. zhrub. hodně se najíst; nacpat se; 2. dok. i ned. expr. (koho, 2. p.) natlouci se, namlátit se; 3. dok. i ned. (čeho; ~) mnoho a často prát.

naštouchat se dok. 1. ob. expr. (~; čeho) hodně, pořádně se najíst; 2. dok. i ned. (~; koho, 2 p) mnoho a často štouchat.

Навели смо већ да је мање заступљено екстензивно значење као инваријантно. И у таквим случајевима оно је неутрално, док је сатуративно експресивно обојено, метафорично.

narýpat se dok. i ned. 1. (v čem) mnoho a často se rýpat; 2. expr. (část. ob. narejpat se) (do koho) často a mnoho si někoho dobírat; napadat, dráždit.

nařehtat se dok. i ned. 1. ozývat se častým řehtáním; 2. expr. (komu, čemu; ~) nasmát se, nachechtat se.

nabouchat se dok. i ned. expr. 1. hodně n. dlouho bouchat; 2. ob. (čeho; ~) mnoho se najíst; nacpat se.

Појављује се, мада сасвим усамљено, и случај када је инваријантно значење *чисто видско*, варијантна значења су сатуративно и екстензивно, а сатуративно значење је и у овом случају метафорично.

navztekát se dok. expr. 1. rozzlobit se; 2. dok. i ned. nadovádět se; 3. dok. i ned. mnoho a často se zlobit.

У оквиру овог значења најобимнија је **семантичка група** „*jesti do mile voľe*“ и „*liti do mile voľe*“. Значење сатуративности се међутим не подразумева по себи, посебно код полисемичних изведеница. Ф. Ухер за такве глаголе истиче да њихова рекција представља дистинктивну црту за одређивање семантике и наглашава „*najíst se + G.* (генитив – прим. К. М-III.) *nechápete jako totožné se subjektivým najíst se...*“³¹⁴ Исто је у том смислу и са глаголом *napít se* који уз то има и додатну семантичку нијансу о којој ћемо говорити касније.

³¹⁴ Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 77. Види и *Příruční mluvnice češtiny*, стр. 210.

Глагол *najíst se* је полисемичан и у речнику *SSJČ* његово инваријантно значење је резултативност,³¹⁵ у оквиру њега као семантичка нијанса (са гентитивном реакцијом) је сатуративност, а варијантно је екстензивно значење.

najíst se dok. 1. ukojít hlad; (čeho) dosyta pojíst; nasytit se (čím); 2. dok. i ned. (čeho) ve velkém množství n. často sníst, jíst.

То се види и на контекстуалним примерима: То виš, člověk musí pracovat, chce-li se najíst (резултативно значење); Podívaly se na zahradu (veverky),... , najedly se oříšků a mandlí, mlíčka se napily, dobře se poměly a pruč (сатуративно значење); Natrhal si chutného ovoce a dosyta se najedl (сатуративно значење); Hrachové kaše se ve školní jídelně najíme dosyta (*SV*) (екстензивно значење).

Глагол *napít se* такође је полисемичан. Инваријантно значење је резултативно, а варијанта има сатуративно и екстензивно значење.

napít se dok. 1. (čeho; ~) požít něj. tekutiny, uhasit žízeň něj. nápojem: n. se vody; n. se z poháru; 2. požít (hodně) alkoholických nápojů; opít se: často a rád se napije; na to se musíme n.

И овде на то упућују и контекстуални примери: Každý hoch hraje si v domýšlivosti na „mistra“ a plivá do studny, z které se napil (резултативно значење); Usmívá se, jako by se medu napil (сатуративно значење); Zahrát si v karty, napít se a na to se porpat, to nazýval sedlák nedělí (екстензивно значење).

Неопходно је нагласити у вези са глаголом *napít se* и свим осталим глаголима који имају значење *унети у организам неку течност (нарочито алкохолно пиће)* да је сатуративност често повезана са семантичком нијансом *преко мере*, или чак њоме потиснута. То се испољава и у речничкој дефиницији, где су ови глаголи дефинисани синонимом *opít se*. На пример: *nachcat se, nadrátovat se – opít se*. Сматрамо ипак да ове глаголе не треба наводити на неком

³¹⁵ У граматичи *Mluvnice češtiny I* глагол *najíst se* има значење „*prosté dokonání děje*“ (стр. 396). Е. Секањинова истиче да ти глаголи у словачком језику могу имати и значење „*много се најести, напиту*“, дакле прекорачити меру, али да то значење мора бити лексички или стилистички наглашено, те да без истицања те семантичке црте ови глаголи означавају „*dosiahnutie želateľnej miery, cieľa, rezultátu činnosti*“ (Sekaninová, E., *Štruktúrálno-sémantická analýza slovies s predponou na- v slovenčine*, JČ, 21, 1, 1970, стр. 31). А. Марић те изведенице наводи у групи у којој префикс *na-* има значење „*dosiahnutie výsledku vykonaním deja v čase*“, дакле такође је у питању значење резултативности (Marićová, A., *Slovesné predpony v slovenčine a srbčine*, стр. 33).

другом месту јер могу да значе пити до миле воље, као што су овде наведени и глаголи семантике *уносити храну у организам*, који опет са друге стране такође могу имати значење *појести преко мере*. Разлика је у томе што се код глагола типа *najíst se* претпоставља добро испуњавање желуца храном (сигнализирају то и друге лекеме које ћемо у оквиру ове семантичке групе навести),³¹⁶ док код глагола типа *napít se* није у питању испуњавање, већ разливање, захватање целог организма, што сугерише и синоним *opít se* – потпуно обухватање организма алкохолним пићем. Глаголи типа *najíst se* у сатуративном значењу немају у чешком језику синоним са префиксом *o-/ob-*. Семантика таквих изведеница везана је за просторно значење тог префикса, нпр. *ojíst* – *po povrchu n. kolem dokola sníst; okousat*.

Поред ова два глагола у исту семантичку групу можемо да уврстимо и изведенице као нпр.:

nasnídat se dok. *pojíst snídani; řídč. (čeho) dosyta pojíst něčeho k snídani*.

Nechte, ať se nasnídá, vždyť mu snídaně vystydne (резултативно значење);
Vstane, nasnídá se [hospodář] žemliček a kávu (сатуративно значење).

naobědvat se dok. *pojíst oběd, nasytit se obědem*.

Ani naobědovat jsme se klidně nemohli (резултативно значење);
... jak bylo vidět, naobědvali se řádně... (сатуративно значење).

navečeřet se dok. *sníst večeři; (čeho) pojíst dosyta k večeři*

Z večera, když se navečeřeli, ... vedl hospodář hosta do komory (чисто видско значење);

Já snídal, já obědval, a nyní se počestně navečeřím (сатуративно значење).

Слична је ситуација и са глаголима који су карактеристични за дечији говор. Њихово инваријантно значење је резултативност, а варијанта, или у другом случају (како је наведено у речнику) значењска нијанса, сатуративност. Видимо ту и да је лексема експресивно обојена када се односи на одрасле особе.

³¹⁶ В. Шмилауер нпр. ову изведеницу схвата као насталу додавањем префикса *na-* у његовом просторном значењу „*vuplnění něčeho*“, наводећи и пример *naspat do kufru* (Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр 170).

nabumbat se dok. 1. dět. (čeho) napít se: n. se mlíčka 2. expr. (čeho; ~) (o dospělém) napít se alkoholického nápoje, zprav. přes míru: nabumbali se vínečka.

napapat se dok. dět. a expr. najíst se: Teď se doma hezky napapali pečínky, nabumbali se vínečka.

Само једно – сатуративно значење имају изведенице из ове семантичке групе које су најчешће експресивне, припадају општеразговорном или некњижевном слоју.

nabaštit se dok. ob. expr. (čeho) horlivě, hodně n. s chutí se najíst.

nacpat se dok. ob. expr. (~; čeho) najíst se (dosyta).

nacrcat se opít se.

nadlábnout se najíst se dosyta. (SNČ)

nadrátovat se dok. ob. expr. opít se.

nachcat se opít se. (SNČ)

nachlámat se opít se. (SNČ)

nachlejštat se opít se. (SNČ)

nachmelit se opít se. (SNČ)

najebat se opít se. (SNČ)

nakalit se opít se. (SNČ)

nakéřit se opít se. (SNČ)

naprásknout se dok. zhrub. hodně se najíst; nacpat se.

napucnout se hodně se najíst (SNČ)

napařit se opít se. (SNČ)

natláskat se, natlásknout se dosyta se najíst, přejíst se. (SNČ)

natrunčít se dok. (z něm. zákl.) ob. expr. opít se.

navát se opít se. (SNČ)

nažbrundat se hodně se napít, obv. o nealkoholických nápojích. (SNČ)

Можемо такође да издвојимо полисемичне лексеме код којих се сатуративност појављује и као варијанта/семантичка нијанса, а најчешће је у питању метафоричан пренос значења.

nacucat se dok. ob. 1. (čeho; ~) dosyta se nasát, napít: n. se mléka; 2. expr. (čím) nasáknout: sítě nacucané vodou 3. expr. opít se.

nahltat se (čeho) dok. hltáním se nasytit; hltavě, lačně, chtivě spolykat, do sebe pojmut: n. se syrového masa; přen. expr. oči se nemohou té krásy dost n.

nasytit se dok. 1. řidč. (čeho) dosyta se najíst; 2. (koho, čeho; *čím) mít někoho, něčeho dost; nabažit se: nemohl se n. pohledem na krajinu.

nažrat se dok. (čeho; ~) (o zvířatech, zhrub. též o člověku) nasytit se, najíst se: husy se nažraly ovsa; nažral se za mé peníze.

У уводном делу о сатуративним изведеницама већ смо говорили о значају окружења глагола и **контексту** који показује елементе који најчешће стоје уз ове глаголе и прецизирају њихову семантику. Навели смо такође да је код овог значења тај елемент прилог *dosyta*.

namilovat se

Miluj a namiluj se **do sytosti**, přijde čas, jenž řekne nebudeš... milovati.

naužívat se

Ještě se můžeš **do syta** světa naužívatí.

naklít se

Braniborský vůdce nemohl se **do syta** naklíti.

nadovádět se

Děti se **dosyta** nadováděly. (SSJČ)

Осим овог прилога, појављују се и други квалификатори који јасно указују да се ради о сатуративним глаголима, као што су *do vůle, pořádně, počestně, hezky*.

narouhat se

Večerem přichází [do vězení] strážník, zažehá lampu, přináší jídlo, a narouhav se **do vůle**, jde po svých.

nabaštit se

Máma má zaděláno na kobližky a na šišky — **pořádně** se nabaštíte.

napapat se

Ted' se doma **hezky** napapali pečínky, nabumbali se vínečka.

navečeřet se

Já snídal, já obědval, a nyní se **počestně** navečeřím.

Сатуративност није тешко одредити када су у питању глаголи који изражавају радње које субјекат доживљава као позитивне, те се тим глаголима ово значење може без двоумљења приписати. То важи и ако је у питању неутралан контекст без елемената који би указивали на такво значење, или контекст који садржи неке елементе који чак сами по себи упућују на екстензивно значење, нпр.

mnoho, dost, něco, co, као и екскламативне реченице у којима се у функцији исказивања емоционалне обојености, експресивности исказа користе заменице *to* и *co* у функцији узвика *ала*.

nabažit se

Nabažili jsme se moře i sluníčka a jedeme domů o několik dnů dříve. (SV)

navyvádět se, narejdit se

A jak vy, Burši! Vy jste se také asi navyváděl a narejdl!

nažertovat se, naškádlit se

Mnoho se spolu nažertovali a naškádli.

nahoupat se

Až se **dost** nahoupáš, udělej pro Adélu pěknou kytičku.

nasmát se

Když se **dost** nasmála, utichla.

naspat se, nazahálet se

Bratránek můj si liboval, že se ve předsíni [vévodkyně] **něco** naspl a nazahálí.

nachechtat se

To jsme se nachechtali! (SSJČ)

nasnit se

Co jsem se o tobě nasnila, přírodo zlatá!

Честа је у вези са претходним нпр. конструкција *nemohl se (dost) + na-* глагол. Овакав исказ експресивно је обојен и изражава већ поменуту радњу којој вршилац даје позитивну евалуацију. Иако овакав исказ заправо указује на то да радња није извршена до задовољења, она се ипак вршила до миле воље, а не преко воље субјекта да је врши, као што је случај са сатуративним глаголима.

nakochat se

Nemohl se nakochat pohledu na město! (SSJČ)

naobdivovat se

Nemohl se dost naobdivovat západům slunce! (SSJČ)

nasytit se

Nemohl se nasytit pohledu na krajinu. (SSJČ)

в. 2. Семантика *вршити радњу до задовољења субјекта* у српском језику

Дефиниција сатуративног значења у речнику *РМС* и *РСАНУ* много је чешћа него у *SSJČ*. Међутим, ситуација је, што се тиче утврђивања овог значења код појединих глагола, једнако компликована. За разлику од речника чешког језика, где су изведенице ове семантике чешће дефинисане само као екстензивне, овде анализу отежава присуство обе дефиниције у оквиру једног глагола.³¹⁷ На пример:

наодмарати се сврш. **провести дуго** у одмарању, **задовољити жељу** за одмором, **заситити се** одмора.

нарадовати се сврш. **доста провести** радујући се, **науживати се** радости.

навеселити се сврш. **провести много времена** у весељењу; **задовољити се** веселећи се.

науживати се сврш. **провести много времена** уживајући, **задовољити се** уживајући.

наиграти се сврш. **провести много времена** играјући се; **задовољити се** игром, играњем, **наситити се** играњем.³¹⁸

Ослањање на такву концепцију довело би нас до тога да закључимо да сваки од тако дефинисаних глагола има оба значења, што је свакако већином могуће у одговарајућем контексту.

наслушати се надовољити се слушања; **провести много времена** слушајући: Баба Вида је створење којег човек не може да се нагледа и наслуша (сатуративно значење); Нагазио сам се блата, нагледао невоље и срама, наслушао јада и лажи (*РСАНУ*) (екстензивно значење).

напутовати се **провести много времена** у путовању, **надовољити се**, **наситити се** путовања: Напутовао се... по људским градовима доста (екстензивно значење); Прошао је све српске крајеве, и још се није сит напутовао (*РСАНУ*) (сатуративно значење).

³¹⁷ Напомињемо да се дефиниције у *РМС* и *РСАНУ* не поклапају увек, а да смо као релевантан за анализу грађе узели први наведени речник.

³¹⁸ Илустрације ради наводимо да је овај префиксал, као и још неки, дефинисан искључиво као сатуративан у *Граматици српскохрватског језика* А. Мејеа и А. Вајана: „*L'idée de plein contentement et de satiété est indiqué dans une série de verbes au moyen du préverbe na- et du tour réfléchi: najesti se... ; napiti se... ; naigrati se «danser (jouer) tout son saoul»... ; naspavati se «dormir tout son saoul»...*“ (Meillet, A. – Vaillant, A., *Grammaire de la langue serbo-croate*, Paris 1924, стр. 254).

начитати се задовољити жељу за читањем, много прочитати: Ето недеље, па ћеш се начитати. (сатуративно значење); Учењаци су они који су се начитали књига (*РСАНУ*) (екстензивно значење).

Такође, већином се дефиниције одвајају само зарезом, што говори о томе да се сатуративно и екстензивно значење често поистовећују, а ређе тачком и зарезом, који означавају разликовање две семантичке нијансе.

Ипак, постоје и изведенице које су описане искључиво као сатуративне. Такви су они глаголи чија дефиниција обухвата елементе као што су *науживати се/задовољити се/издовољити се вршећи радњу, досита вршити радњу, наситити се/заситити се/надовољити се чега*.

наашиковати се **науживати се** ашикујући.
навикати се **наситити се** викања, **издовољити се** вичући.
наскакати се **наситити се, надовољити се** скачући.
наразговарати се **надовољити се** разговора, **заситити се** разговором.
нагледати се **задовољити се** гледајући.
назаповедати се **задовољити се** заповедајући.
наблебетати се **издовољити се** блебећући, набрбљати се.
наљубити се **издовољити се** љубећи, **заситити се** љубљења.
набогохулити се **издовољити се** богохулећи.
надивити се **издовољити се** дивећи се.

По нашем мишљењу неки од ових глагола могу имати оба значења – и сатуративно и екстензивно.³¹⁹ Поставља се питање, да ли су тако мислили и аутори, посебно ако узмемо у обир значење које може имати глагол који је често саставни део описа значења – *заситити се, наситити се*. Ми свакако не можемо доводити у питање концепцију речника или дефиницију сваког глагола понаособ.

Можда би било једноставније, али и прецизније, да такве глаголе наведемо у групи оних који имају оба значења, као нпр.:

наратовати се надовољити се, заситити се ратовања.

наседети се надовољити се седењем.

³¹⁹ Такво схватање је и у *РСАНУ*, где се у већини случајева за ове глаголе дају обе дефиниције. Такође су присутни контекстуални примери који указују на оба значења.

Овако се може поступити и поред чињенице да у контекстуалним примерима није наведено екстензивно значење јер се оно може сасвим једноставно конструисати.

надисати се Надисао [би се] свежег и мирисавог јутарњег ваздуха (сатуративно значење); Радећи у тој фабрици надисао се хемијских испарења за читав живот (пример наш) (екстензивно значење).

Са друге стране, дешава се да контекстуални пример не одговара дефиницији сатуративности јер упућује на екстензивно значење, али и у овом случају могуће је конструисати такав исказ.

наскитати се надовољити се, наситити се скитања: Наскитао се... по војничким логорима (екстензивно значење); Сити смо се наскитали по европским градовима (пример наш) (сатуративно значење).

Уколико је присутна дефиниција путем синонима употребљен је глагол грађен истим префиксом и истог значења.

натрескати се напити се, наљоскати се
наговорити се напричати се
најурити се натрчати се

Ређе су присутни синоними грађени префиксом *из-*. Овај префикс у српском језику изражава *извршење радње до крајњих граница, сасвим*, дакле велику меру. Значење је слично сатуративном, с том разликом што префикс *из-* онемогућава даље истрајавање у вршењу радње, тј. означава њен престанак.

насмејати се исмејати се
налагати се излагати се

Велики број **контекстуалних примера** обухвата типичне елементе који указују на сатуративност, од којих су најфреквентнији *сит/а* и *до миле воље*, док се остали појављују само спорадично.

наодмарати се

Она моја баба неће да умре, па да се **сит** наодмарам.

наљубити се

О, ова рука! Да ми је да је се **сит** наљубим.

намлатити се

Сит га с' хтедох онде да намлатим.

наплакати се

Побјеже доље у парк да се **сита** наплаче.

наговорити се

Сит се наговори велика ћуталица.

насањати се

Тада се **сит** насањао, ређајући разне планове у глави.

најадати се

Једва је чекала... да се **сита** најада и потужи на... дојучерању своју најбољу... пријатељицу.

натући се

Докопам један замашан суварак, па и ја нагох за њим да га се **сит** натучем.

наваљати се

По земљи **сит** се наваљах.

набеспослочити се

Обреде се последњи свечари... па се онда калуђери **сити** набеспосличе чак до јесени.

нашврљати се, набазати се

Нашврљао се и набазео по свем мјесту **до миле воље**.

наразговарати се

Уживале [су] у помисли... да ће се моћи... **до миле воље** наразговарати.

наиграти се, напевати се

Кад се омладина наиграла и напјевала **до миле воље**, отпочне гађати биљегу из пушака.

наашиковати се

Ја сам се за ово вријеме **до миле воље** наашиковао. (РСАНУ)

наашиковати се

Јесте ли се ондје **људски** наашиковали?

наспавати се, напити се, најести се

Седе лепо људи у топлој кафани, пошто су се **добро** наспавали, напили и најели.

Контекст указује на сатуративно значење и када су присутни елементи који се већином појављују уз екстензивне глаголе, нпр. *доста*, *колико*, као и *али*, *ала* у екскламативним реченицама. Ови елементи значе уствари *онолико колико је довољно*, *колико субјекат то жели*, а то се потврђује када покушамо да их заменимо изразима ко што су *сит*, *до миле воље* и сл.

наседети се, наразговарати се

Кад смо се **доста** несједјели и наразговарали, мајка се наједном замисли.

нашалити се, наразговарати се

Вечерали [су] и **доста** се нашалили и наразговарали.

нализати се

Доста се је нализао крви.

налагати се, наподлачити се

А **колико** сам се **налагао** и **наподлачио** данас!

нагрдити се

Али сам га се нагрдио!

наљубити се

Ала сам се нашалио шале, наљубио гараве и плаве!

Контекст је често довољно експлицитан, те нису протребни додатни елементи који би прецизирали сатуративно значење. Међутим, у свакој од ових реченица било би могуће уметнути неки од елемената који указују на сатуративност и уједно је потврђују.

Кад **се** (сит – К. М-Ш.) **навикао**, излетио је пред своју кућу.

Навезо [сам] се на далеко море да **се** (до миле воље – К. М-Ш.) **науживам** те слатке мирноће.

Ја сам био застао мало подаље... да бих јој **се надивио**.

Нагрлих се драге жене.

Видјећемо **се** са својима, **најурити** у слободи.

Можда је хтео кроз дубоку планину, сам, да **се најали** за синовима, које је туда тако често у борбу водио.

Мислила је само како ће **се наиграти** и **наслушати** музике.

Жене [би] кадшто шмугнуле крадом... да **се најадикую**.

Како би се велика количина радње нагласила, у истој реченици присутно је више сатуративних глагола, или су то сатуративни и неки други глаголи (најчешће екстензивни) који изражавају велику меру.

Та ми овде живимо само једно лето... па зато хоћемо да **се наиграмо** и да **се нарадујемо** под овим сунцем.

Наоговарали смо се, насвађали, истражили живот један другоме.

Напроповиједао се својих приповијести, **наружио** властелина, **нахвалио** покојне „ексцеленције“.

Натрчао се Мишко Савић... **нагаламио, напсовао.** (РСАНУ)

Доведоше младу Аницу и **навеселише се** и **наиграше**.

Дочекали унучад, па **се напевали** и **насмејали!**

Онда [се] игре **наиграмо**, шетње **нашећемо**.

Као и у чешком језику и овде је присутна конструкција *не може се (довољно) + на-* глагол. Рекли смо да конструкција изражава да радња није извршена до задовољења, али да се вршила до миле воље, а не преко воље субјекта да је врши.

Толико је заволео Босну да **не може да се нагледа** њених предела.

Он **се неће моћи нахвалити** доброте његове.

Ја толике године овуда пролазим па **се опет не могу довољно да напромаатрам** ових природних реткости.

И у српском језику најобимнија је **семантичка група** глагола који значе *јести до миле воље* и *пити до миле воље*. Међутим, дефиниције неких изведеница разликују се од речника до речника.³²⁰

Глагол *најести се* дефинисан је у РМС на следећи начин: 1. утажити, утолити своју глад, постати сит. Најешћу се и ја погаче; фиг. Доста су се наше муке најели, наше крви напили. 2. много се наљутити, расрдити се.

³²⁰ Ови глаголи сврставају се у различите групе и у литератури. А. Марић их наводи у оквиру глагола код којих се префиксом уноси значење резултативности. Ипак, наглашава да глаголи *најести се* и *напити се* могу да изражавају да се радња вршила у малој или великој количини, али уз обавезни контекст, тј. „*príslovku miery málo alebo veľa...*“ (Marićová, A., *Slovesné predpony v slovenčine a srbčine*, стр. 33–34; Marićová, A., *Vyjadrovanie časového významu slovesnými predponami v slovenčine a srbčine*, Zborník Spolku vojvodinských slovakistov, 16–18, 1994–1997, стр. 79). И. Клајн их сврстава у групу сативних глагола, (*Творба... I*, стр. 258).

Видимо да је инваријантно значење резултативност, док се сатуративност чак и не помиње, осим што се наводи пример у којем је очигледно ово значење. Ту се наводи и варијанта у значењу које није фреквентно, али је присутна семантичка црта велике количине радње. Ипак, у *РСАНУ* и *РМС* дефиниција обухвата сатуративно значење на које упућује и контекстуални пример: „*постати сит, задовољити своју потребу за јелом, заситити се, наситити се једући; изјести, појести пуно јела, хране*“: Седе лепо људи у топлој кафани, пошто си се добро наспавали, напили и најели...

У ову групу спадају и моносемичне изведенице код којих је сатуративно значење јасно из дефиниције и контекстуалног примера. Често су експресивне, а неке припадају и разговорном слоју.³²¹

наручати се сит ручати, појести обилан ручак, најести се.
И најздравији човјек, док се добро не наруча, не смије се уза њу [Романију] пењати.

навечерати се сит се најести приликом вечере, обилно вечерати.
Кад вечера, нек' се навечера; Јаков се господски навечера.

набокати се експр. најести се преко мере, наждерати се.
Набокам ти се ја тих папрењака, други би пукао.

накркати се добро се најести.

нахалисати се (РЖ)

напапати се деч. *нахранити се, најести се*
Дођосмо да се код вас напајкимо и напапамо.

Код неких полисемичних глагола сатуративност је присутна и код инваријанте и варијанте. Интересантно је такође да глаголи као варијанту или семантичку нијансу имају значење *пити до миле воље* или *пити претерано*.

³²¹ У вези са њиховом експресивношћу илустрације ради наводимо овде примере које даје С. Ристић у оквиру своје анализе глаголских експресива у групи значења „*задовољити/задовољавати* *потребе за храном и пићем – јести, пити*“: *наждерати се, наждропати се, нађупати, накусати се, наклопати се, напуцати се, наждркљати се, наждрљати се* итд., као и *насвирати се, насисати се, натрескати се, налокати се, нарољати се, накресати се* и др. о којима ћемо говорити нешто ниже (*Експресивна лексика у српском језику: Теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти*, Београд 2004, стр. 124).

наисати се 1. нахранити се, заситити се сисањем; 2. разг. напити се, опити се (алкохолним пићем).

накљукати се вулг. а. добро се најести, наждерати се; б. напити се, опити се.

наждерати се, наждрати се 1. а) најести се, прејести се; б. претерано попити, напити се превише течности; 2. фиг много се насекирати.

Последњи пример има као варијантно значење екстензивност, које је како видимо фигуративно – *јести себе бринући*. Екстензивност као варијантно значење има и следећи глагол код којег се такође метафоричним преносом од засићења које је вршено до воље агенса дошло до презасићења радњом:

наситити се 1. најести се, нахранити се, заситити се: Милица је била гладна и јела, па кад се наситила... причала [је] о детету; 2. фиг. задовољити жељу за чим, надовољити се; **изгубити вољу за што, осетити да је нечега било доста или много**: Око једанаест сати наситили су се разговора.

Глагол *напити се* такође је полисемичан. У речницима су наведена значења резултативност, сатуративност и просторно значење уношења, упијања:

1. угасити жеђ, попити колико је по вољи: Људи, напијте се, па мотику у шаке! 2. постати пијан, опити се: Цвеја пијан... Кад се напије, почне да га разапиње. 3. упити (влагу, течност, текућину), натопити се: Све је онда бујно листало и цвало; напило се влаге.

Семантику овог глагола објашњавали смо код његовог еквивалента у чешком. Само укратко ћемо напоменути да поред сатуративности може имати значењску нијансу *преко мере*, присутну обично када се ради о конзумирању алкохолног пића.³²² То се може закључити и када обратимо пажњу на синоним који га дефише – *опити се*. Префикс *о-* код овог глагола уноси семантику потпуног обухватања.

Код већине експресивних моносемичких глагола веома је изражена семантика „опијености“ и глаголи се искључиво односе на уношење алкохолног пића. Види се то уколико дефиниција обухвата синонине, као и из контекста:

³²² И. Клајн наводи да имају секундарно значење „опити се алкохолним пићем“ (*Творба... I*, стр. 258).

нашљемати се опити се

Е, како слаб! Нашљемао се! – рече Захар.

нашљокати се

Време је печења ракије, и ниједан сељак не пропушта прилику да се јевтино не нашљока.

наљоскати се претерано се напиту, опити се

Једва су се држали на ногама, – толико се беху наљоскали.

нарољати се напиту се, опити се

Данас да се прописно нарољамо, јакако!

нарокати се (БФР)

нацевчити се фам. добро се напиту, опити се.

Очух јој се данас добро нацевчио.

нациркати се (БФР)

накресати се (РСАНУ)

Ипак, неки од глагола ове групе имају само сатуративно значење и односе се на већи унос течности у организам, али не и алкохолног пића, или пак, уколико су полисемични, изражавају оба значења, односно обе значењске нијансе, уколико су моносемични.

налипати се пеј. заситити се пијући, напиту се, налокати се: Нека спреми каве, ако ће и читав бакрач, па се налипајте једанпут.

налокати се 1. доста локати, заситити се лочући: Прилети и крмача, убоде замрљано рило те се налоче. 2. пеј. опити се. Опет си се налокао! Јесам ли ти рекао да се не опијеш?

накресати се добро се напиту; опити се, напиту се. (РСАНУ)

Код неких полсемичних глагола значење *много попити* присутно је као варијанта, која је експресивно обојена.

насвирати се 1. задовољити се свирајући, уживати у свирању; 2. напиту се, опити се.

натрескати се 1. иструцкати се возећи се колима; 2. опити се, напиту се: Славио је ноћас имендан, натрескао се као земља. (РСАНУ)

Навешћемо и два глагола који значе *много попити*, али с обзиром да су грађени од мотивних глагола *цврцати* и *цврцати* који значе *помало пити*, поред значења *опити се*, могу да значе и *мало се напиту*. И њихова лексикографска дефиниција на то указује: *нацврцати се* мало се напиту; напиту се, опити се; *нацврцати се* фам. дем. од нацврцати се; много попити, напиту се, опити се.

в. 3. Еквиваленција

Како и српски језик са префиксом *на-* гради сатуративне глаголе, тако је и присутна **формална еквиваленција**.

<i>nakokrhát se</i>	<i>накукурирати се</i>
<i>natroubit se</i>	<i>натрубити се</i>
<i>navymýšlet se</i>	<i>наизмишљати се</i>
<i>nazpívat se</i>	<i>напевати се</i>
<i>nalhat se</i>	<i>налагати се</i>
<i>nakázat se</i>	<i>напроповедати се</i>
<i>narozprávět se</i>	<i>наразговарати се</i>
<i>nahvízdat se</i>	<i>назвиждати се</i>
<i>naklít se</i>	<i>напсовати се</i>
<i>naobdivovat se</i>	<i>надивити се</i>
<i>naobjímat se</i>	<i>нагрлити се</i>
<i>nazahálet se</i>	<i>набеспосличити се</i>

Усамљен је случај да полисемични глагол у чешком има полисемични еквивалент у истим значењима.

<i>napráskat se</i> 1. dok. zhrub. (~; čím) hodně se najíst; nacpat se 2. dok. i ned. (čím) často a opětovně práskat	<i>налупати се</i> 1. много и дуго лупати, заморити се лупајући, ударајући по чему. 2. вулг. најести се и напиту.

Чешћи је случај дивергенције, када за више семема у чешком језику у српском језику постоји више лексема.

<i>naprat se</i> 1. dok. zhrub. hodně se najíst; nacpat se 2. dok. i ned. expr. (koho, 2. p.) natlouci se, namlátit se 3. dok. i ned. (čeho; ~) mnoho a často prát	1. <i>наждерати се, набокати се</i> 2. <i>намлатити се, наударати се</i> 3. <i>напрати се</i> (чега)
<i>nařehtat se</i> dok. i ned. 1. ozývat se častým řehtáním 2. expr. (komu, čemu; ~) nasmát se, nachechtat se	1. <i>нарзати се</i> 2. <i>накикотати се</i>
<i>nabouchat se</i> dok. i ned. expr. 1. hodně n. dlouho bouchat 2. ob. (čeho; ~) mnoho se najíst; nacpat se	1. <i>накуцати се, наударати се</i> 2. <i>најести се, набокати се</i>

Такође има примера да је у чешком језику изведеница моносемична, док је у српском језику она полисемична. Примарно значење није сатуративно, већ чисто видско.

<i>nasmát se</i> (~; komu, čemu) mnoho a často se smát	<i>насмејати се</i> 1. огласити се смехом; показати осмех, осмехнути се 2. надовољити се смеха, смејања 3. (коме) наругати се, подсмехнути се коме
<i>nažertovat se</i> natropit se mnoho žertů	<i>нашалити се</i> 1. а. испричати или начинити шалу; б. (с ким) направити шалу на чији рачун, мало се наругати коме 2. провести доста времена шалећи се, издовољити се у шаљењу.

С обзиром да је чисто видско значење примарно, дакле најфреквентније и сигурно прво препознато код датих глагола, треба повести рачуна код утврђивања лексикографске еквиваленције. То је управо учињено у чешко-српском речнику где су лексикографски еквиваленти глагола *nasmát se* – *сит се насмејати, исмејати се*, а не само *насмејати се*.

Понекад еквивалент у српском језику има шири обим значења, па је за неке глаголе потребно употребити опис, или неки префиксални глагол приближног значења допунити елементом који у његово значење уноси потребну семантичку нијансу.

<i>narejdit se</i> naprovádět se mnoho rejdění	много се забављати скачући, трчећи; бити много несташан; надовољити се трчећи, скачући, правећи несташлуке
<i>naskotačit se</i> mnoho a často skotačit	наиграти се скачући, трчећи, правећи несташлуке

Треба водити рачуна **о међујезичкој хомонимији**, када у српском језику префикс на- не уноси у изведеницу значење сатуративности.

<i>našklebit se</i> mnoho a často se šklebit	<i>нацерити се</i> развући лице у осмех показујући, откривајући зубе

Што се тиче **контекстуалне еквиваленције**, већином формални еквивалент и ту сасвим одговара.

nalézt se – напузати се

Co se nalezla po kolenou, než byt uklidila. (SSJČ)

Колико се напузала на коленима, док није стан спремила.

naskákat se – наскакати се

Složil množství kusů tanečních, a krajané něco se při nich naskákali.

Компоновао је много плесних комада, а земљаци богме су се уз њих наскакали.

naužívat se – науживати се

Ještě se můžeš do syta světa naužívat.

Још се можеш сит света науживати.

napakovat se – нафатирати се

Ty gauneři se v tom Ústí tehdy napakovali a většinou nejen to. (SNČ)

Ове битанге су се тада у Усти нафатирале, и не само то.

Ипак, дешава се да формални еквивалент контексту не одговара. Функцију преводног еквивалента у том случају врши неки други префиксални глагол од којих свакако семантички највише одговара изведеница са префиксом из-. Може то бити и неки други префиксални глагол, као и глагол са истим префиксом, али не сатуративног значења. Ако је контекст довољно експлицитан, или садржи неки од квантитативних елемената, исказ остаје непромењен.

nahourat se – наљуљати се

Až se dost nahouráš, udělej pro Adélu pěknou kytičku.

*Кад се доста наљуљаш, направи за Аделу леп букет.

Кад се довољно **изљуљаш**, направи за Аделу леп букет.

nabažit se – наситити се

Nabažili jsme se moře i sluníčka a jedeme domů o několik dnů dříve. (SV)

Заситили смо се мора и сунца и идемо кући неколико дана раније.

namlasati se – насладити се

Ty ses toho pohodlíčka na dovolené namlasal a teď se ti nechce do práce, vid'?

Теби се та уживанција на одмору **осладила**, па ти се сад не иде на посао, јел да?

Уколико нема формалног еквивалента, нити неког другог префиксала који би вршио функцију еквивалента, некада је могуће употребити глагол грађен суфиксима *-исати* и *-акати*.

nažebroit se – /

Nažebroitil se mne dost, abych mu řekla, má-li ho skutečně ráda.

Доста ме је **мољак**о да му кажем, да ли га заиста волим.

nachvástat se – /

Co se už nachvástat svými činy. (SSJČ)

Колико се већ **хвалисао** својим делима!

Суфикс *-акати* означава учесталу радњу, често може имати пејоративну нијансу и може (посебно због тога што указује на често понављање радње) да замени глаголе који претпостављају вршење радње често, много, до миле воље.³²³ У речнику РМС глагол мољакати дефинисан је: „*често и упорно молити; досађивати с молбама*“.

Суфикс *-исати* у наведеном глаголу врло прецизно анализира И. Клајн и сматра га посебним случајем јер је грчки суфикс додат на домаћи глагол „*ради семантичке диференцијације (да би нагласио елемент разметљивости, који није обавезно присутан у хвалити се)*...“.³²⁴ Тако и овај суфикс асоцира на вршење радње у већој количини. У речнику је тако и дефинисан „*хвалити себе... хвалити се преко мере...*“.

³²³ О овом глаголском суфиксу види: Клајн, И., *Творба речи у савременом српском језику II: Суфиксација и конверзија*, Београд 2003, стр. 329.

³²⁴ Клајн, И., *Исто*, стр. 339–341. О томе види и: Бабић, С., *Творба ријечи*, стр. 477.

Такође се може употребити и беспрефиксални глагол уз додавање одговарајућих квантитативних елемената, уколико је потребно.

narýpat se – /

Narýpal ses ho [sochař kamene] za živa dosti!

Већ си по њему (вајар по камену) у животу **доста роварио**.

У оквиру велике количине радње издвајамо три значења префикса па-/на- у чешком и српском језику: а) *радњом накупити, нагомилати*, б) *много, често, дуго вршити/проживљавати радњу* и в) *вршити радњу до задовољења субјекта*.

Што се тиче чешког језика значење под *a.* у речнику *SSJČ* дефинисано је као „*provedení děje v potřebné, zamýšlené n. velké míře...*“ и додаје се „*jde-li o věcný význam předmětu děje, se 4. p., jde-li o množství, zprav. velké, s 2. p.: nasbírat jahody (tj. ne maliny ap.) nasbírat jahod (tj. něj. množství jahod)*“. Саставни део значења ових глагола поред префикса и мотивног глагола је објекат у генитиву који изражава квантитет и који је облигаторан. Међутим, ове изведенице могу изражавати дато значење и уз објекат у акузативу, али он мора бити проширен одређеним квантитативним елементом. Глаголи који изражавају ово значење називају се кумулативним. Њихова лексикографска дефиниција обухвата елементе као што су: *извршити много радње, извршити радњу (по правилу) у великој/већој/знатној количини, много извршити, а ређе и често, много пута извршити радњу*, где је темпоралност повезана са квантитетом. Изведенице са значењем кумулативности могу бити како моносемичне, тако и полисемичне код којих се кумулативност јавља као инваријантно и варијантно значење. Уколико је значење инваријантно, дешава се да и варијантно или нека од варијантних значења такође изражава велику количину радње, а најчешће се ради такође о кумулативности. Код једног броја глагола испољава се као варијантно примарно, просторно значење префикса па-. Код малог броја глагола са овом семантиком као варијанта појављује се и мала количина, а значење је *делимично извршење* радње.

Као варијантно значење кумулативност се испољава такође у бројним примерима. Инваријантна значења ових глагола су бројна и семантички разнолика и крећу се од просторног значења *наношења на површину, навлачења на објекат, испуњавања унутрашњости* и других. У контексту најчешће количину радње допуњује објекат проширен атрибутом који сам по себи или у оквиру целе синтагме значи већу или велику количину као нпр. *mnoho, spousta, hromada, řada, všechno možné* и сл., затим и заменица *ten* у генитиву једнине. Глаголи са овим значењем образују семантичке групе, од којих се две по бројности издвајају: *радњом нагомилати много речи – изговорити много (namluvit)* и *гомилањем накупити много предмета (nastřádat)*.

У српском језику у *РМС* се наводи да изведенице „*указују на већу, обилну меру извршења какве радње*“, а у оквиру тога је под б. наведено подзначење „*обухватање веће масе предмета, веће количине чега: набрати, нацедити, начупати, накувати*. И овде је објекат већином у генитиву. Дефиниција значења је превасходно путем описа који је нешто мање прецизан него у чешком и обухвата елементе *извршити радњу у већој/великој количини*, или пак у *довољној/извесној/одређеној количини*. Глаголи су такође моносемични и полисемични, а код ових других кумулативност се јавља и као инваријантно и као варијантно значење. Варијантна и инваријантна значења такође могу бити и просторно значење *смиштања на површину, навлачења на објекат, резултативност, мала количина радње* и др. Кумулативност је исказана такође у контексту, а објекат је обично проширен квантитативним елементима, као и у чешком језику, нпр. *доста, колико, толико, чега све не* и сл.

По питању еквиваленције први тип је формална еквиваленција – префиксалном глаголу у чешком језику одговара префиксални глагол грађен истим префиксом у српском језику који има исто значење као и њен пандан (*nadojit – намустити*). Такође, заступљен је однос конвергенције у оквиру којег више лексема у чешком језику има исти формални еквивалент у српском (*nahovořit, nařikat, namluvit, nařečnit – наговорити, напричати*). Исто тако, лексему у чешком језику у српском језику може да заступа лексема која има шири обим значења (*natěžít – накопати* (угаљ, руду)) и тада је потребно или употребити опис значења или постојећем префиксалном глаголу општијег значења додати

неки елемент који може да га допуни одређеном семантичком нијансом (*nakřičet – напричати* вичући). Има случајева када се ради о дивергентном односу који се заснива на томе да више семема у чешком језику има своје еквиваленте у српском језику у виду више лексема (*nařezat* 1. (co, při důrazu na množství čeho) řezáním oddělit, upravit, připravit, získat, opatřit – *нарезати*; 4. ob. expr. n. peněz – *намлатити*). Други тип еквиваленције представља ситуација када нема формалног еквивалента, већ еквивалентну изведеницу представља глагол са неким другим префиксом. Значења која уносе ти префикси у глаголе нису кумулативност, јер ово значење изражава само префикс на-. Најбројније и семантички најприближније еквиваленте овог типа чине глаголи са префиксом из- (*nařekovat – ишамарати*), а фигурирају и други префикси, као и префикс на-, у различитим значењима, али не у значењу велике мере. Како би се значење прецизирало, префиксални глаголи могу бити допуњени описном дефиницијом (*nabásnit – исневати* много стихова), контекстном карактеристиком (*najet – прећи, превалити* аутом), и глаголском реакцијом у загради (*paráchat – починити, извршити* (што, много тога)). Трећи тип еквиваленције подразумева употребу беспрефиксалног глагола који је, такође, допуњен описом значења или глаголском реакцијом уз квантитативне елементе (*nalichvářit – стећи* лихварењем, зеленашењем (доста тога)). Контекстуална еквиваленција подразумева такође неколико ситуација: формални еквивалент постоји и може се употребити у контексту, уколико формални еквивалент не одговара свом пандану по конотацији може се употребити и неутрална лексема, ако је цела реченица експресивна, те сама по себи изражава емоционални став говорника, или се може употребити експресивна изведеница грађена неким другим префиксом. Код изведеница у српском језику које имају шири обим значења преводни еквиваленти могу бити допуњени одређеним елементом који прецизира значење полазне лексеме. Када је еквивалент глагол са различитим префиксом, најприближнији значењски еквивалент је изведеница са префиксом из- у значењу *извршења радње у довољној мери, у потпуности*. Исто тако изведеницама са префиксом из- као и са другим префиксима у преводу могу се додати квантитативни елементи којима се значење велике мере прецизира, а исто је и када као преводни еквивалент фигурира беспрефиксални глагол (*много, толико*

тога, мноштво и сл). Уколико је контекст довољно експлицитан није потребно убацивати додатне елементе, а некада их и сам контекст већ садржи.

Друга два значења, под *б.* и *в.*, које изражавају екстензивни, односно сатуративни глаголи, у већини литературе се не раздвајају нити се користе поменути термини. Обе групе често су наведене под семантичком цртом *извршење радње у великој количини*. И за чешки и за српски језик важи да граница између екстензивних и сатуративних глагола није увек јасна и многе изведенице могу изражавати оба значења. На то има утицај семантика мотивног глагола која омогућава и позитивно (*do vůle – до миле воље*) и негативно (*do omrzení – до презасићења*) значење.

Што се тиче екстензивних глагола у чешком језику они изражавају радњу која траје дуго, често, на незадовољство субјекта и то су радње над којима он нема контролу и не може да утиче на њихову количину. У дефиницији значења увек су присутни елементи који на ту семантику указују, обично су то прилози, а значење се дефинише најчешће као *много/често/дуго/поновно вршити/проживљавати радњу*, затим *проводити много времена у вршењу радње* и *вршити радњу док се не смучи, не дојади*. Лексеме са овом семантиком већином су моносемичне, те је број полисемичних лексема вишеструко мањи. Што се тиче семантичких односа, има више случајева да је и инваријантно и варијантно (или варијантна) значење екстензивно, или пак *чисто видско значење, повећање обима* и слично. У исказима у највећем броју фигурира конструкција *со + па- се глагол*, а затим и *пёсо + па- се глагол*, где заменице *со* и *пёсо* у функцији прилога имају заправо значење „много“. Заменица *то* у функцији речце индикатор је емоционалне обојености исказа. Даље, изведенице екстензивног значења допуњене су елементима који прецизирају значење велике количине, као нпр. *dost, mnoho, hodně, tolik* и другим. У оквиру екстензивних глагола издваја се као најбројнија семантичка група која значи *намучити се радећи*.

У српском језику код дефинисања семантике екстензивних глагола најприсутнији су прилози *дуго, много времена, много и дуго, дуже време, много вршити радњу/провести у радњи*. И овде су већином изведенице моносемичне, али има и полисемичних, код којих је инваријантно значење у највећем броју случајева екстензивно, док варијанта може имати нпр. сатуративно значење које је

метафорично или метонимијски повезано са основним значењем и стилски обојено, или значење *постићи резултат дугим и упорним вршењем радње*, затим значење кумулативности, као и просторно значење *навлачење на објекат* итд. У контексту у великом броју примера поред изведеница екстензивног значења фигурирају квантитативни елементи као што су *доста, много, колико, толико*, као и неки други. Карактеристична је и употреба конструкције *не може се (довољно) + на-* глагол.

Што се тиче еквиваленције и у оквиру овог значења постоји формална еквиваленција (*načistit se – начистити се*). Такође је заступљен однос конвергенције (*naklopotit se, nahmoždit se, nalopotit se, namozolit se, namakat se, narobotit se – наринтати се, надиринцити се*), као и дивергенције (*namotat se* 1. (čeho; ~) mnoho a často motat – *намотати се*; 2. expr. nabloudit se – *налутати се, натумарати се*). У недостатку формалног еквивалента његову функцију преузима префиксални глагол који не изражава велику количину, или беспрефиксални глагол, а како би семантика полазне лексеме била прецизирана, пожељно је убацити квантитативне елементе као нпр. *много, често, у великој мери, дуго* и сл. (*nadychtit se – много и често жудети*). По питању преводне еквиваленције, прва је ситуација када формални еквивалент постоји и може се употребити у контексту, а слагање је денотативно и конотативно. Има случајева да формални еквивалент постоји, али не одговара свом пандану, те треба употребити неки други екстензивни глагол који има приближно значење, евентуално уз додатне елементе који би прецизирали семантику полазног глагола, или сасвим избацити екстензивни глагол. Уколико је контекст довољно експлицитан, нема потребе инсистирати на формалном еквиваленту јер на његовом месту може да стоји и изведеница која има нпр. чисто видско значење, или беспрефиксални глагол. Када нема формалног еквивалента могуће је употребити неки други глагол екстензивног значења, као и исти или чак неки други мотивни глагол грађен префиксом *на-* у кумулативном значењу, а ако је контекст довољно експлицитан и изведеницу која нема семантику екстензивности, као и беспрефиксални глагол. Уколико реченица не садржи квантитативне елементе који прецизирају значење велике количине, оне се могу (и морају) додати, као нпр. *доста, толико* и сл.

Дефиниција значења сатуративних глагола у чешком језику у речнику *SSJČ* није јединствена. Тако је нпр. глагол *naradovat se* дефинисан као „*dosyta užít radování*“, док је нпр. сатуративни глагол *nadovádět se* дефинисан: „*strávit, trávit mnoho času dováděním*“. Прецизније би било за други наведени пример дефинисати значење као *dovádět dosyta, do libosti, dosyta užít dovádění*. Други начин дефинисања сатуративних глагола је помоћу глагола *užít* најчешће допуњеног прилозима *hodně, mnoho* и поново *dosyta*. А у изузетним случајевима је изведеница дефинисана допунама *s oblibou a často*. Глаголи грађени префиксом *na-* у сатуративном значењу могу бити моно- и полисемични, а код ових других значење сатуративности може бити инваријантно и варијантно. Најчешће семантичке комбинације инваријанте и варијанте/варијаната су сатуративно и екстензивно значење, у корист сатуративног које је најчешће инваријантно. Што се тиче контекста најчешће је присутан прилог *dosyta*. Осим овог прилога, појављују се и други квалификатори који јасно указују да се ради о сатуративним глаголима, као што су *do vůle, pořádně, počestně, hezky*. Сатуративност није тешко одредити када су у питању глаголи који изражавају радње које субјекат доживљава као позитивне, те се тим глаголима ово значење може без двоумљења приписати. То важи и ако је у питању неутралан контекст без елемената који би указивали на такво значење, или контекст који садржи неке елементе који чак сами по себи упућују на екстензивно значење, нпр. *mного, dost, něco, co*, као и екскламативне реченице у којима се у функцији исказивања емоционалне обојености, експресивности исказа користе заменице *to* и *co*. У оквиру овог значења најобимнија је семантичка група *jesti do mile voľe* и *piti do mile voľe*.

У српском језику дефиниција сатуративног значења у речнику *РМС* и *РСАНУ* много је чешћа него у *SSJČ*. Међутим, ситуација је, што се тиче утврђивања овог значења код појединих глагола, једнако компликована. За разлику од речника чешког језика, где су изведенице ове семантике чешће дефинисане само као екстензивне, овде анализу отежава присуство обе дефиниције у оквиру једног глагола (*нарадовати се доста провести радујући се, науживати се радости*), мада постоје и изведенице које су описане искључиво као сатуративне и чија дефиниција обухвата елементе као што су *науживати се / задовољити се/издовољити се вршећи радњу, досита вршити радњу, наситити*

се/заситити се/надовољити се чега. Има као и у чешком језику и моносемичних и полисемичних изведеница код којих је као варијантно или инваријантно присутно значење сатуративности, екстензивности, резултативности и др. Велики број контекстуалних примера обухвата типичне елементе који указују на сатуративност, од којих су најфреквентнији *сит/а* и *до миле воље*. Контекст је често довољно експлицитан, те нису потребни додатни елементи који би прецизирали сатуративно значење. Као и у чешком језику и овде је присутна конструкција *не може се (довољно) + на- глагол*. И у српском језику најобимнија је семантичка група глагола који значе *јести до миле воље* и *пити до миле воље*.

Код еквиваленције присутна је формална еквиваленција (*natroubit se – натрубити се*). Чест је случај дивергенције (*nabouchat se* expr. 1. hodně n. dlouho bouchat – *накуцати се, наударати се*; 2. ob. (чеho; ~) mnoho se najíst; naspat se – *најести се, набокати се*). Такође има примера да је у чешком језику изведеница моносемична, док је у српском језику она полисемична, а примарно значење није сатуративно, већ чисто видско (*nasmát se* (~; кому, чему) mnoho a často se smát – *насмејати се* 1. огласити се смехом; показати осмех, осмехнути се; 2. надовољити се смеха, смејања; 3. (коме) наругати се, подсмехнути се коме). Уколико еквивалент у српском језику има шири обим значења, за неке глаголе потребно је употребити опис, или неки префиксални глагол приближног значења допунити елементом који у његово значење уноси потребну семантичку нијансу (*naskotačit se* – *наиграти се скачући, трчећи, правећи несташлуке*). Што се тиче контекстуалне еквиваленције, већином формални еквивалент и ту сасвим одговара. Уколико то није случај, функцију преводног еквивалента врши неки други префиксални глагол од којих свакако семантички највише одговара изведеница са префиксом *из-*, а може то бити и неки други префиксални глагол, као и глагол са истим префиксом, али не сатуративног значења, те и беспрефиксални глагол, посебно ако је контекст довољно експлицитан, или садржи неки од квантитативних елемената.

2. Мала количина радње

2. 1. Семантика мале количине радње префикса na- у чешком језику

За разлику од претпоставке развоја значења велике количине овог префикса, порекло семантике мале мере карактерише Д. Шлосар као „*проблематично*“. Аутор повезује почетну фазу радње и малу меру и истиче да није сасвим искључен постанак тог значења од најстаријег документованог глагола *načeti*. Такође, по његовим речима, развој датог значења подржала је реконструкција деадјективних изведеница са значењем мање мере особине – *nážlutý*, када су адјективе овог типа заменили облици типа *nažloutlý* који су наговештавали глаголско порекло.³²⁵

Семантичка црта мале количине радње префикса na- наводи се у речницима и литератури. Само поимање мале мере унеколико се разликује.

У речнику *SSJČ* под бројем 5. наводи се да префикс na- изражава „*pouhé započeti děje n. (nebo) provedení v malé míře*“ и илуструје примерима *nalomit hůl; navrtat díru; nahřát podušku; narušit ticho; napovědět tajemství*.

Příruční mluvnice češtiny говори о малој количини радње „*s důrazem na neúplnost... provedení vyjadřuje prefix na- ve spojení s perfektivními slovesy: načichnout, nahlédnout, nakouknout, nakousnout, naříznout, nastříhnout, natrhnout... Stejnou funkci má ve spojení se slovesy vyjadřujícími mechanické působení: naboutat, nahlodat, nakrojit, nalomit, navrtat... a s některými slovesy vyjadřujícími změnu stavu: nahrbit se, nakličít, namoknout, namrznout, navlhnout. Řidčeji se v této funkci pojí s jinými slovesy, např. ... naklonit, napovědět, narušit, našpinit...*“.³²⁶

Mluvnice češtiny малу количину радње повезује са започињањем, дајући сличне или исте примере *namrznout, našpinit, nakousnout, nalomit*.³²⁷

³²⁵ Šlosar, D., *Slovotvorný vývoj českého slovesa*, стр. 67.

³²⁶ *Příruční mluvnice češtiny*, стр. 209.

³²⁷ *Mluvnice češtiny I*, стр. 396. Исте префиксале наводи и Ф. Копечни у значењу начињања (Кореčný, F., *Slovesný vid v češtině*, стр. 124).

У групу глагола који изражавају малу количину радње (али у исто време и почетак) сврстава и приручник *Čeština – řeč a jazyk* глаголе као што су *naříznout, nakrojit, natrhnout, nalomit*.³²⁸

Ф. Ухер повезује код ових изведеница квантитет и темпоралност глаголске радње када каже да се ради о ингресивном префиксу, али и да се глаголи одређују не само према временском току, већ и квантитативно. Тако он издваја са једне стране у оквиру темпоралности ингресивне глаголе који означавају прости почетак радње *nakousnout*, са друге стране у оквиру квантитета гл. *naříznout*, као радњу извршену на површини.³²⁹

Међутим, неке од наведених глагола као нпр. *nakousnout, natrhnout, nalomit* П. Хаузер назива „инхоативним“ (*počínací*). Ипак, има разлике између глагола грађених префиксом na- и оних изведеним другим префиксима који се наводе у групи инхоативних глагола. Префикс na- код глагола уноси значење неизвршености радње до краја, радње извршене само у малој количини, чак недовољно. Остали префикси то не значе – *zatopit, rozsvítit, vzplanout*. Ови глаголи изражавају почетак радње, али не и неизвршеност или непотпуност радње. Зато префикс na- граматика *Příruční mluvnice češtiny* нпр. уопште не наводи код инхоативних глагола.

В. Шмилауер такође повезује почетак радње и префикс na- и наводи да он „*označuje, že děj zůstal na povrchu...*“ дајући примере *naříznout, nakousnout*.³³⁰ А на другом месту у оквиру мале количине радње истиче да префикс na- изражава малу количину и „*částečnost (poněkud, trochu) děje...*“ наводећи примере *nahnout se,*

³²⁸ *Čeština – řeč a jazyk*, стр. 140. Исто се ови глаголи карактеришу у приручнику *Čeština pro učitele: „nakousnout... malá míra děje spolu s jeho počáteční fází...“* (Hubáček, J. – Jandová, E. – Svobodová, J., *Čeština pro učitele*, Орава 2002, стр. 81).

³²⁹ Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 55, 71, 149, 153.

³³⁰ У вези са почетним глаголима користе се овде термини инхоативни и ингресивни. Оба се користе мање-више без разликовања типа почетног значења и већином се мисли само на почетак радње, без прецизирања да ли се ради о почетку дуративне радње (инхоативно значење), или се само наглашава да је радња започела (ингресивно значење). О овоме веома детаљно говори М. Ивановић, наводећи бројну литературу и дефиниције ова два акционална значења, истичући да истраживачи најчешће повезују инхоативно значење са префиксом za-, а ингресивно са другим префиксима, као и да има разлике у употреби ових термина за обележавање почетних глагола у руском и украјинском, где пеовлађује термин ингресивни, и српском језику у којем се чешће среће термин инхоативни (Ивановић, М., Изражавање акционалности у украјинском и српском језику, стр. 38–46. У Симеоновом *Енциклопедијском речнику* такође се не прави разлика између инхоативних и ингресивних глагола и дефиниција оба термина (ингресивност и инхоативност) је упућивачка (Simeon, R., *Enciklopedijski rječnik*, стр. 357). На самом термину нећемо се овде задржавати, с обзиром на то да предмет нашег рада није акционалност.

napovėdět, naznačit. Видимо да он потпуно раздваја количину радње и временски ток јер наводи потпуно другачије примере. Глаголи *naříznout* и *nakousnout* значе да је сечено/грижено само површински, а можда ће се наставити и пресећи/прегрести до краја, док *nahnout se, napovėdět, naznačit* значе малу количину радње која се неће допуњавати до потпуне.

За словачки језик Ш. Пециар наводи као функцију префикса na- семантику мале количине или непотпуне радње дајући примере *nakrojit’/-ovat’, nahnit’/-hnívat’*.³³¹

Опет у вези са словачким језиком Е. Секањинова издваја „*partitívny spôsob slovesného deja... (zasahnutie dejom časti predmetu)...*“ дајући ту префикс na- и примере *natrhnúť, nahnít, nahrýzt’, nalomiť* и сл., не наводећи га у групи „*minimatívny spôsob slovesného deja (vykonávanie deja v malej miere)*“.³³²

На основу ових дефиниција семантике изведеница са префиксом na- видимо у којој мери је код њих повезан квантитет и темпоралност. Обе ове компоненте представљају један од елемената значењске структуре многих глагола, а одређивање према времену или количини радње представља заправо гледиште аутора. Ову ситуацију прецизно дефинише А. Рехциглова наводећи неке од дефиниција у речницима и граматицама и коментаришући их: „*Tyto definice velmi přesně odrážejí skutečnost, že dochází ke konkurenci (dvou) významů, takže je mnohdy obtížné stanovit, o který z nich se jedná...*“ Сматра међутим да је ова значења могуће схватити као актуелизоване компоненте једне значењске целине у којој се поједине црте преклапају и у извесној мери прожимају.³³³

Дакле, компонента времена, кратке или почетне радње, може бити заступљена у већој или мањој мери, нпр. код глагола *nakouknout* – накратко погледати споља у унутрашњост нечега, или *nahnít* – бити начет труљењем, почети трулити; или пак *nahřát* – мало загрејати, где код овог трећег примера временска компонента уопште није изражена. Управо глаголи грађени суфиксом

³³¹ Peciar, Š., *Funkcie slovesnej predpony na- v slovenčine*, Jazykovedný časopis, 18, 1967, стр. 141.

³³² Sekaninová, E., *Sémantická analýza predponového slovesa*, стр. 111–113. Као делимично, непотпуно извршење радње овог префикса наводи ауторка и на другом месту (Sekaninová, E., *Štruktúrálna-sémantická analýza slovies s predponou na- v slovenčine*, стр. 33–34).

³³³ Rechzieglóvá, A., *K distribuci a funkci ingresivního významu u předponových sloves*, SaS, 70, 2, 2010, стр. 100.

-поу- у значењу моменталности (*okamžitá slovesa*) који означавају почетак и кратко трајање радње, додају ову значењску нијансу у семантику изведеница које означавају малу количину: *kousnout, čichnout, kouknout, říznout, střihnout* итд.³³⁴

Префиксали се граде од несвршених и свршених глагола (са суфиксом -поу-). Неки имају и секундарни имперфектив: *nahnít : nahnívát, naklonit : naklánět, nahřát : nahřívát, nakouknout : nakukovat* итд. По питању вида у свим изворима наводе се као свршени.

2. 2. Семантика мале количине радње префикса на- у српском језику

У речницима српског језика као једно од значења префикса на- наводи се мала количина радње.

У *РМС* је дато под бројем 2. и словом б. да префикс значи „*делимично обухватање објекта радњом, непотпуно извршење радње основног глагола; мању меру, слабији степен или интензитет радње основног глагола...*“, уз свега два глагола: *нагрести (нагризати)* и *напући*.

У *РСАНУ* се у вези са значењима овог префикса наводи под бројем 2. и словом в. „*делимично обухватање објекта радњом, непотпуно извршење радње основног глагола: нагрести, нагорети, нарушити, начети...*“ и под г. „*мању меру, слабији степен или интензитет радње основног глагола: напукнути, накиснути, начути*“.

У осталој литератури о глаголским префиксима повезује се квантитативна и темпорална компонента значења.

А. Белић истиче да префикс на- може значити и само почетно свршену радњу, те да се из тог значења „*може добити и значење вршења радње у малој мери...*“ дајући примере *начети, начути* (мало, несигурно, неодређено чути), *нагрести, напући, накрнути* и сл.³³⁵

И. Клајн говори да префикс на- изражава „*започету, или само мањим делом остварену радњу...*“ дајући примере *начети, начути, назрети, нагрести,*

³³⁴ О овоме види *Příruční mluvnice češtiny*, стр. 187–188; Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 76; Rechziegllová, A., *K distribuci a funkci ingresivního významu u předponových sloves*, стр. 93.

³³⁵ Белић, А., *Савремени српскохрватски књижевни језик II*, стр. 301.

нагњечити, нарушити, напоменути, назначити, наслутити, напрснути, напукнути/-пући, нагорети и др.³³⁶

М. Стевановић помиње глагол *начети* и наводи да он изражава почетак радње, као и да нема других „*сложених*“ глагола са овом нијансом значења. Ипак, он каже да „*овима блиског значења отпочињања и залажења у вршење радње јесу глаголи: нагрести, напући, напрснути...*“. У другу групу глагола наводи *начути*, *назрети* и говори да се код њих „*осећа и изразита је... деминутивна нијанса значења основног глагола; они значе мало нешто чути и мало спазити...*“ и додаје да је то значење најближе претходним глаголима.³³⁷

Исто као И. Клајн ове глаголе тумачи С. Бабић и наводи примере „*начути, надићи, нагрести, напући, напрснути, напоменути, нагорјети, нагњежити, натрулити... наглодати...*“.³³⁸

Да је глаголска радња „*tek u početku, da je učinjen od nje samo malen dio*“ дефинише и Т. Маретић уз примере *начети*, *начути*, *надићи*, *нагрести*, *накренути* (како образлаже „*ne sasvijem okrenuti, već samo malo na jednu stranu*“), *напући*, *назепсти* и сл.³³⁹

И Б. Тошовић сматра да се ради о почетку радње када издваја „*начинательный способ глагольного действия*“ наводећи нпр. глагол *напући*.³⁴⁰

И. Грицкат за изведенице као што су *нагрести*, *начути* наглашава да префикс на- придаје глаголима семантику почетка, начињања радње, па да им тако даје значење деминутивности, а наводи даље префиксал *нашалити се* који значи „*известити или изрећи малу шалу*“ и прецизира да код њега тај елемент слаби. Ауторка наводи и глаголе *назрети* и *начети* за које каже да „*имају тражена значења, али је један од два основна глагола овде застарео, а други не постоји...*“.³⁴¹

Као што видимо, семантичка црта мале количине није спорна у већини литературе, често је повезана са темпоралношћу, тј. са почетном или кратком

³³⁶ Клајн, И., *Творба... I*, стр. 258.

³³⁷ Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 458.

³³⁸ Бабић, С., *Творба ријечи*, стр. 482.

³³⁹ Маретић, Т., *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, стр. 384.

³⁴⁰ Тошович, Б., *Способы глагольного действия*, стр. 113.

³⁴¹ Грицкат, И., *О неким особеностима деминуције*, стр. 28.

радњом, а поједини глаголи се наводе у различитим групама, зависно од гледишта аутора.

Изведенице се граде од несвршених и свршених глагола (са суфиксом -ну- и од њихових парњака који имају инфинитивни суфикс -ћи). Ретко имају секундарни имперфектив – *надићи* : *надизати*, *нагрести* : *нагризати*, *набушити* : *набушивати*, *навити* : *навивати*.

У вези са претходно реченим, као и на основу анализе грађе, можемо у чешком језику издвојити три значења префикса *на-/на-*:

- а) Делимично извршити радњу*
- б) Извршити радњу слабијим интензитетом*
- в) Извршити кратку, тренутну радњу*

Значење под *б.* у српском језику заступљено је малобројним изведеницама, док за значење под *в.* фигурира само један префиксал.

а) Делимично извршити радњу

а. 1. Семантика делимично извршити радњу у чешком језику

Код ових изведеница утврђујемо да је радња извршена само делимично. Већином у речничкој дефиницији, осим прилога *trochu*, стоје и *částečně*, *poněkud*, *mírně*.

Неки од префиксала изражавају *делимично обухватање објекта радњом* коју означава мотивни глагол. Глаголи су дакле транзитивни, а објекат је у акузативу.

naklepnout dok. (co) klepnutím trochu rozbít, trochu narazit: n. vajíčko.

nakousat dok. (co) kousáním načít, trochu rozkousat: nakousal jablko a zahodil.

nakřapat, nakřapnout dok. expr. (co) způsobit, že je něco prasklé; natlouci, otlouci: n. hrnec.

narušit dok. (co) poněkud porušit, trochu pokazit: n. pracovní disciplínu.

nastráhnout dok. 1. (co) núžkami trochu naříznout, poněkud rozstráhnout: n. puchýř.
natužit dok. (co) učinit poněkud tuhým, polotuhým n. tvrdým, poněkud ztužit: n. límec u košile.

navlhčit dok. (co) učinit (poněkud) vlhkým: n. si rty jazykem.

naštípnout dok. (co) částečně rozštípnout: naštípl si kost.

naleptat dok. (co) mírně leptáním porušit: n. pokožku.

narosit dok. (co) rosou navlhčit, zavlažit; orosit, porosit: n. stonky lnu.

nalomit dok. (co) částečně zlomit: n. větev.

nakasat dok. (co) trochu vyhrnout, vykasat: n. si sukni.

Код многих глагола у речничкој одредници се поред већ наведених елемената појављују и глаголи *narušit* – пореметити, нарушити, *porušit* – покварити: *částečně narušit*, *trochu porušit* и сл. Дакле, значење се прецизира као радњом делимично нарушити, покварити објекат.

nahlodat (co) hlodáním **částečně porušit**.

napilovat (co) **poněkud porušit**, naříznout pilníkem.

naseknout (co) **trochu** do něčeho seknout, seknutím **porušit**.

nazobnout (co) zobnutím **porušit**; naklovnout.

natít, natnout (co) **poněkud** roztít, tětím **porušit**.

naklovat, řidč. naklofat, naklobat (co) klováním načít, otevřít, **porušit**.

naklovnout, řidč. naklofnouti, naklobnout (co) klovnutím načít, **porušit**.

nahryzat (co) hryzáním **narušit**; nakousat.

nahryznout dok. (co) jedním hryznutím **narušit**; nakousnout.

Неки од ових глагола дефинисани су, поред напред наведеног, и према компоненти темпоралности.

nakrojít (co) říznutím načít, **počít krájení**; naříznout.

naloupnout (co) **začít loupat**.

natrhnout (co) trochu roztrhnout, **začít trhat**.

Почетак радње по нашем мишљењу код наведених глагола је у другом плану, компонента није тако изражена, осим ако не узмемо у обзир могућност наставка радње у времену. Хоће ли код глагола *natrhnout* радња остати делимична, или је само у питању почетак цепања које ће се наставити, може да буде појашњено у контексту: *Natrhla su kůži na čele o ostrou hranu* (радња је извршена у малој количини и неће се настављати); *[Dračka] náhle uprostřed slova*

uvázla, píрко natrhla a nedotrhlá (извршен је почетак радње и претпоставља могућност наставка).

Повезаност мале количине и почетка радње јасније се види код неких полисемичних изведеница.

nakousnout 1. kousnutím načít; ukousnout část něčeho; 2. hovor. expr. vůbec začít, načít, rozdělat (zprav. řeč).

У варијантном значењу се метафорично преноси почетак грижења на започињање неке друге радње, најчешће говорење. Видимо то јасно у контекстној карактеристици: *nakousnout* krajíc, jablko – загристи, начети парче хлеба, јабуку, према *nakousnout téma, odpověď* – начети тему, назначити одговор и сл.

Неки од глагола ове групе могу имати и повратни облик: *natrhnout* (со) *trochu roztrhnout*; *natrhnout se zčásti se roztrhnout*. За повратни облик глагола код неких примера је интересантно да је у речнику наведен као полисемичан. Једна семема изражава малу количину, друга велику – екстензивно значење. То заправо нису исте изведенице, јер први глагол је грађен само префиксом, док је други глагол настао префиксално-рефлексивним поступком. Прва изведеница има семантику мале количине и без повратне заменице која је по питању семантичког садржаја лексеме факултативна, док је код друге повратна морфема неизоставни елемент који носи значење.

nalomit + se dok. poněkud se zlomit: kost se nalomila – сломити се делимично, заломити се с краја, окрњити се;
na + lomit + se dok. i ned. (čím) mnoho a silně lomit (rukama) – кршити руке.

Други глаголи опет изражавају *делимичан покрет нагоре, или отклон од хоризонтале, или вертикале, од равног положаја* и слично.

nakřivít (со) **poněkud** zkřivít, ohnout, nahnout; pokrřivít: n. hlavu.

nakrčít (со) **poněkud** stáhnout, shrnout do záhybů, vrásek, **poněkud** skrčít; zvrásnit, nakřivít, nahrbit: n. čelo.

naklonit (со, zast. čeho) **poněkud** vychýlit z původní polohy, **trochu** sklonit; nachýlit: n. hlavu.

nahrbit (со, koho) ohnout do hrbu, **trochu** sklonit: n. záda.

nazvednout (со, koho) **trochu** zvednout; nadzvednout, nadzdvihnout, nazdvihnout, pozvednout, pozdvihnout: n. víko.

nazdvihnout (co. koho) **trochu** zdvihnout; nadzdvihnout, nadzvednout, nazvednout, pozdvihnout, pozvednout: n. klobouk.

Ови глаголи могу бити транзитивни, а могу имати и повратан облик.

nakřivít (se)

Lucina trochu nakřivila koutky opovržením.

Odmlčel se, komicky se nakřivil, natáhl dlaň.

За повратни облик неких глагола важи исто што и код претходне групе, дакле ради се о двема изведеницама, иако су наведене као један полисемични глагол.

nahrbit dok. ohnout do hrbu, trochu sklonit;

nahrbit + se dok. *ohnout záda*: Nahrbil se k rozběhu. – мала мера.

na + hrbit + se dok. i ned. *mnoho a často se hrbit*: Nahrbil se dost v kancelářích. – велика мера, екстензивност.

У наредну групу спадају глаголи који имају семантику *делимичне промене у стању живог и неживог субјекта*. Глаголи дакле немају објекат.

nahnít podlehnout **poněkud** hnilobě.

nažluknout řidč. **poněkud** zežluknout.

natuchnout **poněkud** ztuchnout, načichnout ztuchlinou.

naprasknout **poněkud** prasknout; napuknout.

naměkknout **poněkud** změkknout.

nakysnout **poněkud** zkysnout.

navlhnout stát se **poněkud** vlhkým, poněkud zvlhnout.

naschnout řidč. **trochu** vyschnout, **poněkud** uschnout.

napuknout řidč. **trochu** puknout; naprasknout.

nahluchnout řidč. ztratit **částečně** sluch, stát se nahluchlým.

Још једну групу чине глаголи који изражавају *непотпуну радњу*. Њихова семантика обично је дефинисана у одредници прилозима *neúplně, zběžně*. Ради се о свега неколико изведеница.

napovědět (co; komu; ~) neúplně, kuse říci; naznačit.

naznačit (komu co; co) nápovědí, slovním opisem, zastřeně dát na srozuměnou, dát najevo, přibližně vylíčit; napovědět, nadhodit.

Ове изведенице сличне су онима које означавају делимично извршену радњу. Међутим, делимично извршена радња не значи нужно неки недостатак у њеном извршењу, док се код ових глагола та непотпуност јасно осећа. Посебно је то очигледно код контекстуалних примера, где су присутни елементи у ужем или ширем контексту који указују на ту недовољно извршену радњу.

napovědět

V duchu se **na něj mrzela**, že dnes všecko napoví, ale **nic nedopoví**.

naznačit

Snažila se domyslit si, co jí bylo naznačeno.

Problematiku nového výzkumu přednášející jen naznačil. (SV)

У првом примеру саопштава се незадовољство реципијента таквом радњом, у другом његов покушај довођења непотпуне радње до краја, у трећем је назначен објекат који би захтевао потпуно извршење радње, као и елемент *jen* који појачава семантику глагола.

Лексеме су већином **дефинисане описом**. Најчешће он садржи чисто видске глаголе уз које стоје прилози које смо већ наводили.

nakousat trochu rozkousat

naklonit trochu sklonit

našpinit trochu ušpinit

narušit poněkud porušit

natuchnout poněkud ztuchnout

naštípnout (co) částečně rozštípnout

nalomit částečně zlomit

Када је у питању дефиниција путем синонима, најчешће је у питању глагол творен истим префиксом у истом значењу.

nakrojit naříznout

nastříhnout naříznout

nahryzat nakousat

nazobnout naklovnout

naprasknout napuknout

napovědět naznačit

Појављују се поред тога и синоними грађени другим префиксима.

nakřapat, nakřapnout expr. *natlouci, otlouci*
narosit *navlhčit, zavlažit; orosit, porosit*
nazvednout nadzvednout, nazdvihnout, nazdvihnout, pozvednout, pozdvihnout

Префикс *o-* фигурира у значењу обухватања по површини (*orosit*), а такви глаголе се, рекли смо раније, наводе у оквиру мале количине. Код последњег примера синоним творен префиксом *nad-* има исту дефиницију значења: *trochu zvednout*, али ипак постоји извесна разлика јер префикс *nad-* уз овај и сличне мотивне глаголе (нпр. *nadnést, nazdvihnout*) уноси и нијансу своје основне семантике *правца радње на горе, увис*. Глагол творен префиксом *po-*, који је продуктиван када је у питању семантика мале количине, дефинисан је на сличан начин као и његови синоними: „*zvednout zprav. do neveliké výše n. na chvíli*“. Тако закључујемо да наведени префикси имају могућност изражавања и мале количине радње, односно одређене њене семантичке нијансе која као једна од компоненти значења може бити мање или више изражена.

Префиксали који изражавају делимично извршење радње су како **моносемични** тако и **полисемични**. Неке од изведеница примери су многозначности префикса *na-*:

narazit 1. (ољ, наљ, ђим; ~) *prudce se střetnout v pohybu s něčím; udeřit, uhodit, praštit*; 2. (на кохо) *náhle, náhodou se s někým střetnout; (наљ) setkat se s něčím (zprav. nepřijemným n. obtížným)*; 3. (со, *кохо кам) *nárazem n. silou mocně nasadit, vecpat n. napěchovat*; 4. (со) **trochu** *rozbít, nárazem poškodit, natlouci*; 5. (наљ) *učinit (slovy) narážku, zmínku*; 6. (со) *ražením zhotovit*.

navrtat 1. (со) *vrtáním udělat do něčeho malý otvor, neúplně provrtat*; 2. (со) *vrtáním vytvořit, udělat; vyvrtat*; 3. (со) *vrtáním odkrýt, učinit přístupným*; 5. об. expr. (кохо, 4. р., до ђево) *přimět k něj. jednání, k účasti na něčem; uvrtat*.

Префикс уноси у изведеницу значења почев од *просторних*, преко *резултативности*, до секундарних значења повезаних са конкретним метафоричним преносом. Код првог примера значење мале количине је варијанта, наведена тек на четвртом месту, а код другог примера је то инваријантно значење.

Као инваријантно значење у свим семантичким групама испољава се и код других примера.

naštříhnout 1. (co) nůžkami trochu naříznout, poněkud rozštříhnout; 2. (co; nač) nůžkami rozdělit (látku) na žádané tvary oděvu ap.

naťukat dok. (co) 1. ťukáním trochu rozbít, poškodit; natlouci; 2. hovor. napsat na stroji; naklepat.

naťuknout (co) 1. ťuknutím poněkud rozbít, poškodit; natlouci; 2. ťuknutím zkusit, lehce se dotknout.

nahnout 1. (co) vychýlit poněkud z obvyklé polohy, zprav. svislé; naklonit, nachýlit; 2. ob. expr. n. to někomu uvést někoho, něco do nebezpečné, špatné situace, ohrozit něčí postavení.

nachýlit dok. 1. (co, koho, zast. čeho) vyšinout poněkud z původní přímé polohy, trochu sklonit; naklonit; *2. (koho, co) získat něčí přízeň, naklonit.

namrznout 1. být postižen, poškozen mrazem, poněkud omrznout; 2. přimrznout.

naškrábnout (co) 1. lehce a mělce škrábnutím porušit; 2. expr. nedbale, chvatně n. zběžně napsat.

nakroutit 1. (co, při důrazu na množství čeho) kroucením upravit n. vytvořit; 2. (co) otočit poněkud stranou; 3. expr. (co) vyumělkovat.

nabourat 1. (co) bouráním poškodit, trochu pobourat, pobořit; 2. ob. expr. (co; ~) vůbec poškodit, hlavně nárazem.

Варијанте имају различита значења, изражавају нпр. *радњу која се врши на површини* (*naťukat na stroji*, *naškrábnout dopis*), затим *контакт са површином* (*nabourat*), *метафорично значење у вези са померањем тела, приближавањем* (*nachýlit obecenstvo*) итд.

Код неких изведеница и инваријанта и варијанта (варијанте) имају семантичку црту мале количине, али разликују се према значењу или транзитивности.

naříznout (co) 1. trochu do něčeho říznout, říznutím porušit – делимична радња; 2. ne zcela odříznout – почетак, непотпуна радња.

naklíčit 1. poněkud vzkličít, vyklíčít: brambory naklíčily – интранзитивни глагол;

2. (co) nechat poněkud vzkličít před vyšetím: n. čočku; n. semeno – транзитивни глагол.

Такође, у питању може бити и секундарно значење које се специјализовало за одређену ситуацију. Ту је сачувана семантичка црта мале количине, али значење које има инваријанта – *недовољно извршење радње*, нестало је. Када анализирамо варијантно значење, видимо да је заправо мала количина у датој ситуацији сасвим довољна.

napovědět 1. (co; komu; ~) neúplně, kuse říci; naznačit; přen. vůbec naznačit; 2. (komu co; komu; ~) pomoci při slovním projevu tím, že se naznačí pokračování (zprav. ve škole žákovi neumějícímu n. zapomnětlivému).

О полисемичности глаголског префикса између осталог лепо сведоче и примери изведеница код којих уз исту мотивну реч префикс уноси значење и велике и мале количине. Видели смо код већине примера да су варијантна значења често повезана метафоричним односима са инваријантом, али код неких примера видимо да се ради о два пола у оквиру квантитета радње, о творбеним хомонимима.

nazlobit 1. (trochu) rozzlobit, pohněvat; 2. mnoho, hodně rozzlobit.

natlouci 1. (při důrazu na množství čeho) tlučením vpravit (ve větším počtu); zatlouci, zarazit, nabít – велика количина, кумулативно значење; 5. (co) trochu rozbít – мала количина, делимична радња; 9. expr. (komu) nabít, namlátit – велика количина, кумулативно значење.

Примери употребе глагола који изражавају малу количину показују да у реченици они најчешће стоје сами, без додатних квантитативних елемената. То значи да је код ових изведеница семантички садржај мале мере довољно експлицитан и не захтева неке додатне елементе који би били неопходни или пожељни у формирању значења.

Cestou jsem **nakřapla** dvě vajíčka.

Navlhčuje si ruku rosou ze vřesu.

Doba bez náboženství a bez ideálů **nahlodala** rodinnou kázeň.

Jen smutné zbytky (sup) zanechal: kost **nahlodanou** s peřím krvavým.

Byl ryzí člověk, a tvrdého jádra červ **nenahryže**.

Odmlčel se, komicky **se nakřivil**, natáhl dlaň.

Jabloň **se už naklonila** stářím. (SV)

Pan baron **se nazdvihl** z lenošky.

[Sestra] vejce **narazila**, sloupila kousek skořápky, pak je přihnula k ústům, srkla.

У другим случајевима у исказу су заступљени квантитативни елементи које смо већ наводили код анализе семантике изведеница: *trochu, lehce, jemně, poněkud*.

naklepnout

Stačí naklepnout si **trochu** koleno.

nakřivit

Lucina **trochu** nakřivila koutky opovržením.

nazvednout

Nazvedl **lehce** klobouk.

nastříhnout

Puchýř **lehce** nastříhneme. (SV)

nahrbit

Pokročilý věk jej **poněkud** nahrbil.

navlhnout

Sklopila řasy, jejichž obruba **jemně** navlhla jako třpytivou jarní vláhou.

У прецизирању значења некада не учествују прилози, него нека друга средства. Већином такви искази користе конфронтацију два глагола. Са једне стране се налази изведеница која означава малу количину радње, а са друге она која је настала од исте мотивне речи додавањем неког другог префикса. Најчешће су то префикси који уносе значење завршетка неке започете, недовршене, непотпуне, делимичне радње коју исказују глаголи са префиксом na-, или се управо појачава значење такве радње, нпр. додавањем негације на глагол творен префиксом do-.

Pokusil se dub, ježž byl již klíny **naštípl, zcela rozštípnouti**.

Nahluchl a **hluchne stále víc a víc**, takže mám obavy, že jednoho krásného dne **ohluchne docela**.

Dopověz, co jsi **napověděl**.

Navrtal, provrtal ho (dukát), po něm druhý, třetí.

Napověděl, ale **nedopověděl**.

[Dračka] náhle uprostřed slova uvázla, pírkó **natrhla** a **nedotrhla**. Třeb.

У другим случајевима се ради о ширем контексту из којег проистиче одговарајуће значење у оквиру мале количине радње.

nahryznout

Pes nahryzl kost **a pustil** ji.

naschnout

S jarní obdělávkou před setím se musí začít tehdy, **jakmile** naschnou (zšednou) hřebeny brázdy.

У првом примеру указује се на делимично извршену радњу – на објекту је прво извршена делимична радња, а онда је он напуштен. У другом примеру тежиште је на самом почетку радње, сигнализира то vznik временских реченица *jakmile*, дакле, другу радњу је неопходно извршити чим одређени догађај да прве резултате.

а. 2. Семантика *делимично извршити радњу* у српском језику

У **речничкој дефиницији** поред прилога *мало*, појављује се и *делимично*, *непотпуно*, *незнатно*, мада много ређе него у дефиницији глагола у чешким речницима.

накљувати сврш. **мало** кљувати (кљуном), кљујући начети.

намрзнути сврш. **мало** се смрзнути, промрзнути. (*РСАНУ*)

натрулити сврш. бити начет труљењем, почети трулити, **мало**, **делимично** иструлити.

У оквиру дефиниције значења неких изведеница истиче се такође темпорална компонента, тако што се упућује на почетак радње тих глагола, али и тако је она већином повезана са малом количином, а ретко наведена самостално.

нагулити а. доста огулити, ољуштити чега у већој количини; б. **почети** гулити и **мало** огулити, загулити; в. **мало** огулити, огрепсти.

наљуштити **започети** љуштити; б. **местимично** скинути љуску, кожу, кору и сл.

наклијати **почети** клијати, проклијати.

Почетак радње потврђују и синоними који су саставни део тумачења, а чине их исти мотивни глаголи са префиксима за- и про- који такође изражавају ингресивност – *загулити, проклијати*.

Код већине изведеница ове семантике значење се прецизира као *радњом делимично оштетити, начети објекат*. Глаголи су транзитивни, објекат је у акузативу.

наглодати глодањем оштетити, почети глодати.

накљуцати 1. ударајући кљуном, кљуцањем начети, оштетити нешто; 2. начинити урез, засек и сл., засећи на више места.

натуцнути 1. оштетити туцањем, притиском, напрснути; 2. узгредно рећи, напоменути, споменути. (РСАНУ)

нарезати засецањем, усецањем начинити један или више зареза, делимично пререзати, усећи, засећи.

набушити пробушити до извесне дубине, непотпуно; пробушити направивши уске или малобројне рупе.

навртети начинити малу бушотину у нечему

настрићи мало острићи, мало ошишати (РСАНУ)

нацепити мало, незнатно расцепити, зацепити; мало поцепати. (РСАНУ)

Неки од глагола имају и рефлексивни облик. Као и у чешком језику наведено је нпр. делимично извршење радње и екстензивно значење као семеме једне полисемичне лексеме. И овде су у ствари у питању различите изведенице – једна настала префиксацијом, а друга префиксално-рефлексивним поступком.

наломити 1. а. начинити мањи прелом, заломити; б. заломити с краја, окрњити; 2. изломити извесну (обично већу) количину чега, накупити; *наломити се* 1. а. **делимично се преломити**, изломити се тако да се не одвоји сасвим део од целине; заломити се; б. заломити се с краја, окрњити се; 2. **доста, много се изломити**.

Даље се издваја група глагола са значењем *делимичне промене у стању живог и неживог субјекта*. Глаголи су интранзитивни и немају повратне облике.

намекнути постати у мањој мери мекан, мало омекшати.

намекшати постати мек, мекши, размекшати се.

напукнути и *напући* 1. непотпуно се преломити, добити напуклину, пукотину, напрснути.

напрснути добити мању пукотину, напрслину, напући; добити мању подеротину, рупу (о одећи, обући).

Што се тиче групе изведеница које имају значење *делимичног покрета нагоре, или откљона од хоризонтале, или вертикале, од равног положаја уопште* у речнику и литератури овој нијанси семантичке црте мале количине не посвећује се нарочита пажња. Наводи се код А. Белића у примеру *накренути*.³⁴² Исти пример помиње Т. Маретић и образлаже га „*ne sasvijem okrenuti, već samo malo na jednu stranu*“.³⁴³ У речнику РСАНУ јесте наведено да је код овог глагола у питању делимични откљон: „*довести, поставити нешто у кос положај, искосити, накривити; делимично померити на једну страну, нагнути*“.

У РМС нема речи о малој количини: „*нагнути на једну страну, управити у неком правцу; 2. разг. нагнути, искренути (чашу), попити; ~ се окренути се, нагнути се...*“ . Ипак, контекстуални пример који се ту наводи (Глава јој се **мало** накрену као да скрива очи) јасно показује да се ради о делимичној радњи. Такође, ако упоредимо изведеницу са оном која има чисто видско или резултативно значење – *накренути : окренути, искренути*, можемо закључити да се ради о мањој мери. Само је код глагола *надићи, надигнути* у дефиницији присутна нијанса мале количине, а ови глаголи не значе откљон, већ мањи покрет нагоре:

надићи, надигнути а. покренути, померити неки предмет **мало** увис, навише, дигнути, подигнути; б. помакнути нагоре (неки део тела, лица), уздићи, издигнути; ~ се а. **мало** се дићи; придигнути се, придићи се; б. покренути се, помакнути се нагоре.

Дакле, само изведенице *накренути, надићи, надигнути* карактеришу се као делимично (или мало) извршена радња у оквиру ове семантичке нијансе.

Видели смо да у чешком језику постоје, мада нису бројни, синонимични парови грађени префиксом na- и nad-: *nazvednout : nadzvednout*. Поређења ради наводимо еквивалентни пар у словачком језику код којег се ради о удвојеним сугласницима, пошто је мотивни глагол *dvihnúť – nadvihnúť : naddvihnúť*.³⁴⁴ С обзиром на ситуацију у чешком и словачком, поставља се питање, да ли у српском језику глагол *надићи* заступа и изведеницу са префиксом na- и са префиксом nad-,

³⁴² Белић, А., *Савремени српскохрватски књижевни језик II*, стр. 301.

³⁴³ Maretić, Т., *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, стр. 384.

³⁴⁴ Ова два глагола наводи А. Марић у две засебне групе: глагол *nadvihnúť* у значење „*zasiahnutie dejom časti predmetu alebo začiatok*“, а глагол *naddvihnúť* „*smerovanie deja nad niečo*“ (Marićová, А., *Slovesné predpony v slovenčine a srbcine*, стр. 36, 38).

а у том случају би се радило о аломорфу префикса над-. О томе пише С. Бабић код префикса над- и каже да нема потврда за „*potencijalni alomorf na-, osim u nekim ostvarajima brzoga govora... Inače se alomorf na- ne može ostvariti jer bi se neutralizirao s prefiksom na-, a ta neutralizacija u jeziku nije moguća...*“.³⁴⁵ Осим овога, он глагол *надићи* наводи баш код семантике мале количине радње. Међутим, већ код префикса од- он ово претходно негира јер наводи да тај префикс има и аломорф о- који се остварује „*ispred osnova koje počinju glasovima d, t...*“ дајући између осталих пример *одићи*.³⁴⁶ Због чега је онда немогуће да и *надићи* буде творено префиксом над-? Ако је тачно да неутрализација једног префикса није могућа, због чега онда даље говори: „*Alomorf o- znači neutralizaciju s prefiksom o-. Ona je u nekih glagola moguća jer oba znače samo perfektivizaciju osnovnoga glagola: ... odrijemati, otjerati; u drugih jer je značenje kontekstualno jasno: otunarali su dalje... Ipak, zbog izbjegavanja neutralizacije u ovom se položaju često piše od-, a izgovara se udvojeno d ili t... Oddeklamirao je Amadeo Trupac u telefonsku školjku slovo po slovo...*“ Поставља се онда питање, да ли је једина потврда да се код глагола *надићи* ради о префиксу на-, а не над-, то што се не пише удвојено? Каква је онда ситуација са глаголом *одерати*, који је по њему творен аломорфом о- од префикса од- у значењу нешто одвојити, када сличне глаголе, нпр. *ољуштити, огулити, очерупати*, И. Клајн наводи код префикса о- у значењу „*уклањање спољног омотача*“. И. Клајн и сам истиче да разликовање аломорфа о- од префикса о- може да представља проблем и да „*аблативно значење најчешће указује да је по среди од-...*“ дајући примере *одвојити, откинути* и друге.³⁴⁷ Ако ово применимо на глагол *надићи*, онда бисмо теоретски и њега могли да дефинишемо тако да је у питању просторно значење предлога над- „*дићи над нешто*“ (лексикографска дефиниција семантичке нијансе б.), као што можемо дефинисати и да се ради о значењу мале количине радње префикса на- „*мало дићи навише, увис*“ (дефиниција под а.).

За све групе глагола поред дефиниције помоћу описа коју смо већ анализирали (намрзнути *мало се смрзнути*; нарезати *делимично пререзати* и сл.) у

³⁴⁵ Babić, S., *Tvorba riječi*, стр. 482.

³⁴⁶ Babić, S., *Исто*, стр. 484. Питање аломорфа о- префикса од- помиње и М. Кантор у контексту тврдње да су о- и об- два различита префикса (Kantor, M., *The Serbo-Croatian Preverbs o- and ob-*, 321–326).

³⁴⁷ Клајн, И., *Творба... I*, стр. 264.

мањој мери значење се тумачи синонимичним глаголима. Најчешће се ради о истом мотивном глаголу којем се додаје префикс за-, а ређе је у питању исти префикс исте семантике.

насећи засећи
нацепити зацепити
нагулити загулити
наломити заломити
напукнути, напући напрснути

Префикс за- у наведене глаголе уноси значење ингресивности и делимично извршене радње. Занимљиво је да ти глаголи, иако полисемични, и ван контекста асоцирају на семантику мале, мање количине радње, што је и увек њихово инваријантно значење, док, чини нам се, њихови синоними са префиксом на- чешће асоцирају на кумулативно значење и да у значењу мале мере имају мању фреквенцију у односу на своје синонине.

Као синоним појављује се и изведеница са префиксом про- који такође има значење мале мере.

насушити просушити

За све изведенице важи да могу бити и **моно-** и **полисемичне**, али су ове друге бројније. Код њих се често ради о комбинацији семантике мале и велике количине радње која је најчешће заступљена *кумулятивним* глаголима. Мала количина јавља се и као инваријанта и варијанта.

настрићи 1. начети стригући, почети стрићи па прекинути; 2. одстрићи у довољној количини, нашишати.

наломити 1. а. начинити мањи прелом, заломити; б. заломити с краја, окрњити;
2. а. изломити извесну (обично већу) количину чега, накупити.

насушити 1. мало осушити; 2. осушити у довољној количини, много.

насећи 1. припремити секући, исећи, посећи у довољној количини; 2. почети сећи; засећи.

Код неких лексема мала количина радње је присутна и у инваријантном и варијантном значењу, најчешће метафоричним преносом значења.

нагрести 1. а. загризањем начети, мало загрести; б. гризући оштетити; в. мало ујести, мало угрести; 2. а. мало изгрести, донекле разјести, мало оштетити (хемијским, механичким и сл. дејством); д. оштетити, начети болешћу; е. фиг. захватити променом нагоре, искварити; ж. искрзати, подерати; уопште делимично оштетити, окрњити; з. фиг. учинити неспокојним, узнемирити.

Контекстуални примери показују да је често присутан неки елемент који прецизира малу количину радње, нпр. прилог *мало*, речца *само*, или је у питању комбинација два иста мотивна глагола творена различитим суфиксима чија је функција наглашавање делимичне, непотпуне и сличне радње.

насушити

Најљепше је месо кад се **мало** насуши...

нагрести

Мало га нагризе сумња.

наломити

Трећи је случај (повреде рога) када се рог **само** наломи...

навртети

Нијесам **провртио**, него **само мало навртио**.

Код претходног примера глагол са префиксом про- означава радњу извршену кроз објекат у потпуности.

Некада и шири контекст указује на значење мале количине.

Поручник... извуче... шибицу, **наломи јој крајичак** и принесе га зубима.

У овом случају се делимична радња прецизира објектом који је шта више у форми деминутива.

Већ смо видели да је темпорална компонента повезана са квантитативном код неких глагола. Тако је формулисан и исказ, наиме, да је у првом плану темпорална компонента, почетак радње.

Беше неколико крупних пањева, неки **огорели**, неки **већ натрулили**.

То може бити наглашено комбинацијом ингресивног глагола са једне и комплетивног глагола са друге стране:

Која те врана **накљуца**, она ће те и **докљуцати**.

а. 3. Еквиваленција

Пошто и у српском језику префикс **на-** уноси семантичку црту мале количине радње у префиксал, јасно је да постоји извештан број **формалних еквивалената**.

<i>nahnít</i>	<i>натрулити</i>
<i>naklovat</i>	<i>накљувати</i>
<i>naklovnout</i> řidč. <i>naklofnout, naklobnout</i>	<i>накљуцнути</i>
<i>nazobnout</i>	<i>накљуцати</i>
<i>nazdvihnout</i>	<i>надићи, надигнути</i>
<i>napuknout</i>	<i>напукнути, напући</i>
<i>naprasknout</i>	<i>напрснути</i>
<i>nakrojit</i>	<i>насећи</i>
<i>nahlodat</i>	<i>наглодати</i>
<i>naškrábnout</i>	<i>нагулити</i>

У неким случајевима еквивалент у српском језику има шири обим значења, па је то потребно прецизирати контекстном карактеристиком.

<i>naleptat</i>	<i>нагрести</i> (киселином)
<i>nastríhnout</i>	<i>насећи</i> (маказама)
<i>natít, natnout</i>	<i>насећи</i> (секиром)

Код формалне еквиваленције има примера да су еквиваленти у српском језику полисемични, док су у чешком језику лексеме моносемичне.

<i>naloupnout</i> (co) <i>začít loupat</i>	<i>нагулити</i> 1. а. доста огулити, ољуштити чега у већој количини; б. почети гулити и мало огулити, загулити 2. а. начупати, накидати; б. накупити

	доста новца зеленашењем, лихварством
<i>naseknout</i> (co) trochu do něčeho seknout, seknutím porušit	<i>naseћи</i> 1. припремити секући, исећи, посећи у довољној количини 2. почети сећи; засећи

Мада ређе, дешава се и да је еквивалент полисемичне изведенице у чешком језику такође полисемична лексема која има иста значења.

<i>navrtat</i> 1. (co) vrtáním udělat do něčeho malý otvor, neúplně provrtat 2. (co) vrtáním vytvořit, udělat; vyvrtat	<i>набушити</i> 1. пробушити до извесне дубине, непотпуно; пробушити направивши уске или малобројне рупе 2. бушењем наћи, срести, напипати.
<i>naznačit</i> 1. (co) vyjádřit, vystihnout něj. znamením, značkou, značkami; vyznačit, označit 2. (komu co; co) nápovědí, slovním opisem, zastřeně dát na srozuměnou, dát najevo, přibližně vylíčit; napovědět, nadhodit	<i>назначити</i> 1. а. забележити, обележити, означити; б. одредити, утврдити 2. овлаш истаћи, поменути; напоменути

Присутан је и случај дивергенције у српском језику – према више семема у чешком стоји више лексема у српском језику.

<i>nalomit</i> 1. částečně zlomit 2. ohnout do lomeného oblouku; zkřivit 3. poněkud porušit pevnost, stálost něčeho; oslabit, narušit	1. наломити 2. савити, искривити 3. ослабити; начети, нарушити

Дешава се и да за више синонима у чешком језику постоји један еквивалент у српском језику.

<i>nakousat</i>	<i>нагристи</i>
<i>nahryzat</i>	<i>нагристи</i>
<i>nařukat</i>	<i>натуцнути (РСАНУ)</i>
<i>nařuknout</i>	<i>натуцнути (РСАНУ)</i>

У Чешко-српском речнику више је случајева да се и поред постојања формалног еквивалента као лексикографски еквивалент наводи изведеница грађена неким другим префиксом. То потврђује да неки од глагола са префиксом *на-* у значењу мале мере нису фреквентни и везани су, будући полисемични, за нека друга значења, те су у овом речнику заступљени својим фреквентнијим синонимима са неким другим префиксом који уноси исто значење у мотивни глагол.

<i>nahřát</i>	загрејати, подгрејати (ЧСР) <i>нагрејати</i>
<i>naměkknout</i>	омекшати (ЧСР) <i>намекнути</i>
<i>nastříhnout</i>	засећи (ЧСР) <i>насећи</i> (маказама)

У функцији еквивалената могу да се нађу и **други префиксални глаголи**. Видели смо да су то пре свега глаголи изведени префиксом *за-* у истом значењу.

<i>nakasat</i>	<i>задићи</i>

Фигурирају међутим и друге изведенице, а значења су најчешће чисто видска. У двојезичном речнику често се прибегава контекстној карактеристици, тј. додаје се неки квантитативни елемент који прецизира одређену семантику. То би требало применити на све глаголе овог типа еквиваленције, а помоћ при дефинисању значења може да пружи опис значења чешке лексеме.

<i>natužit</i> učinit poněkud tuhým, poněkud ztužit	делимично укрутити, уштиркати
<i>napilovat</i> poněkud porušit, naříznout pilníkem	делимично отурпијати
<i>nabourat</i> bouráním poškodit, trochu pobourat	делимично порушити; оштетити, повредити (колени)
<i>nahrbit</i> ohnout do hrbu, trochu sklonit	мало, делимично погрбити

То наравно могу бити и глаголи са префиксом на- без семантике мале количине радње, па тако неки од њих стварају међујезичке хомониме.

<i>narušit</i> poněkud porušit, trochu pokazit	делимично, мало нарушити <i>нарушити</i> 1. а. пореметити ток, склад, односно раније стање нечега; б. прекршити; престати се придржавати; 2. оштетити, повредити (у погледу здравља)
<i>navlhčit</i> učinit (poněkud) vlhkým	делимично навлажити <i>навлажити</i> учинити што влажним, нақвасити
<i>nazlobit</i> (trochu) rozzlobit, pohněvat	мало наљутити

Ту увршћујемо глаголе из групе која изражава делимичан отклон од вертикалног, хоризонталног, равног положаја, о којој смо већ детаљније говорили, с обзиром да ови глаголи у српском језику већином нису тумачени према семантици мале мере, тј. делимичне радње.

<i>nakřivít</i> poněkud zkřivít, ohnout, nahnout; pokrřivít	мало накривити <i>накривити</i> нагнути, померити, помакнути на једну страну
<i>nakrčít</i> poněkud stáhnout, shrnout do záhybů, vrásek, poněkud skrčít	мало, делимично набрати, наборати <i>набрати</i> 1. довољно убрати, берући накупити; 2. накупити, прикупити; 3. а. скупити тако да се појаве боре, бразде, неравнине; наборати; б. израдити, сашити с наборима <i>наборати</i> испунити борама, избраздати; намрштити, набрати
<i>naklonit</i> poněkud vychýlit z původní polohy, trochu sklonit	мало наклонити, нагнути <i>нагнути</i> 1. довести, поставити што у кос положај, накривити, накренути. 3. сагнути, повити <i>наклонити</i> 1. нанути, сагнути главу и горњи део тела напред (обично ради поздрава)
<i>nahnout</i> vychýlit poněkud z obvyklé polohy,	нагнути, нахерити

zprav. svislé; naklonit, nachýlit	<i>нагнути</i> довести, поставити у кос, нагнут положај, искосити, накривити, накренути <i>нахерити</i> поставити нахеро, укосо, довести у кос положај, накривити, накренути

Следећи тип еквиваленције је када у српском језику еквивалент представља **беспрефиксални глагол**. Обично је то глагол изведен суфиксом **-ну-**, који може да одговара јер такве изведенице често означавају кратку, тренутну радњу.³⁴⁸

<i>naklepnout</i>	куцнути, чукнути, лупнути

Уколико нема ни одговарајућег беспрефиксалног глагола, код неких случајева може се употребити конструкција *постати + придев* који је творен префиксом **на-** у значењу мање количине особине, или суфиксом **-аст** који уноси у мотивну реч деминутивну нијансу.

<i>nahluchnout</i>	постати наглув
<i>nakysnout</i>	постати накисео постати киселкаст

Лексикографски формални еквивалент може исто тако да одговара и у **контексту**.

³⁴⁸ У Малој српској граматици дефинише се да „наставка“ **-ну-** има најчешће деминутивни карактер, а наводе се глаголи као нпр. *вирнути, куцнути, дрегнути, скокнути, лупнути* и др. (Симић, Р. – Јовановић, Ј., *Мала српска грамика*, стр. 113). Д. Вељковић-Станковић за овај суфикс каже да је његов „деминутивни потенцијал... у оквиру концепата фрагментације и сепарације (уп. **ДЕМИНУЦИЈА ЈЕ ФРАГМЕНТАЦИЈА /ЕНТИТЕТА/**), и то као издвајање усамљеног акта из имперфективног низа. Таква дискретна, једнократна акција поима се и као део широке, мозаичке слике (*дељнути : дељати*) и као њена минијатура, дакле, као деминутив“ (*Когнитивни аспекти деминуције глагола у српском језику*. in: Драгићевић, Р. (ed.), *Творба речи и њено ресурси условенским језицима*, Зборник радова, Београд 2012, стр. 503). Говорећи о деминутивним глаголима за „инфикс“ **-ну-** И. Грицкат каже: „Свођење радње на тренутак такође је један од облика ’умањења’ глагола.“ (*О неким особеностима деминуције*, ЈФ, 51, 1995, стр. 15). Глаголе са овим суфиксом (*лупнути, куцнути*) дефинише и А. Белић на сличан начин, тј. да означавају извршење једнократне радње и да истовремено имају и деминутивну нијансу, те да су тако у извесној мери семантички блиски несвршеним деминутивним глаголима, као нпр. *лупкати, куцкати* и сл. (Белић, А., *О славјанском глагољном виде*, in: *Вопросы глагольного вида*, Москва 1962, стр. 215–216).

naštípnout – нацепити

Pokusil se dub, ježž byl již klíny našтіpl, zcela rozštípnouti.

Покушао је да храст, који је већ био клиновима нацепио, расцепи сасвим.

nazvednout – надићи, надигнути

Pak hlavu nazvedl a napjatě poslouchal.

Онда је надигнуо главу и напето слушао.

napuknout – напући

Zvon napuknul asi před 30 lety.

Звоно је напукло пре око 30 година.

navrtat – набушити

Navrtal, provrtal ho (dukát), po něm druhý, třetí.

Набушио, пробушио га (дукат), после њега други, трећи.

naznačit – назначити

Šetrnými slovy mu naznačil, že je těžce nemocen.

Бираним речима му је назначио да је тешко болестан.

Рекли смо такође да има случајева када формални еквивалент није тако фреквентан у значењу мале мере, тј. у први план је изашло неко друго значење. У таквим случајевима он у контексту изгледа неприродно и боље је употребити његов фреквентнији синоним, него инсистирати на формалној еквиваленцији.

Puchýř lehce **nastřihneme**. (SV)

*Плик благо насечемо.

Плик благо **засечемо**.

Pan baron **se nazdvihl** z lenošky.

*Господин барон се надигнуо из фотеље.

Господин барон **се придигнуо** из фотеље.

У првом примеру глагол *насећи* везује се чешће за кумулативно значење, а у другом примеру код глагола *надићи* преовлађује варијантно значење *дићи* (се).

У недостатку формалног еквивалента исказ у оригиналу не губи од своје поруке, ако се употреби неки други префиксални глагол (најчешће је то префикс за-) који има исто или слично значење као префикс на-.

natrhnout – запарати

Natrhla su kůži na čele o ostrou hranu.

Запарала сам кожу на челу о оштру ивицу.

nakasat – задићи

Tuniku si můžete nakasat dle libosti.

Тунику можете задићи по жељи.

Када нема формалног еквивалента, могуће је употребити и беспрефиксални глагол, посебно онај са суфиксом *-ну-* који, рекли смо, изражава кратку, тренутну радњу. Уколико је у реченици још присутан и неки квантитативни елемент, порука исказа је сасвим сачувана.

naklepnout – чукнути

Stačí naklepnout si trochu koleno.

Довољно је мало чукнути колено.

narazit – куцнути

[Sestra] vejce narazila, sloupila kousek skořápky, pak je přihnula k ústům, srkla.

Сестра је куцнула јаје, ољуштила делић љуске, па га принела устима, сркнула.

Некада је довољан и тај квантитативни елемент који прецизира значење мале мере и стоји уз чисто видски глагол.

natužit – уштиркаати

Celé ráno si upravovala... šaty, **trochu** je i bramborovým škrobem natužila.

Цело јутро је сређивала своју хаљину, **мало** ју је и кромпировим скробом уштиркала.

nakřivít – накривити

Lucina **trochu** nakřivila koutky opovržením.

Луцина је **мало** накривила крајеве усана у знак презира.

Када нема ни тог елемента, може се убацити уз глагол како би било јасније да се ради о малој количини радње.

Nazlobil jsem ho dnes nějak.

Нешто сам га данас **мало** наљутио.

Глаголи који имају семантичку нијансу непотпуног извршења радње, прецизније *reћи нешто непотпуно* имају у српском језику еквиваленте које не можемо са становишта савременог језика разложити на префикс и мотивни глагол: *parovědět – навестити, натукнути*. Међутим, видимо из лексикографске дефиниције да је семантика тих глагола иста као семантика њихових пандана у чешком језику, тако да они потпуно одговарају контексту и могу исто тако да врше функцију лексикографског еквивалента.

parovědět – навестити, натукнути

Pouze napovím, co lehko domyslíš si.

Само ћу навестити оно чега се лако можеш досетити.

Код специфичне ситуације у вези са глаголима који значе *делимичан отклон* по нашем мишљењу није потребно додавати било какве елементе. Иако се већином у грађи не наводи да се ради о малој количини радње, ипак сматрамо да они у себи носе нијансу мањег, блажег покрета, отклона, посебно када се упореде са изведеницама од истих мотивних глагола и различитих префикса: *нагнути : погнути, наклонити се : поклонити се* и сл.

nahnout se – нагнути се

Drožka se nahnula, ještě několikrát zadrkotala – a zastavila se.

Кочија се нагнула, још неколико пута затандркала – и зауставила се.

naklonit se – наклонити се

Nyní se naklonil a dotknul se rty svými kadeří dívčinych.

Сада се наклонио и додирнуо својим уснама девојчине коврце.

Функцију контекстуалног еквивалента сасвим добро могу да врше и придеви грађени префиксом на- у значењу мале количине особине.³⁴⁹

³⁴⁹ О средствима изражавања квантификације, између осталог и о оним афиксалним говори П. Пипер, наводећи управо префикс на- у придевским изведеницама као што су *наглув, натруо, накисео*, дакле у изражавању мале количине, као и префикс *пре-* у *прејак, прегласан, предраг* који указује на велику количину (*О типовима квантификатора у српскохрватском језику*, НССУВД, 11, 1981, стр. 100–101. Ове придеве он назива slabим компаративом особине, тј. деинтензивом, или нормативним slabим диферентивом, наводећи да је он заступљен у јужнословенским језицима, те у чешком и словачком (*Степеновање у граматици и речнику, у српском и другим словенским језицима*, ЗбМСС, 61, 2002, стр. 63, 75). О придевима са овим префиксом говори и А. Белић да они значе „*своју особину узету у мањој мери*“, као нпр. *наглух* (мало глув), као и да се „*несумњиво налазе у вези са глаголима који значе, имајући префикс на-, почетак радње...*“ као што су *начети* (нешто мало отпочети), *начути* (нешто мало, недовољно чути), *нагрести, накрнути* (само мало) и сл. Он сматра да је из тих глагола префикс на- употребљен са тим значењем код

nahluchnout – бити наглув

Nahluchl a hluchne stále víc a víc, takže mám obavy, že jednoho krásného dne ohluchne docela.

Наглув је и глуви све више и више, тако да се прибојавам да ће једног лепог дана оглувети сасвим.

б) Извршити радњу слабијим интензитетом

б. 1. Семантика извршити радњу слабијим интензитетом у чешком језику

Речничка дефиниција већине глагола је опис који се састоји од чисто видског глагола и прилога *trochu*, а ређе се појављују *poněkud* и *lehce*, где овај други елемент најпрецизније допуњава радњу нижег интензитета, тј. блаже извршење радње. Префиксали су **моносемични**.

načěřit (co) **lehce** rozčěřit.

nadurdit se expr. rozzlobit se **trochu**; nahněvat se.

nahřát (co) učinit **trochu** teplým, trochu ohřát; přihřát.

nakopnout (koho, co) kopnutím zasáhnout; **trochu** kopnout do někoho, něčeho; kopnutím narušit.

narudnout **trochu** zrudnout.

navraštít (co) **trochu** svraštít.

nažloutnout **poněkud** zežloutnout.

naryznout řidč. **dostat nádech** rezavé barvy.

Да се ради о слабијем интензитету и блажем извршењу радње јасно је када упоредимо ове изведенице са онима које су грађене другим префиксима у чисто видском значењу, одн. значењу резултативности – *našpinit* : *ušpinit*, *načěřit* : *rozčěřit*, *nahřát* : *ohřát*, *narudnout* : *zrudnout* итд. У другом случају објекат (или субјекат) је попримио у задовољавајућој (нормалној) мери особину коју означава мотивни глагол, док у првим примерима то није случај.

У дефиницији су знатно ређе присутни и **синоними**.

nahřát přihřát

придева као што су *наглух*, *нажут*, *накисео*, *накрив*, *налош* (*Депрефиксација у словенским језицима*, ЈФ, 18, 1–4, 1949–1950, стр. 96).

Префикс *při-* код глагола *přihřát* означава малу количину радње као и у многобројним глаголима грађеним овим средством.

У контексту префиксали могу стајати без додатних квантитативних елемената.

nahřát

Jestliže je chladno, nahřejeme před podáváním jídla talíře.

У другим случајевима у исказу су ти елементи присутни и ближе одређују значење изведенице.

narudnout

Žilky na oku mu **trochu** narudly.

naryznout

Dlouhé šlahouny plavuní nápadně zezlátly a **místy** naryzly.

6. 2. Семантика *извршити радњу слабијим интензитетом* у српском језику

У речницима *РМС* и *РСАНУ* помиње се у оквиру мале мере слабији интензитет радње, али само други речник даје један пример који би одговарао баш овој семантици - *накиснути*.

Ова група је малобројна и наишли смо на свега неколико примера у грађи. У дефиницији значења присутан је прилог *мало*, или се опет повезују темпорална (ингресивна) и квантитативна компонента – *почети добијати особину у мањој мери*, или се пак прецизира да је радња извршена у *мањем степену*.

нажутети сврш. **почети постајати** жут, **мало** пожутети.

нагрејати а. учинити топлим, топлијим, загрејати; б. **мало** загрејати, угрејати до **мањег сепена**

6. 3. Еквиваленција

Тип **формалне еквиваленције** јавља се ређе.

<i>nažloutnout</i>	<i>нажутети</i>

И овде има случајева да се у *ЧСР* и поред постојања формалног еквивалента као лексикографски еквивалент наводи префиксал грађен неким другим префиксом.

<i>nahřát</i>	<i>загрејати, подгрејати (ЧСР)</i> <i>нагрејати</i> мало загрејати, угрејати до мањег сепена

У функцији еквивалената могу бити и глаголи са префиксом **на-** без семантике мале количине радње.

<i>navraštít</i>	мало <i>наборати, намршитити</i>
<i>nadurdít se</i> expr. <i>rozzlobit se trochu; nahněvat se</i>	<i>надурити се, намргодити се;</i> <i>наљутити се</i>

Глагол *надурити се* значи *почети показивати знаке љутње, срдитости*, те на основу дефиниције која указује на почетак, тј. слабији интензитет радње сасвим одговара као еквивалент.

На крају овог типа еквиваленције наводимо један интересантан пример са префиксом **на-**:

<i>načeřit</i> (co) lehce rozčeřit	<i>намрешкати</i> а. прекрити малим, ситним таласима, благо заталасати, усталасати (о слабом, лаганом ветру); б. прекрити се ситним борама, наборима, наборати

Иако се не ради о формалном еквиваленту јер префикс изражава чисто видско значење, сам мотивни глагол у српском језику *мрешкати* поседује нијансу блажег интензитета радње: *правити мрешке, наборе, таласиће, лагано набирати, благо таласати, набирати*. У том смислу видимо да префиксал свакако одговара и као лексикографски и као контекстуални еквивалент.

Осим префикса на- фигурирају и **други префикси**, нпр. по- и за-, а мала мера је дефинисана квантитативним елементима који уз изведеницу стоје.

<i>narudnout</i>	мало <i>поцрвенети</i> , <i>зацрвенети се</i>

Глагол *зацрвенети се* дефинисан је тако да претпоставља и блажи интензитет радње – *постати црвен*, *црвенкаст*, *добити црвену*, *црвенкасту боју*, па тако може бити сасвим добро упоребљен као еквивалент.

Уколико је еквивалент **беспрефиксални глагол**, обично је изведен суфиксом -ну- у значењу кратке, тренутне радње.

<i>nakopnout</i>	ритнути, цакнути

У недостаку одговарајућег беспрефиксалног глагола, може се употребити конструкција *постати* + *придев* изведен суфиксом -аст који уноси у мотивну реч деминутивну нијансу.

<i>naryznout</i>	постати риђаст

Ситуација је слична и код **контекстуалне еквиваленције**. Формални еквиваленти неће најчешће одговарати контексту јер ови префиксали нису фреквентни, па је боље употребити фреквентнију изведеницу грађену неким другим префиксом, уз евентуално додавање неког квантитативног елемента.

nahřát – подгрејати

Jestliže je chladno, nahřejeme před podáváním jídla talíře.

Ако је хладно, подгрејемо тањире пре сервирања јела.

nažloutnout – нажутети

Nažloutla pole a v brzku zhnědla.

*Поља су нажутела и убрзо постала мрка.

Поља су **благо пожутела** и убрзо постала мрка.

в) Извршити кратко, тренутну радњу

в. 1. Семантика *извршити кратко, тренутну радњу* у чешком језику

Код ових малобројних изведеница преовлађује компонента темпоралности. Компонента мале количине радње је свакако присутна, али карактеристично за ове глаголе је да се њихова семантика може изразити као *кратко вршити радњу*. У речничкој дефиницији често је, мада не увек, присутан прилог *krátce, nakrátko*. Префиксали су **моносемични**.

načihnout dok. slang. (kam) **letmo** nahlédnout.

nahlédnout, ob. *nahlídnout* dok. (kam) **nakrátko, poněkud** vniknout pohledem; podívat se.

nakouknout dok. ob. (kam) nahlédnout, podívat se.

Код дефиниције путем синонима, најчешће је у питању глагол творен истим префиксом у истом значењу, а овом поступку се прибегава код лексема које нису књижевне, већ припадају општеразговорном језичком слоју или сленгу.

nakouknout nahlédnout

načihnout nahlédnout

Примери употребе глагола ове семантике показују да у реченици они најчешће стоје сами, дакле њихово значење мале мере је јасно из самог глагола.

Do jizby mě nevedla... Ale **načihla** jsem tam, jak otevřela dveře.

Kněžna **nakoukla** přes rameno svého přítele do listiny.

Ribbing **nahlédne** do papíru.

в. 2. Семантика *извршити кратко, тренутну радњу* у српском језику

У грађи смо наишли на само један префиксал ове семантике. Без обзира на то, у дефиницији је прецизно наведено да се ради о краткој, тренутној радњи. На то указује синоним – тренутни глагол изведен суфиксом *-ну-* и прилошки израз *за часак*.

навирити сврш. а. завирити, **вирнути**; б. свратити и погледати **за часак**.

Примери употребе такође потврђују ово значење изведенице, а семантика је често прецизирана и у ширем контексту.

Из собе **ослушнуо**... и навирео кроз прозор.
Кућа **није далеко**, па човјек може **сваки час** навирити шта се ради.

У првом примеру у исказу је присутан још један глагол који изражава малу количину радње (*ослушнути*) и који између осталог значи *мало послушати*. У другом примеру се додатно исказује да постоје повољни услови, да се кратка радња изврши.

в. 3. Еквиваленција

Мада, дакле, изведеница одговара као **лексикографски еквивалент**, дешава се да она у **контексту** не одговара чешком пандану по стилској карактеристици. У чешком језику се ради о стилски маркираној лексеми, из сленга или општеразговорног чешког, док је у српском језику она неутрална. У таквим случајевима боље је одустати од формалног еквивалента и употребити неку експресивну лексему или фразу, како би порука исказа остала сачувана и правилно пренета у српски језик.

načihnout – навирити

Do jízby mě nevedla... Ale načihla jsem tam, jak otevřela dveře.
У собу ме није водила, али **ждракнула** сам тамо кад је отворила врата.

nakouknout – навирити

Kněžna nakoukla přes rameno svého přítele do listiny.
Кнегиња је **бацила поглед** преко рамена свог драгог у документ.

У оквиру мале количине радње издвајамо три значења префикса па-/на- у чешком и српском језику: а) *делимично извршити радњу*, б) *извршити радњу*

слабијим интензитетом и в) извршити кратку, тренутну радњу. У оба језика мала мера у литератури дефинисана је различито. У речнику *SSJČ* наводи се да префикс *na-* изражава „*rouhé započetí děje n. (nebo) provedení v malé míře*“. Други извори пак говоре и о непотпуној радњи, као и радњи која је тек у почетку, повезујући ту квантитативни и темпорални елемент значења. У *PMC* је дато да префикс значи „*делимично обухватање објекта радњом, непотпуно извршење радње основног глагола; мању меру, слабији степен или интензитет радње основног глагола*“, а слично се наводи и у *РСАНУ*. У осталој литератури се, као и у чешком језику, повезује квантитативна и темпорална компонента значења.

Што се тиче значења под *a.* у чешком језику већином у речничкој дефиницији, осим прилога *trochu*, стоје и *částečně, poněkud, mírně*. Неки од префиксала изражавају *делимично обухватање објекта радњом* коју означава мотивни глагол. Код многих глагола у речничкој одредници се поред већ наведених елемената појављују и глаголи *narušit* – пореметити, нарушити и *porušit* – покварити (*částečně narušit, trochu porušit* и сл.), те се значење прецизира као *радњом делимично нарушити, покварити објекат*. Други глаголи опет изражавају *делимичан покрет нагоре, или отклон од хоризонтале, или вертикале, од равног положаја* и слично, затим значење *делимичне промене у стању живог и неживог субјекта*, или пак изражавају *непотпуну радњу*. Префиксали који изражавају делимично извршење радње су како моносемични тако и полисемични, а код ових других оно може бити и инваријантно и варијантно. Друга заступљена значења претпостављају нпр. радњу која се врши на површини, затим контакт са површином, метафорично значење у вези са померањем тела, приближавањем итд., а код неких изведеница и инваријанта и варијанта (варијанте) имају семантичку црту мале количине, али разликују се према конкретном значењу или транзитивности. Примери употребе глагола показују да у реченици они најчешће стоје сами, без додатних квантитативних елемената што значи да је код ових изведеница семантички садржај мале мере довољно експлицитан и не захтева неке додатне елементе. У другим случајевима у исказу су заступљени квантитативни елементи као што су *trochu, lehce, jemně, poněkud*.

У српском језику по питању значења под *a.* у речничкој дефиницији поред прилога *мало*, појављује се и *делимично, непотпуно, незнатно*, мада много ређе

него у дефиницији глагола у чешким речницима. Код већине изведеница ове семантике значење се прецизира као *радњом делимично оштетити, начети објекат*, а код других и као значење *делимичне промене у стању живог и неживог субјекта*. Што се тиче групе изведеница које у чешком језику имају значење *делимичног покрета нагоре, или отклона од хоризонтале, или вертикале, од равног положаја уопште* у речнику и литератури овој нијанси семантичке црте мале количине не посвећује се нарочита пажња, већ се само изведенице *накренути, надићи, надигнути* карактеришу као делимично (или мало) извршена радња у оквиру ове семантичке нијансе. Заступљене су како моносемичне, тако и полисемичне изведенице, али су ове друге бројније. Ту се често ради о комбинацији семантике мале и велике количине радње која је најчешће заступљена кумулативним глаголима. Код неких лексема мала количина радње је присутна и у инваријантном и варијантном значењу, најчешће метафоричним преносом значења. Контекстуални примери показују да је често присутан неки елемент који прецизира малу количину радње, нпр. прилог *мало*, речца *само*, или је у питању комбинација два иста мотивна глагола творена различитим суфиксима чија је функција наглашавање делимичне, непотпуне и сличне радње.

Што се тиче еквиваленције постоји изванредан број формалних еквивалената (*nahnít – натрулити*). У неким случајевима еквивалент у српском језику има шири обим значења, па је то потребно прецизирати контекстном карактеристиком (*naleptat нагрести* киселином). Мада ређе, дешава се и да је еквивалент полисемичне изведенице у чешком језику такође полисемична лексема која има иста значења. (*navrtat* 1. vrtáním udělat do něčeho malý otvor, neúplně provrtat; 2. vrtáním vytvořit, udělat; *vyvrtat – набушити* 1. пробушити до извесне дубине, непотпуно; пробушити направивши уске или малобројне рупе; 2. бушењем наћи, срести, напипати). Присутан је и случај дивергенције у српском језику – према више семема у чешком стоји више лексема у српском језику (*nalomit* 1. částečně zlomit – *наломити*; 2. ohnout do lomeného oblouku; *zkřivit – савити*; 3. poněkud poružit pevnost, stálost něčeho; *oslabit, narušit – ослабити; начети, нарушити*). Дешава се и да за више синонима у чешком језику постоји један еквивалент у српском језику (*nakousat, nahryzat – нагрести*). У функцији еквивалената могу да се нађу и други префиксални глаголи, пре свега изведенице са префиком *за-* у

истом значењу (*nakasat* – *zađu*), али и друге изведенице, а значења су најчешће чисто видска код којих је пожељно додати неки квантитативни елемент који прецизира дату семантику (*nahrbit* – мало, делимично *погрбити*, *повити*). То наравно могу бити и глаголи са префиксом на- без семантике мале количине радње, па тако неки од њих стварају међујезичке хомониме (*navlhčit* – делимично навлажити). Еквивалент такође може представљати беспрефиксални глагол. Обично је то глагол изведен суфиксом -ну- који може да одговара јер такве изведенице често означавају кратку, тренутну радњу (*naklepnout* – куцнути, чукнути, лупнути). Уколико нема ни одговарајућег беспрефиксалног глагола, код неких случајева може се употребити конструкција *постати* + *придев* који је творен префиксом на- у значењу мање количине особине, или суфиксом -аст који уноси у мотивну реч деминутивну нијансу (*nahluchnout* – постати наглув; *nakysnout* – постати накисео, постати киселкаст). Лексикографски формални еквивалент може исто тако да одговара и у контексту. Уколико он није фреквентан у значењу мале мере, у контексту изгледа неприродно и боље је употребити његов фреквентнији синоним, него инсистирати на формалној еквиваленцији. У недостатку формалног еквивалента исказ у оригиналу не губи од своје поруке, ако се употреби неки други префиксални глагол (најчешће са префиксом за-), а могуће је употребити и беспрефиксални глагол, посебно онај са суфиксом -ну- који изражава кратку, тренутну радњу, као и придеви грађени префиксом на- у значењу мале количине особине. Код специфичне ситуације у вези са глаголима који значе *делимичан отклон* није потребно додавати било какве елементе јер такве изведенице у себи носе нијансу мањег, блажег покрета, отклона, посебно када се упореде са изведеницама од истих мотивних глагола и различитих префикса (*нагнути* : *погнути*; *наклонити се* : *поклонити се* и сл.).

У чешком језику код значења под *б.* у речничкој дефиницији већином стоји прилог *trochu*, а ређе се појављују *poněkud* и *lehce*, где овај други елемент најпрецизније допуњава радњу нижег интензитета, тј. блаже извршење радње. Префиксали су моносемични. У контексту могу стајати без додатних квантитативних елемената или у другим случајевима у исказу су ти елементи присутни (*trochu*, *místy*, *lehce* и сл.) и ближе одређују значење изведенице.

У српском језику у речницима *РМС* и *РСАНУ* помиње се у оквиру мале мере слабији интензитет радње, али само други речник даје један пример који би одговарао баш овој семантици (*накиснути*). Ова група је малобројна и наишли смо на свега неколико примера у грађи. У дефиницији значења присутан је прилог *мало*, или се опет повезују темпорална (ингресивна) и квантитативна компонента – *почети добијати особину у мањој мери*, или се пак прецизира да је радња извршена у мањем степену.

Што се тиче еквиваленције тип формалне еквиваленције јавља се ређе (*nažloutnout* – *нажутети*). У функцији еквивалената могу бити и глаголи са префиксом *на-* без семантике мале количине радње (*nadurdit se* – *надурити се*, *namrgoditi se*, *наљутити се*), а осим њега фигурирају и други префикси, нпр. *по-* и *за-*, а мала мера је дефинисана квантитативним елементима који уз изведеницу стоје (*narudnout* – *мало поцрвенети*, *зацрвенети се*). Уколико је еквивалент беспрефиксални глагол, обично је изведен суфиксом *-ну-* у значењу кратке, тренутне радње (*nakopnout* – *ритнути*, *цакнути*). У недостаку одговарајућег беспрефиксалног глагола може се употребити конструкција *постати + придев* изведен суфиксом *-аст* који уноси у мотивну реч деминутивну нијансу (*naryznout* – *постати риђаст*). Код контекстуалне еквиваленције формални еквиваленти неће најчешће одговарати контексту јер ови префиксали у српском језику нису фреквентни, па је боље употребити фреквентнију изведеницу грађену неким другим префиксом, уз евентуално додавање неког квантитативног елемента.

Значење под *в.* у чешком језику има веома мали број изведеница и код њих преовлађује компонента темпоралности. У речничкој дефиницији често је присутан прилог *krátce*, *nakrátko*. Префиксали су моносемични. Примери употребе глагола ове семантике показују да у реченици они најчешће стоје сами, дакле њихово значење мале мере је јасно из самог глагола.

Ово значење у српском језику заступа само један префиксал, али је без обзира на то у дефиницији прецизно наведено да се ради о краткој, тренутној радњи (*навирити* а. завирити, вирнути; б. свратити и погледати за часак). Мада, дакле, изведеница одговара као лексикографски еквивалент, дешава се да она у контексту не одговара чешком пандану по стилској карактеристици јер се у чешком језику ради о стилски маркираној лексеми, из сленга или

општеразговорног чешког, док је у српском језику она неутрална. У таквим случајевима боље је одустати од формалног еквивалента и употребити неку експресивну лексему или фразу (као нпр. *бацити поглед* и др.), како би порука исказа остала сачувана и правилно пренета у српски језик.

III

Префикс u-/y-

1. Велика количина радње

1. 1. Семантика велике количине радње префикса ц- у чешком језику

Речник *SSJČ* наводи под бројем 4. да префикс ц- значи „*dosažení velké míry děje (trváním n. opakováním) vedoucí a) k důkladné, trvalé úpravě n. k vytvoření něčeho: udusat (půdu) zdusat, ujezdit (cestu), udupat (pěšinu); uplácat (sněhuláka); b) k poškození n. zničení něčeho: uválet, udupat (trávu), uchodit, ušlapat, ušoupat (podešve); c) k tělesnému vyčerpání, zmožení n. zániku: uhnat (jelena), uhonit (někoho), utancovat, ušlapat (v tlačeničce), uhořet, ubodat, uskrtit, ubičovat, umučit, usmrtit; d) k přechodu ve stav klidu, nehybnosti, neschopnosti k odporu: uspat, ukolébat, uhýčkat, uhoupat; umlčet, ukřičet, uštkat; umluvit, uprosit...*“ Сматрамо да је велика количина радње овде схваћена прешироко. Глаголе под *a.* и неке под *б.* (*uválet, udupat (trávu)*) сврстали бисмо у значење *деталном радњом нешто начинити или покварити*, а код глагола у групи *д.*, осим *umluvit* и *uprosit* такође је по нама дискутабилна семантика велике количине радње.

Слично као у речнику значења префикса ц- дефинише граматика *Mluvnice češtiny*, тј. да он уноси у изведенице семантику велике количине радње у три подзначења: „*opakováním děje něco upravit, vytvořit nebo zničit (ušlapat, uklouzat, udupat, uválet)*“, друго „*tělesné vyčerpání, unavení někoho, zbavení děje (s refl. se) (uhnat, ubodat; umluvit, uspat; upít se, upracovat se)* и треће „*nahromadění nebo získání něčeho (zpravidla v potřebné, žádoucí nebo velké míře) (utržit, ušetřit, uspořit)*.“³⁵⁰ Иако имају нијансу кумулативности, не сматрамо да глаголи из треће групе изражавају велику количину радње, а посебно када се упореде са

³⁵⁰ Dokulil, M. – Horálek, K. – Hůrková, J. (eds.), *Mluvnice češtiny I*, стр. 402.

кумулятивним глаголима – *ušetřit : našetřit, uspořit : naspořit, utržit : natržit*. Ту видимо да је њихова кумулативност (уколико се односи на велику количину) избледела и да глаголи имају чисто видско значење.

Ф. Ухер префикс *ц-* увршћује у групу префикса *са*, како дефинише, „*kvantifikačním významem*“. О њима још говори да често имају експресивну, емоционалну обојеност. Изведенице као што су *uchodit (se), ukřičet (se), ujezdit*, сврстава у подтип интензивних глагола који, дакле, изражавају интензивну радњу. Изведенице као *uležet se + акуз.* даје у сатуративној групи у изражавању „*dosažení plného stupně děje v intenzitě*“. Ван квантитативне групе у подели остаје префиксал *umluvit* – „*hlasem, argumenty překonat*“.³⁵¹

О интензификацији говори и Матезијус: „*U sloves mají intesifikační funkci zejména předpony na- a u-...*“, и прецизира да префикс *ц-* означава „*takovou přemíru činnosti, že jí byl objekt nebo – při slovese zvratném – subjekt neblaze dotčen (uhnati koně, uhnati se)*“.³⁵² Он дакле разликује велику количину радње коју повезује са префиксом *па-*, и претерану количину радње коју изражава по њему префикс *ц-* код наведених глагола.

Граматика *Průruční mluvnice češtiny* уопште не сврстава префикс *ц-* међу оне који изражавају велику количину радње. Семантика која би одговарала другом по реду подзначењу које наводи *Mluvnice češtiny* дефинише на следећи начин: „*U sloves nepříznivého působení i u některých dalších má prefix u- mutační význam zničení či zabití dějem; slovesa se pak pojí s akuzativem životného substantiva nebo mají reflexivní se: uběhat se, udržet se, udusit, uhořet, ukamenovat, ukřičet se, ukřižovat, umořit, upálit, upít se, ušlapat, uštvat, utrápiti, utýrat...*“.³⁵³

На исти начин, као „*радњом оштетити, уништити објекат*“, значење дефинише и П. Хаузер и не сврстава префикс *ц-* у велику количину радње. Наводи примере *ubít, ubodat, uštípat, utýrat, umičiti*.³⁵⁴

Тако је и код В. Шмилауера, а поред уништавања наводи да префикс уноси значење „*usmrtiti*“ (убити), као и „*umřít*“ (умрети).³⁵⁵

³⁵¹ Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 75, 78, 154, 172.

³⁵² Mathesius, V., *Zesílení a zdůraznění jako jevy jazykové*, стр. 207.

³⁵³ Karlík, P. – Nekula, M. – Rusínová, Z. (eds.), *Průruční mluvnice češtiny*, стр. 205.

³⁵⁴ Hauser, P., *Nauka o slovní zásobě*, Praha 1980, стр. 148.

³⁵⁵ Šmilauer, V., *Novočeské tvoření slov*, стр. 175.

Исто поступа и Ф. Травњичек и за префикс *ц-* код таквих глагола каже да означава „*dějem, činností unaviti, zničití, přemoci*“: *upracovati se = unaviti se práci; ubítí = zbití k smrti; ubodati, umučiti, usoužiti, uštípati, utýrati; ukřičeti se; ujísti se, upítí se, upotiti, utahati, utancovati; umluviti koho; uprositi (prošením přiměti k povolnosti...)*“.³⁵⁶ Ипак, ни он не увршћује ове глаголе у велику количину.

Глаголе *ubřečet se, uhnat, utancovat se / utancovat někoho* назива *Encyklopedický slovník „exhaustiva“* и дефинише их као глаголе који изражавају трајање радње до краја, евент. до смрти.³⁵⁷

Исто наводи и Е. Секањинова за словачки језик када говори о начину глаголске радње који назива „*exhaustívny*“ и дели га на две нијансе према глаголима: први су глаголи *uštvať, uhnať* – „*дугим трајањем довести радњу до крајности*“, а други *ubehať sa, uštvať sa, utrápiť sa* – „*дугим трајањем радње довести до потпуне исцрпљености*“.³⁵⁸ Она префикс *ц-* са примерима *ubiť, ud’obať, ustískat’* наводи и у оквиру „*максимативног начина глаголске радње*“, дакле у значењу велике количине радње. Анализира га још код, како она назива, „*modalitno-intenzívne spôsoby*“ код којих је суштина да изражавају различите степене и испољавања интензитета вршене радње. Изведенице са префиксом *ц-* наводи у оквиру начина глаголске радње који назива „*impetratívny spôsob slovesného deja – dosiahnutie kladného výsledku vynaložením veľkého úsilia – uprosiť, ubrániť*“, а затим и код начина глаголске радње који назива „*fatigatívny spôsob slovesného deja – krajne (sa) unaviť dejom – uhnať, ubehať, utrápiť, umučiť*“.³⁵⁹ Како видимо, понављају се одређене изведенице у више група, према томе да ли се ради о темпоралности или интензивности.

Код префикса *ц-* закључујемо да се не повезује у литератури једнозначно са семантичком цртом велике количине радње. Некада се посматра у оквиру интензивности, а некада се одређена значења не повезују ни са првом ни другом семантиком.

Мотивни глаголи су несвршени, а неки од префиксала имају и секундарни имперфектив, као нпр. *ubodat : ubodávat, ucumlat : ucumlávat, ukecat : ukecávat*.

³⁵⁶ Trávníček, F., *Mluvnice spisovné češtiny I*, стр. 396.

³⁵⁷ Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. et. al., *Encyklopedický slovník češtiny*, стр. 568.

³⁵⁸ Sekaninová, E., *Sémantická analýza predponového slovesa*, стр. 110–111.

³⁵⁹ Исто, стр. 110, 119, 121.

1. 2. Семантика велике количине радње префикса у- у српском језику

Семантичка црта велике количине радње префикса у- у српском језику није наведена у речницима, нити у већини литературе. И. Клајн наводи глаголе *уседети се, улежати се, устајати се, усмрдети се*, дефинишући да изражавају „радњу продужену преко мере“, а мало ниже даје и глагол *упећи (о сунцу)* коме придаје интензивно значење.³⁶⁰ Код С. Бабића прва три наведена глагола значе „*zadržati u stanju krajnjega zamora*“.³⁶¹ Не сматрамо да је прецизно образложење значења кроз поменути *крајњи замор* јер субјекат може бити и нежив – *улежати се* 1. опустити се, омлитавити од дугог лежања, нерада; предати се ленствовању; 2. а. повратити истрошене састојке остајући неко време без усева, одморити се од рода (о обрађиваном земљишту); б. добити бољи укус од лежања, мировања, стајања ван употребе (о пићу, воћу и сл.); в. остати дуже време склоњен, некоришћен; 3. удубити се од чијег лежања, уваљати се;³⁶² *устајати се* 1. добити бољи укус дугим стајањем (обично о воћу); 2. изгубити свежину, покварити се од дугог стајања – односно не мора нужно да има нијансу замора: *уседети се* 1. наседети се, дуго остати седећи на истом месту; засести; 2. уленити се.³⁶³ Сматрамо као и Клајн да јесте у питању велика количина радње, и то да је повезана са темпоралношћу – дуго седети, дуго лежати, дуго стајати.

Б. Тошовић глаголе као што су *углачати, угладити, укаљати, улепити, умацкати, умастити, умазати, упљувати, уснавати, утабати* увршћује у интензивни начин глаголске радње.³⁶⁴

На основу анализе грађе издвајамо у чешком језику три значења у оквиру семантичке црте велике количине радње префикса ц-:

³⁶⁰ Клајн, И., *Творба... I*, стр. 283.

³⁶¹ Бабић, С., *Творба riječi*, стр. 492.

³⁶² Формални пандан у чешком језику, глагол *uležet se*, нема значење велике количине, већ *ležení* *nabytí náležitých vlastností*, тј. устојати се, сазрети (о воћу и сл.).

³⁶³ У чешком језику глаголи *ustát se* (у варијантном значењу) и *usedět se* имају значење „*(dlouhým) stáním/seděním se unavit, vyčerpat*“. С обзиром да ту семантику у српском језику не изражава префикс у-, ради се о међујезичким хомонимима. То видимо и по томе што су еквиваленти у српском *настајати се, уморити се, исцрпсти се од дугог стајања*, одн. *наседети се, уморити се, исцрпсти се од дугог седења*.

³⁶⁴ Тошович, Б., *Способы глагольного действия*, стр. 17.

- a) Вршити радњу до исцрпљења или смрти субјекта/објекта
- б) Уништити или оштетити објекат сталном или честом радњом
- в) Постићи резултат или жељени циљ интензивним вршењем радње

a) Вршити радњу до исцрпљења или смрти субјекта/објекта

а. 1. Семантика вршити радњу до исцрпљења или смрти субјекта/објекта у чешком језику

Ово значење префикса *ц-* („*zničení dějem*“) Д. Шлосар назива новином која је настала апстракцијом дела семантичке структуре резултативних глагола типа *ubítí, umořiti*, документована са свега једним примером у старочешком периоду (*udulati*), а образовање упадљивије семантичке групе настаје тек у новочешкој фази. Иначе и та се значења сматрају историјски насталим од првобитног *сепаративног* (одвајање, удаљавање) значења префикса *ц-*.³⁶⁵

У дефиницији значења најчешће наилазимо на опис: *радњом усмртити/убити/лишити живота и радњом исцрпети/уморити*.³⁶⁶

ubodat dok. (koho, co) bodáním usmrtit, zabít
utransformovat exp. transformováním, transformací zničit, vyčerpat.

Напоменули смо да се ове изведенице не наводе у свој литератури у оквиру велике количине радње. Сматрамо да оне ту ипак припадају, јер је резултат који се радњом постиже, како смо навели, исцрпљивање или смрт, за шта је потребна радња извршена у великој мери, радња која је интензивна, дуготрајна.³⁶⁷ Карактеристика радње је обично наведена у дефиницији – радња је нпр. *интензивна, честа, претерана, дуга* и слично.

³⁶⁵ Šlosar, D., *Slovotvorný vývoj českého slovesa*, стр. 93–95.

³⁶⁶ Ови глаголи се у литератури која се бави категоријом акционалности називају *exhaustivním*.

³⁶⁷ Ове изведенице у руском језику (*убегаться, упиться*) Н. С. Авилова дефинише као „*значение интенсивной невозможности продолжения дея субъектом...*“, дакле, немогућност настављања радње од стране субјекта проистиче другим речима из исцрпљености радњом (*Вид глагола и семантика глагольного слова*, стр. 305).

udopovat nadměrným a stálým podáváním dopingových prostředků (dopováním) někoho poškodit až připravit o život.

umuckat (stálým) muckáním unavit, vyčerpat, ublížit někomu.

usoužit (koho, 4. p.) (**ustavičným**) soužením vyčerpat, připravit o život.

uhnát (koho, co) (**přílišným**) hnaním vyčerpat, připravit o život.

uplahočít se (dlouhým) plahočením se vyčerpat.

ustarat se velkými starostmi, prací ap. se vyčerpat, přivodit si smrt.

uběhat se (přílišným, ustavičným) běháním se unavit, vyčerpat, zničit.

Посебно се то види, ако их упоредимо са изведеницама које значе резултативност, просто извршење радње, нпр. *ubičovat : zbičovat, ulíbat : zlíbat, urmoutit : zarmoutit, utrápit : ztrápit*.

У речнику је најчешће прецизирано да ли се ради о исцрпљивању или усмрћивању радњом. Често то зависи и од мотивног глагола којем се додаје префикс.

ubičovat (koho, 4. p.) bičováním **usmrtit**.

ufackovat ob. (koho, 4. p.) (stálým) fackováním **připravit o život**.

uhovořiti hovorem někoho **unaviti, zničiti**. (PSJČ)

ureformovat expr. reformováním, refrmami **zničit, vyčerpat**. (SN)

Ипак, код већине глагола није могуће утврдити о којој нијанси се ради и она се испољава најчешће у контексту. Због тога ми на томе нећемо код навођења примера инсистирати.

udopovat nadměrným a stálým podáváním dopingových prostředků (dopováním) někoho **poškodit až připravit o život**. (SN)

Што се тиче семантике мотивних глагола, често су у питању лексеме које саме по себи имају значење неке неповољне радње по објекат (или субјекат уз повр. зам.), радње која има негативан ефекат на његово физичко (или психичко) стање – *ubičovat, ufackovat, ukamenovat, umrskat, umučit, unudit, upachtit, usoužit, utrápit, utýrat, udřít, uhádat, umlátit, ustarat se* итд. Међутим, занимљиво је да има и примера повољне, пријатне радње код мотивних глагола, што такође наводи на закључак да јесте у питању велика количина, заправо претерана радња која објекту (или субјекту уз повр. зам.) више није пријатна, већ га исцрпљује, уништава – *umazlit, umilovat, umuckat, ulíbat, uchechtat se*.

У дефинисању значења преовлађује дефиниција описом, како смо већ навели, а дефинисање путем синонима је много ређе заступљено. Колико је специфично ово значење показују и употребљени синоними. Наиме, не појављује се у функцији синонима ниједна изведеница грађена неким другим префиксом осим префикса *u-*.

<i>upíchat</i>	ubodat
<i>urajtovat</i>	uhonit, uštvat
<i>umučit</i>	utýrat, usoužit
<i>upachtit</i>	utrmáčet
<i>utrápit</i>	utýrat utrýznit
<i>ubít</i>	umlátit, utlouci
<i>uhnat</i>	uštvat, uhonit
<i>upovídat se</i>	umluvit se
<i>umakat se</i>	upracovat se
<i>uchlastat se</i>	upít se

Непостојање неког другог синонимичног префикса појављује се као проблем код еквиваленције у српском језику, о чему ће бити детаљније речи ниже.

Глаголи могу бити **моно- и полисемични**. Моносемични су:

ukamenovat (koho, 4. p.) kamenováním usmrtit.
uklovat, uklobat, uklofat (koho, 4. p.) klováním usmrtit.
ulechtat (koho, 4. p.) lechtáním zmoci, vyčerpat, usmrtit.
**umazlit* (koho, co) (neustálým) mazlením unavit, vyčerpat.
umrskat (koho, 4. p.) mrskáním usmrtit, zabít.
umuckat řidč. ob. expr. (koho, co) (stálým) muckáním unavit, vyčerpat, ublížit někomu.
umuchlat ob. (co, koho) (přílišným) muchláním poškodit, zničit.
upolíčkovat řidč. (koho, 4. p.) políčkováním ztýrat, připravit o život.
**upronásledovat* (koho, 4. p.) (ustavičným) pronásledováním vyčerpat, vysílit, zničit.
urajtovat (z něm. zákl.) ob. expr. (koho, co) uhonit, uštvat.
uregulovat přílišnými regulačními zásahy něco vyčerpat, zničit. (SN)
usekýrovat řidč. ob. (koho, 4. p.) (stálým) sekýrováním utrápit.
**ustrkat* (koho, 4. p.) (stálým) strkáním unavit.
utrkat řidč. (koho, co) (stálým) trkáním připravit o život.
uzdvihati, uzdvíhati řidč. (co) (stálým) zdviháním unavit, zničit.

Ови глаголи су транзитивни, са објектом у акузативу. Код неких од моносемичних глагола наводи се и облик са рефлексивном заменицом *se*. То су

повратни облици глагола, а не повратни глаголи, и означавају да се радња може тицати и субјекта, тј. да је он обухваћен датом радњом.

udřít expr. (koho, 4. p.) dřením vyčerpat, připravit o život; (co) dřením poškodit, zničit; *udřít se* expr. (stálým) dřením se vyčerpat, přivodit si smrt.

ulíbat líbáním unavit, vyčerpat, zničit; *ulíbat se* líbáním se unavit, vyčerpat, zahubit.

umučit (koho, co) mučením zahubit; utrápiti, utýrat, usoužit; *umučit se* utrápiti se.

unudit řidč. (koho, 4. p.) umořit nudou; znudit; *unudit se* (stálou) nudou se vyčerpat.

**upískat* (koho, 4. p.) (ustavičným) pískáním unavit, vyčerpat; **upískat se* (ustavičným) pískáním se unavit, vyčerpat.

urmoutiti řidč. (koho, 4. p.) utrápiti, usoužit; *urmoutiti se* řidč. utrápiti se, usoužit se.

usoužit (koho, 4. p.) (ustavičným) soužením vyčerpat, připravit o život; utrápiti; *usoužit se* (čím; ~) (ustavičným) soužením se vyčerpat, přivodit si smrt; utrápiti se.

ušeptat šeptáním unavit, vyčerpat; *ušeptat se* šeptáním se unavit, vyčerpat. (PSJČ)

utrápati (koho, 4. p.) (ustavičným) trápením vyčerpat, připravit o život; utýrat, utrýzniti; *utrápati se* (~; čím; pro кого, co; řidč. nad kým, čím) (ustavičným) trápením se vyčerpat, připravit se o život; usoužit se.

utrýzniti (koho, co) (dlouhým) trýzněním vyčerpat, připravit o život; utýrat, utrápiti, umučiti; *utrýzniti se* (stálým) trýzněním se vyčerpat, přivodit si smrt.

utýrat (koho, co) (stálým) týráním vyčerpat, připravit o život; utrápiti, utrýzniti; *utýrat se* (stálým) týráním se vyčerpat, přivodit si smrt.

Неки од ових глагола и без префикса могу имати повратни облик – *tučiti se*, *nuditi se*, *pachtiti se* итд., док други стичу могућност за рефлексивизацију тек додавањем префикса – *upískati se*, *ušeptati se*, *utýrati se*. Међутим, то не значи да су они повратни глаголи грађени афиксом *u-* + *se*, јер постоје и као префиксали без повратне морфеме, за разлику од сатуративних и екстензивних глагола који не могу постојати без ње.

Код полисемичних лексема ово значење као инваријанта јавља се ређе него као варијанта.

uhnati 1. (koho, co) (přilíšným) hnaním (ve význ. 1) vyčerpat, připravit o život; uštvat, uhonit; 2. řidč. (koho, co) honěním dopadnout, chytit; 3. ob. expr. (koho, 4. p.) opatřit, sehnat, získat (zprav. manžela ap.).

uhonit 1. (koho, co) (přilíšným) honěním vyčerpat, připravit o život; uštvat, uhnat; 2. řidč. (koho, co) honěním dopadnout, chytit; 3. ob. expr. (koho, co) opatřit, sehnat, získat (zprav. manžela ap.):

umačkat 1. (koho, co) mačkáním zničit, usmrtit; 2. (co) mačkáním pokazit, pomuchlat; pomačkat 2, zmačkat; 3. (co) mačkáním stlačit (ve význ. 1); mačkáním vytvořit, zformovat, upěchovat.

Повратни облици глагола имају исто значење као инваријанта, нпр. *uhnati*; *uhnati se*, *uhonit*; *uhonit se*. Овде наилазимо и на пример када је и повратни облик полисемичан и има иста значења као инваријанта и варијанта глагола без рефлексивне заменице.

uštvat (koho, 4. p.) 1. štváním, honěním vyčerpat, připravit o život; 2. expr. vůbec tělesnou n. duševní námahou vyčerpat; vysílit, udržet 1, zničit; *uštvat se* 1. (přilíšným) štváním, během se vyčerpat, přivodit si smrt; 2. expr. vůbec tělesně n. duševně se vyčerpat; vysílit se, udržet se, uhonit se.

Код једног броја примера и варијанта има значење *исцрпљења/усмрђења*, најчешће метафорично, експресивно, или има значење уништења објекта радњом.

ubít 1. (koho, co) bitím, ranami usmrtit, zabít; umlátit, utlouci; 2. **expr.** (co) potlačit, zmařit, zničit; u. něčí zájem.

utlouci 1. (koho, 4. p.) (ustavičným) tlučením (ve význ. 2) tělesně vyčerpat, připravit o život; ubít, umlátit, dobít; 2. (co) údery i jinak nadrobno zpracovat, rozmělnit n. řidč. zničit; roztlouci, rozbít, rozdrtit; 3. řidč. (co) tlučením (ve význ. 1) oddělit; urazit; 5. **expr.** (koho, co) vyčerpat, zničit, zmařit: (starosti) utloukly v něm všecku lásku.

usmýkat 1. (koho, co) smýkáním (ve význ. 1) zničit, usmrtit; 2. (co) **smýkáním opotřebovat**, odřít.

Што се тиче значења *исцрпљења/усмрђења* као варијанте, рекли смо да је оно чешће присутно. Најбројније су оне лексеме чија инваријанта има *аблативно значење*, оно које се иначе наводи као примарно за овај префикс, и то семантичка нијанса одвајања дела од целине.

ucloumat 1. (co) cloumáním oddělit; 2. (koho, co) (ustavičným) cloumáním vyčerpat, zničit.

uhryzat 1. (co) hryzáním oddělit; uhlodat; 2. řidč. expr. (koho, 4. p.) utrápit, usoužit.

uhryznout 1. (co) hryznutím oddělit; 2. řidč. expr. (koho, 4. p.) utrápit, usoužit.

ukousat 1. (co) kousáním oddělit; 2. (co) kousáním poškodit, zničit; (koho, 4. p.) kousáním připravit o život.

ulámati 1. lámáním, zlomením oddělit; 2. lámáním unaviti, vyčerpati. (PSJČ)

uštípat 1. (co) štípáním oddělit; 2. (koho, co) štípáním (ve význ. 2) připravit o život, zničit.

utřískat řidč. 1. (co) třískáním (ve význ. 1) oddělit; 2. expr. (koho, 4. p.) (ustavičným) třískáním (ve význ. 5) zničit, připravit o život; ubít.

užrat 1. (co; čeho) žraním odejmout a spotřebovat (část něčeho); zhrub. ujíst, sníst; 2. expr. (koho, 4. p.) žraním usmrtit; 3. řidč. expr. (koho, co) vyčerpat, zahubit.

У вези са овом нијансом је и значење мале мере – одвојити мању количину од целине, која најчешће захтева објекат у генитиву. Овде дајемо само илустративно један пример, а остале наводимо у поглављу о малој количини радње, с обзиром да је то инваријантно значење.

upít 1. (čeho; řidč. co; ~) pitím ubrat (tekutiny), **trochu** se napít; 2. řidč. (koho, 4. p.) (nemírným) napájením (zprav. alkoholickými nápoji) poškodit, připravit o život.

Има неколико примера код којих инваријанта има значење које се некада у литератури наводи као *деталњом радњом нешто уредити, начинити* и наводи се као семантичка нијанса велике количине радње.

udupat 1. (co) dupáním (ve význ. 2) učinit tuhým, pevným a rovným; udusat; 2. (koho, 4. p.) dupáním (ve význ. 2) připravit o život; (co) dupáním zničit.

umlátit 1. (co) mlácením upravit, urovnat, zpevnit; udusat; 2. expr. (koho, co) mlácením, ranami zničit, zneškodnit.

uvláčet řidč. uvláčit 1. (co) k vláčet u. pole, jeteliště; 2. (koho, co) vláčením utýrat, usmrtit; expr. unavit, vyčerpat, utrmácet, usmýkat.

Сматрамо ипак да то није велика количина радње, него значење *потпуног обухватања глаголском радњом* или *просто извршење радње*, као уосталом и наредни примери:

uhrát 2. publ. (co) hraním (ve význ. 4, 3) uskutečnit, vytvořit; sehrát; 3. (koho, 4. p.) (dlouhým) hraním vyčerpat.

ukřičet expr. (koho, 4. p.) 1. křičením způsobit, aby někdo mlčel; umlčet; 2. (ustavičným) křičením unavit, vyčerpat, zničit.

Код глагола код којих је сема *исцрпљења/усмрћења* варијантно значење, повратни облик повезан је са њом. То важи за све примере које смо анализирали, било да се ради о ноционалном или експресивном значењу варијанте.

ukousat 2. (co) kousáním poškodit, zničit; (koho, 4. p.) kousáním připravit o život; *ukousat se* expr. unudit se.

utřískat 2. expr. (koho, 4. p.) (ustavičným) třískáním (ve význ. 5) zničit, připravit o život; ubít; *utřískat se* řidč. expr. velmi se tělesně unavit, vyčerpat

užrat 3. řidč. expr. (koho, co) vyčerpat, zahubit; utrápit; *užrat se* expr. (čím) utrápit se. *ukřičet* 2. (ustavičným) křičením unavit, vyčerpat, zničit; *ukřičet se* (ustavičným) křičením se unavit, vyčerpat, zničit.

utlouci 1. (koho, 4. p.) (ustavičným) tloučením (ve význ. 2) tělesně vyčerpat, připravit o život; ubít, umlátit; 5. expr. (koho, co) vyčerpat, zničit, zmařit; *utlouci se* 1. prudkými, trhavými pohyby, naráženími na něco si přivodit smrt, expr. vůbec něj. pohybem se tělesně vyčerpat; umlátit se; 2. řidč. expr. zničit se.

Овде наводимо и неколико изведеница чији је мотивни глагол повратан, тако да то нису изведенице грађене префиксално-рефлексивним поступком, већ је у питању само префиксација.

uteteliti se expr. tetelením se unaviti, zničiti (*PSJČ*) – мотивни глагол је tetelit se. *uchechtát se*, *uchichtát se* expr. (přílišným) chechtáním, chichtáním se vyčerpat; *usmát se* – мотивни глагол је chechtat se.

uplahočít se (dlouhým) plahočením se vyčerpat, udřít se – мотивни глагол је plahočít se.

ustarat se dok. velkými starostmi, prací ap. se vyčerpat, přivodit si smrt – мотивни глагол је starat se.

У посебну групу по начину творбе, али исте семантике, спадају рефлексивни глаголи грађени сложеним формантом *ц-* + *se*.³⁶⁸ Дакле, то су изведенице које не постоје у облику без рефлексивне морфеме у датом значењу. Наводе се засебно и у речнику код описа значења префикса *ц-*: „(ve spoj. se zvrat. zámj. se) vyjadřuje dosažení velké míry děje, prováděné citovým zaujetím, vedoucí až k vyčerpání, poškození n. zániku původce děje: upracovat se, uplakat se...; sem patří i neuzavřená řada expresivních tvoření typu: udiskutovat se, uporadovat se, uschůzovat se ap.“

ubečēt se expr. uplakat se, ubrečēt se.

**ubouchati se* boucháním se unaviti. (PSJČ)

ubzučeti se bzučením se zničiti. (PSJČ)

ucestovati se unaviti se cestováním. (PSJČ)

učekat se řidč. (dlouhým) čekáním se vyčerpāt, unavit.

udrbat se řidč. (stálým) drbáním (ve význ. 1) se unavit, vyčerpāt.

uflámovati se ob. flámováním se unaviti, zničiti. (PSJČ)

ufórovat se exp. přílišným tvořením vtípů (fórů) se vyčerpāt. (SN2)

uhledat se řidč. (dlouhým) hledáním (ve význ. 1) se unavit, vyčerpāt.

uhledět se řidč. (dlouhým) hleděním (ve význ. 1) se unavit, vyčerpāt.

uchlastat se vulg. upít se.

uklikat se poč. neustálým stiskáváním tlačítka myši (klikáním) se unavit, vyčerpāt. (PSJČ)

ukouřit se (přílišným) kouřením si poškodit zdraví, přivodit smrt.

ukuckat se expr. (dlouhým) kuckáním se unavit, vyčerpāt, zničit.

ukvokati se umořiti, vyčerpāti se kvokáním. (PSJČ)

**ulenošiti se* lenošením se zahubiti. (PSJČ)

ulopotit se řidč. (ustavičným) lopocením se unavit, vyčerpāt.

umakat se upracovat se, zničit si práci zdraví. (SNČ)

**umanifestovat se* [-ny-] (ustavičným) manifestováním se unavit, vyčerpāt.

umudrovat se ob. (přílišným, často zbytečným, neplodným) mudrováním se unavit, vyčerpāt, zničit.

upočítat se řidč. (dlouhým) počítáním se unavit, vyčerpāt.

upoklonkovat se expr. (ustavičným) poklonkováním (ve význ. 1) se vyčerpāt, zničit.

uposlouchat se (dlouhým) posloucháním se unavit, vyčerpāt.

uprocházet se řidč. (ustavičným) procházením, procházkami se unavit, vyčerpāt.

upřednášet se (stálým) přednášením se unavit, vyčerpāt.

upřemýšlet se (stálým) přemýšlením se unavit, vyčerpāt.

urestituovat se restituováním, restitucemi se zničit, vyčerpāt se. (SN)

uschůzovat se (stálým) schůzováním se unavit, vyčerpāt.

usedět se řidč. (dlouhým) seděním se unavit.

uskákat se (přílišným, ustavičným) skákáním se unavit, vyčerpāt.

³⁶⁸ О овоме види Dokulil, M. – Horálek, K. – Hůrková, J. (eds.), *Mluvnice češtiny I*, стр. 430, као и Karlík, P. – Nekula, M. – Rusínová, Z. (eds.), *Příruční mluvnice češtiny*, стр. 215.

**usloužit se* (ustavičným) sloužením se vyčerpat.
usténati se sténáním se utrápiti, mnoho se nasténati. (PSJČ)
ustýskat se, ustýskat si dok. řidč. (stálým) stýskáním se vyčerpat.
uškytat se řidč. (stálým) škytáním se unavit, vyčerpat.
utelegrafovati se telegrafováním se unaviti, vyčerpati. (PSJČ)
utesknit se řidč. (ustavičným) teskněním se vyčerpat, připravit se o život.
utoužit se řidč. (po kom, čem; ~) (ustavičným) toužením se vyčerpat, připravit se o život.
uvzdychat se (stálým) vzdycháním se unavit, vyčerpat (v. u- II); usoužit se.
uzívat se (stálým) zíváním (zprav. z nudy) se unavit, vyčerpat.
uzoufat se zoufáním se vyčerpat, přivodit si smrt.
uzuřiti se stálým zuřením se připravit o život. (PSJČ)
uzvonit se (stálým) zvoněním se unavit, vyčerpat, zničit.
užvanit se ob. expr. (ustavičným) žvaněním se vyčerpat, zničit.
utenantovat se ob. expr. unavit se 1, vyčerpat se.

За разлику од семантике мотивних глагола без повратне заменице, ови глаголи у основи могу да изражавају било какву радњу – негативну, позитивну, неутралну, важно је само да се та радња извршила у великој количини и тиме изазвала исцрпљивање или смрт субјекта. Сви глаголи ове семантике су моносемични.³⁶⁹

Што се тиче рефлексивних глагола, оно што упада у очи код неких примера је то да је рефлексивни глагол носилац одредничког одељка, а у оквиру њега, дакле на другом месту, наводи се нерефлексивни облик.

uspěchat se řidč. (stálým) spěcháním se unavit, vyčerpat; *upospíchat se; uspěchat* řidč. 1. (koho, 4. p.) (stálým) spěcháním unavit, vyčerpat; 2. (co) se spěchem vykonat, a tím pokazit.
udebatovat se řidč. (stálým) debatováním se unavit, vyčerpat; *udebatovat* řidč. (koho, co) (stálým) debatováním unavit, vyčerpat.
upospíchat se stálým pospícháním se unavit, vyčerpat; *upospíchat* řidč. (co) se spěchem vykonat, a tím pokazit; *uspěchat*.
utancovat se, utančit se (přílišným) tancováním se unavit, vyčerpat, zničit; *utancovat, utančit* 1. (koho, co) (přílišným) tancováním vyčerpat, unavit, zničit; 2. řidč. (co) tancem poškodit, opotřebovat.
utrmácet se (dlouhým) trmácením se unavit, vyčerpat; *utrmácet* (koho, co) (dlouhým) trmácením unavit, vyčerpat.
uzlobit se (ustavičným) zlobením se unavit, vyčerpat, zničit; *uzlobit* řidč. (koho, 4. p.) (ustavičným) zlobením unavit, vyčerpat, zničit.

³⁶⁹ Постоји свега неколико глагола чије варијантно значење је застарело, те смо га из анализе изузели. Ради илустрације наводимо један такав пример – *uhledat se dok.* 1. řidč. (dlouhým) hledáním (ve význ. 1) se unavit, vyčerpat: *kdybych se byl uhledal, nenašel jsem nic; zast.* 2. objevit se, vyskytnout se: *ani nevím, kde se mně tolik slovíček uhledalo.*

Оваква концепција одабрана је само у *SSJČ*, у речнику *PSJČ* сви такви примери наводе се као и остали: одредницу представља нереклексивни глагол, а реклексивни се наводи као посебна сема. Уколико прихватимо навођење речника *PSJČ*, онда морамо прихватити и чињеницу да се у тим примерима не ради о реклексивним глаголима, већ само о реклексивним облицима. Да ли је концепција речника *SSJČ* таква, због тога што су глаголи без повратне заменице већином мање фреквентни (на шта указује и квалификатор *řidč.* – ређе) и њихова употреба је много чешћа само у трпном облику (*udebatován, uspěchán* итд.), што потврђују и контекстуални примери? Против такве концепције говори и чињеница да су нереклексивни облици и полисемични, лексички дакле потпуно независни од реклексивних, који су већином моносемични.

Такође, није јасно ни зашто су истим одредничким одељком обухваћени реклексивни и нереклексивни глагол, који уопште нема значење велике количине, док неки имају другу семантичку нијансу, нпр. *интензивном радњом постићи код живог објекта циљ* или *претераном радњом оштетити објекат*. Као што смо више пута напоменули, они не би требало да стоје у заједничкој одредници, али ограничен простор свакако намеће другачију концепцију.

uřvat se expr. *ustavičným řvaním, křikem* n. *pláčem se unavit, vyčerpat, vysílit; uřvat řidč.* expr. (koho, 4. p.) *řvaním umlčet*.

uřapat se, uřapkat se (*přilíšným*) *řapáním, řapkáním se unavit, vyčerpat; uřapat, uřapkat* expr. (co) *ušlapat*.

uplakat se (*přilíšným, ustavičným*) *pláčem se unavit, vyčerpat, zničit; uplakat řidč.* 1. (koho, 4. p.) *pláčem obměkčit, s pláčem uprosit*.

upovídat se (*přilíšným*) *povídáním se unavit, vyčerpat; umluvit se; upovídat řidč.* (koho, 4. p.) (*přilíšným*) *povídáním, hovorem unavit, přemoci; umluvit*.

uřečnit se (*dlohým*) *řečněním se unavit, vyčerpat; uřečnit řidč.* (koho, 4. p.) *řečněním přesvědčit, přimět k něčemu*.

С обзиром да је наш главни извор грађе речник *SSJČ*, спорне глаголе остављамо на овом месту, иако сматрамо да је обрнути начин конструкције одредничког одељка боље и прецизније решење.

Велики број **контекстуалних примера** показује да изведеница са овом семантиком не захтева додатна средства за исказивање датог значења.

ubičovat

Ozval-li bych se mu, byl by s to v prchlivosti své mne ubičovati.

usekýrovat

Usekýrovali by tě tam, a mě by možná usekýrovali s tebou.

uklovat

Dravci prý nedostatečně zdatná mláďata uklovou.

ulíbat

Byly tak nábožné, že Pánu Bohu ruce i nohy ulíbati mohly.

umučit

Obžalovaný umučil několik vězňů.

udřít

Byla potrestána za to, jak chtěla ubohé děvče udřít.

Teprve když starý tatík se doma udřel, matka si pro dceru psala.

ubít

Obžaloba vás viní, že jste ubil svou starou tetu železnou tyčí.

umlátit

Dozorce Kratina umlátil několik vězňů.

upovídat

Ach, Evo, můj milý Albert tě upovídá.

ucechtat se

Já bych se ucechtala, když toho Vajcra vidím.

upoklonkovat se

Je to takový panáček z bezové duše, upoklonkuje se.

upřemýšlet se

Upřemýšlel bych se a stejně nic nevymyslím.

uschůzovat se

Vy se v té fabrice uschůzujete.

uškytat se

Na svém nemocničním lůžku se jistě mohl včera uškytat.

uzívat se

Člověk se nudí a zívá, až se uzívá.

ubrečēt se

Já bych se ubrečela, kdyby nám měl umřít.

Један број реченица садржи и елемент којим се интензификује или прецизира значење глагола – *do/k smrti*. Такође су присутни и слични елементи који указују да радња резултира смрћу, или је до смрти замало довела.

udopovat

Udopovali mého syna **k smrti**.

uhnāt

Víš, že jsem uhnal **k smrti** i sebe i koně svého.

upít

Vyprávělo se o něm na horách, že **k smrti** upil starého Brázdu.

ulíbat

Do smrti třeba mne ulíbej!

umrskat

Proklatí opilci! Všechny vás umrskám, **až pojedete!**

upít se

Asi za dvě léta po své kleté ženitbě **umřel**, upil se.

usoužit

Nustálé tajuplné narážky citlivou Miládku **málem** usoužily.

utrápit

Není divu, že se nebohá vdova starostmi o pět dětí a hospodářství **málem** utrápila.

umačkat

Na Matějské pouti byl takový nával, že tam prý **málem** umačkali nějaké dítě.

uzlobit

Ten chlap by mne byl **málem** uzlobil.

За потребе експресивности исказа неки примери садрже те елементе, иако је јасно да не значе усмрћивање, већ само исцрпљивање.

uštvat

Trenér nás ostrými tréninky **málem** uštvál.

uvláčet

Tenhle průvodce by nešťastné návštěvníky hradu uvláčel **málem k smrti**, jak je honí po hradbách a po schodech nahoru dolů.

ubavit

ČT se rozhodla ubavit nás **k smrti**.

umakat se

Aspoň jednou se neboj a pod' s nama, ráno máš sto táců, tady se umakáš **k smrti** a budeš mít stejně hovno.

usólovat se

Metheny, jak ho známe z koncertů, by se pro samou radost usóloval **k smrti**.

urestituovat se

V této zemi se urestitujeme **k smrti**.

usmát se

Při těchto gratulacích jeho cizí lidé mohli se usmát **na smrt**.

Велику количину радње, њен интензитет, као и експресивност додатно наглашава комбинација две изведенице истог значења у једном исказу.

To bych se raději **ufackovala** a **umlátila**.

Klaus může společnost **utransformovat** a **ureformovat**.

Herci se **uštvou**, **utýrají** v úlohách nepatrných.

Povalili ho, **utloukli**, nohama **udupali** a potom ještě jej hodili do hořící stodoly.

Kdybych se byl **uchodil** a **uhledal**, na tchoře jsem nepřišel.

Celá zelená internacionála se může **upsat** a **upřednášet**.

Ustaral se o park, **uzaléval se** a zápal plic ho sklátil předčasně.

Amálka se mohla **uplakat**, **uzoufat**, všechno zoufání bylo marné.

A у неким примерима искоришћена су оба претходна начина.

Dejme tomu, že by se otec byl **utrápil** a **utoužil do smrti**.

Divé lesní panny muže obloudí, **utančí**, **ulechtají**, **zahubí** na těle i na duši.

Kdybys vidělo, jak to vlastně všechno je, to by ses **do smrti uhořekovalo** a **uplakalo**.

Некада шири контекст упућује на ово значење, већином су то елементи исказа који на посредан начин допуњују семантику *исцрпљења/усмрћења*, нпр. адвербијалне допуне/одредбе, или реченице које изражавају последицу или узрок такве радње и слично.

uhonit se

Jak to večer chutná, když **po celý den** se uhoní **do kopců a s kopců**.

uběhat se

Tuže jsem se uběhala, krev se mi nahnala do hlavy.

uapat se

Když jsme na procházce, on se **hodně** ucape.

učíst se

Člověk se také může učísti **k nemoci**.

uklikat se

Uklikáte se skoro **do bezvědomí**.

uštvat se

Paní Houdková zemřela poměrně mladá, tou **každodenní dřinou** se uštvala.

uhovořit

Pak uhovoří nás, **že oněmíme**.

ukřičet se

Ukřičeli se **a přestali**.

utrmáčet

Špatná cesta a velká tíže je utrmácela.

a. 2. Семантика *вршити радњу до исцрпљења или смрти субјекта/објекта* у српском језику

У српском језику у речницима и литератури нема потврде да префикс *у-* изражава значење *исцрпљења/усмрћења*. Међутим, неке сасвим благе нијансе овог значења можемо наћи код неколицине глагола, али је значење префикса *у-* код њих данас већином чисто видско.

М. Стевановић глаголе *убити, утући, умрети, уништити* и сл. наводи у вези са изражавањем свршетка радње основног глагола.³⁷⁰ Сматрамо ипак да глагол *утући* не спада у ту групу, јер управо може да изражава и значење *тући/истући до смрти, убити тукући*, док је чисто видски пар *тући : истући*.

И. Грицкат у раду о чистој префиксацији наводи нпр. глаголе *таманити : утаманити, гушити : угушити, давити : удавити, топити : утопити, морити : уморити, ништити : уништити* и закључује да је код њих присутан семантички прелив аблативности, тачније уклањање које „*иде до пуног уништења објекта*“.³⁷¹

И. Клајн опет за глаголе *утопити, удавити* каже „*данас је у овим глаголима без сумње преовладало просторно значење – удавити у води*.“ Он ту вероватно мисли на чињеницу да је, с обзиром на врло мали број глагола са аблативним значењем у српском језику, код ових изведеница то последица асоцијације са значењем „*улажења, понирања у унутрашњост*“. Ипак, када је у питању тај глагол, као и остали овде наведени, приклањамо се мишљењу И. Грицкат која их везује за аблативно значење префикса *у-* насталог од *ои*, а не од *въ*, упоређујући са руским глаголом *утопить*. Разлика између префикса *ц-* (*оу*) и *ц-* (*въ*) у чешком језику је још очигледнија јер постоји и глагол *utopit* – *ponořením do vody usmrtit*, и **vtopit* – *potopit, ponořit*. Дакле, два различита значења.

Код С. Бабића сви ти глаголи „*ubiti, umrijeti, uginuti, udaviti, ugušiti, umlatiti, uništiti, utamaniti*“ и др. значе постизање циља, а глагол *умрети* значи по њему још и удаљавање, одлазак.³⁷² Као и раније наведени глагол *утући* и глагол *умлатити* може да значи и *убити млатећи, тукући*, а његов чисто видски парњак је *истући*.

Б. Тошовић у оквиру „*претерано интензивног*“ начина глаголске радње истиче „*нам неизвестны глаголы, соответствующие русским убежаться 'umoriti se trčeći' ...*“.³⁷³ Дакле, без еквивалената у српском језику.

У својој анализи префикса у словачком и српском језику А. Марић такође наглашава да српски језик не познаје ово значење.³⁷⁴

³⁷⁰ Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 467. Исто наводи А. Белић за глагол *убити* да има само „*значење свршености без промене стварног значења глагола...*“ (*Савремени српскохрватски књижевни језик II*, стр. 285).

³⁷¹ Грицкат, И., *Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације*, стр. 216–217.

³⁷² Babić, S., *Tvorba riječi*, 492–493.

³⁷³ Тошович, Б., *Способы глагольного действия*, стр. 36.

³⁷⁴ Marićová, A., *Slovesné predpony v slovenčine a srbčine*, стр. 78–79.

а. 3. Еквиваленција

Пошто нема **формалне еквиваленције** у оквиру овог значења, навешћемо прво лексикографске еквиваленте из *Чешко-српског речника*.

У недостатку еквивалента у српском језику за највећи број лексема прибегава се **опису значења**.³⁷⁵ У зависности од семантичке нијансе и дефиниције значења чешке лексеме опис обично садржи елементе *убити (се)/усмртити радњом* и/или *уморити/заморити/преморити (се) радњом*, као и њихове варијације које такође сасвим прецизно информишу да се ради о великом, крајњем замору или смрти – *посустати/пропасти/свиснути од радње*.

<i>ubičovat</i> bičováním usmrтит	<i>убити, усмртити</i> бичевањем
<i>ukamenovat</i> kamenováním usmrтит	каменовати, <i>убити</i> каменујући
<i>ulechtat</i> lechtáním zмoci, vyčerpat, usmrтит	шкакљањем, голицањем <i>уморити</i>
<i>usmýkat</i> smýkáním (ve význ. 1) zничит, usmrтит	<i>убити, измрцварити</i> вукући
<i>ucapat se, ucapkat se</i> řidč. expr. (nejč. o dětech) (dlouhým) capáním, capkáním se unavit	<i>преморити се</i> од цупкања, тапкања
<i>utudrovat se</i> ob. (přilíšným, často zbytečným, neplodným) mudrováním se unavit, vyčerpat, zничит	<i>заморити се</i> непотребним мудровањем
<i>uposlouchat se</i> (dlouhým) posloucháním se unavit, vyčerpat	<i>заморити се</i> од (дугог) слушања
<i>uzívat se</i> (stálým) zíváním (zprav. z nudy) se unavit, vyčerpat	<i>уморити се</i> од зевања, зевајући
<i>užvanit se</i> ob. expr. (ustavičným) žvaněním se vyčerpat, zничит	<i>исцрпити се, пропасти</i> брбљајући
<i>upovídat se</i> (přilíšným) povídáním se unavit,	<i>уморити се</i> причајући, говорећи

³⁷⁵ Б. Станковић чак сматра да се „у бројним случајевима синтагмом може извршити прецизнија преводна семантизација него изолованом речи...“ због тога што се „значањски потенцијал лексеме реализује и конкретизује у окружењу других лексема...“, што је у нашем случају у вези са непостојањем формалне еквиваленције не само могућност, већ нужност (*Лексикографски огледи*, стр. 38).

vyčerpat; umluvit se	
<i>uspěchat</i> řidč. (stálým) spěcháním unavit, vyčerpat	<i>заморити, изнурити</i> (журбом)
<i>uspěchat se</i> řidč. (stálým) spěcháním se unavit, vyčerpat; upospíchat se	<i>уморити се, носустати</i> од журбе;
<i>upospíchat se</i> stálým pospícháním se unavit, vyčerpat	<i>носустати, уморити се</i> од журбе
<i>utancovat se, utančit se</i> (přilíšným) tancováním se unavit, vyčerpat, zničit k smrti <i>utancovat, utančit</i> (přilíšným) tancováním vyčerpat, unavit, zničit	<i>носустати, пропасти</i> плешући, <i>изморити се</i> од плеса, игре <i>заморити</i> плесом, плешући (кога)
<i>uřvat</i> řidč. expr. řvaním umlčet	<i>ућуткати</i> виком
<i>uřvat se</i> expr. ustavičným řvaním, křikem n. pláčem se unavit, vyčerpat, vysílit	промукнути, <i>пропасти</i> дерући се, <i>убити се</i> вичући; <i>убити се</i> плачући
<i>uplakat se</i> (přilíšným, ustavičným) pláčem se unavit, vyčerpat, zničit	<i>пропасти</i> плачући
<i>uplahočít se</i> (dlouhým) plahočením se vyčerpat	<i>носустати</i> од диринчења, <i>заморити се, изнурити се</i>
<i>ustarat se</i> velkými starostmi, prací ap. se vyčerpat, přivodit si smrt	<i>пропасти, оронутти</i> од брига
<i>uběhat se</i> (přilíšným, ustavičným) běháním se unavit, vyčerpat, zničit	<i>уморити се, носустати</i> од трчкања, ходања, спасти с ногу ходајући
<i>upřemýšlet se</i> (stálým) přemýšlením se unavit, vyčerpat	<i>пропасти</i> размишљајући
<i>ustýskat se, ustýskat si</i> řidč. (stálým) stýskáním se vyčerpat	свиснути од туге
<i>uštěkat se</i> (prudkým) štěkáním se vyčerpat	лајати <i>много, исцрпсти се</i> лајући (на кога)
<i>uvzdychat se</i> (stálým) vzdycháním se unavit, vyčerpat; usoužit se	<i>носустати, уморити се</i> уздишући, од уздисања; <i>пропасти</i> уздишући

Дату семантику, али и јасније присуство велике количине и интензитета радње, покрива опис значења који обухвата израз „*пући радећи*“. У РМС израз је дефинисан: *пући од смеха* много се и гласно смејати; *пући од беса* (зависти, злобе

и сл.) разг. каже се када се хоће да истакне високи ступањ, интензитет каквог осећања.

<i>ukřičet se</i> (ustavičným) křičením se unavit, vyčerpat, zničit	уморити се, <i>нући вичући, дерући се</i>
<i>uchechtат se, uchichtат se</i> expr. (přilishným) chechtáním, chichtáním se vyčerpat; usmát se	<i>нући од смеха</i>
<i>ubrečет se</i> ob. (přilishným, ustavičným) pláčem se unavit, zničit; uplakat se	уплакати се; <i>нући плачући</i>
<i>usmát se</i> (přilishným) smíchem se unavit, vyčerpat	<i>црћи од смеха, нући, умрети од смеха</i>

Велику количину уз наведени израз понекад исказује и присуство других глагола, нпр. изведеница са префиксом на- у сатуративном значењу, или са префиксом пре- у ексцесивном значењу, или неки други елемент који експлицитно на ту семантику упућује, нпр. прилошка одредба *преко мере*.

<i>upít se</i> 1. (čim; ~) (nemírným) pitím (zprav. alkoholických nápojů) se zničit, přivodit si smrt; 2. (čeho; ~) v pití přebrat (ke své škodě) přípustnou míru	1. <i>пропасти, уништити се, убити се</i> од претераног пића; 2. <i>нући пијући;</i> препити се, попити преко мере
<i>ulíbat se</i> líbáním se unavit, vyčerpat, zahubit	<i>нући љубећи се, наљубити се</i>

Чини нам се да је опис значења и најпрецизнији, али даља анализа показује да није увек могућ. Дешава се да он не одговара свим семантичким нијансама или семемама једне лексеме, те се у тим случајевима наводе као еквиваленти изведенице са неким другим префиксима. Томе се, чини се, прибегава посебно када се жели избећи опис значења који би био превише сложен, или опширан, као и када се ради о пренесеном, експресивном значењу, или о повратном глаголу код којег такав опис, због губљења транзитивности, постаје сасвим неодговарајући.

<i>umučít</i> k mučit; u. někoho výčitkami, žárlivostí utrápit, utýrat, soužít	уморити, убити мучењем; прен. (психички) измучити

<i>utrýznit</i> (dlouhým) trýzněním vyčerpat, připravit o život; utýrat, utrápit, umučit	уморити, убити дуго мучећи (кога при саслушању и сл.); измрцварити, измучити, исцрпсти;
<i>utýrat</i> vyčerpat, připravit o život; utrápit, utrýznit; expr. nemoc ho utýrá	измучити до смрти, уморити; прен. експр. изнурити, исцрпити, изморити; измрцварити, угњавити
<i>uvláčet</i> vláčením utýrat, usmrтит; expr. unavit, vyčerpat, utrmáčet, usmýkat	експр. вукући изморити, усмртити; изморити, измучити, исцрпити, сатрти
<i>uštvat</i> 1. štváním, honěním vyčerpat, připravit o život; 2. expr. vůbec tělesnou n. duševní námahou vyčerpat; vysílit, udržít, zničit:	1. изнурити, исцрпсти, сатрти, уморити гоњењем, јурећи; уморити до изнемоглости (ЧС/СЧР) 2. измучити, изнурити, исцрпсти, заморити, сатрти

Други начин по бројности је навођење **другачијег префиксала** као еквивалента. С обзиром да је честа појава дивергенције, тј. да је у одредници наведено више изведеница са истим или различитим префиксима, теже је издвојити неке примере еквиваленције који би припадали искључиво једној семантичкој групи.

<i>utrápit</i>	<i>измрцварити, изморити, измучити, угњавити, уморити</i>
<i>utrápit se</i>	<i>пропасти, скидати се, напатити се, пресвиснути</i>
<i>umačkat</i>	<i>пригњечити, смрвити; угушити</i>
<i>utlouci</i>	<i>пребити, претући, испребијати; умлатити; убити;</i>
<i>uhryzat</i>	<i>изгрести, појести, уништити</i>
<i>uhryznout</i>	<i>изгрести, појести, уништити</i>
<i>užrat</i>	<i>изгрести, оглодати, вулг. пождерати</i>
<i>užrat se</i>	<i>изјести се, изгрести се, појести се</i>
<i>umlátit</i>	<i>премлатити, претући, умлатити, убити батинама; смлатити</i>
<i>uhřát se</i>	<i>прегрејати се (ЧС-СЧР)</i>
<i>uštvat se</i>	<i>преморити се (ЧС-СЧР)</i>

Најприсутније су у функцији еквивалената изведенице са префиксом из-. Оне имају најчешће значење (или бар семантичку нијансу уколико су чисто видски глаголи) извршења радње у потпуности, до краја: *изморити (се), измучити (се), измрцварити (се), испребијати, изгрести (се), изјести (се), изгазити, изградити се* и сл. Већ смо о овом значењу префикса из- говорили у вези са

значењем велике мере префикса на-, а овде само да поновимо да у недостатку формалног еквивалента ове изведенице могу да врше ту функцију, јер поседују семантику велике количине радње.

Други префикси заступљени су неколицином примера: префикс пре- у значењу обухватања целог објекта радњом (*претући, премлатити*) и у ексцесивном значењу (*преморити*); префикс на- у екстензивном (*напатити се, намучити [се]*) и сатуративном значењу (*наљоскати се, нашљемати се*); префикс с- у значењу уништавања (*сврвити, смлатити*).³⁷⁶ Управо у недостатку формалног еквивалента јасније можемо видети семантичке нијансе самог значења глагола са префиксом у- у чешком језику кроз анализу еквивалената у српском, код којих дакле откривамо присуство семантике велике количине радње које се испољава кроз разне нијансе, и то од радње извршене у потпуности, у довољној или претераној мери, као и семантике уништења, сатирања.

Остале изведенице су малобројне, већином у чисто видском значењу.

На посебном месту наводимо еквиваленте које представљају изведенице са префиксом у- које већином имају само чисто видско значење, као на пример *угњавити, убити, угушити, уморити*, док неке поседују и нијансу *исцрпљења/усмрћења*, рецимо *умлатити, утући* итд.

<i>unudit</i>	<i>угњавити, досадити</i>
<i>unudit se</i>	<i>угњавити се; умрети од досаде</i>
<i>ubít</i>	<i>убити, умлатити, утући; усмртити; експр. угушити, сузбити; убити, утући</i>
<i>utrmáčet se</i>	<i>уморити се, преморити се, исцрпсти се</i>

Често се у комбинацији са префиксалним глаголима појављује и опис значења, па то, као и чињеница да се у функцији еквивалента налази више изведеница, потврђује специфичну семантику лексеме у чешком језику за коју у српском језику није тако лако пронаћи прецизни еквивалент. Тај проблем биће још очигледнији код утврђивања контекстуалних еквивалената.

³⁷⁶ Грицкат, И., *Префикс с(а)- уз глаголе у српском језику*, ЗбМСФЛ, 43, 2000, стр. 138.

<i>udřít</i>	<i>исцрпсти, изнурити, упропастити</i> тешким радом, диринчењем
<i>udřít se</i>	<i>посустати, изнурити се, исцрпсти се</i> (од тешког рада, диринчечња)
<i>uhnát</i>	<i>заморити, сатрти</i> терајући (коња); <i>изнурити</i> хајкањем, <i>исцрпсти</i> гонећи хајком
<i>uhnát se</i>	<i>преморити се, посустати</i> (од трчања, јурњавае); <i>сатрти се</i> (прекомерним радом), <i>исцрпсти се, исцрпити се</i>
<i>uštipát</i>	смртно <i>изуједати, избости</i>
<i>udupát</i>	<i>изгазити; убити, уништити</i> гажењем
<i>ulopotit se</i>	<i>израдити се, изнурити се, исцрпсти се</i> радом
<i>usoužit</i>	<i>намучити, изнурити, исцрпити; отерати</i> у гроб
<i>umrskát</i>	<i>умлатити, премлатити</i> шибалујући

С обзиром да формалних еквивалената нема, не можемо упоређивати податке о продуктивности префикса *у-* у датом значењу у два језика, али на овом месту можемо дати и могуће лексикографске еквиваленте лексема које нису обухваћене *Чешко-српским речником*. Решења речника могу се применити и на њих водећи рачуна о дефиницији значења чешких изведеница.

Најчешћи начин и овде се показује опис значења, а затим далеко ређе употреба префиксалних глагола и устаљених израза.

<i>uhrát</i>	<i>исцрпсти, изморити</i> дугим играњем, свирањем
<i>uhrát se</i>	<i>заморити се</i> играјући (карте и сл.)
<i>utransformovat (SN)</i>	<i>исцрпсти, изморити, уништити</i> трансформисањем
<i>uhovořit</i>	<i>исцрпсти, изморити</i> говорењем, причањем
<i>ureformovat</i>	<i>исцрпсти, изморити, уништити</i> реформама
<i>ucloumat</i>	<i>измучити, изморити</i> цимањем
<i>učekat se řídč.</i>	<i>изморити се</i> чекањем, <i>уморити се</i> од чекања
<i>učíst se</i>	<i>уморити се, исцрпсти се</i> (дугим, сталним) читањем
<i>udrbat se</i>	<i>исцрпсти се, уморити се</i> од чешања
<i>ufórovat se (SN2)</i>	<i>изморити се, исцрпсти се</i> збијањем шала

<i>uhledat se</i>	<i>изморити се</i> од дугог тражења
<i>uhledět se</i>	<i>уморити се</i> од (дугог) гледања
<i>upročítat se řidč.</i>	<i>исцрпсти се, изморити се</i> бројањем
<i>uprocházet se řidč.</i>	<i>уморити се, исцрпсти се</i> шетајући
<i>upřednášet se</i>	<i>исцрпсти, изморити се</i> предавањима
<i>urestituovat se (SN)</i>	<i>исцрпсти се, уништити се</i> реституцијама
<i>uschůzovat se</i>	<i>исцрпсти се, изморити се</i> састанчењем
<i>uskákat se</i>	<i>исцрпсти се, изморити се</i> скачући
<i>usólovat se (SN2)</i>	<i>исцрпсти се, изморити се</i> соло свирањем, певањем
<i>uškytat se řidč.</i>	<i>исцрпсти се, изморити се</i> штуцањем, грцањем
<i>utoužit se</i>	<i>исцрпсти се, уништити се</i> чежњом, <i>умрети</i> од чежње
<i>uzoufat se</i>	<i>исцрпсти се</i> очајавајући, <i>умрети</i> од очаја
<i>udebatovat se řidč.</i>	<i>исцрпсти се, изморити се</i> дебатованњем
<i>uřečnit se</i>	<i>исцрпсти се, изморити се</i> држањем говора, говоранција
<i>ufackovat ob.</i>	смртно <i>ишамарати, ишамарати</i> до смрти
<i>udopovat (SN)</i>	допингом <i>нашкодити, убити</i>
<i>ukouřit se</i>	<i>нашкодити себи</i> пушењем, <i>умрети</i> од пушења
<i>utuckat řidč. ob. expr.</i>	<i>угњавити, измазати, нашкодити</i> претераним мажењем
<i>urmoutit</i>	<i>измучити, намучити</i> жалошћу
<i>urmoutit se řidč.</i>	<i>измучити се</i> жалошћу, <i>умрети</i> од жалости
<i>utáčeknout</i>	<i>пригњечити, уништити, убити</i> гњечењем
<i>utakat se (SNČ)</i>	<i>наринтати се, убити се, црћи</i> од посла
<i>uzvonit se</i>	пући звонећи
<i>uklikat se poč. (SN2)</i>	пући кликћући ³⁷⁷ , притишћући тастер миша

На крају дела о лексикографској еквиваленцији наводимо две лексеме из *Чешко-српског речника* за које сматрамо да нису сасвим прецизно преведене:

<i>uchlastat se vulg.</i>	наљоскати се, нашљемати се; u. se k smrti бити мртав пијан
<i>uzlobit se</i>	изнервирати се, изгубити живце

³⁷⁷ Глагол *кликнути* и несвршени пандан *кликтати* наводи И. Клајн (*Творба речи у савременом српском језику II*, стр. 348).

Што се тиче првог примера, израз *бити мртав нијан* у српском језику значи *бити много, сасвим нијан*, док глагол *uchlastat se* има само значење *убити се нићем, умрети од нића*. У другом примеру значење глагола *uzlobit se* је *изморити се (честом, сталном) љутњом, нервирањем*, те никако не одговара чисто видски глагол *изнервирати се*. Друго наведено решење би могло да одговара уколико би био проширен елементом *сав* – *изгубити све живце*, што би претпостављало дуже и интензивније нервирање које може да доведе до исцрпљивања.

Као код лексикографске и у **контекстуалној еквиваленцији** се најчешће мора прибећи опису због специфичности датог значења и његовог непостојања у српском језику.

Уколико је у питању значење усмрћивања може се додати елемент који то исказује, а у неким случајевима потребно је проширити исказ или га донекле изменити како би био прецизнији и имао смисла у српском језику.

ulíbat – пући љубећи, *наљубити се* (некога)
Do smrti třeba mne ulíbej!
Љуби ме, макар од пољубаца и **умрла!**

ubičovat – *убити, усмртити* бичевањем
Ozval-li bych se mu, byl by s to v prchlivosti své mne ubičovati.
Ако бих му се јавио, био би у стању да ме у својој напраситости **на смрт избичује**.

ufackovat – *ишамарати* на смрт
Fašisté ufackovali vězně.
Фашисти су заробљеника **ишамарали на смрт**.

umučit – *уморити, убити* мучењем
Obžalovaný umučil několik vězňů. (SV)
Оптужени је **мучењем убио** неколико заизведеника.

uštvať se – *преморити се, исцрпсти се* (тешким послом)
Paní Houdková zemřela poměrně mladá, tou každodenní dřinou se uštvala. (SV)
Госпођа Хоудкова умрла је прилично млада, **убило је то свакодневно диринчење**.

udřít – *исцрпсти, изнурити, упропастити* тешким радом, диринчењем
Byla potrestána za to, jak chtěla ubohé děvče udřít.
Била је кажњена за то да је сирото девојче хтела **тешким радом да убије**.

Уколико је неки такав елемент већ присутан у исказу, опис треба формулисати другачије, или један од елемената изоставити, опет водећи рачуна о прецизности превода. Исто се поступа и када је исказ довољно експлицитан, па глагол и не захтева заправо додатне елементе.

upít – *убити, уништити* пићем, алкохолом
Vyrávélo se o něm na horách, že **k smrti** upil starého Brázdu.
Причало се о њему на планини да је **пићем убио** старог Бразду.

Asi za dvě léta po své kleté ženitbě **umřel, upil se**.
За око две године након своје проклете свадбе је **умро од пића**.

umrskat – *умлатити, премлатити* шибajuћи
Proklatí opilci! Všichni vás umrskám, **až pojedete!**
Проклете пијанице! Све ћу вас испребијати, **има да цркнете!**

užrat – *изгристи, оглодати* на смрт
Červi ho **užrali** za živa.
Црви су га **живог појели/изјели**.

Уколико су као лексикографски еквиваленти наведени префиксални глаголи, а не опис значења, а исказ захтева сему усмрћивања, они неће одговарати у преводу.

umačkat – *пригњечити, смрвити*
Na Matějské routi byl takový nával, že tam prý málem **umačkali** nějaké dítě. (SV)
На светоматејској црквеној слави била је таква гужва да су у њој замало **на смрт угњавили** неко дете.

Опису се прибегава и када је у питању исцрпљивање радњом, а уколико је потребно он може бити проширен и унеколико преформулисан.

uhonit se – *изнурити се, исцрпсти се* јурећи
Jak to večer chutná, když po celý den se uhoní do kopců a s kopců.
Како је увече све укусно када се **изнури јурцајући** по цео дан узбрдо и низбрдо.

uhrát – *исцрпсти, изморити* дугим играњем, свирањем
Hrál, hrál, až by byl kdekoho **uhrál**.
Свирао би и свирао, док не би сваког **свирањем изморио**.

uhledět se – *уморити се* од (дугог) гледања
Sedě na verandě nádraží, hleděl bys na ně (hory), až by ses **uhleděl**.
Седећи на веранди станице гледао би их док **од гледања не изнемогнеш**.

udřít se – *посустати, изнурити се, исцрпсти се* (од тешког рада, диринчења)
Terve když starý tatík **se** doma **udřel**, matka si pro dceru psala.
Тек кад је стари тата код куће **пропао од диринчења**, мајка је кћерки писала да дође.

ukřičet se – *уморити се, пући вичући, дерући се*
Ukřičeli se a přestali.
Исцрпели су се вичући, па престали.

učíst se – *уморити се, исцрпсти се* (дугим, сталним) читањем
Člověk se také může **učísti** k nemoci.
Човек може и **од претераног читања** да се разболи.

Уколико у контексту има и неких елемената који додатно упућују на семантику исцрпљивања, или пак велике количине радње, или је исказ довољно експлицитан могу се употребити изведенице са различитим префиксима, обично са префиксом **из-**, али могу то бити и други, нпр. чисто видски префикси.

utrmácet – *изморити, преморити*
Namáhavá práce nás utrmácela.
Напоран рад нас је изморио/преморио.

Špatná cesta a velká tíže je utrmácela.
Лош пут и велики терет су их преморили/изморили/измрцварили.

umuckat – *угњавити, измазити, нашкодити* претераним мажењем
Jak bych já teď svoje vnouče umuckal.
Како бих ја сада своје унуче измазио.

Сасвим добро у неким контекстима одговарају глаголи са префиксом **у-** који значе неку агресивну акцију, те тако одражавају благу семантичку нијансу која се може повезати са значењем *исцрпљења/усмрћења*.³⁷⁸

utlouci – *умлатити, утући*
Byla bych musela se vrhnouti na ni a **utlouci** ji svou pěstí.
Морала бих да се бацим на њу и да је **утучем** својом песницом.

³⁷⁸ Управо се на значење агресивне акције код изведеница као што су нпр. *убити, угушити, удавити, уклонити* и др. скреће пажња у *Нормативној граматици српског језика* (стр. 248).

umlátit – *умлатити, убити* батинама
Dozorce Kratina **umlátit** několik vězňů. (SV)
Чувар Кратина **умлатио** је неколико затвореника.

У одређеним контекстима може се употребити неки устаљени израз, водећи рачуна о стилским квалификаторима лексеме и о обојености исказа. Треба их дакле користити пажљиво јер су адекватни најчешће само за експресивне лексеме и некњижевне исказе.

uzívat se – *уморити се* од зевања, зевајући
Člověk se nudí a zívá, až **se uzívá**.
Човек се досађује и зева док не **пукне од зевања**.

uchechtát se, uchichtat se – пући од смеха
Já bych se **uchechtala**, když toho Vajcra vidím.
Ја бих могла **да пукнем од смеха** кад тог Вајцра видим.

uprosit se – *заморити се* молећи, пући молећи
Kdyby **se uprosil**, neodpustí mi.
И да **моли док не пукне**, неће му опростити.

usmát se – *умрети*, пући од смеха
Usmát jsem se mohla!
Могла сам да **умрем од смеха!**

unudit se – *угњавити се, умрети* од досаде
V takové společnosti bych **se unudila**.
У таквом друштву бих **умрла од досаде**.

uschůzovat se – *исцрпсти се, изморити се* састанчењем
Vy **se v té fabrice uschůzujete**. Janík.
У тој фабрици ћете **црћи/пући од састанчења**.

umakat se – *наринтати се, убити се*, црћи од посла
Aspoň jednou se neboj a pod' s nama, ráno máš sto táců, tady **se umakáš** k smrti a budeš mít stejně hovno. (SNČ)
Бар једном се не бој и хајде с нама, ујутру добијеш сто сома, овде ћеш **рикнути од посла** и добићеш ионако киту!

ubavit – *исцрпсти, изнурити* забавом
ČT se rozhodla **ubavit** nás k smrti.
Чешка телевизија је решила да нас **забавља до изнемоглости**.

uřvat se – *промукнути, пропасти* дерући се, *убити се* вичући
Byl by **se uřval**, ale pomoci se nedovolal.

Драо би се до изнемоглости, али помоћ не би дозвоао.

usoužit – намучити, изнурити, исцрпити, отерати у гроб
Nustálé tajuplné narážky citlivou Miládku málem **usoužily**. (SV)
Непрестане тајновите алузије су осетљиву Миладку у гроб отерале.

Када се ради о пренесеном значењу, код овог начина превођења до изражаја долази управо семантика „убијања“ коју има префикс *ц-* у чешком језику јер у српском језику еквивалент представља устаљени израз *убити (се)/умрети/црћи од чега*: *unudit se* – умрети од досаде, *uchlastat se* – убити се од пића, *usmát se* – црћи/умрети од смеха, *uřvat se* – убити се вичући. Дакле, асоцијација је у оба језика иста, реализована различитим средствима.

Посебно је тешко превести исказ у коме фигурира више глагола ове семантике. Због потребе експресивности и емоционалности исказа долази до њиховог нагомилавања које је већином могуће транспоновати у српски језик нешто ширим описом или устаљеним изразима који би обухватили оба (тј. више) глагола у исказу оригинала.

uchodit se, uhledat se – изморити се од дугог ходања, *изморити се* од дугог тражења
Kdybych se byl **uchodil** a **uhledal**, na tchoře jsem nepřišel.
Макар до **изнемоглости ишао и тражио**, твора нисам нашао.

uprocházet se – уморити се, исцрпити се шетајући
Krásná naše plet' může se sice **utančit** nebo **uprocházeti**, **učísti** se ale nemůže.
Наш лепши пол може се додуше **исцрпити од плесања**, или **од шетње**, али не и **од читања**.

upřednášet se – исцрпити, изморити се предавањима
Celá zelená internacionála se může **upsat** a **upřednášet**.
Цела наша зелена интернационала **само што не пукне од писања и предавања**.

izoufat se – исцрпити се очајавајући, *умрети* од очаја
Amálka se mohla **uplakat**, **uzoufat**, všechno zoufání bylo marné.
Амалка је могла да **пукне плачући и очајавајући**, али сав очај био је узалудан.

б) Уништити или оштетити објекат сталном или честом радњом

б. 1. Семантика уништити или оштетити објекат сталном или честом радњом у чешком језику

Ово значење префикса *ц-* наводе експлицитно само речник *SSJČ* и *Mluvnice češtiny*, дефинишући да до оштећења, одн. уништења објекта долази понављањем радње, радња је дакле честа, те се ради о повезаности квантитета и темпоралности.

Као пример који илуструје семантику коју смо претходно обрађивали, као и коју сада анализирамо, дајемо полисемични глагол *ušlapat*:

1. (со) **šlapáním poškodit, zničit**: *u. koberec; Podpatky byly nekvalitní, ušlapala jsem je za týden. (SV)*
2. (коho, 4. р.) **šlapáním připravit o život**: *u. k smrti lidí v tlačenici; Není to poprvé, co rozzuřený býk ušlapal toreadora. (SV)*

Видимо да је за семантику глагола од суштинске важности објекат, тј. да ли је у питању објекат који означава живо биће или не. У тој чињеници је и разлика у семантици *upropastiti*, *уништити нешто*, или *убити* (код неких других примера *исурпети*) некога.

Семантика изведеница је дакле *радњом похабати/оштетити/уништити*, те су у дефиницији значења најчешће присутни глаголи *opotřebovat, zničit, poruшит, poškodit*.

ucumlat dok. expr. (со) (stálým) cumláním **opotřebovat, poruшит**.

uprat dok. (со) (ustavičným) praním **poškodit**.

ušourat (si) dok. řidč. expr. (со) šouráním **poškodit, zničit**.

Када анализирамо синонине наведене у дефиницији, видимо да се поред изведеница са истим префиксом (*ušourat (si) – ušoupat (si); uplandat – ucourat; ušmajdat – ušlapat*) појављује и префикс *о(б)-* који се додаје истом мотивном глаголу (*unosit – obnosit; ukopat – okopa; uchodit – ochodit*). Префикс *о(б)-* у чешком језику има између осталог значење „*opotřebovat, znehodnotit něco*

užíváním“.³⁷⁹ Ово значење свакако је повезано са конкретним значењем вршења радње по површини, унаоколо, али има везе и са количином радње јер претпоставља радњу која се понавља, која је честа.

Ова група глагола није обимна, а чине је и **моно- и полисемичне** лексеме.

Моносемичне су:

ucvakati *cvakáním* zničit, porušiti. (PSJČ)

unosit (co) *nošením* opotřebovat; obnosit.

uplandat ob. (co) *plandáním* poškodit, opotřebovat; ucourat.

uplouhat řidč. (co) *plouháním* poškodit, opotřebovat, zničit.

ušoupat (si) (co) (*dlohým*) *šoupáním* poškodit, zničit.

Код неких примера видимо да је могућ и облик уз повратну заменицу у дативу, дакле у значењу *оштетити/уништити себи, свој + објекат*.³⁸⁰ Код малобројних примера одредницу представља лексема која има семантику радњом оштетити, похабати, а у истој одредници наводи се и облик са повратном заменицом *se*, који међутим има сасвим друго значење, и то *исцрпљења/усмрђења*.

utleskat si řidč. expr. (co) (*horlivým*) *tleskáním si* unavit, zničit (ruce); *utleskat se* řidč. (*horlivým*) *tleskáním se* unavit, vyčerpat.

uběhat si (nohy a pod.) *běháním* opotřebovat, zničit; *uběhat se* (*přílišným, ustavičným*) *běháním se* unavit, vyčerpat, zničit.

ušmajdat ob. (co) *ušlapat*: u. *střevíce*; *ušmajdat se* ob. *ušlapat se*.

Код полисемичних изведеница значење уништења, оштећења објекта јавља се и као инваријанта и као варијанта. Честе су комбинације датог и значења *исцрпљења/усмрђења*. Ово друго значење у том случају може бити варијантно, или пак оба значења иступају као варијанте истог инваријантног значења.

³⁷⁹ Dokulil, M. – Horálek, K. – Hůrková, J. (eds.), *Mluvnice češtiny I*, стр. 396. На сличан начин ово значење формулише и речник *SSJČ*.

³⁸⁰ Како наводи нпр. Е. Махачкова то је „*dativ posesívni*“ (*commodi*) и даје пример *Zlomil si nohu*, а не „*prospěchový*“ (*incommodi* – радња се врши у корист, интерес или на штету особе њиме означене), како га називају Б. Хавранек и А. Једличка (Havránek, B. – Jedlička, A., *Česká mluvnice*, стр. 236), где дају пример *Vylomil si zub*. Ипак, она сама истиче да граница између ова два типа није оштра, а да понекад ни у контексту није сасвим јасно о ком типу се ради. (Macháčková, E., *Je posesívni dativ volný, nebo vázaný?*, SaS, 53, 3, 1992, 186-187).

utahat expr. 1. (co) stálým užíváním znehodnotit, poškodit; opotřebovat; 2. (koho, co) tělesně n. duševně vyčerpat.

ukopat 1. řidč. (co; čeho) kopáním oddělit; 2. (co) kopáním poškodit, zničit; 3. (koho, 4. p.) kopáním (nohou) připravit o život; 4. řidč. (co) kopáním náležitě upravit.

ušlapat 1. (co) šlapáním (ve význ. 2) učinit pevným a rovným; upěchovat, udupat, udusat; 2. (co) šlapáním poškodit, zničit; 3. (koho, 4. p.) šlapáním připravit o život; 4. expr. (koho, co) zdepat, potlačit.

Друга значења, било инваријантна или варијантна, овде се испољавају ретко. Нпр. *одвајање дела од целине (ukopat 1), детаљном радњом уредити објекат (ukopat 4, ušlapat 1)* итд.

И код полисемичних изведеница облик са рефлексивном заменицом *se* наводи се у оквиру исте одреднице. Овде такође сваки такав глагол има значење *исцрпљења/усмрћења* и углавном је повезан са једном од семема нереклексивног облика.

utahat expr. 1. (co) stálým užíváním znehodnotit, poškodit; opotřebovat; 2. (koho, co) tělesně n. duševně vyčerpat; *utahat se* expr. (s kým, čím; čím) namáhavou, dlouhotrvající práci, chůzí ap. se vyčerpat.

upsat 1. (co komu, řidč. na koho, co) písemně postoupit, věnovat, úředním zápisem převést do něčího vlastnictví; 4. (co) psaním opotřebovat, zmenšit; řidč. (stálým) psaním unavit; *upsat se* 1. (k čemu, nač) (písemně) se zavázat, přen. expr. zavázat se k něčemu tíživému, nepříjemnému; 2. (stálým) psaním se unavit, vyčerpat.

Наишли смо ипак на један пример код којег не постоји семантичка веза између глагола без и са рефлексивном заменицом *se*. То значи да је ту у питању рефлексивни глагол, а не рефлексивни облик глагола.

uchodit 1. řidč. (co) chozením opotřebovat; ochodit; 2. řidč. (co) chozením upravit; vyšlapat; *uchodit se* dok. (dlouhým) chozením se vyčerpat.

У контексту глаголи ове семантике најчешће стоје самостално и нема неких карактеристичних елемената који би се у њиховој близини појављивали.

V tomto věku **unosí** dítě botičky za tři měsíce. (SV)

Uplandat si nohavice.

(Varovali mne,) že bych zde neutržil ani tolik, za kolik bych cestou **ušoupal** podešví.

Plácal, že si mohl ruce **utleskat**.

Paty si mohla **uběhat**.

Co nyní, v létě, těch bluziček a prádla **utahá**.

Ukopat špičky bot.

Podpatky byly nekvalitní, **ušlapala** jsem je za týden. (SV)

Peђе se у контексту појављују елементи који прецизирају да се ради о честој и дугој радњи која доводи до оштећења или уништења објекта.

upsat

Psal tak dlouho, dokud neupsal špičku u poslední (tužky).

uchodit

Chodil jsem, až jsem si uchodil nohy.

utahat

Utahat šaty **denním nošením**.

6. 2. Семантика уништиити или оштетити објекат сталном или честом радњом у српском језику

Нигде у литератури немамо потврду да се у српском језику значење радњом *похабати/оштетити/уништити објекат* изражава префиксом *у-*.

6. 3. Еквиваленција

С обзиром на чињеницу да нема формалних еквивалената, значење се мора изразити **неким другим префиксалним глаголима или описом**.

Тако се поступа и у *Чешко-српском речнику* где се у функцији еквивалената наводе префиксални глаголи, а исто се може применити и на лексеме које нису обухваћене речником.

<i>ucumlat</i>	<i>исисати</i>
<i>unosit</i>	<i>износити, похабати</i>
<i>uchodit řidč.</i>	<i>излизати, искривити, упропастити</i>
<i>ušmajdat ob.</i>	<i>излизати, искрзати</i>

Уз префиксални глагол потребно је некада додатно објашњење, прецизирање значења у виду контекстне карактеристике.

<i>uplandat ob.</i>	<i>искрзати, упрљати</i> део одеће који виси, ландара
<i>upsat</i>	пишући <i>истрошити, иступити</i>
<i>uprat</i>	<i>одрати</i> од прања, <i>излизати</i> прањем
<i>ušourat (si)</i>	<i>отрцати, излизати</i> (вукући ноге)

У недостатку префиксала, или уместо њега, посеже се за описом значења.

<i>uplouhat</i>	упропастити вукући по земљи
<i>utleskat si řidč. expr.</i>	одвалити руке, дланове пљескајући, аплаудирајући
<i>uběhat si (nohy a pod.)</i>	упропастити од ходања, трчкања (ноге)

У неким случајевима су оба претходна начина присутна ради прецизнијег дефинисања значења чешке лексеме:

<i>utahat expr.</i>	<i>похабати, отрцати, изанђати, упропастити</i> ношењем
<i>ušlapat</i>	<i>угазити, изгазити, упропастити</i> газећи, <i>излизати</i> ходајући
<i>ukopat</i>	<i>оштетити</i> (ударцима ноге); <i>излизати, оштетити</i>

Најчешћи префикс у изведеницама које су у функцији лексикографског еквивалента је *из-* у значењу *извршења радње до краја, у потпуности: износити, излизати, истрошити, иступити, изгазити*. Други префикси су заступљени са свега неколико примера: *о-* у значењу *обухватања објекта радњом* (целог или делом): *оштетити, отрцати* итд. Неки од већ поменутих глагола и други који значе оштетити објекат радњом понављају се често у одредницама: *оштетити, излизати, изанђати, упропастити, похабати*. То потврђује чињеницу да се у српском језику ради о еквивалентима који имају шири обим значења и који због тога често захтевају прецизирање уз помоћ контекстне карактеристике.

У функцији **контекстуалних еквивалената** такође могу бити префиксални глаголи. Уколико се употребе изведенице са префиксом **из-** и **о-** у значењима које смо претходно навели, превод је довољно јасан и не морају се додавати елементи за прецизирање значења.

V tomto věku **unosí** dítě botičky za tři měsíce. slovvez
У том узрасту дете **износи** ципеле за три месеца.

Psal tak dlouho, dokud **neupsal** špičku u poslední (tužky).
Писао је све док није **иступио** врх последње оловке.

Podpatky byly nekvalitní, **ušlapala** jsem je za týden. (SV)
Потпетице су биле неквалитетне, **излизала** сам их за недељу дана.

Co nyní, v létě, těch bluziček a prádla **utahá**.
Колико само преко лета тих блузица и веша **изанђа/отрца**.

Каткад је ипак потребно значење префиксалног глагола сузити, прецизирати контекстном карактеристиком.

Prádlo per každý týden a nenechávej ho až za tři neděle – člověk aby **si upral** prsty až po kotníky.
Веш пери сваке недеље и не остављај га тек за три недеље – човек да **од прања одере** прсте до зглоба.

Paty **si** mohla **uběhat**.
Пете је могла да **набије од трчања**.
Пете је замало **набила од трчања**.

Могуће је употребити и неки устаљени израз у српском језику, а као адекватан овде нам се показао израз у којем је главни члан глагол *отпасти*, нпр. *ноге су ми отпале од ходања, рука ми је отпала од писања*, као и слични изрази.

Buržoasní pisálkové **si** mohli před druhou světovou válkou ruce **upsat** při špinění Sovětského svazu.
Буржоаским пискаралима су пред други светски рат **руке могле да отпадну/само што нису отпале од писања** док су блатили Совјетски Савез.

Chodil jsem, až jsem **si uchodil** nohy.
Ходао сам док ми **ноге нису отпале**.

Plácal, že si mohl ruce **utleskat**.
Пљескао је да је скоро **руке одвалио**.

У неким контекстуалним примерима ове и претходне семантике, појављује се глагол *toci* који уколико је експресивно обојен значи *замало, умало, скоро, само што не*, тј. има функцију прилошке одредбе. Употребљен тако у датим исказима он заправо наглашава радњу извршену у великој количини која је на тај начин замало довела до потпуног уништења. И у српском језику је, видимо, могуће употребити овај глагол у истој функцији, или се може превести неким од овде наведених синонима.

в) Постићи резултат или жељени циљ интензивним вршењем радње

в. 1. Семантика постићи резултат или жељени циљ интензивним вршењем радње у чешком језику

Ово значење сврстава у велику количину радње речник *SSJČ*: „*dosaženi velké míry děje (trváním n. opakováním)... vedoucí k přechodu ve stav klidu, nehybnosti, neschopnosti k odporu: uspat, ukolébat, uhýčkat, uhoupat; umlčet, ukřičet, uštěkat; umluvit, uprosit...*“ и граматика *Mluvnice češtiny*: „*unavení někoho, zbavení děje (umluvit, uspat)*“.³⁸¹

Остале дефиниције значења овог префикса не обухватају семантичку црту велике количине радње, нпр. код Ф. Травњичека „*dějem, činností unaviti, zničit, přemoci: umluviti koho; uprositi (prošením přiměti k povolnosti)*...“.³⁸²

За словачки језик Е. Секањинова овакве изведенице повезује са интензитетом и дефинише начин глаголске радње као „*dosiahnutie kladného výsledku vynaložením veľkého úsilia – uprosiť, udržať*“.³⁸³

Треба ипак раздвојити семантику *постићи циљ радњом која некога лишава акције, деловања, умирује* као што су глаголи *uspat, ukolébat, umlčet* и сл. који не претпостављају обавезно радњу вршену у великој количини, јаким интензитетом, радњу која траје или се понавља, као што је нпр. код глагола *umluvit, uprosit*,

³⁸¹ *Mluvnice češtiny I*, стр. 402.

³⁸² Trávníček, F., *Mluvnice spisovné češtiny I*, стр. 396.

³⁸³ Sekaninová, E., *Sémantická analýza predponového slovesa*, стр. 119.

евент. *ukřičet* и *uštěkat*. Дакле, код ове семантике прожима се интензивна, честа, понављана радња и постизање резултата таквом радњом. Обично је то обухваћено **лексикографском дефинијом**, нпр.:

uspat 1. (koho, co; koho, co čím) **uvést do spánku** 2. expr. (co) potlačit intenzitu něčeho; zeslabit; 3. expr. (koho, co) **uvést do stavu nečinnosti**, a tím oklamat; ukolébat; 4. sport. slang. (koho, 4. p.) (v boxu) přivést úderem do bezvědomí.

uhučet ob. expr. (koho, 4. p.) **vytrvalým přemlouváním přimět k souhlasu** s něčím: Hučel do něho celou noc, až ho uhučel.

Већином су у питању мотивни глаголи говорења: *mluvit, žadonit, prosit, lichotit, kecat, řečnit, modlit*. Циљ се дакле постиже упорном вербалном акцијом, деловањем на саговорника.

Ова група није обимна, али обухвата и **моносемичне и полисемичне** глаголе. Моносемични су нпр.:

ukecat přemluvit někoho k něčemu
ulichotiti lichocením získati, ukonejšiti. (PSJČ)
užadoniti žadoněním někoho pohnout k něčemu. (PSJČ)
uřečnit řidč. (koho, 4. p.) řečněním přesvědčit, přimět k něčemu.

Код полисемичних лексема ово значење се јавља чешће као инваријантно. Варијантно значење је код неких примера повезано веома блиско са инваријантним јер се ради о семантици *упорном радњом нешто добити за себе/у своју корист*, дакле и ту је у питању интензивна радња. Разлика је у објекту – инваријантно значење подразумева лице, а варијантно предмет. Разлика у значењу семема лепо се види када се упореде еквиваленти у српском језику: *uprosit* 1. намолити, умолити (у значењу *молбама некога наговорити, приволеши*) и 2. *измолити* (у значењу *постићи, доћи до чега молећи*).³⁸⁴ О томе више у делу о еквиваленцији.

³⁸⁴ У значењу „постизање неког циља дугим и упорним вршењем радње“ И. Клајн даје још и примере *искамчити, испросити, искукати, исплакати, испросјачити, изборити, извојевати, испословати* (*Творба... I*, стр. 255).

uhádat řidč. 1. (koho, 4. p.) (ustavičným) hádáním, spory vyčerpat, **přesvědčit** 2. (co) (ustavičným) **hádním, spory získat**.

uprosit 1. (koho, 4. p.) prošením k něčemu přimět, pro něco získat, zapůsobit na někoho, aby vyhověl něčímu přání; 2. řidč. (co) prošením získat; vyprosit; *uprosit se* (ustavičným) prošením se unavit, vyčerpat.

У комбинацији са анализираним значењем је и значење *исцрпљења/усмрћења*, као варијантно, а наишли смо такође на један пример код којег варијанта има значење *оштећења/уништења објекта радњом*.

umluvit 1. též u. si (co s kým) sjednat úmluvu; (ústně) ujednat 2. (koho, 4. p.) **mluvením, přemlouváním k něčemu přimět**, pro něco získat; 3. (co, koho) (přílišným) **mluvením unavit, vyčerpat, zničit**.

uplakat řidč. 1. (koho, 4. p.) pláčem obměkčit, **s pláčem uprosit**; 2. u. (si) (co) (přílišným, ustavičným) **pláčem si unavit, oslabit** (oči): u. oči do krvava.

У истој одредници наводе се и глаголи са повратном заменицом *se*. Било да се ради о повратним облицима глагола, повезаним са неком од семема, или о повратним глаголима они имају значење *исцрпљења/усмрћења* и нема семантичке везе између њих и анализираних значења.

umodlit 1. (koho, co) uprosit modlením; 2. (koho, 4. p.) (stálým) modlením unavit, vyčerpat; *umodlit se* řidč. (stálým) modlením se unavit, vyčerpat, zničit.

Што се тиче **контекстуалних примера** они често јасно изражавају узрок или циљ радње изражене овим глаголима.

ulichotit

Samými sladkostmi mne chtěli ulichotit, **abych o tom nemluvila**.

užadonit

(Žena) ho na smrtelné posteli užadonila, **aby Jiříčkovi nebránil**.

uplakat

Starou Oškrábkovou uplakal, **aby neudala**, že byla Kojanovým psem pokousána.

uřečnit

Pachtýř se zarazil, zdráhal se podepsat, ale hraběnka ho uřečnila **a on podepsal**.

umodlit

Tonda **na pouti byl**: přece svou maminku nějak umodlil.

Јавља се такође и елемент који повезује ову семантику са темпоралношћу јер показује управо да је радња вршена дуго, често и да је после неког дужег времена постигнут циљ.

ukecat

Nakonec mě nějak ukecal.

uprosit

Konečně uprosili sousedé pana Bartoloměje, že šel s nimi do krčmy.

umluvit

Věděla jsem, že tě **nakonec** umluvím. (SV)

в. 2. Семантика *постићи резултат или жељени циљ интензивним вршењем радње у српском језику*

У литератури се ово значење префикса *у-* не помиње.

в. 3. Еквиваленција

Ако изузмемо један префиксал (*умолити*), формалне еквиваленције у српском језику нема. Могућности транспозиције су опис и изведеница грађена неким другим префиксом.

Као лексикографски еквивалент јавља се **префиксални глагол**.

<i>uprosit</i> 1. (koho, 4. p.) prošením k něčemu přimět, pro něco získat, zapůsobit na někoho, aby vyhověl něčímu přání 2. řidč. (co; zř. zast. čeho, koho) prošením získat; vyprosit	1. <i>намолити, умолити</i> (кога) 2. <i>измолити</i> (шта)
<i>umodlit</i>	<i>умолити</i>
<i>umluvit</i>	<i>наговорити</i>

Глаголи *намолити* и *умолити* имају исти опис значења као и њихови чешки пандани, такође из контекста видимо да се значење поклапа.

намолити сврш. навести, наговорити мољењем, молбама, умолити: Покушао сам намолити оца да се тргне из мртвила.

умолити сврш. молбама наговорити, приволети: Бокељи отправише у Петроград... Вучетића... не би ли умолили цара... да не уступа Боку Французима.

Ипак, анализом еквиваленције видимо да префикс *на-* и *у-* нису продуктивни у овом значењу, па тако глагол *умолити* представља једини формални еквивалент. Због тога већину чешких лескема морамо превести користећи опис.

<i>uplakat</i>	плачем <i>умолити</i> , <i>намолити</i>
<i>užadonit</i>	<i>намолити</i> , <i>наговорити</i> мољакајући
<i>ulichotit</i>	ласкањем, додворавањем <i>придобити</i>

Овде можемо да прикључимо и глагол *наговорити*, дефинисан у речнику „*навести, убедити, уверити говором*“, као еквивалент који би могао бити употребљен самостално или у оквиру описа значења чешких пандана. Сличну функцију могу вршити и глаголи *убедити, уверити*.

<i>ukecat</i>	<i>наговорити</i>
<i>uřečnit</i>	<i>наговорити</i> , <i>говорењем приволети</i>
<i>uhádat řidč.</i> 1. (koho, 4. p.) (ustavičným) hádáním, spory vyčerpat, přesvědčit 2. (co) (ustavičným) hádáním, spory získat	1. свајом <i>наговорити</i> , <i>убедити</i> 2. свајом стећи

Као **контекстуални еквиваленти** с обзиром на њихову семантику такође често одговарају глаголи *умолити* и *намолити*.

Konečně **uprosili** sousedé pana Bartoloměje, že šel s nimi do krčmy.
Најзад су комшије **намолиле** господина Бартоломеја, па је са њима ишао у крчму.

Tonda na routi byl: přece svou maminku nějak **umodlil**.
Тонда је на црквеном вашару био: ипак је своју маму некако **умолио**.

(Žena) ho na smrtelné posteli **užadonila**, aby Jiříčkovi nebránil.
Жена га је на самртној постељи **умолила** да Јиржичека не спречава.

У овом последњем примеру глагол *žadonit* има свој еквивалент у српском – *мољакати*, али он овде не одговара стилу и поруци исказа, па смо га радије избегли.

За неке изведенице можемо употребити опис значења, као и глаголе *наговорити*, *убедити* и сл.:

Starou Oškrábkovou **uplakal**, aby neudala, že byla Kojanovým psem pokousána.
Стару Ошкрабкову је **плачем убедио** да не изда да је Којанов пас ујео.

Věděla jsem, že tě nakonec **umluvím**. (SV)
Знала сам да ћу те на крају **наговорити**.

Pachtýř se zarazil, zdráhal se podepsat, ale hraběnka ho **uřečnila** a on podepsal.
Закупац је застао, устезао се да потпише, али грофица га је **наговорила** и он је потписао.

Некада се исказ најпрецизније преноси прилагођавањем ширег контекста и употребом лексема ширег обима или приближног значења, уколико је контекст довољно експлицитан. Често овај начин одговара експресивним, емоционално обојеним исказима.

Nakonec mě nějak **ukecal**.
Најзад ме је некако **обратио**.

Hučel do něho celou nos, až ho **uhučel**.
Целе ноћи му је **дрибио** док га није **убедио**.

Samými sladkostmi mne chtěli **ulichotit**, abych o tom nemluvila.
Све самим слаткишима су хтели да ме **придобију** да о томе не говорим.

У чешком језику префикс *ц-* не повезује се у литератури једнозначно са семантичком цртом велике количине радње. Некада се посматра у оквиру

интензивности, некад се дата семантика схвата прешироко, или се пак одређена значења не повезују са великом мером уопште.

Што се тиче српског језика семантичка црта велике количине радње префикса *у-* није наведена у речницима, нити у већини литературе. „*Радњу продужену преко мере*“ код неких глагола (*уседети се*), повезујући тако квантитет са темпоралашћу, дефинише И. Клајн, а Б. Тошовић опет код других глагола говори о интензитету (*успавати*).

На основу анализе грађе издвајамо у чешком језику три значења у оквиру семантичке црте велике количине радње: а) *вршити радњу до исцрпљења или смрти субјекта/објекта*; б) *уништити или оштетити објекат сталном или честом радњом* и в) *постићи резултат или жељени циљ интензивним вршењем радње*.

Значење под *а.* у чешком језику речник *SSJČ* наводи као „*dosažení velké míry děje (trváním n. opakováním) vedoucí k... tělesnému vyčerpání, zmožení n. zániku...*“, слично се дефинише и у граматичи *Mluvnice češtiny*, а ове изведенице *Encyklopedický slovník* назива „*exhaustiva*“. У дефиницији значења најчешће наилазимо на опис „*радњом усмртити/убити/лишити живота и радњом исцрпети/уморити*“, а карактеристика радње је обично да је она интензивна, честа, претерана, дуга и сл. Глаголи могу бити моносемични и полисемични. Код полисемичних лексема значење исцрпљења/усмрћења као инваријанта јавља се ређе и код једног броја примера и варијанта има ово значење, најчешће метафорично, експресивно, или пак значење уништења објекта радњом. Најбројније су оне лексеме чија инваријанта има аблативно значење, и то семантичка нијанса одвајања дела од целине, а у вези са овом нијансом је и значење мале мере – одвојити мању количину од целине, која најчешће захтева објекат у генитиву. У посебну групу по начину творбе, али исте семантике, спадају рефлексивни глаголи грађени сложеним формантом *ц-* + *se* и то су изведенице које не постоје у облику без рефлексивне морфеме у датом значењу. Сви глаголи ове семантике су моносемични. У дефинисању значења преовлађује дефиниција описом, док је дефинисање путем синонима много ређе заступљено, а колико је специфично ово значење показују и употребљени синоними јер се у функцији синонима не појављује ниједна изведеница грађена неким другим

префиксом осим префикса ц-. Велики број контекстуалних примера показује да изведеница са овом семантиком не захтева додатна средства за исказивање датог значења, а један број реченица садржи и елемент којим се интензификује или прецизира значење глагола (*do/k smrti*), као и слични елементи који указују да радња резултира смрћу, или је до смрти замало довела. Велику количину радње, њен интензитет, као и експресивност додатно наглашава комбинација две изведенице истог значења у једном исказу.

У српском језику у речницима и литератури нема потврде да префикс у- изражава значење под *a*. Неке сасвим благе нијансе овог значења можемо наћи код неколицине глагола, али је значење префикса у- код њих данас већином чисто видско. Дакле, формалне еквиваленције у оквиру овог значења нема. У недостатку еквивалента у српском језику за највећи број лексема прибегава се опису значења који у зависности од семантичке нијансе и дефиниције значења чешке лексеме обично садржи елементе *убити (се)/усмртити радњом* и/или *уморити/заморити/преморити (се) радњом*, као и њихове варијације *посустати/пропасти/свиснути од радње* које такође сасвим прецизно информишу да се ради о великом, крајњем замору или смрти (*ukamenovat – убити каменујући; uposlouchat se – заморити се* од (дугог) слушања; *ustarat se – пропасти, оронуту од брига*). Дату семантику, али и јасније присуство велике количине и интензитета радње, покрива опис значења који обухвата израз „*пући радећи*“ (*ubřečet se – уплакати се; пући плачући*). Други начин по бројности је навођење другачијег префиксала као еквивалента (*utrápit se – пропасти, скидати се, напатити се, пресвиснути*). Најприсутније су у функцији еквивалената изведенице са префиксом из-. Оне имају најчешће значење извршења радње у потпуности, до краја и у недостатку формалног еквивалента сасвим добро врше ту функцију, јер поседују семантику велике количине радње. Други префикси заступљени су неколицином примера: префикс пре- у значењу обухватања целог објекта радњом, и у ексцесивном значењу; префикс на- у екстензивном и сатуративном значењу; префикс с- у значењу уништавања. Често се у комбинацији са префиксалним глаголима појављује и опис значења, па то, као и чињеница да се у функцији еквивалента налази више изведеница, потврђује специфичну семантику лексеме у чешком језику за коју у српском језику није

тако лако пронаћи прецизни еквивалент (*uhnat* – *заморити*, сатрти терајући; *изнурити* хајкањем, *исцрпсти* гонећи хајком). И у контекстуалној еквиваленцији се најчешће мора прибећи опису због специфичности датог значења и његовог непостојања у српском језику. Уколико је у питању значење усмрћивања може се додати елемент који то исказује, а у неким случајевима потребно је проширити исказ или га донекле изменити како би био прецизнији и имао смисла у српском језику. Уколико је неки такав елемент већ присутан у исказу, или је сам исказ експлицитан, глагол и не захтева заправо додатне елементе. Опису се прибегава и када је у питању исцрпљивање радњом, а уколико је потребно он може бити проширен и унеколико преформулисан. Када у контексту има и неких елемената који додатно упућују на семантику исцрпљивања, или пак велике количине радње, или је исказ довољно експлицитан, могу се употребити изведенице са различитим префиксима, обично са префиксом *из-*, али могу то бити и други, нпр. чисто видски префикси. Сасвим добро у одређеним контекстима одговарају глаголи са префиксом *у-* који значе неку агресивну акцију, те тако одражавају благу семантичку нијансу која се може повезати са значењем исцрпљења/усмрћења. У одређеним контекстима може се употребити неки устаљени израз, водећи рачуна о стилским квалификаторима лексеме и о обојености исказа. Треба их дакле користити пажљиво јер су адекватни најчешће само за експресивне лексеме и некњижевне исказе. Када се ради о пренесеном значењу, код овог начина превођења до изражаја долази управо семантика „убијања“ коју има префикс *ц-* у чешком језику јер у српском језику еквивалент представља устаљени израз *убити (се)/умрети/црћи од чега* (*unudit se* – *умрети* од досаде; *uchlastat se* – *убити се* од пића; *usmát se* – *црћи/умрети* од смеха; *uřvat se* – *убити се* вичући). Дакле, асоцијација је у оба језика иста, реализована различитим средствима.

Значење под *б.* у чешком језику наводе експлицитно само речник *SSJČ* и *Mluvnice češtiny*, дефинишући да до оштећења, одн. уништења објекта долази понављањем радње, радња је дакле честа, те се ради о повезаности квантитета и темпоралности. Семантика изведеница је дакле *радњом похабати/оштетити/уништити*, те су у дефиницији значења најчешће присутни глаголи *opotřebovat, zničit, poruřit, poškodit*. Ова група глагола није обимна, а чине

је и моно- и полисемичне лексеме. Код неких примера је могућ и облик уз повратну заменицу у дативу (*оштетити/уништити себи, свој + објекат*). Код полисемичних изведеница значење уништења, оштећења објекта јавља се и као инваријанта и као варијанта. Честе су комбинације датог значења и значења исцрпљења/усмрћења. Ово друго значење у том случају може бити варијантно, или пак оба значења иступају као варијанте истог инваријантног значења. Друга значења овде се испољавају ретко. У контексту глаголи ове семантике најчешће стоје самостално и нема неких карактеристичних елемената који би се у њиховој близини појављивали, а ређе су присутни елементи који прецизирају да се ради о честој и дугој радњи која доводи до оштећења или уништења објекта.

Када је у питању српски језик нигде у литератури немамо потврду да се значење под *б.* изражава префиксом *у-*. Самим тим нема формалних еквивалената, већ се значење мора изразити неким другим префиксалним глаголима, са или без прецизирања значења у виду контекстне карактеристике, (*unosit – износити, похабати; upsat – нишући истрошити, иступити*) или описом (*utleskat si – одвалити руке, дланове плескајући, аплаудирајући*), или су пак у неким случајевима оба претходна начина присутна ради прецизнијег дефинисања значења чешке лексеме (*ušlapat – угазити, изгазити, упропастити* газећи, *излизати* ходајући). Најчешћи префикс у изведеницама које су у функцији лексикографског еквивалента је *из-* у значењу извршења радње до краја, у потпуности, а други префикси су заступљени са свега неколико примера, нпр. *о-* у значењу обухватања објекта радњом (целог или делом). Неки од глагола који значе оштетити објекат радњом понављају се често у одредницама (*оштетити, излизати, изанђати, упропастити, похабати*). То потврђује чињеницу да се у српском језику ради о еквивалентима који имају шири обим значења и који због тога често захтевају прецизирање уз помоћ контекстне карактеристике. У функцији контекстуалних еквивалената такође могу бити префиксални глаголи, најчешће изведенице са префиксом *из-* и *о-* које сасвим добро могу да одговарају контексту. Могуће је употребити и неки устаљени израз у српском језику, а као адекватан овде се показује израз у којем је главни члан глагол *отпасти* (*ноге су ми отпале од ходања, рука ми је отпала од писања*), као и слични изрази.

Значење под *v.* у чешком језику сврстава у велику количину радње речник *SSJČ*: „*dosažení velké míry děje (trváním n. opakováním) ... vedoucí k přechodu ve stav klidu, nehybnosti, neschopnosti k odporu...*“ и граматика *Mluvnice češtiny*: „*unavení někoho, zbavení děje*“. Код ове семантике прожима се интензивна, честа, понављана радња и постизање резултата таквом радњом, а већином су у питању мотивни глаголи говорења (*mluvit, žadnit, prosit, lichotit, kecat, řečnit, modlit*). Циљ се дакле постиже упорном вербалном акцијом, деловањем на саговорника. Лексеме су како моно- тако и полисемичне, а код ових других дато значење се јавља чешће као инваријантно. Варијантно значење је код неких примера повезано веома блиско са инваријантним јер се ради о семантици *упорном радњом нешто добити за себе/у своју корист*, дакле и ту је у питању интензивна радња. Разлика је у објекту – инваријантно значење подразумева лице, а варијантно предмет. У комбинацији са анализираним значењем је и значење исцрпљења/усмрћења, као варијантно, а појављује се такође један пример код којег варијанта има значење оштећења/уништења објекта радњом. Што се тиче контекстуалних примера они често јасно изражавају узрок или циљ радње изражене овим глаголима. Јавља се такође и елемент који повезује ову семантику са темпоралношћу јер показује управо да је радња вршена дуго, често и да је после неког дужег времена постигнут циљ (*nakonec, konečně*).

У српском језику у литератури се ово значење префикса *у-* не помиње. Ако се изузме један префиксал (*uprošit – умолити*), формалне еквиваленције у српском језику нема. Ретко се као могућност транспозиције јавља изведеница грађена неким другим префиксом (*umluvit – наговорити*), тако да се већина чешких лексема мора превести уз помоћ описа (*ulichotit – ласкањем, додворавањем придобити*). Овде се може прикључити и глагол *наговорити* као еквивалент који би могао бити употребљен самостално или у оквиру описа значења чешких пандана, а сличну функцију могу вршити и глаголи *убедити, уверити (ukecat – наговорити; uhádat 1. (koho, 4. p.) (ustavičným) hádáním, spory vyčerpat, přesvědčit – свађом наговорити, убедити, 2. (co) (ustavičným) hádáním, spory získat – свађом стећи*). Као контекстуални еквиваленти с обзиром на њихову семантику такође често одговарају глаголи *умолити* и *намолити*, док за неке изведенице можемо употребити опис значења, као и глаголе *наговорити, убедити* и сл. Некада се

исказ најпрецизније преноси прилагођавањем ширег контекста и употребом лексема ширег обима или приближног значења, уколико је контекст довољно експлицитан.

2. Мала количина радње

2. 1. Семантика мале количине радње префикса ц- у чешком језику

У речнику *SSJČ* под бројем 5. каже се да префикс ц- изражава „*provedení děje v náležitě, zprav. dostačující n. vhodné míře n. malou míru děje pojmenovaného prostým slovesem*“ у глаголима *usmát se, uchechtávat se, utrousit (poznámku)*. Морамо рећи да је малој количини радње овде, у поређењу са великом количином, посвећено много мање простора јер се не наводи засебно и заступљена је само са три примера. Мања количина помиње се још у оквиру дефиниције једног броја глагола код којих префикс ц- значи „*oddělení, odluku části n. něj. množství z celku (pro vyjádření menšího množství často ve spoj. s 2. p.); zmenšení něj. množství n. celku takovou činností...*“, где се наводе нпр. глаголи *usypat (tabáku), ulít (mléka), utrousit (mouku na zem), ukápnout (víno na stůl)*. Иначе се изворним значењем префикса ц- (насталог од *ou-*) сматра сепаративност, а овде је само питање, да ли је присутна мала количина радње или не.³⁸⁵

Грамматика *Mluvnice češtiny* такође наводи у оквиру мале количине радње глаголе *udrobit, usmát se* и *ukápnout*, повезујући их са кратким трајањем радње. Одвајање дела од целине (*usypat, ulít, ujíst; ukrojít*) не сврстава у малу количине радње уопште.³⁸⁶

Приручник *Čeština - řeč a jazyk* даје префикс ц- у значењу мале количине радње уз примере *ulít, upít, ukousnout, uorat, usmát se*.³⁸⁷

У свом приручнику Ф. Чермак глаголе типа *ukousnout, uříznout, ulít, usmát se* даје у оквиру мале мере, а квантификацију ту повезује са темпоралношћу.³⁸⁸

³⁸⁵ Дијахронијско и синхронијско истраживање префикса ц- детаљно је извршио Д. Шлосар (Šlosar, D., *Slovotvorný vývoj českého slovesa*, стр. 93–96.

³⁸⁶ *Mluvnice češtiny I*, стр. 402.

³⁸⁷ Čechová, M. et al., *Čeština – řeč a jazyk*, стр. 140

³⁸⁸ Čermák, F., *Syntagmatika a paradigmatica českého slova II*, стр. 108. Глаголе *ukousnout, usmát se* наводи и на другом месту у оквиру квантификације (Čermák, F., *Lexikon a sémantika*, Praha 2010, стр. 170, 192).

Глаголе *ukousnout, ulít* Ф. Травњичек не наводи у оквиру мале мере, већ као значење „удаљавања“, а глаголе типа *ustoupit* слично томе као „удаљавање у страну“.³⁸⁹

Ф. Ухер у класи квантитативних префиксала наводи групу у коју спадају умеративни глаголи. Глаголима са суфиксом *-поу-*, о којима смо већ говорили код мале количине радње префикса *па-*, префикс *ц-* додаје значење „*odluku malé části látky*“ (*ukápnout*), као и значење „*krátce vizuálně nebo auditivně manifestovaný projev jinak obvykle delšího děje (ušklíbnout se, uchechnout se)*“. Такође у оквиру квантитативног значења наводи глагол *uklonit se* у групи „*просторно умеративних глагола*“.³⁹⁰ За тај и сличне глаголе (*uskočit, usouvnout, usuknout*) *SSJČ* истиче да означавају „*промену става, положаја или покрета*“ и нису обухваћени малом количином радње.

За словачки језик Е. Секањинова у оквиру локализације радње наводи „*devertný spôsob slovesného deja (smerovanie deje od niečoho)*“, а конкретно за префикс *ц-* даје и додатне две нијансе значења: прво „*oddeliť od celku: ubrať...*“ и друго „*čiasťočné odklonenie, menší odklon, pohyb nabok: uhnúť, ustúpiť, uskočiť...*“. Затим и у оквиру модификације радње даје префикс *ц-* у „*minimatívny spôsob slovesného deja*“, дакле, извршење радње у малој мери: *upít si (vody), ujíst, utrúsiť (pár slov)* и др.³⁹¹

У већини литературе, дакле, потврђује се да овај префикс уноси у изведенице семантичку црту мале количине радње, а код неких значења повезан је квантитет са темпоралношћу.

Изведенице се граде од несвршених и свршених глагола (са суфиксом *-поу-*). Неке имају секундарни имперфектив: *udrolit : udrolovat, usmát se : usmívat se, uhnout : uhýbat* и др.

³⁸⁹ Trávníček, F., *Mluvnice spisovné češtiny I*, стр. 395.

³⁹⁰ Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 76–77, 153.

³⁹¹ Sekaninová, E., *Sémantická analýza predponového slovesa*, стр. 63, 113. III. Пециар такође за глаголе *ukloniť sa* истиче да је „*odlukový význam („smerom dopredu a dolu“)* spojený s predstavou malej miery“ и наставља: „*Tato predstava jevstvuje aj pri niektorých iných slovesách s odlukovým významom predpony u-, napr. uliati, upiť, usypať...*“ (Peciar, Š., *Funkcie slovesnej predpony u- v slovenčine*, SlovR, 31, 5, 1966, стр. 262).

2. 2. Семантика мале количине радње префикса у- у српском језику

Ни у речницима нити у литератури о префиксима у српском језику не наводи се значење мале количине префикса у-.

А. Марић у својој анализи датог префикса такође говори да се ово значење не испољава у српском језику за разлику од словачког.³⁹²

На основу анализе грађе издвајамо у чешком језику у оквиру семантичке црте мале количине радње три значења префикса ц-:

- а) Радњом одвојити/одстранити мању количину из целине*
- б) Извршити кратку (вербалну или мимичку) радњу*
- в) Извршити мањи покрет у страну или уназад*

а) Радњом одвојити/одстранити мању количину из целине

а. 1. Семантика *радњом одвојити/одстранити мању количину из целине* у чешком језику

Навели смо да је ова семантика у *SSJČ* дефинисана као „*oddělení, odluku části n. něj. množství z celku (pro vyjádření menšího množství často ve spoj. s 2. p.); zmenšení něj. množství n. celku takovou činností...*“. Глаголи овог значења су транзитивни, и то двовалентни. Њихова глаголска рекција, дакле, подразумева објекат у генитиву или акузативу. С обзиром на то да уз објекат у генитиву ови глаголи изражавају одвајање мање количине из целине, онда би у опису значења префикса ц- у речнику требало и да стоји да се ради о малој мери, исто као што стоји нпр. код кумулативних глагола са префиксом па- да се ради о великој мери уколико је рекција генитивна.

³⁹² Marićová, A., *Slovesné predpony v slovenčine a srbčine*, стр. 79.

Дакле, у питању је свакако аблативно значење префикса *ц-*, а елемент којим се заправо изражава мала количина је објекат у генитиву. У речницима је већином и наведена глаголска рекција у загради.

udrolit dok. (co, **čeho**) drolením utrousit, oddělit; udrobit: udrolit chléb (акузатив) – раздробити; udrolit písku na pěšinu (генитив) – просути мало, намрвити.

ukousnout dok. (co; řidč. **čeho**) kousnutím oddělit, odkousnout část něčeho: [Byl] v nebezpečí, že mu tygr ukousne **ruku** – одгрести; Ukousla **koláče**, napila se kávy – одгрести мало парче.

У дефиницији значења присутни су често елементи који указују на малу количину радње – *zčásti, nepatrně, trochu*. Они стоје најчешће уз глаголе одвајања, уклањања, дакле уз изведенице са префиксом *od-*: *oddělit, odstranit* и сл., а ређе су присутни и други глаголи.

ubrousit (co) broušením **odstranit** (zprav. jen část něčeho); **zčásti** sbrousit.
ucuscnout ob. expr. (co) **nepatrně** ulíznout n. upít.
ucvrknout (co; čeho) **trochu** ulít; ukápnout.
ulít (co, čeho) litím (ve význ. 1) **oddělit trochu** z něj. tekutiny; odlít.
ustříknout řidč. (co; čeho) stříknutím **oddělit (trochu tekutiny)**; odstříknout.

Мању меру у неким случајевима утврђујемо и када упоредимо ове префиксале са онима грађеним од истог мотивног глагола додавањем префикса *od-* у аблативном значењу. Неутралну количину изведенице са префиксом *od-* потврђује акузативна рекција, а дефиниција значења не обухвата елементе које смо навели као карактеристичне за изражавање мале мере.

ustříknout stříknutím **oddělit (trochu tekutiny)** : *odstříknout* (co) stříknutím oddělit, odstranit.

ubrousit broušením odstranit (zprav. **jen část něčeho**); **zčásti** sbrousit : *odbrousit* (co) broušením oddělit.

uříznout (co; čeho, řidč. koho, 4. p.) říznutím, řezem oddělit (**část něčeho**), *odříznout* : *odříznout* (co) říznutím oddělit; uříznout.

Ипак, ово не може бити једини критеријум за утврђивање семантике мале количине јер има примера код којих се, бар лексикографски, не прави разлика у значењу.

ulít (co, čeho) litím oddělit trochu z něj. tekutiny; odlít : *odlít* (co, čeho) oddělit trochu z něj. tekutiny; ulít.

upít (čeho; řidč. co; ~) pitím ubrat (tekutiny), trochu se napít : *odpít* (co; ~) upít.

С обзиром да оба префикса имају првобитно значење сепаративности, све ово указује да су веома блиски и по питању дате семантике, те да није чудно што су међусобно лексикографски синоними.

Дефинисање путем синонима јавља се ређе, а чине га, у вези са значењем мале количине, искључиво изведенице са истим префиксом.

<i>udrolit</i>	udrobit
<i>ucvrknout</i>	ukápnout
<i>udloubnout</i>	urýpnout
<i>ukousnout</i>	uhryzati, uhlodat
<i>ukápnout</i>	ulít

Однос између **моно-** и **полисемичних** лексема је код ове семантике скоро уједначен, нешто је више моносемичних лексема.

udloubnout řidč. (co; čeho) dloubnutím oddělit, urýpnout, ukousnout.

udrobit (co, čeho) drobením utrousit, oddělit; udrolit.

ukrápnout řidč. ukápnouti.

ukropit řidč. nechat stéci několik kapek, trochu nakropit.

umlsat řidč. (co; čeho) mlsáním ubrat, ujíst, upít.

usát řidč. (co; čeho) sáním odčerpat (část tekutiny).

ušplíchnout (co; čeho) šplíchnutím část něčeho oddělit.

uzobnout (co; čeho) zobnutím oddělit část něčeho.

uždíbnout řidč. uždíbnout expr. (co; z čeho) špičkami prstů oddělit kousíček něčeho; (co) špičkami prstů oddělit.

usypat (co; čeho) sypáním ubrat z něj. množství; odsypat.

ujíst (co, čeho; z čeho) jedením zmenšit, sníst část něčeho.

Код полисемичних изведеница ово значење је већином инваријантно. Некада се мала количина радње комбинује са великом, тј. варијантно значење је нпр. *исцрпљење/усмрћење*, или се ради о семантици *уништења/оштећења објекта*.

upít 1. (čeho; řidč. co; ~) pitím ubrat (tekutiny), trochu se napít; 2. řidč. (co) pitím překonat, přemoci, přehlušit; 3. řidč. (koho, 4. p.) (nemírným) napájením (zprav. alkoholickými nápoji) poškodit, připravit o život.

ubrousit (co) 1. broušením odstranit (zprav. jen část něčeho); zčásti sbrousit; 2. broušením n. na způsob broušení porušit, opotřebovat; sbrousit.

Друга варијантна значења су нпр. чисто видско значење, резултативност итд.

uříznout 1. (co; čeho, řidč. koho, 4. p.) říznutím, řezem oddělit (část něčeho), odříznout; 2. ob. expr. (co) náhle, nečekaně přerušit, skončit; utít.

ulízati 1. (co; čeho) lízáním ubrat; 2. (co) lízáním upravit; 3. expr. (co) pečlivě přihladit, hladce přičesat.

ulíznouti 1. (co; čeho) líznutím ubrat; 2. (co) líznutím upravit; 3. expr. (co) pečlivě přihladit, hladce přičesat.

У варијантном значењу у грађи смо наишли на свега један пример.

ukápnout 1. kápnutím, v kapce stéci; skápnout; 2. (co) kápnutím, v kapce odlít, ulít n. vlít; 3. ob. expr. (o penězích, zisku ap.) připadnout.

У истој одредници наведени су и повратни облици глагола. Њихова семантика повезана је са семемом одвајања, али ни реакцијом нити контекстуалним примерима није прецизирано да ли постоји и семантика мале количине радње.

udrobit (co, čeho) drobením utrousit, oddělit; udrolit; *udrobit se* dok. drobením odpradnout; udrolit se.

Наведени су у оквиру исте одреднице и повратни глаголи, чија семантика није повезана са инваријантом, тј. са значењем мале количине, већ је повезана са варијантним значењем.

ulít 2. (co) stálým litím zdolat, **zničit**; *ulít se* dok. litím (roztaveného kovu) vzniknout; expr. **zpít se**.

upít 3. řidč. (koho, 4. p.) (nemírným) **napájením (zprav. alkoholickými nápoji) poškodit, připravit o život**; *upít se* 1. (čím; ~) (nemírným) pitím (zprav. alkoholických nápojů) se **zničit, přivodit si smrt**; 2. (čeho; ~) v **pití přebrat** (ke své škodě) **přípustnou míru**.

У оба наведена примера се ради о великој количини радње, о значењу исцрпљења/усмрћења, а присутна је и семантичка нијанса извршења радње преко мере – „препити се“.

Рекли смо да се код ових глагола семантика мале количине изражава употребом објекта у генитиву. Најчешће је објекат проширен, а конгруентни атрибут који стоји уз њега је квантитативан, како видимо из **контекстуалних примера** скоро искључиво је то лексема *trochu*.³⁹³

ulít

Trochu vody jsem ulila, jinak bych ten kbelík neunesla. (SV)

uzobnout

Pouze já seděla jaksi zamlklá a uzobla jen **trochu** zmrzliny.

ujíst

Prosím tě, ujez mi **trochu** polívky, já bych všechnu nesnědla a pak bych dostala polárku.

upít

Matka ráno uklidila jako vždy, upila **trochu** kávy.

ulíznout

Bernášková Katka ulízla jen **trochu** šlehačky a čokoládové polevy a celý kousek dortu nechala.

Paní Božena ulízla **trochu** pěny a vrátila džbáněk.

usrknout

Hlasitě usrkl **trochu** polévky.

ulít

Umývala se v pramenité vode, kterou si přinášela pozorně, aniž byla **jediné** kapky ulila.

Када се ради о неконгруентном атрибуту, сам објекат заправо упућује на малу количину – *kapka, kousek, krapítek, trošinka*, како видимо већином изражен деминутивним изведеницама. Овде је још важно то да је објекат у акузативу, али

³⁹³ У чешком језику и непроменљиви неодређени бројеви као *pár, hodně* и сл. сматрају се конгруентним атрибутом. Види нпр. *Příruční mluvnice češtiny* (стр. 498).

мала количина је, како смо објаснили, јасно изражена одговарајућим избором лексема.

ušplíchnout

Pohlédla pozorně do věderka, aby **ani kapku** vody neušplíchl.

udloubnout

Vincka si **kousek** (bábovky) udloubla.

ulít

Dovolte, abych si směl **krapítek** vaší výtečné rakije ulít.

usypat

Jak šla mouka z ruky do ruky, po každé se **trošinka** usypala.

Ови префиксали употребљени су и у реченицама у којима се указује на неку минималну количину која је са становишта говорника довољна или пожељна. У конструкцијама се обавезно појављује одрични глагол уз објекат у генитиву који је прост или проширен неким елементом који заправо значе „ниједан“ и сл.

ucvrknout

Slzičky neucvrkl, **ani** když nebožku do hrobu spustili.

ukápnout

Od žní neukápl **jediné** blahodárné krůpěje na vypráhlou zemi.

У неким исказима такође су присутни прилози и други елементи који ближе одређују малу количину радње изражене глаголом.

ukropit

(Pes) měl nejprve ohromný strach, **trošičku** pod sebe dokonce ukropil.

ulíznout

Z druhé sklenky už **jen** ulízl.

Toho među jsem si **jen** ulízla a celá jsem se zapatlala.

Piva **jen** ulíznou.

usrknout

Přítuknu si s vámi, ale víno **jen** usrknu.

ukousnout

Každého neznámého jídla si **aspoň** ukousnu, abych ochutnal.

ukápnout

Připravil si i kapesní dva šátky a ukápl do nich **šetrně** z lahvičky voňavky.

uscisnout

Ucucl vína **jako** nevěsta.

а. 2. Семантика *радњом одвојити/одстранити мању количину из целине* у српском језику

Ово значење префикса *у-*, рекли смо, у литератури о српском језику не наводи се.

а. 3. Еквиваленција

Пошто формалних еквивалената нема, мора се употребити **неки други префиксални глагол** допуњен одређеним елементима. С обзиром на то да се ради о семантици одвајања из целине, као еквивалент може да послужи изведеница са префиксом *од-* у том значењу допуњена глаголском реакцијом у загради која је код објекта у генитиву допуњена елементом *мало*. То је принцип *Чешко-српског речника*, мада не код свих примера.

<i>ulít</i>	<i>одлити, одасути</i> (шта; мало чега) ³⁹⁴
<i>usypat</i>	<i>одасути</i> (шта, мало чега)

По угледу на наведене примере треба, уколико је могуће, поступити и код осталих лексема.

<i>udrobit</i>	<i>одломити</i> (шта, мало чега)
<i>ujíst</i>	<i>одгрести, појести</i> (шта, мало чега), <i>одјести</i> (РСАНУ)
<i>uříznout</i>	<i>одсећи, одрезати</i> (шта, комад чега)
<i>ukousnout</i>	<i>одгрести</i> (шта, мало чега), <i>грицнути</i>
<i>upít</i>	<i>отпити</i> (шта, мало чега), <i>попити</i> мало, <i>пијуцнути</i>
<i>ucvrknout</i>	<i>одлити</i> (шта, мало чега), <i>сипнути</i>

³⁹⁴ Изведенице у српском језику грађење префиксом *у-* од истог мотивног глагола заправо значе *вршење радње према унутрашњости*, или *увлачење у унутрашњост*: *улити, усисати* и сл. Јасно је ту да се заправо ради о префиксу *у-* насталом од *вѣ-*, а не од *ои-*. Еквиваленти ових изведеница у чешком језику су глаголи са префиксом *у-*: *vlít, vsát* итд.

Исти поступак може бити и ако се ради о изведеницама са неким другим префиксима.

<i>udrolit</i>	<i>намрвити</i> (шта, мало чега)
<i>usát</i>	<i>исисати</i> (шта, мало чега)
<i>uzobnout</i>	<i>укљунути</i> (шта, мало чега)

Још један од начина је преношење **описа значења** из чешке одреднице. Овај поступак је погодан у случајевима када претходни начини не одговарају.

<i>ubrousit</i> broušením odstranit (zprav. jen část něčeho); zčásti sbrousit	делимично отурпијати , <i>истурпијати</i>
<i>ukropit řidč.</i> nechat stéci několik kapek, trochu nakropit	капнути, мало пошкропити

Осим префиксалних глагола као еквиваленти могу да послуже и **беспрефиксални глаголи** са суфиксом **-ну-**, често у комбинацији са претходна два наведена начина.

<i>ucisnout</i>	сркнути, гуцнути, мало <i>отпнути</i> , пијуцнути
<i>udloubnout</i>	чепркнути, чупнути (што, мало чега)
<i>ušplíchnout</i>	штрцнути, прснути (шта, мало чега)
<i>uždíbnout, řidč. uždíbnout</i>	штрпнути, <i>одломити</i> (шта, мало чега)
<i>ulízat</i>	лизнути (шта, мало чега)
<i>ulíznout</i>	лизнути (шта, мало чега)
<i>ustríknout</i>	бризнути, прснути (шта, мало чега)

Беспрефиксални глаголи у српском језику које смо овде навели заправо су еквиваленти беспрефиксалних глагола у чешком језику као нпр. *kápnout, líznout, ždíbnout*. У недостатку формалног еквивалента, или неког другог префиксалног глагола могу бити употребљени у овој функцији јер изражавају кратку, тренутну радњу, мада немају значење одвајања, тим пре што су неки од њих и деминутивни глаголи.

У великом броју случајева питање **превода контекста** решава квантитативни елемент који ближе одређује значење мале количине, као нпр. *trochu, trocha/trošinka, kousek, jediný*. У таквим случајевима превод је сасвим адекватан без обзира на недостатак формалног еквивалента јер је тежиште пренето на тај члан исказа.

Trochu vody jsem ulila, jinak bych ten kbelík neunesla.
Мало воде сам одлила, иначе ту кофу не бих могла са носим.

Trochu cukru usyp, bylo by to přeslazené. (SV)
Одаспи **мало** шећера, било би преслатко.

Matka ráno uklidila jako vždy, upila **trochu** kávy.
Мајка би ујутру поспремила као и увек, попила **мало** кафе.

Katka ulízla **jen trochu** šlehačky a čokoládové polevy a celý kousek dortu nechala. (SV)
Катка је лизнула **само мало** шлага и чоколадног прелива и цело парче торте оставила.

Paní Božena ulízla **trochu** pěny a vrátila džbánek.
Госпођа Божена је лизнула **мало** пене и вратила крчаг.

Hlasitě usrkl **trochu** polévky.
Гласно је сркнуо **мало** супе.

Pouze já seděla jaksi zamlklá a uzobla **jen trochu** zmrzliny.
Једино сам ја седела некако ћутљива и штрпнула **само мало** сладоледа.

Trocha whisky ukápla na zem. (SV)
Мало вискија кануло је на земљу.

Jak šla mouka z ruky do ruky, po každé se **trošinka** usypala.
Како је брашно ишло из руке у руку, сваки пут се **мрвица** просула.
Vincka si **kousek** (bábovku) udloubla.
Винцка је штрпнула **комадић** куглофа.

Umývala se v pramenité vodě, kterou si přinášela, pozorně, aniž byla **jediné** kapky ulila.
Умивала се у изворској води коју је доносила пажљиво да **ни једну једину** кап не би пролила.

Уколико у контексту нема таквог елемента, он се може додати, пре свега водећи рачуна о објекту, тј. о спојивости конкретног простог објекта у синтагму.

Ukousla **koláče**, napila se **kávy**.
Одгризла је **комадић колача**, пијуцнула **мало кафе**.

Ucucl vína jako nevěsta.
Сркнуо је **мало/гутљај** вина као невеста.

Toho među jsem si **jen** ulízla a celá jsem se zapatlala. (SV)
Лизнула сам **само мало** меда и цела сам се умацкала.

Понекад лексикографски еквивалент не одговара контексту, те мора бити замењен, опет водећи рачуна о смислу исказа, по могућству уз какво-такво очување семантике мале мере.

ukropit – капнути, мало *пошкропити*
(Pes) měl nejprve ohromný strach, **trošičku** pod sebe dokonce **ukropil**.
Пас се испрва веома плашио, чак је испод себе **направио барицу**.

б) Извршити кратку (вербалну или мимичку) радњу

б. 1. Семантика извршити кратку (вербалну или мимичку) радњу у чешком језику

Глаголи ове семантике наводе се у оквиру мале мере у речнику *SSJČ*, нпр. *usmát se, utrousit (poznámku)*, даље у приручнику *Čeština – řeč a jazyk* и приручнику Ф. Чермака (код оба глагол *usmát se*), као и код Ф. Ухера (*ušklíbnout se, uchechnout se*). Ф. Чермак квантитет повезује са темпоралношћу, као уосталом и Ф. Ухер када радњу карактерише као „*krátce vizuálně nebo auditivně manifestovaný projev jinak obvykle delšího děje*“.³⁹⁵

Мада је у речнику наведено да се код ових префиксала ради о малој мери, на основу речничке одреднице се теже закључује који глаголи припадају овој групи. Чак и код самог глагола *usmát se*, наведеног као представника мале количине радње у опису значења префикса **ц-**, **дефиниција значења** није експлицитна и не садржи елементе који ово значење прецизирају: 1. úsměvem

³⁹⁵ *Čeština – řeč a jazyk*, стр. 140; Čermák, F., *Syntagmatika a paradigmatica českého slova II*, стр. 108. У вези са квантификацијом аутор наводи овај глагол и на другом месту (Čermák, F., *Lexikon a sémantika*, стр. 192); Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 76–77.

projevit radost, veselí; 2. (na koho) úsměvem projevit někomu přízeň, lásku; 3. (přílišným) smíchem se unavit, vyčerpat.

Дефиниција је прецизнија у речнику *PSJČ*: „*mírně projeviti veselí charakteristickými pohyby obličejových svalů, trochu se zasmáti*“, што је наведено као инваријантно значење. Такође, еквиваленти у српком језику потврђују да се код инваријанте ради о малој количини радње: *осмехнути се* „осмехом изразити нешто, насмешити се; насмешити се „мало, благо се насмејати, осмехнути се“.

Иако се дакле ово значење префикса *ц-* наводи у литеатури, није нарочито продуктивно. По узору на семантику глагола *usmát se*, обухваћени су такви глаголи који означавају неку краћу мимичку радњу лица, усана, или пак вербалну (код примера *ušechnout se, uchichnout se*).

ušklebiti se, ušklíbnouti se zatvářiti se šklebivě; šklebivě se zasmáti. (*PSJČ*)

ušpulit se expr. *usmát se, zašklebit se*.

ušechnout se, uchichnout se expr. *krátce se zachechtat, zachichtat; počechnout se*³⁹⁶

Осим глагола *usmát se* који је **полисемичан** и чија варијанта има значење велике мере – *исцрпљења/усмрћења*, остали напред наведени глаголи су **моносемични**.

Ово значење јавља се некада и као семантичка нијанса или варијанта изведеница чије је инваријантно значење *одвојити мању/малу количину из целине*.

udrolit (co, čeho) *drolením utrousit, oddělit; udrobit; přen. expr. u. několik slov kuse, úryvkovitě, mimochodem prohodit, utrousit.*

udrobit (co, čeho) *drobením utrousit, oddělit; udrolit; přen. řidč. expr. u. pár slov, poznámek kuse, úryvkovitě, jen mimochodem prohodit, utrousit.*

usrknout 1. (co; čeho; ~) *srkavě upít; 2. vydat srkavý zvuk; expr. (co) srkavě říci.*

utrousiti *jednotlivě, po troškách n. po kouscích n. něco drobného nechati spadnouti; říci, prohoditi něco jakoby nechtě, mimochodem. (PSJČ)*

³⁹⁶ Ова два глагола немају беспрефиксални облик, што је наведено у речнику: *-čechnout* jen s předp.: *u- se, vy- se, za- se; -chichnouti* jen s předp.: *u- se, za- se*. Они су пореклом од оноματοпеје: *che* „*čitosl. chech, cheche, checheche označuje zasmání, často posměšné; chi, chichi, chichichi citosl. označuje zasmání (zvl. vysokým n. tlumeným hlasem)*“ и грађени су префиксално-суфиксалном творбом. Ипак их наводимо, ради још једне илустрације дате семантике префикса *ц-*.

Овде се, према томе, прожима темпоралност (кратка радња) и квантитет, с тим што од та два елемента преовлађује овај други. Дакле, код ове групе глагола ради се о краткој вербалној радњи. Метафоричним преносом значења указује се тако на малу количину изговорених речи, што потврђује и егземплификација: *udrolit* и. *několik slov*; *udrobit* и. *pár slov* итд. За разлику од претходно наведених, ови глаголи нису рефлексивни и имају акузативну рекцију.

Контекстуални примери показују да уз ове префиксале најчешће стоји неки елемент који прецизира значење мале мере.

usmát se

Toman se **lehce** usmál nad způsobem, jakým Suk Parnassii poraněnou nohu srovnal. Ústa se **trochu** usmála. Rais.

ušpulit se

Mlčel, **jen** se ušpulil. Her

ušklíbnout se

Valenta se mému návrhu **jen** ušklíbl. (SV)

usmát se

Očekával při nejmenším zděšení, a místo toho se tatínek **jen** usmál **do vousů**.

utrousit

Manžel **občas** utrousí nevlídné **slůvko** o kapustě a hrachu. Eva.

У претходним примерима ради се о прилошкој одредби, а у последњем примеру мала количина је још појачана објектом израженим деминутивом.

У другим исказима тај елемент је атрибут који стоји у проширеном објекту, а некада су присутни сви наведени елементи.

udrobit

Pepa udrobil **několik rozpačitých** slov.

Teprve při zákusku udrobila **několik poznámek** na okraj romanopiscova monologu.

usrkonout

„Povídali,“ usrkl **skoupě** Jarda.

utrousit

Řečný v pravém slova smyslu nebyl, někdy za celé týdny utrousil **sotva pár slov**.

Lakonicky utrousí **dvě tři** slova.

Као и код семантике одвајања мале количине из целине и овде наилазимо на контекст у ком се наглашава да није извршена ни најмања количина радње.

udrolit

Koukali jsme na sebe jak dva kakabusové a **slovo jsme neudrolili**.

б. 2. Семантика *извршити кратку (вербалну или мимичку) радњу* у српском језику

Рекли смо већ да се ни у речницима нити у литератури у српском језику не наводи значење мале количине радње префикса *y-* тако да ни за ово значење нема формалне еквиваленције.

б. 3. Еквиваленција

С обзиром на то да ова група у чешком језику није бројна, еквиваленти који би одговарали префиксалима из групе *usmát se* су **два глагола** – *осмехнути се* и *насмешити се*. Оба глагола имају семантику мање мере, први *начинити осмех* (не *смејати се*), а други је грађен од мотивног глагола који је деминутиван – *смешити се*.

<i>usmát se</i>	<i>осмехнути се, насмешити се</i> ³⁹⁷
<i>učechnout se, uchichnout se</i>	<i>закикотати се; осмехнути се</i>
<i>ušpulit se</i>	<i>насмешити се</i> (напућивши уста), <i>развући усне</i>

Код групе глагола чије је варијантно значење *кратка вербална радња* Чешко-српски речник даје нпр. решења преводећи егземплификацију.

<i>udrolit</i> u. několik slov	узгред рећи, промрсити неколико речи
<i>utrousit</i> utrousil sem tam slovíčko	с времена на време проговорио би понеку реч

Дакле, јасно је и овде да се ради о малој количини радње, али се изведеница прецизира додатним елементима.

³⁹⁷ Оба глагола наводе се као еквиваленти у ЧСР и ЧС/СЧР.

Углавном су у питању изведенице са префиксом про-: *проговорити*, *промрсити* код којих он уноси *ингресивно* значење, али код неких и нијансу *вршења радње у краћем времену*.³⁹⁸ У функцији еквивалената могу бити и други глаголи осим ових које наводи *Чешко-српски речник*. Овде наводимо неке уз њихову дефиницију и примере употребе из речника *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*:

прозборити – значи почети зборити, говорити у смислу почети помало говорити...: Три дана није ни реч прозборио.

прословити – значи проговорити макар једну реч...: Каткад прослове неку старинску ријеч.

процедити кроз зубе – значи проговорити тихо, као да се речи цеде кроз цедило, опрезно...: Домаћин је, загледан некуд у даљину, проциједио кроз зубе.³⁹⁹

Видимо дакле и према опису значења и контекстуалним примерима да глаголи изражавају радњу у мањој количини и кратком трајању. Тако се они могу употребити и за изведенице које нису обухваћене речником.

<i>udrobit</i>	<i>прозборити</i> (пар речи)
<i>usrknout</i>	<i>процедити</i> кроз зубе

Иако нема формалних еквивалената, навели смо изведенице које имају исто значење у српском језику и потпуно одговарају и као **контекстуални еквиваленти**. Такође, додатни елементи, често присутни у реченици, ближе одређују значење мале мере.

Ústa se **trochu** usmála.
Уста су се **благо** насмешила.

Mlčel, **jen** se ušpulil.
Ћутао је, **само** се осмехнуо.

Рера udrobil **několik** rozpačitých slov.

³⁹⁸ О томе види Клајн, И., *Творба... I*, стр. 276; Стевановић, М., *Савремени српскохрватски језик I*, стр. 464.

³⁹⁹ Lalević, М., *Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskoga jezika*, Beograd 2004, 15595 progovoriti.

Пепа је неодлучно прозборио **неколико** речи.

Koukali jsme na sebe jak dva kakabusové a **slovo jsme neudrolili**.

Гледали смо се намргођено и **ни реч нисмо прозборили**.

Řečný v pravém slova smyslu nebyl, někdy za celé týdny utrousil **sotva pár slov**.

Говорљив у правом смислу речи није био, некада недељама **не би прозборио више од пар речи**.

С обзиром да су глаголи већином експресивни, уколико контекст дозвољава, могу се употребити исте такве лексеме.

Manžel občas **utrousí** nevlídné slůvko o kapustě a hrachu.

Муж повремено **промрси** неку нељубазну реч о кељу и грашку.

„Povídali,“ **usrkl skoupě** Jarda.

„Причали“, **процеди шкрто** Jarда.

в) Извршити мањи покрет у страну или уназад

в. 1. Семантика *извршити мањи покрет у страну или уназад* у чешком језику

Ово значење префикса ц- не наводи се у литератури у оквиру квантитета, осим на једном месту. Једино, дакле, глагол *ustoupit* помиње Ф. Ухер у групи просторно модеративних глагола, у које увршћује између осталих и глаголе са префиксом на- *nachýlit se*, *naklonit se* о којима смо у поглављу о значењима префикса на- говорили.⁴⁰⁰

Глаголи типа *ustoupit* повезују се са просторним значењем померања са места (уназад или у страну).⁴⁰¹ Речник *SSJČ* префиксале као нпр. *uklonit se*, *uskočit*, *ucouvnout*, *uciknout* такође дефинише да изражавају „*промену става, положаја или покрета*“ и ни ту нису обухваћени семантиком мале количине радње.

⁴⁰⁰ Uher, F., *Slovesné předpony*, стр. 152–153. Занимљиво је такође да се семантика мале мере код ових глагола не наводи у литератури, али је заступљена у неким наставним средствима, нпр. у вежбанки чешког језика А. Трнкове у којој ауторка побројава значења префикса, а затим даје и вежбе у којима управо за глагол *uklonit se* утврђује малу меру. (Trnková, A., *Textová cvičebnice českého jazyka pro zahraniční studenty*, Praha 1994, стр. 35; *Klíč ke cvičením*, стр. 15).

⁴⁰¹ *Mluvnice češtiny I*, стр. 402. Trávníček, F., *Mluvnice spisovné češtiny I*, стр. 395.

За потребе utvrđivanja semantike, tj. prisustva male količine radnje, možemo uporediti ekvivalente u slovačkom jeziku. E. Sečaninová ove glagole navodi u okviru lokalizacije radnje, a ne modifikacije: „*devertný spôsob slovesného deja, smerovanie deja od niečoho*“, где за префикс *ц-* даје и нијансу значења „*čiasťočné odklonenie, menší odklon, pohyb nabok: uhnúť, ustúpiť, uskočiť...*“. На исти начин анализира ове глаголе и А. Марић. Оне их дакле не сврставају у малу меру, али опажају да се ради о семантичкој нијанси делимичног, мањег извршења радње.⁴⁰²

Ово значење префикса *ц-* је непродуктивно и заступљено је са свега неколико изведеница. Семантику мале мере тешко је утврдити и на основу речничке одреднице јер нису у **опису значења** увек присутни елементи који би потврђивали да се ради о малој количини. Уколико их има, најчешће је то прилог *poněkud*.

ucouvnout dok. **poněkud** couvnout: u. před autem.

uklonit dok. 1. řidč. (co) (**poněkud**) sklonit (do strany n. dolů): u. tělo, trup; 2. (co) (**poněkud**) sklonit (hlavu, tělo) k pozdravu n. jako projev úcty; ukloniti se dok. 1. řidč. (**poněkud**) se sklonit (do strany n. dolů); 2. (~; komu) učinit poklonu; poklonit se.

*ustoupit*⁴⁰³ dok. 1. (odkud; kam) (o živých bytostech) udělat krok n. několik kroků zpět n. do strany; řidč. (o věcech n. jevech) hnout se (zprav. zpět n. do strany), **poněkud** se vzdálit: u. (o dva kroky) dozadu, do strany; 2. (odkud; před kým, čím; kam; čemu) stáhnout se zpět pod něj. tlakem (násilím, vojenskou silou ap.); 3. (komu; komu v čem; před kým) učinit ústupky; povolit, vyhovět (komu); (čemu; před čím) poddat se...

Некада су елементи који дефинишу малу меру присутни само у речнику *PSJČ*.

uhnout *SSJČ*: 1. (čím; co) vychýlit, odklonit do strany n. zpět; 2. též *u. se* odchýlit se od pův. směru; odbočit; 3. též *u. se* (~; komu, čemu) pohybem na stranu n. zpět uvolnit místo, nesetkat se s někým, něčím; vyhnout se.

PSJČ: **malým pohybem** něco odkloniti s původního místa, uchýliti z původní polohy, odsunouti na stranu; *uhnouti se* (od čeho) **poněkud** se odkloniti, odchýliti, vzdáliti od něčeho.

⁴⁰² Sekaninová, E., *Sémantická analýza predponového slovesa*, стр. 63; Marićová, A., *Slovesné predpony v slovenčine a srbčine*, стр. 76.

⁴⁰³ Мотивни глагол префиксала *ustoupit* је застарео: *stoupiti* dok. zast. 1. vstoupit; 2. přistoupit.

Можемо такође упоредити глаголе са њиховим панданима грађеним префиксом od-, тј. оне који их имају, јер се и овде ради о аблативном значењу оба префикса.

uklonit 1. řidč. (co) (**poněkud**) sklonit (do strany n. dolů) : *odklonit* dok. 1. (co) skloněním, nakloněním oddálit; odchýlit.

ustoupit 1. (odkud; kam) (o živých bytostech) udělat krok n. několik kroků zpět n. do strany; řidč. (o věcech n. jevech) hnout se (zprav. zpět n. do strany), **poněkud** se vzdálit, poodejít : *odstoupit* dok. 1. udělat krok n. několik kroků směrem od něčeho, někoho; ustoupit, poodejít.

У првом примеру видимо у дефиницији инваријантног значења да се код глагола са префиксом od- ради о неком већем отклону, удаљавању и примећујемо одсуство елемента који прецизира да је радња извршена делимично. У другом примеру такође недостаје овај елемент, али су дефиниције осим тога потпуно исте, садрже и синоним *poodejít* који има семантику мале количине радње – *malo se удаљити*. Ту дакле није сасвим јасно у којој мери се семантички разликују ове две изведенице, али је вероватно мања количина по аналогiji повезана са префиксом u-, а префикс od- на исти начин опет асоцира на неко веће удаљавање.

Осим глагола *ucouvnout* остали су префиксали **полисемични**. Дато значење је увек инваријантно, а код глагола *uklonit* и варијанта има значење мањег покрета, блиско повезаног са инваријантом *померити, нагнути (главу, тело) у знак поздрава, поштовања*.

Неки од глагола имају и повратан облик (*uklonit se, uhnout se*) који је семантички повезан са анализираним значењем.

uklonit 1. (**poněkud**) sklonit (do strany n. dolů); 2. (co) (**poněkud**) sklonit (hlavu, tělo) k pozdravu n. jako projev úcty; *uklonit se* 1. (**poněkud**) se sklonit (do strany n. dolů); 2. (~; komu) učinit poklonu; poklonit se.

У **контексту** ове изведенице често су праћене елементима којима се прецизира дата семантика, наглашава мала мера, као нпр. прилошким одредбама *trochu, zvolna, lehce*.

ucouvnout

Roman zazvonil a ucouvl **trochu** dozadu, aby se ho babička nelekla.

uklonit

Uklonila **zvolna** trup k opěradlu pohovky.

uklonit se

Hlavní řečník se **lehce** uklonil publiku a začal hovořit.

uhnout

Prosím vás, uhněte **trochu** hlavou, abych přes vás viděla!

Код глагола *ustoupit* то је често прилошки израз *o krok/ dva kroky*, који указује на мању количину радње, јер овај глагол изражава и неутралну количину уз неке друге допуне.

Ustoupil **o dva kroky** zpět. – мала количина, мањи покрет

Všichni ustupte **o krok!** – мала количина, мањи покрет

Policisté požádali přihlížející zvědavce, aby ustoupili **z místa nehody**. – неутрална количина, просто удаљавање

Некада је у контексту присутан још један глагол који означава малу количину, па се на тај начин посредно прецизира и значење изведеница са префиксом *u-*.

Z okna ven se **nachýlil**, ale hned zase **ucouvl**.

У овом случају то је префикс *na-* који такође значи мањи отклон, покрет: *nachýlit* *vyšinout* **poněkud** z původní přímé polohy, **trochu** sklonit. У реченици заправо имамо покрет субјекта који можемо дефинисати као покрет телом *malo unapřed* – *malo unazad*.

в. 2. Семантика извршити мањи покрет у страну или уназад у српском језику

Како смо већ говорили, за префикс *u-* не наводи се семантика мале количине радње у српском језику.

в. 3. Еквиваленција

С обзиром на то да не постоје формални еквиваленти, у тој функцији појављују се различити **префиксални глаголи**.

<i>ucouvnout</i>	<i>устукнути, узмакнути, повући се назад</i>
<i>ustoupit</i>	<i>устукнути, одступити, повући се (уназад, за корак и сл.)</i>
<i>uhnout (se)</i>	<i>уклонити (се), склонити (се), узмаћи, устукнути</i>
<i>uklonit</i>	<i>нагнути, сагнути; наклонити</i>
<i>uklonit se</i> 1. řidč. (poněkud) se sklonit (do strany n. dolů) 2. (~; komu) učinit poklonu; poklonit se	1. <i>нагнути се</i> 2. <i>поклонити се</i>

Код групе глагола који изражавају аблативност као еквивалент појављују се изведенице са префиксом *уз-*: *устукнути* коракнути назад, одступити, повући се; *узмаћи (се)* коракнути натраг, повући се, одступити.⁴⁰⁴ У сваком случају видимо ту да се такође ради о радњи извршеној у мањој мери (корак) и краћем времену (суф. *-ну-*) што потврђују и неки примери контекста – Олга устукну *пола корака* натраг.

Уколико те дефиниције значења упоредимо са оном код чешког пандана – *ustoupit udělat krok n. několik kroků zpět n. do strany; poněkud se vzdálit*, видимо да се ради о истој семантици, а једино што у опису недостаје је елемент *poněkud* – *донекле, нешто, мало*.

Као еквиваленти даље се наводе глаголи *одступити, уклонити*, дакле *аблативно* значење, и глагол *повући се* уз контекстну карактеристику која прецизира мању кретњу (*уназад, за корак и сл.*). Код глагола *uklonit (se)* који значи

⁴⁰⁴ Оба глагола наводе се као изведена префиксом *уз-* у РМС и код И. Клајна (стр. 285). Мотивни глагол изведенице *устукнути* је *стукнути*, а његово значење је *коракнути корак (један или више) натраг; узмакнути, коракнути натрашке или у страну (од страха, изненађења и сл.)*, дакле, практично исто као и инваријантно значење мотивираног глагола. Ипак, нико не претпоставља да се ради о глаголу изведеном префиксом *у-* у аблативном значењу, иако И. Клајн наводи да би аломорф *у-* „долазио испред основа на *с-, з-, ш-, ж-*, али га је због неутрализације немогуће разликовати од префикса *у-*; сигуран је само у глаголу *ушетати се кад значи... усходати се.*“ Дакле, није искључено да је то заправо префикс *у-*, као што је могуће закључити поређењем са чешким језиком.

мањи отклон од вертикале, од правог положаја, еквиваленти су нагнути (*se*), наклонити (*se*), тј. исти они који су наведени у вези са изведеницама са префиксом *па-* у дотичном значењу. Рекли смо већ да ти глаголи садрже нијансу мањег покрета, блажег отклона, посебно када се упореде са истим мотивним глаголима грађеним неким другим префиксима – *нагнути* : *погнути*, *наклонити се* : *поклонити се* итд.

У контексту су, како смо навели, обично присутни елементи који прецизирају дату семантику и тиме олакшавају пренос исказа на српски језик.

Uklonila **zvolna** trup k opěradlu pohovky.

Благо је нагнула труп према наслону лежаја.

Hlavní řečník se **lehce** uklonil publiku a začal hovořit.

Главни говорник се лако наклонио публици и почео да говори.

Prosím vás, uhněte **trochu** hlavou, abych přes vás viděla!

Молим вас, померите мало главу да могу од вас да видим!

Roman zazvonil a ucouvl **trochu** dozadu, aby se ho babička nelekla.

Роман је зазвонио и повукао се мало уназад да га се бака не би уплашила.

Исту функцију има и прилошки израз *o krok* и њему слични.

Všichni ustupte **o krok**!

Сви се измакните за **корак**!

Ustoupil **o dva kroky** zpět.

Одступио је **два корака** уназад.

Иако су као лексикографски еквиваленти на више места наведени глаголи *устукнути*, *узмаћи*, морамо да приметимо да они нису адекватни у наведеним контекстима. Иако њихова дефиниција значења не даје неке специфичности – *коракнути натраг*, они по нама не одговарају неутралним исказима. Наиме, чини нам се да је њихово значење везано за одређену ситуацију, за неки изненадни спољни подстицај, чешће негативан, како је дефинисано у контекстној карактеристици глагола *стукнути* „*коракнути натрашке или у страну (од страха, изненађења и сл.)*“⁴. И примери контекста на то указују (И на тај глас је **нагло устукнуо**, те неста нам га испред очију; **Немојте узмаћи**).

Навешћемо поређења ради исказе којима управо одговарају дати еквиваленти због присуства других елемената који прецизирају значење ова два глагола које смо помињали:

Tři **polekané** ženy ustoupily ke dveřím.
Три **уплашене** жене узмакле су према вратима.

Věra **vyděšeně** usouvla před obrovskou dogou.
Вјера је **преплашено** устукнула пред огромном догом.

Још једном се дакле потврђује да треба увек имати на уму да лексикографски еквивалент не значи аутоматски и контекстуални, чему се нажалост често прибегава без детаљније анализе његовог значења и целокупног исказа у којем је употребљен.

У већини литературе о чешком језику потврђује се да префикс ц- уноси у изведенице семантичку црту мале количине радње, а код неких значења квантитет се повезује са темпоралношћу.

У српском језику ни у речницима нити у литератури о префиксима не наводи се да префикс у- изражава семантику мале количине радње.

На основу анализе грађе издвајамо у чешком језику три значења префикса ц-: а) *радњом одвојити/одстранити мању количину из целине*, б) *извршити кратку (вербалну или мимичку) радњу* и в) *извршити мањи покрет у страну или уназад*.

У чешком језику значење под а. у *SSJČ* дефинисано је као „*oddělení, odluku části n. něj. množství z celku (pro vyjádření menšího množství často ve spoj. s 2. p.); zmenšení něj. množství n. celku takovou činností...*“. Глаголи су транзитивни, и то двовалентни, дакле њихова глаголска рекција подразумева објекат у генитиву или акузативу. У питању је свакако аблативно значење префикса ц-, а елемент којим се заправо изражава мала количина је објекат у генитиву. У речницима је већином и наведена глаголска рекција у загради (со, *čeho*), а у дефиницији значења

присутни су често елементи који указују на малу количину радње (*zčásti, nepatrně, trochu*). Они стоје најчешће уз глаголе одвајања, уклањања, дакле уз изведенице са префиксом *od-* (*oddělit, odstranit* и сл). Однос између моно- и полисемичних лексема је код ове семантике скоро уједначен. Код полисемичних изведеница ово значење је већином инваријантно. Некада се мала количина радње комбинује са великом, тј. варијантно значење је нпр. *исцрпљење/усмрћење*, или се ради о семантици *уништења/оштећења објекта*, док су друга варијантна значења нпр. *чисто видско* значење, *резултативност* итд. Што се тиче контекста, објекат у генитиву је најчешће проширен, а конгруентни атрибут који стоји уз њега је квантитативан и скоро искључиво је то лексема *trochu*. Када се ради о неконгруентном атрибуту, сам објекат заправо упућује на малу количину (*карпа, kousek, krapítek, trošinka*), већином изражен деминутивним изведеницама. У неким исказима такође су присутни прилози и други елементи који ближе одређују малу количину радње изражену глаголом (*trošičku, jen, aspoň*).

С обзиром да у српском језику ни за једно од три наведена значења нема формалних еквивалената, када је у питању значење под *a*. мора се употребити неки други префиксални глагол допуњен одређеним елементима. С обзиром на то да се ради о семантици одвајања из целине, као еквивалент може да послужи изведеница са префиксом *od-* у том значењу допуњена глаголском рекцијом у загради која је код објекта у генитиву допуњена елементом *мало* (*usypat – одасупти* [шта, мало чега]). Исти поступак може бити и ако се ради о изведеницама са неким другим префиксима (*usát – усисати* [шта, мало чега]). Још један од начина је преношење описа значења из чешке одреднице и тај поступак је погодан у случајевима када претходни начини не одговарају (*ubrousit zčásti sbrousit – делимично отурпијати, истурпијати*). Осим префиксалних глагола као еквиваленти могу да послуже и беспрефиксални глаголи са суфиксом *-ну-*, често у комбинацији са претходна два наведена начина (*uždibnout – штрпнути, одломити* [шта, мало чега]). У великом броју случајева питање превода контекста решава квантитативни елемент који ближе одређује значење мале количине (*trochu, trocha/trošinka, kousek, jediný*), а уколико у контексту нема таквог елемента, он се може додати, пре свега водећи рачуна о објекту, тј. о спојивости конкретног простог објекта у синтагму.

Када је у питању значење под *б.* у чешком језику, иако је у речнику наведено да се код таквих префиксала ради о малој мери, а наводи га нпр. и Ф. Ухер као „*krátce vizuálně nebo auditivně manifestovaný projev jinak obvykle delšího děje*“, на основу речничке одреднице се теже закључује који глаголи припадају овој групи. Чак и код самог глагола *usmát se*, наведеног као представника мале количине радње у опису значења префикса *ц-*, дефиниција значења није експлицитна и не садржи елементе који ово значење прецизирају. Дефиниција је прецизнија у речнику *PSJČ*: „*mírně projeviti veselí charakteristickými pohyby obličejových svalů, trochu se zasmáti*“. Ово значење није нарочито продуктивно, а по узору на семантику глагола *usmát se*, обухваћени су такви глаголи који означавају неку краћу мимичку радњу лица, усана, или пак вербалну радњу. Осим глагола *usmát se* који је полисемичан и чија варијанта има значење велике мере – *исцрпљења/усмрћења*, остали глаголи су моносемични. Ово значење јавља се некада и као семантичка нијанса или варијанта изведеница чије је инваријантно значење *одвојити мању/малу количину из целине*. Контекстуални примери показују да уз ове префиксале најчешће стоји неки елемент који прецизира значење мале мере (*lehce, trochu, jen, občas*).

С обзиром на то да група изведеница са значењем под *б.* у чешком језику није бројна, еквиваленти у српском језику који би одговарали префиксалима из групе *usmát se* су глаголи *осмехнути се* и *насмеши се*. Оба имају семантику мање мере, први *начинити осмех* (не *смејати се*), а други је грађен од мотивног глагола који је деминутиван – *смеши се*. Код групе глагола чије је варијантно значење *кратка вербална радња* решење може да представља превод егземплификације (*udrolit* и. *několik slov* – узгред рећи, *промрсити* неколико речи). И ту се ради о малој количини радње, али се изведеница прецизира додатним елементима, а углавном су у питању изведенице са префиксом *про-* код којих он уноси *ингресивно* значење, али код неких и нијансу *вршења радње у краћем времену* (*udrobit* – *прозборити* [пар речи]). Дате изведенице потпуно одговарају и као контекстуални еквиваленти, а додатни елементи, често присутни у реченици, ближе одређују значење мале мере.

Значење под *в.* префикса *ц-* у чешком језику не наводи се у литератури у оквиру квантитета, осим на једном месту. Једино, дакле, глагол *ustoupit* помиње

Ф. Ухер у групи просторно модеративних глагола. Ово значење префикса *ц-* је непродуктивно и заступљено је са свега неколико изведеница, а и саму семантику мале мере тешко је утврдити на основу речничке одреднице јер нису у опису значења увек присутни елементи који би потврђивали да се ради о малој количини. Уколико их има, најчешће је то прилог *poněkud*, а некада су елементи који дефинишу малу меру присутни само у речнику *PSJČ*. Префиксали су осим једног примера полисемични, дато значење је увек инваријантно, а код глагола *uklonit* и варијанта има значење мањег покрета, блиско повезаног са инваријантом. Неки од глагола имају и повратан облик (*uklonit se, uhnout se*) који је семантички повезан са анализираним значењем. У контексту ове изведенице често су праћене елементима којима се прецизира дата семантика, наглашава мала мера, нпр. прилошким одредбама (*trochu, zvolna, lehce*). Некада је у контексту присутан још један глагол који означава малу количину (нпр. са префиксом *на-*), па се на тај начин посредно прецизира и значење изведеница са префиксом *ц-*.

У српском језику у функцији еквивалената фигурирају различити префиксални глаголи. Код групе глагола који изражавају аблативност као еквивалент појављују се изведенице са префиксом *уз-* (*ucoivnout – устукнути, узмакнути*) и код ових глагола се такође ради о радњи извршеној у мањој мери (коракнути натраг) и краћем времену (суф. *-ну-*). Као еквиваленти даље се наводе глаголи који изражавају аблативно значење и глагол *повући се* уз контекстну карактеристику која прецизира мању кретњу (*ustoupit – устукнути, одступити, повући се* (уназад, за корак и сл.)). Код глагола који значи *мањи отклон од вертикале, од правог положаја*, еквиваленти су изведенице са префиксом *на-* које поседују семантичку нијансу мале количине радње (*uklonit – нагнути, наклонити*). У контексту су обично присутни елементи који прецизирају дату семантику и тиме олакшавају пренос исказа на српски језик јер се показује да неки од лексикографских еквивалената често нису адекватни.

Закључак

На основу примењене конфронтативне анализе глаголских префикса у чешком језику и њихових еквивалената у српском језику намећу нам се одређени закључци о функционисању ових језичких јединица.

Семантичку црту квантитета, прецизније велике и мале количине радње, изражавају глаголски префикси у оба језика. Семантика велике количине радње испољава се на разне начине и кроз различита значења и значењске нијансе. У чешком језику деривати нпр. изражавају да се радња врши до миле воље, до задовољења (*popuštědat si, naradovat se, proběhnout se, vyspat se, zatančit si*), преко жељене мере и воље за радњу (*nakopat se*), или се врши у претераној и надстандардној мери (*přepracovat se, nadcenit, přecenit*), или њено вршење доводи до уништења, исцрпљења, смрти (*ubodat, upracovat se, unosit*), или се ради о интензивном, детаљном вршењу радње (*probádat, vychválit, sjezdit, zcestovat*), или о њеном дугом трајању (*prospat, vystát, zapovídat se*) и друго. У српском језику семантика велике количине радње испољава се такође кроз различита значења, нпр. радња се врши до миле воље, до задовољења (*поиграти се, наспавати се, проваљати се, испавати се*), преко жељене мере и воље за радњу (*начекати се*), до крајњих граница (*изударати*), или се врши у претераној мери (*прејести се, преценити*), или се ради о интензивном, детаљном вршењу радње (*измолити, простудирати, исхвалити*), или о њеном дугом трајању (*преспавати, уседети се, запричати се*) итд. Код семантике мале количине радње у чешком језику се квантитативни елемент такође прожима са темпоралношћу, чак и са локализованосту. Радња се извршава у мањој мери, делимично (*ovlhčit, poblednout, přiškrtit*), или испод уобичајене мере (*podhodnotit*), а често је одређена трајањем и дефинисана као почетна (*nalomit*), кратка (*pohoupat, usmát se*), или вршена до миле воље, до задовољења (*pokochat se, shrupnout si, zacvičit si*), а повезана је и са извршењем у простору (*naklonit, nadnést, omýt*). И у српском језику је квантитет често повезан са темпоралношћу, па је тако радња краткотрајна (*полежати, причекати, провеселити се*), или само на свом почетку (*напући*), или се ради о делимичној, непотпуној радњи (*засећи, нагрести*,

назначити, пригушити), или је пак извршена испод нормалне мере (*потценити*) и слабијим интензитетом (*подгрејати*) и друго. Примећујемо да су појединачна значења која су обухваћена великом количином радње јасно разграничена, док је код мале количине радње та граница слабије изражена и елементи који чине дату семантику више се прожимају. То се рефлектује и на лексикографске дефиниције, за које смо закључили да су детаљније и опширније када је у питању семантика велике количине радње.

На основу поређења формалне стране **велику количину радње** у чешком језику изражава 10 префикса, док у српском језику само 5, дакле упола мање средстава учествује у изражавању ове семантике. Што се тиче саме еквиваленције, формална еквиваленција обухвата префиксе па- : на-, ро- : по-, рго- : про-, рђе- : пре- и за- : за-. Префикси па- и рђе- имају формалне еквиваленте у српском језику у свим појединачним значењима (*natrhat – начупати, načekat se – начекати се, naradovat se – нарадовати се; rĕplnit – препунити*). Исто је и са префиксом ро- који заправо изражава *неспецификовану*, тј. и велику и малу количину радње у зависности од контекста, али треба нагласити да се мера, тј. трајање радње у литератури о српском језику пре посматра као краће, него као дуже (*pohrát si – поиграти се*). Префикс рго- такође има формалне еквиваленте у свим значењима (*prostudovat – простудирати, propít – пропити, proválet se – проваљати се*), међутим у значењу *провести дуже време у одређеној радњи* (*prospat*) сматрамо да су фреквентније изведенице са префиксом пре- (*преснавати*) у односу на оне са префиксом про- (*проснавати*).

Када говоримо о семантичкој еквиваленцији, префикс уу- има у српском језику два еквивалента, од којих из- у значењима: *извршење радње до крајњих граница* (*vychválit – исхвалити*) и *извршење радње до задовољења потребе, доста* (*vyspat se – испавати се*), док је у значењу *провести дуже време у вршењу радње* његов еквивалент префикс пре- (*vystát – престајати*). Префикси ѕ- / з- у српском језику имају еквиваленте са префиксом про- у значењу *проласка кроз или поред већег броја објеката* (*scestovat – пропутовати*). У значењу *трајања радње преко пожељне мере* префикс за- има формални еквивалент у српском језику (*zapovídat se – запричати се*). За значење *вршења радње потпуно, по целој површини објекта* еквивалент у српском језику је префикс у- (*zašpinit – упрљати*).

Семантику *вршења радње до миле воље* заступа префикс по- (*zavřít si – повежбати*). Два префикса немају ни у једном значењу формалне еквиваленте: nad- и ц-. Еквивалент префикса nad- је, као и за рђе-, префикс пре- (*nadcenit – преценити*). За префикс ц- фигурирају еквиваленти са префиксима из- (*unosit – износити*) и пре- (*umlátit – премлатити*), с тим што се у другом наведеном случају у значењима *радњом убити или исцрпсти објекат* ради само о делимичним синонимима који морају најчешће бити допуњени неким елементима који прецизирају ту семантику (*umlátit – премлатити* на смрт, *upovídat (se) – изморити (се)* причом). Најфреквентнији семантички еквивалент у српском језику представља префикс пре-.

ЧЕШ.	СРП.
<u>na-</u>	<u>на-</u>
<u>nad-</u>	<u>пре-</u>
<u>po-</u>	<u>по-</u>
<u>pro-</u>	<u>про-</u> <u>пре-</u>
<u>pře-</u>	<u>пре-</u>
<u>s-/z-</u>	<u>про-</u>
<u>ц-</u>	<u>из-</u> <u>пре-</u>
<u>vy-</u>	<u>из-</u> <u>пре-</u>
<u>za-</u>	<u>за-</u> <u>у-</u> <u>по-</u>

Што се тиче **мале количине радње**, формална страна показује да је у чешком и српском језику приближан инвентар префикса који изражавају дату семантику, али опет у корист чешког језика (11 : 9). Формална еквиваленција обухвата префиксе na- : на- (*nakousnout – нагрести*), po- : по- (*podnapít se – поднапити се*), pod- : под- (*podcenit – потценити*), při- : при- (*přítlumit – пригушити*) и o-, ob- : о-, об- (*ovlhčit – овлажити*).

У оквиру семантичке еквиваленције префикс od- има за еквивалент префикс про- (*odeprat – пропрати*). Значењу *краткотрајне радње* префикса s- одговара префикс про- (*schřipnout si – продремати*), а у значењу *делимичног захватања објекта по површини* префикси о- и об- (*stočit – оквасити*). Код префикса za- у

значењу *делимичне радње* фигурира као еквивалент префикс про- (*zaschnout – просушити се*), а код значења повезаног са темпоралношћу то је префикс по- (*zasvičit si – повежбати*). Префикс ц- у чешком језику нема у српском језику семантички истоветне еквиваленте у виду префиксала. У значењу *радњом нешто мало одвојити из целине* као еквивалент може да послужи изведеница са префиксом од- у значењу *сепаративности*, али она мора бити допуњена неким елементом који прецизира малу количину радње (*ulít – одлити мало чега*), док је друга могућност употреба беспрефиксалног деминутивног глагола са суфиксом -ну- (*uždibnout – иштрпнути*). У значењу *извршења неке кратке мимичке или вербалне радње* еквиваленти могу бити глаголи који имају семантику мање мере, али њихови префикси сами по себи не изражавају малу количину радње (*usmát se – осмехнути се, насмешити се*). Префикс про- је најфреквентнији у функцији семантичког еквивалента.

ЧЕШ.	СРП.
<u>na-</u>	<u>на-</u>
<u>nad-</u>	<u>при-</u>
<u>o-, ob-</u>	<u>о-, об-</u>
<u>od-</u>	<u>про</u>
<u>po-</u>	<u>по-</u>
<u>pod-</u>	<u>под-</u>
<u>při-</u>	<u>при-</u>
<u>s-</u>	<u>о-</u> <u>про-</u>
<u>u-</u>	/
<u>za-</u>	<u>про-</u> <u>по-</u>

Префикс па- у чешком језику веома је продуктиван у изражавању семантичке црте велике количине радње, где највише изведеница има *кумулятивно* значење (*nasbírat*), следи *екстензивно* (*načekat se*) и најзад *сатуративно* (*naradovat se*) значење. Што се тиче семантике мале количине радње, префикс је продуктиван у значењу *делимично извршити радњу* (*nahlodat*), док је у значењу *извршити радњу слабијим интензитетом* (*načeřit*) слабо продуктиван, а *извршити кратку, тренутну радњу* (*nakouknout*) чак непродуктиван, са свега 3 префиксала.

На основу анализе еквивалената закључујемо да је у српском језику префикс **на-** продуктиван у изражавању семантичке црте велике количине радње (*набрати*; *начистити се*; *наодмарати се*), а пре свега у значењу *кумулятивности*. Код свих анализираних значења преовлађује тип формалне еквиваленције чији је број већи од 50 % од укупног броја еквивалената (*nadojit* – *намустити*; *načistit se* – *начистити се*; *nahvizardat se* – *назвиждати се*). На другом месту су семантички еквиваленти заступљени изведеницама са неким другим префиксом (*nařackovat* – *ишамарати*, *paráchat* – *починити* много тога, *nařpinit* – *запрљати* већу количину чега), од којих је најбројнији и семантички најприближнији префикс **из-** у значењу *извршења радње у довољној мери, у потпуности, до краја*, а на трећем месту функцију еквивалената имају беспрефиксални глаголи (*nalichvařit* – *стећи лихварењем*; *nadychtit se* – *много и често жудети*; *narýpat se* – *доста/до миле воље роварити*). Код изражавања мале количине радње префикс **на-** је продуктиван у значењу *делимично извршити радњу* са 50 % формалних еквивалената (*napiknout* – *напући*), док су на другом месту поново изведенице са неким другим префиксом (*nakasat* – *задићи*, *natužit* – *делимично уштуркати*, *napilovat* – *делимично отурпијати*), од којих су најбројнији деривати са префиксом **за-** у истом значењу, и на трећем месту као еквиваленти функционишу беспрефиксални глаголи, обично изведени суфиксом **-ну-** који често означавају кратку, тренутну радњу, (*naklepnout* – *чукнути*), од чега овај трећи тип чини тек неколико лексема. Значење *извршити радњу слабијим интензитетом* представљено је са свега 2 префиксала (*najuteti*, *nařeјati*), а по питању еквиваленције на првом месту по бројности су изведенице са неким другим префиксом (*narudnout* – *мало поцрвенети*, *zaцрвенети се*), док су на другом месту формални еквиваленти (*nahřát* – *нагрејати*), следе затим беспрефиксални глаголи (*nakopnout* – *ритнути*), а као још једна могућност изражавања овог значења појављују се у малом броју и придевске изведенице са суфиксом **-аст** који уноси у мотивну реч деминутивну нијансу (*naryznout* – *постати риђаст*). У значењу *извршити кратку, тренутну радњу* префикс **на-** такође је непродуктиван и семантика је представљена само једном изведеницом као формалним еквивалентом (*naviriti*).

Закључује се да је префикс **на-/на-** у чешком и српском језику ангажованији у изражавању велике количине радње, где су сва појединачна значења продуктивна, док су код мале количине радње од три значења два слабо продуктивна, односно непродуктивна.

Префикс ц- у чешком језику неједнако је заступљен у изражавању семантичке црте велике количине радње, наиме, веома је продуктиван код значења *вршити радњу до исцрпљења или смрти субјекта/објекта* (*utičit, uběhat se*), док је слабо продуктиван у остала два значења: *уништити или оштетити објекат сталном или честом радњом* (*uprat*) и *постићи резултат или жељени циљ интензивним вршењем радње* (*umluvit*). У изражавању мале количине радње префикс **ц-** је продуктиван у значењу *радњом одвојити/одстранити мању количину из целине* (*udrolit*), док су остала два значења, *извршити кратку (вербалну или мимичку) радњу* (*ušpulit se*) и *извршити мањи покрет у страну или уназад* (*uklonit*), заступљена са мање од по 10 изведеница.

На основу анализе еквивалената утврђује се да у српском језику префикс **у-** не изражава појединачна значења утврђена у чешком језику у оквиру велике и мале количине радње јер је утврђен један једини префиксал (*умолити*), дакле и једини формални еквивалент (*uprošit – умолити*), са значењем *постићи резултат или жељени циљ интензивним вршењем радње*. Уосталом, префикс **у-** уопште не изражава семантику велике, односно мале количине радње, осим евент. значења *радње продужене преко мере* (*уседети се, улежати се, устајати се, усмрдети се*), које је непродуктивно. Сходно томе, у недостатку формалних еквивалената, мора се прибећи неким другим начинима транспозиције. У оквиру велике количине радње значење *вршити радњу до исцрпљења или смрти субјекта/објекта* транспонује се у српски језик на првом месту описом значења који садржи елементе који прецизирају радњу која доводи до великог замора или смрти (*ukamenovat – убити каменујући, užvanit se – исцрпити се, пропасти брбљајући, ulechtat – уморити голицањем, utančit se – носустати плешући, ukřičet se – пући вичући*), док се на другом месту налазе изведенице грађене неким другим префиксом (*utrápit – измучити, utlačkat – пригњечити, uhrát se – прегрејати се*). Код семантике *уништити или оштетити објекат сталном или*

честом радњом најбројније су у функцији еквивалената изведенице са неким другим префиксом (*unosit* – *износити*, *poxabati*, *ikopat* – *оштетити* ударцима ноге), а затим следи опис значења (*uběhat si* – *упропастити* од ходања, трчкања, *utleskat si* – *одвалити* руке, дланове плескајући). За значење *постићи резултат или жељени циљ интензивним вршењем радње*, које има један формални еквивалент, најфреквентнији еквиваленти су изведенице са неким другим префиксом (*umluvit* – *наговорити*), а затим следи опис значења (*užadonit* – *намолити*, *наговорити* мољакајући, *ulichotit* – *ласкањем*, *додворавањем придобити*). У оквиру мале количине радње за сва значења најбројније еквиваленте представљају изведенице са неким другим префиксом (*usypat* – *одасути* мало чега, *usát* – *исисати* мало чега, *udrobit* – *прозборити* пар речи, *isoovpnout* – *устукнути*, *узмакнути*), док се у веома малом броју појављује опис значења (*ubrousit* – *делимично отурпијати*, *истурпијати*) и беспрефиксални глаголи, и то само код семантике *радњом одвојити/одстранити мању количину из целине* (*uždibnout* – *штрпнути*), опет најчешће изведени већ поменути суфиксом -ну-.

Закључујемо дакле да је префикс ц-у- у чешком језику у оквиру семантичке црте велике и мале количине радње ангажован и продуктиван у по једном значењу, а у осталим значењима је слабо продуктиван, док је у српском језику апсолутно непродуктиван.

За сва значења у оквиру велике и мале количине радње важи да се начини транспозиције често комбинују, као и да се по потреби посеже за одређеним додатним елементима, најчешће квантитативним, како би се у недостатку формалног еквивалента што прецизније изразила дата семантика.

По питању **контекстуалне еквиваленције** анализа је показала да префиксал употребљен у исказу пружа посебну слику, а то је условљено чињеницом да контекст омогућава шире поимање семантике лексеме, те се са том чињеницом може оперисати код утврђивања начина транспозиције, између осталог узимајући у обзир комуникативну функцију целе реченице. Утврђујемо у вези са тим, као и на основу чињенице да контекст са друге стране семантику деривата конкретизује и ограничава, да су формални еквиваленти овде слабије заступљени него у оквиру лексикографске еквиваленције, па код одређених

значења у први план често излазе други начини транспозиције. То подразумева употребу деривата грађеног неким другим префиксом истог или приближног значења, те употребу беспрефиксалног глагола, а дати преводни еквиваленти се често допуњавају елементима који прецизирају значење полазне лексеме и који су обично квантитативни (као што су нпр. *толико, много, довољно, до миле воље, до изнемоглости, до смрти, доста, мало, делимично, благо, кратко; мноштво, гомила, комадић, мрвица* и бројни други), у одређеним случајевима користе се такође устаљени изрази, а код неких специфичних значења која деривати у српском језику не изражавају мора се прибећи опису значења префиксала у чешком језику, прерасподели елемената у контексту, прилагођавању ширег контекста и другим начинима. Потврђује се да треба увек имати на уму да лексикографски еквивалент не значи аутоматски и контекстуални, те да је неопходна детаљна анализа семантике одређеног префиксала, као и целокупног исказа у којем је употребљен.

На основу реченог утврђујемо у оквиру семантике велике и мале количине префикса следеће **типове еквиваленције** у српском језику:

1. Формална еквиваленција

– изведеница грађена истим префиксом, са истим или приближним значењем;

2. Семантичка еквиваленција

– изведеница грађена другачијим префиксом, са истим или приближним значењем, евент. прецизираним додатним елементима (најчешће квантитативним);

– беспрефиксални глагол, евент. прецизиран додатним елементима (најчешће квантитативним);

– неглаголске лексеме: придевске изведенице грађене префиксом или суфиксом са истим или приближним значењем, евент. прецизираним додатним елементима (најчешће квантитативним);

– остали начини транспозиције (описна дефиниција, устаљени изрази, додавање и прерасподела елемената у контексту итд.).

На основу анализе грађе потврдила се такође претпоставка да на пољу функционисања глаголске префиксације и глаголских изведеница у систему чешког и српског језика **префикс па-/на- илуструје међујезичку сличност**, а **префикс ц-/у- међујезичку различитост** између ова два језика.

Прецизирање семантичког садржаја глаголских изведеница са префиксима па- и ц- у чешком језику које изражавају велику и малу количину радње, тј. издвајање појединачних значења и значењских нијанси, а затим **утврђивање формалних и семантичких еквивалената у српском језику**, пружа конкретне закључке. Као прво, дати префиксали у чешком и српском језику подводе се често под ширу семантичку црту (велика или мала количина радње) без освртања на њихова појединачна значења, која смо у овом раду покушали да издвојимо, а уколико се она ипак дефинишу, неретко се то чини непрецизно. Као друго, поређењем са префиксалима у чешком језику искрсавају код извесног броја префиксалних деривата у српском језику благе нијансе одређених значења која се уобичајено у литератури о српском језику не наводе. То је нпр. случај са префиксима о-, об- који се, за разлику од њихових чешких пандана не дефинишу према семантици мале количине радње, па ипак, неке од префиксала могуће је повезати са тим значењем (*оквасити*, *овлажити*), посебно ако их упоредимо са онима који изражавају радњу извршену у потпуности (*оквасити* : *поквасити*), или када је у питању значење *исцрпљења/усмрћења радњом*, које је у чешком језику веома продуктивно, а у српском језику апсолутно непродуктивно, а могуће га је открити као благу семантичку нијансу код неколицине глагола са префиксом у- (*утући*, *умлатити*), опет у поређењу са чисто видским парњацима (*утући* : *истући*, *умлатити* : *измлатити*), те бројне друге појединачне појаве које смо у раду анализирали и прецизирали. Ове и сличне закључке би требало узети у обзир јер се на тај начин семантика префиксалних деривата прецизира и уједно проширује фонд формалних еквивалената.

Наш рад представља, наравно, само један од могућих погледа на проблематику глаголских префикса и њихових деривата у чешком и српском језику, чији богат семантички потенцијал нуди бројне могућности за даља проучавања. Надамо се да ће допринети настојањима конфронтативног описа ова

два језика и употпунити слику о систему глаголских префикса у словенским језицима у целини. Резултати овог нашег истраживања могу наћи примену у оквиру унапређења наставе чешког језика у српској средини, као и у преводачкој и лексикографској пракси.

Литература

- Авилова, Наталья Сергеевна, *Вид глагола и семантика глагольного слова*, Москва 1976.
- Агрелль, Сигурд, *О способах действия польского глагола*, in: *Вопросы глагольного вида*, Москва 1962, стр. 35–38.
- Апресян, Юрий Дереникович, *Экспериментальное исследование семантики русского глагола*, Академия наук СССР, Институт русского языка, Москва 1967.
- Арсенијевић, Нада, *Прилог проучавању повратних глагола у српском језику*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, LIV, 1, 2011, 115–137.
- Барыкина, Алефтина Никаноровна – Добровольская, Валерия Васильевна – Мерзон, Стелла Наумовна, *Изучение глагольных приставок*, Москва 1989.
- Белић, Александар, *Прилози историји словенских језика*. Јужнословенски филолог, 4, 1924, стр. 1–28.
- Белић, Александар, *Савремени српскохрватски књижевни језик II: Наука о грађењу речи*, Београд 1949.
- Белић, Александар, *Депрефиксација у словенским језицима*, Јужнословенски филолог, 18, 1–4, 1949–1950, стр. 87–101.
- Белић, Александар, *О глаголима са два вида*, Јужнословенски филолог, 21, 1–4, 1955–56, стр. 1–13.
- Белић, Александар, *Ђуро Грубор, Аспектна значења*, Јужнословенски филолог, 21, 1–4, 1955–56, стр. 291–303.
- Белић, Александар, *О језичкој природи и језичком развоју*, Београд 1958.
- Белић, Александар, *О језичкој природи и језичком развоју II*, Београд 1959.
- Белић, Александар, *Историја српскохрватског језика II, св. 1: Речи са дефлексијом*, Београд 1962.
- Белић, Александар, *Историја српскохрватског језика II, св. 2: Речи са конјугацијом*. Београд 1962.
- Белич, Александр, *О славянском глагольном виде*, in: *Вопросы глагольного вида*, Москва 1962, стр. 213–217.

- Бондарко, Александр Владимирович, *К вопросу о глаголах движения в чешском языке*, *Slavia*, 30, 1961, стр. 527–547.
- Бондарко, Александр Владимирович, *Вид и время русского глагола*, Москва 1971.
- Вељковић-Станковић, Драгана, *О критеријумима класификације глагола субјективне оцене*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 35, 1, 2006, стр. 383–394.
- Вељковић-Станковић, Драгана, *Когнитивни аспекти деминуције глагола у српском језику*. in: Драгићевић, Рајна (ed.), *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд 2012, стр. 497–513.
- Војводић, Дојчил, *О функционалним основама савремене аспектологије*, *Славистика*, 5, 2001, стр. 44–55.
- Вујовић, С. Душанка, *Семантичка и деривациона обележја глагола отежаног кретања*, in: Танасић, Срето (ed.), *Грамматика и лексика у словенским језицима*, Нови Сад – Београд, 2011, стр. 349–361.
- Вујовић, С. Душанка, *Префиксални творбени обрасци глагола кретања*, in: Драгићевић, Рајна (ed.), *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд 2012, стр. 528–533.
- Вујовић, Душанка, *Основна значења и префиксална деривација глагола ићи и ходати*, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 55, 2, 2012, стр. 85–92.
- Гортан-Премк, Даринка, *О семантичком садржају лексикографске дефиниције*, in: Гортан-Премк, Д. et al., *Лексикографија и лексикологија*, Нови Сад – Београд 1982, стр. 49–53.
- Гортан-Премк, Даринка, *О несамосталним семантичким елементима у структури лексема*, *Јужнословенски филолог*, 52, 1996, стр. 19–24.
- Гортан-Премк, Даринка, *Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику*, Београд 2004.
- Грицкат, Ирена, *Деминутивни глаголи у српскохрватском језику*, *Јужнословенски филолог*, 21, 1–4, 1955–1956, стр. 45–96.
- Грицкат, Ирена, *О неким видским особеностима српскохрватског глагола*, *Јужнословенски филолог*, 22, 1–4, 1957–58, стр. 65–130.

- Грицкат, Ирена, *Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације*, Јужнословенски филолог, 27, 1–2, 1966–1967, стр. 185–223.
- Грицкат, Ирена, *Одлике глаголског видског парњаштва као семантички индикатори*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 27–28, 1984–85, стр. 197–203.
- Грицкат, Ирена, *О неким особеностима деминуције*, Јужнословенски филолог, 51, 1995, стр. 1–30.
- Грицкат, Ирена, *Префикс с(а)- уз глаголе у српском језику*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 43, 2000, стр. 137–141.
- Грицкат, Ирена, *Студије из историје српскохрватског језика*, Београд 2004.
- Грицкат, Ирена, *Лексикографски поступак у речницима САНУ и ЈАЗУ – показан на глаголима са префиксом за-*. in: Пипер, П. (ed.), *Методологија лингвистичких истраживања*, Београд 2000, стр. 211–232.
- Грубор, Ђуро, *Аспектна значења*, Загреб 1953.
- Дешић, Милорад, *Полисемија и српскохрватски глаголски вид*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 14, 2, 1985, стр. 75–85.
- Дилпарић, Предраг, *О значају предлога и префикса у еволуцији падежних и видских значења*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 32, 3, 2002, стр. 63–69.
- Драгићевић, Рајна, *Семантички односи слични полисемији*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 35, 1, Београд 2005, стр. 227–233.
- Драгићевић, Рајна, *Лексикологија српског језика*, Београд 2007.
- Драгићевић, Рајна, *Глаголи са два префикса у српском језику с освртом на стање у другим словенским језицима*, Зборник Матице српске за славистику, 83, 2013, 257–269.
- Желе, Андреја, *Приставочно-предложные отношения в словообразовательной структуре глагола (на примере словенского языка)*. Јужнословенски филолог, 63, 2007, стр. 121–148.
- Жугић, Радмила, *Глаголски деминутиви с префиксом по- у призренско-тимочким говорима*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 50, 1–2, 2007, стр. 257–270.

- Жугић, Радмила, *Семантичка диференцијација сложених глагола с префиксом из у стандардном српском језику*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини, 37, 2007, стр. 89–99.
- Ивановић, Милена, *Изражавање акционалности у украјинском и српском језику: Докторска дисертација*, Београд 2013.
- Ивић, Милка, *О тзв. „видским парњацима“ – из новог угла*, Јужнословенски филолог, 57, 2001, стр. 1–5.
- Ивић, Милка, *О српским сложеним лексичким структурама чији су конститутивни елементи од- и глаголи обавештајне семантике*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 49, 1, 2006, стр. 7–10.
- Клајн, Иван, *Творба речи у савременом српском језику I: Слагање и префиксација*, Београд 2002.
- Клајн, Иван, *Творба речи у савременом српском језику II: Суфиксација и конверзија*, Београд 2003.
- Кликовац, Душка, *О глаголском виду у српскохрватском језику из другог угла*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 39, 1, 1996, стр. 135–141.
- Кликовац, Душка, *О значењу српског глаголског префикса раз- (когнитивнолингвистички приступ)*, in: Пипер, П. (ed.), *Методологија лингвистичких истраживања*, Београд 2000, стр. 252–266.
- Кликовац, Душка, *Шта је то метафора*, Књижевност и језик, 55, 1–2, 2008, стр. 57–77.
- Кликовац, Душка, *О семантици глаголског префикса уз-*, in: Ћорић, Б. – Драгићевић, Р. (eds.), *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд 2012, стр. 573–599.
- Кончаревић, Ксенија, *Савремена настава руског језика: Садржаји, организација, облици*, Београд 2004.
- Копечный, Франтишек, [*Из книги „Основы чешского синтаксиса“*], in: Маслов, Ю. С. (ed.), *Вопросы глагольного вида*, Москва 1962, стр. 197–210.
- Ковачевић, Милош, *Префиксација и њен утицај на форму и семантику синтагме*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 16, 1, 1987, стр. 119–131.
- Ковачевић, Милош, *Плеонастичка употреба префикса у српском језику*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 39, 1, Београд 2010, стр. 97–112.

- Курилович, Ежи, *Происхождение славянских глагольных видов*. in: Маслов, Ю. С. (ed.), *Вопросы глагольного вида*, Москва 1962, стр. 258–264.
- Марић, Ана, *Дистрибутивни глаголи у словачком и српскохрватском језику*, *Живи језици*, 30, 1–4, 1988, 41–45.
- Марић, Ана, *Перфективност радње изражена префиксалним глаголима у словачком и српском*, *Славистика* 6, 2002, стр. 235–241.
- Марић, Ана, *Вокализирани облици глаголских префикса у словачком и српском језику у односу на предлоге и њихова најчешћа значења*, *Славистика*, 7, 2003, стр. 117–123.
- Марић, Ана, *Глаголски вид и начини глаголске радње у словачком и српском језику*, *Славистика*, 8, 2004, стр. 148–153.
- Марић, Ана, *Паралеле између глаголских и именских префикса у словачком и српском језику*, *Славистика*, 9, 2005, стр. 177–184.
- Марић, Ана, *Повратни глаголи у словачком и српском језику*, *Славистика*, 10, 2006, стр. 180–186.
- Марић, Ана, *Семантика глагола са домаћим префиксима у словачком и српском језику*, *Славистика*, 14, 2010, стр. 153–159.
- Марић, Ана, *Семантика глагола са префиксима под- и над- у словачком и српском језику*, *Славистика*, 15, 2011, стр. 203–209.
- Маслов, Юрий Сергеевич, *Вопросы глагольного вида в современном зарубежном языкознании*, in: Маслов, Ю. С. (ed.), *Вопросы глагольного вида*, Москва 1962, стр. 7–32.
- Маслов, Юрий Сергеевич, *Очерки по аспектологии*, Ленинград 1984.
- Матијашевић, Јелка, *О природи префикса код глагола кретања у руском и српскохрватском језику*, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 14, 2, 1985, стр. 139–147.
- Матијашевић, Јелка, *Префиксација и двовидност глагола*, *Јужнословенски филолог*, 56, 1–2, 2000, стр. 655–663.
- Матијашевић, Јелка, *Циркумфикс као творбени формант*, *Славистика*, 13, 2009, стр. 316–326.
- Миркуловска, Милица, *За семантиката на префиксите на префиксалните деривати од основниот глагол казаџ / каже во македонскиот и полскиот јазик*, *Зборник Матице српске за славистику*, 42, 1992, стр. 167–172.

- Митрићевић-Штепанек, Катарина, *Префиксација као процес интеграције глаголских позајмљеница у чешком и српском језику*, *Opera Slavica*, 22, 2, 2012, стр. 11–22.
- Мршевић, Драгана, *Глаголске фразеолошке јединице и редуција префикса*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 14, 2, 1985, стр. 105–111.
- Мршевић, Драгана, *Глаголи супротног значења*, *Књижевност и језик*, 24, 2–3, 1997, стр. 226–237.
- Пипер, Предраг, *О типовима квантификатора у српскохрватском језику*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 11, 1981, стр. 93–103.
- Пипер, Предраг, *Степеновање у граматички и речнику, у српском и другим словенским језицима*, *Зборник Матице српске за славистику*, 61, 2002, стр. 59–78.
- Пипер, Предраг, *О ексцесивности у словенским језицима*, *Зборник Матице српске за славистику*, 63, 2003, 159–176.
- Пипер, Предраг – Клајн, Иван, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад 2013.
- Попова, Зинаида Даниловна, *Категорија славјанског глаголног вида: дискусији, възможноє решение*, *Јужнословенски филолог*, 62, 2006, стр. 233–251.
- Поповић, Људмила, *Когнитивни приступ опису категорије акционалности у словенским језицима*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 36, 1, 2007, стр. 37–53.
- Поповић, Људмила, *Језичка слика стварности: Когнитивни аспект контрастивне анализе*, Београд 2008.
- Поповић, Људмила, *Изражавање аспектуалног значења проспективности у словенским језицима*, *Зборник Матице српске за славистику*, 73, 2008, стр. 297–314.
- Поповић, Људмила, *Посматрач и његова улога у концептуализацији просторних односа у језику (на примеру контрастивне анализе глагола кретања у српском и украјинском језику)*, *Славистика*, 13, 2009, стр. 399–410.
- Поповић, Људмила – Јармак, Вероника, *Украјинско-српска контрастивна језичка истраживања*. in: Клајн, И. – Пипер, П. (eds.), *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати*, Београд 2010, стр. 263–281.
- Радовић-Тешић, Милица, *Богаћење лексики префиксацијом*, *Српски језик*, 9, 1–2, 2004, стр. 219–226.

- Ристић, Стана, *Експресивна лексика у српском језику: Теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти*, Београд 2004.
- Секанинова, Элла, *Значения приставок о- и об- в русском и словацком языках*, *Slavica slovaca*, 10, 3, 1975, стр. 221–228.
- Сибиновић, Миодраг, *Нови оригинал: Увод у превођење*, Београд 1990.
- Симић, Радоје – Јовановић, Јелена, *Мала српска граматика*, Београд 2007.
- Спасов, Људмил, *Глаголски вид (аспект) као семантичка категорија на упоредном материјалу српског и македонског језика*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 26, 2, 1997, стр. 163–170.
- Станковић, Богољуб, *Лексикографски огледи*, Београд 1999.
- Станојчић, Живојин – Поповић, Љубомир – Мицић, Стеван, *Савремени српскохрватски језик и култура изражавања: Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд – Нови Сад 1989.
- Станојчић, Живојин, *Граматика српског књижевног језика*, Београд 2010.
- Стефановић, Десанка, *Значење префикса за у руском и српскохрватском језику*, *Живи језици*, 25, 1–4, 1983, стр. 5–18.
- Стевановић, Михаило, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд 1964.
- Стевановић, Михаило, *Савремени српскохрватски језик II: Синтакса*, Београд 1974.
- Терзић, Александар, *Структурно-семантичке карактеристике глагола са префиксалном групом пона- у руском и српском језику*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 26, 2, 1997, 309–330.
- Терзић, Богдан, *Руско-српске језичке паралеле*, Београд 1999.
- Тошовић, Бранко, *Глаголска антонимија у руском и српскохрватском језику*, *Зборник Матице српске за славистику*, 43, 1993, стр. 89–97.
- Тошович, Бранко, *Способы глагольного действия в сербском, хорватском и бошняцком языках*, Katowice 2009.
- Ћорић, Божо, *О формално-семантичкој класификацији изведеница*, *Књижевност и језик*, 49, 1–2, 2002, стр. 1–8.
- Ћорић, Божо, *Деривациони појмовни апарат у српском језику*, *Српски језик*, 7, 1–2, 2002, стр. 195–204.

- Торић, Божо, *Творба именица у српском језику*, Београд : Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008.
- Штасни, Р. Гордана, *Семантичко-деривациони потенцијал глагола основних физиолошких стања*, in: Танасић, Срето (ed.), *Граматика и лексика у словенским језицима*, Нови Сад – Београд 2011, стр. 575–585.
- Штасни, Гордана, *Утицај семантичког садржаја на деривацију глагола физиолошких стања и процеса*, in: Драгићевић, Рајна (ed.), *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд 2012, стр. 745–755.
- Babić, Stjepan, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku: Nacrt za gramatiku*, Zagreb 1986.
- Barić, Eugenija – Lončarić Mijo – Malić, Dragica et. al., *Hrvatska gramatika*, Zagreb 1995.
- Barnetová, Vilma, *K syntaktické funkci slovesného vidu*, in: Barnetová, V. et al., *Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české III: O ruském slovese*, Praha 1968, стр. 51–80.
- Batistić, Tatjana, *O komponentnoj analizi leksičkog značenja*, in: Горган-Премк, Д. et al., *Лексикографија и лексикологија*, Београд – Нови САД 1982, стр. 9–15.
- Běličová, Helena, *Nástin porovnávací morfologie spisovných jazyků slovenských*, Praha 1998.
- Belaj, Branimir, *Prototipno-kontekstualna analiza povratnih glagola u hrvatskom jeziku*, *Suvremena lingvistika*, 51–52, 1–2, 2001, стр. 1–11.
- Belaj, Branimir, *Jezik, prostor i konceptualizacija: shematična značenja hrvatskih glagolskih prefiksa*, Osijek, 2008.
- Bémová, Alevtina, *Slovesná prefixace z hlediska intence*, *Slovo a slovesnost*, 42, 2, 1981, стр. 143–148.
- Cichońska, Maria, *Префиксално-суфиксални деноминативни глаголи у савременом српскохрватском књижевном језику*, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 16, 1, 1987, 75–81.
- Cvrček, Václav et al., *Mluvnice současné češtiny I: Jak se píše a jak se mluví*, Praha 2010.
- Čechová, Marie et al., *Čeština – řeč a jazyk*, Praha 2000.
- Čermák, František, *Syntagmatika a paradigmatica českého slova II: Morfologie a tvoření slov*, Praha 1990.

- Čermák, František, *Jazyk a jazykověda*, Praha 2004.
- Čermák, František, *Diskrétní jednotky v jazyce: případ cirkumfixů*, *Slovo a slovesnost*, 69, 2008, 78–98.
- Čermák, František, *Lexikon a sémantika*, Praha 2010.
- Čermák, František – Blatná, Renata, *Manuál lexikografie*, Jinočany 1995.
- Daneš, František – Hlavsa Zdeněk – Grepl, Miroslav (eds.), *Mluvnice češtiny III: Skladba*, Praha 1987.
- Dokulil, Miloš, *Tvoření slov v češtině I: Teorie odvozování slov*, Praha 1962.
- Dokulil, Miloš, *Ke koncepci porovnávací charakteristiky slovanských jazyků v oblasti „tvoření slov“*, *Slovo a slovesnost*, 24, 2, 1963, str. 85–105.
- Dokulil, Miloš – Kuchař, Jaroslav, *Slovotvorná charakteristika cizích slov*, *Naše řeč*, 60, 4, 1977, str. 69–185.
- Dokulil, Miloš, *Dva příspěvky k odvozování sloves*, *Naše řeč*, 65, 1, 1982, str. 1–11.
- Dokulil, Miloš – Horálek, Karel – Hůrková, Jiřina (eds.), *Mluvnice češtiny I: Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfemika, Tvoření slov*, Praha 1986.
- Dostál, Antonín, *Studie o vidovém systému v staroslověněštině*, Praha 1954.
- Dostál, Antonín, *K slovesným kategoriím, zvláště vidu a času*, Přednášky v IX. běhu letní školy slovanských studií, Praha 1966.
- Dorđević, Radmila, *Uvod u kontrastiranje jezika*, Beograd 2000.
- Hauser, Přemysl, *Nauka o slovní zásobě*, Praha 1980.
- Hauser, Přemysl, *Slovesa se zdvojenými předponami zne-, zane- (zneklidnit, zanedbat)*, in: Karlík, P. – Pleskalová, J. – Rusínová, Z. (eds.), *Pocta Dušanu Šlosarovi: Sborník k 65. narozeninám*, Brno 1995, str. 200–203.
- Havránek, Bohuslav, Jedlička, Alois, *Česká mluvnice*, Praha 1963.
- Hirschová, Milada, *Vzájemné vztahy předpon a předložek ve vazbách s prostorovým významem (Na materiálu českého jazyka)*, *Slovo a slovesnost*, 38, 2, 1977, str. 103–111.
- Horálek, Karel, *Úvod do studia slovanských jazyků*, Praha 1955.
- Horecký, Ján, *O tvorení sloviess predponami*, *Slovenská reč*, 22, 1957, str. 141 – 155.

- Hubáček, Jaroslav – Jandová, Eva – Svobodová, Jana, *Čeština pro učitele*, Opava 2002.
- Isačenko, Alexander V., *Slovesný vid, slovesná akce a obecný charakter slovesného děje*. Slovo a slovesnost, 21, 1960, str. 9–16.
- Ivančev, Svetomir, *O vztahu lexikálních a gramatických příznaků slovesa v oblasti vidu*, Jazykovedný časopis, 23, 2, 1972, str. 149–152.
- Janda, A. Laura, *A semantic analysis of the russian verbal prefixes za-, pere-, do- and ot-*, München 1986.
- Jindra, Vojtěch, *Vývojová dynamika obouvidových sloves cizího původu na základě korpusových dat*, Slovo a slovesnost, 69, 3, 2008, str. 192–210.
- Jirsová, Anna, *Prefixace sloves a slovesná vazba*. Naše řeč, 62, 1979, str. 1–7.
- Jirsová, Anna, *K prefixaci sloves se zřetelem k syntaktickým funkcím*, Slovo a slovesnost, 46, 4, 1985, str. 284–291.
- Jirsová, Anna, *K syntaktickým vlastnostem prefigovaných desubstantivních a deadjektivních sloves*. Slovo a slovesnost, 47, 3, 1986, 208–215.
- Kantor, Marvin, *The Serbo-Croatian Preverbs o- and ob-*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 27–28, 1984–1985, str. 321–325.
- Karlík, Petr – Nekula, Marek – Rusínová, Zdenka (eds.), *Průruční mluvnice češtiny*, Praha 1996.
- Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana et. al., *Encyklopedický slovník češtiny*, Praha 2002.
- Karlíková, Helena, *Jeden příklad alternace prefixů ve slovanských jazycích*, in: Karlík, P. – Pleskalová, J. – Rusínová, Z. (eds.), Pocta Dušanu Šlosarovi, Boskovice 1995, str. 256–262.
- Klajn, Ivan, *Gramatika srpskog jezika*, Beograd 2005.
- Komárek, Miroslav, *Prefixace a slovesný vid (k prefixům prostě vidovým a subsumpci)*, Slovo a slovesnost, 45, 1984, str. 257–267.
- Komárek, Miroslav, *Ke vztahu mezi videm a tzv. způsoby slovesného děje*, in: Karlík, Petr – Hladká, Zdeňka (eds.), Čeština – univerzália a specifika, 4, Praha 2002, str. 135–139.
- Kopečný, František, *Dva příspěvky k vidu a času v češtině*, Slovo a slovesnost, 10, 1947–48, str. 151–158.

- Kopečný, František, *K neaktuálnímu významu dokonavých sloves v češtině*, Slovo a slovesnost, 11, 2, 1949, str. 64–68.
- Kopečný, František – Holub, Josef, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1952.
- Kopečný, František, *Dvě nové práce o prostě vidových předponách v češtině*. Slovo a slovesnost, 17, 1956, str. 28–35.
- Kopečný, František, *Slovesný vid v češtině*, Praha 1962.
- Kopečný, František, *Nový výměr nedokonavosti českých sloves?*, Naše řeč, 60, 4, 1977, 185–189.
- Kostić-Tomović, Jelena, *Jezička ekvivalencija i njeni tipovi: Na primeru nemačkog i srpskog jezika*, Prevodilac, 61, 2009, str. 21–41.
- Košková, Mária, *Prefigované slovesá s predponou do- v bulharčine a ich slovenské ekvivalenty*, Slavica slovaca, 36, 2, 2001, str. 121–132.
- Křížková, Helena, *Přísluvečné určení s významem časové míry ve spojení s dokonavými slovesy*, Naše řeč, 49, 2, 1966, str. 65–73.
- Lebed'ová, Světlana, *K ztrátě obouvidovosti u sloves cizího původu v současné češtině*, Slovo a slovesnost, 41, 1980, str. 279–285.
- Lebed'ová, Světlana, *Spojování sloves cizího původu s českými předponami*, Naše řeč, 67, 3, 1984, str. 117–121.
- Lebeděvová, Alla, *Slovesné předpony z hlediska syntaktického*, Naše řeč, 51, 4, 1968, str. 219–225.
- Lehoučková, Zuzana, *Slovesná prefixace ve světle Langackerovy kognitivní gramatiky*. Slovo a slovesnost, 71, 4, 2010, str. 340–349.
- Macháčková, Eva, *Je posesivní dativ volný, nebo vázaný*, Slovo a slovesnost, 53, 3, 1992, str. 185–192.
- Machek, Václav, *Etymologický slovník*, Praha 2010.
- Mańkowska, Sylwia, *Adaptacja aspektowa internacjonalizmów czasownikowych w języku serbskim i polskim*, Славистика, 9, 2005, str. 496–505.
- Maretić, Toma, *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, Zagreb 1963.
- Marić, Ana, *Uticaј prefiksa PO- na promenu značenja glagola u slovačkom i srpskohrvatskom jeziku*, Књижевност и језик, 35, 2, 1988, str. 194–198.

- Marić Ana, *Odnos prefiksa i predloga u okviru lokalizacije radnje u slovačkom i srpskohrvatskom jeziku*, Kontrastivna jezička istraživanja, Novi Sad, 1996, str. 186–191.
- Marić, Ana, *Sémantický rozbor slovíes s predponou pri- v slovenčine a srbčine*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 52, 2, 2009, стр. 197–202.
- Marić, Ana, *O čisto vidových slovesných predponách v slovenčine a srbčine*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 53, 2, 2010, стр. 131–139.
- Marićová, Anna, *Vyjadrovane časového významu slovesnými predponami v slovenčine a srbčine*, Zborník Spolku vojvodinských slovakistov, 1994–1997, 16–18, стр. 77–88.
- Marićová, Anna, *Systém slovesných predpôn v slovenčine a srbčine*, Doktorská dizertácia, Nový Sad 2002.
- Marićová, Anna, *Sémantika slovíes s predponami do- a od- v slovenčine a srbčine vzhľadom na totožné predložky*, Slovakistický zborník, 1, 2006, стр. 29–45.
- Marićová, Anna, *Reflexívne slovesá v slovenčine a srbčine z formálneho a sémantického hľadiska*, Slovakistický zborník, 1, 2006, стр. 19–28.
- Marićová, Anna, *Slovesné predpony v slovenčine a srbčine*, Bačský Petrovec 2008.
- Marićová, Anna, *Kombinácia slovesných predpôn v slovenčine a srbčine*, Slovakistický zborník, 3, 2008, стр. 47–57.
- Mathesius, Vilém, *O konkurenci vidů v českém vyjadřování slovesném*, in: Mathesius, V., *Čeština a obecný jazykozpyt*, Praha 1947, стр. 155–202.
- Mathesius, Vilém, *Zesílení a zdůraznění jako jevy jazykové*, in: Mathesius, V., *Čeština a obecný jazykozpyt*, Praha 1947.
- Meillet, Antoine – Vaillant, Alexandre, *Grammaire de la langue serbo-croate*, Paris 1924.
- Milićević, Nataša, *The lexical and superlexical verbal prefix iz- and its role in the stacking of prefixes*, in: Svenonius, Peter (ed.), *Nordlyd 32.2: Special Issue on Slavic Prefixes*, Tromsø 2004, стр. 279–300.
- Mitirnović, Vera, *Poljski glagolski prefiks prze- i njegovi srpskohrvatski ekvivalenti pre- i pro-*: konfrontativna studija, Doktorska disertacija, Beograd 1986.
- Mitirnović, Vera, *Południe – Północ: Serbsko-polskie paralele językowe*, Poznań 2012.
- Němec, Igor, *O slovanské předponě po- slovesné*, *Slavia*, 23, 1954, 1–22.

- Němec, Igor, *Kategorie determinovanosti a indeterminovanosti jako základ slovanské kategorie vidu*, *Slavia*, 25, 1956, 496–534.
- Němec, Igor, *Genese slovanského systému vidového*, *Rozpravy ČSAV*, 68, 7, Praha 1958.
- Němec, Igor, *Vývojové problémy soudobé nauky o vidu*, *Slavia*, 28, 3, 1959, str. 301–325.
- Němec, Igor, *Vývojové postupy české slovní zásoby*, Praha 1968.
- Novakov, Predrag, *Jedna reinterpretacija kategorije glagolskog vida*, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 41, 2, 1998, стр. 133–139.
- Panevová, Jarmila, Sgall, Petr, *Slovesný vid v explicitním popisu jazyka*, *Slovo a slovesnost*, 33, 4, 1972, стр. 294–303.
- Pauliny, Eugen, *Slovenská gramatika*, Bratislava 1981.
- Peciar, Štefan, *O homonymii predponových sloviess*, *Slovenská reč*, 26, 6, 1961, стр. 337–354.
- Peciar, Štefan, *Obmedzovací význam predpony po- v slovenčine*, *Slovenská reč*, 28, 2, 1963, стр. 65–77.
- Peciar, Štefan, *Slovesá s predponou po- od dokonavých sloviess*, *Slovenská reč*, 28, 4, 1963, 201–213.
- Peciar, Štefan, *Funkcie slovesnej predpony vy- v slovenčine*, *Jazykovedný časopis*, 16, 1965, стр. 38–50.
- Peciar, Štefan, *Funkcie slovesnej predpony u- v slovenčine*, *Slovenská reč*, 31, 5, 1966, стр. 261–270.
- Peciar, Štefan, *Funkcie slovesnej predpony na- v slovenčine*, *Jazykovedný časopis*, 18, 1967, стр. 138–150.
- Peciar, Štefan, *Funkcie slovesnej predpony nad-, pod-, pred v slovenčine*, *Slovenská reč*, 33, 4, 1968, 210–217.
- Peciar, Štefan, *Vzťah polysémie a homonymie*, *Slovo a slovesnost*, 41, 2, 1980, стр. 86–92.
- Peco, Asim – Stanojčić, Živojin (eds.), *Enciklopedijski leksikon Mozaik znanja I: Srpskohrvatski jezik*, Beograd 1972.

- Poldauf, Ivan, *Spojování s předponami při tvoření dokonavých sloves v češtině* Slovo a slovesnost, 15, 1954, str. 49–66.
- Poldauf, Ivan, *Podíl mluvnice a nauky o slovníku na problematice slovesného vidu*, Studie a práce linguistické I: K 60. narozeninám ak. B. Havránka, Praha 1954, str. 200–223.
- Poldauf, Ivan, *Ještě k prostě vidovým předponám v češtině*, Slovo a slovesnost, 17, 1956, str. 169–172.
- Poldauf, Ivan, *Souhrnný pohled na vid v nové češtině*, Slovo a slovesnost, 25, 1, 1964, str. 46–56.
- Poldauf, Ivan – Šprunk, Karel, *Čeština jazyk cizí: Mluvnice češtiny pro cizince*, Praha 1968.
- Rechzieglová, Adela, *K distribuci a funkci ingresivního významu u předponových sloves*, Slovo a slovesnost, 70, 2, 2010, str. 83–116.
- Rejzek, Jiří, *Český etymologický slovník*, Leda 2001.
- Sekaninová, Ella, *Analýza sémantiky komponentov v predponovom slovese*, in: Barnetová, V. et al., *Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české III: O ruském slovese*, Praha, 1968, str. 232–286.
- Sekaninová, Ella, *Miesto prefixácie vo vidovom systéme slovanského slovesa*, Slavica slovaca, 5, 1, 1970, str. 17–34.
- Sekaninová, Ella, *Štruktúralno-sémantická analýza slovies s predponou na- v slovenčine*, Jazykovedný časopis, 21, 1, 1970, str. 26–36.
- Sekaninová, Ella, *Ekvivalenty slovesnej predpony pre- v slovenčine, poľštine, češtině a ruštině*, Slavia, 41, 1972, 393–397.
- Sekaninová, Ella, *Sémantická analýza slovies s predponou za- v ruštině v porovnaní so slovenčinou*, Slavica slovaca, 9, 1974, str. 35–43.
- Sekaninová, Ella, *Význam predpôn pri- a pod- v ruštině a slovenčine*, Slavica slovaca, 9, 3, 1974, str. 254–260.
- Sekaninová, Ella, *Lokalizovanost' deja vyjadrená prefixálne v ruštině a slovenčine*, Slavica slovaca, 13, 3, 1978, str. 237–252.
- Sekaninová, Ella, *Sémantická analýza predponového slovesa v ruštině a slovenčine*, Bratislava 1980.
- Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I i II: na 8 jezika*, Matica hrvatska, Zagreb 1969.

- Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I: A–J*, Zagreb 1971.
- Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika II: K–poni¹*, Zagreb 1972.
- Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika II: poni²–Ž*, Zagreb 1973.
- Sochová, Zdeňka, *Slovesný vid z hlediska slovníku*, *Naše řeč*, 38, 9–10, 1955, str. 280–289.
- Součková, Kateřina, *There is only one po-*, in: Svenonius, Peter (ed.), *Nordlyd 32.2: Special Issue on Slavic Prefixes*, 2004, str. 403–417.
- Svoboda, K., *K pojetí nedokonavosti a dokonavosti českých sloves*, *Naše řeč*, 61, 3, 1978, str. 127–133.
- Šipka, Danko, *Distribucija nastavka -irati/-isati/-ovati u srpskim glagolima stranog porijekla*, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 44, 1–2, 2001, str. 167–173.
- Šlosar, Dušan, *Slovotvorný vývoj českého slovesa*, Brno 1981.
- Šmilauer, Vladimír, *Novočeské tvoření slov*, Praha 1971.
- Šmilauer, Vladimír: *Nauka o českém jazyku*. Praha 1972.
- Težak, Stjepko – Babić, Stjepan, *Gramatika hrvatskoga jezika: Pripručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Zagreb 1994.
- Thomas, Paul-Luis, *Ka odreђењу „инваријанте“ глаголског вида*, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36, 1, 2007, str. 53–66.
- Topolińska, Zuzanna, *Iz problematike slovenskih inhoativa (odnos glagolskog vida i faze radnje)*, *Јужнословенски филолог*, 41, 1985, str. 1–11.
- Trávníček, František, *Studie o českém vidu slovesném*, Praha 1923.
- Trávníček, František, *Mluvnice spisovné češtiny I: Hláskosloví, Tvoření slov, Tvarosloví*, Praha 1949.
- Trávníček, František, *Mluvnice spisovné češtiny II: Skladba*, Praha 1949.
- Trnková, Alena, *Textová cvičebnice českého jazyka pro zahraniční studenty*, Praha 1994.
- Uher, František, *Slovesné předpony*, Brno 1987.

Veselý, Luboš, *Testy pro zjišťování vidové hodnoty vidového paradigmatu slovesa (indikátory slovesného vidu)*. Slovo a slovesnost, 69, 3, 2008, стр. 211–220.

Извори грађе

Андрић, Драгослав, *Речник жаргона*, Београд 1976.

Вујанић, Милица et al., *Речник српскога језика*, Нови Сад 2007.

Копривица, Верица, *Чешко-српски и српско-чешки речник*, Београд : Агенција Матић, 2008.

Пешикан, Митар et al. (eds.), *Речник српскохрватског књижевног и народног језика XIII–XIV*, Београд 1988–1989.

Стевановић, Михајло et al. (eds.), *Речник српскохрватскога књижевног језика I–VI*, Нови Сад – Загреб 1967–1976.

Havránek, Bohuslav – Bělič, Jaromír – Helcl, Miloš – Jedlička, Alois (eds.), *Slovník spisovného jazyka českého I–IV*, Praha 1960–1971. <http://ssjc.ujc.cas.cz/>

Hugo, Jan et al., *Slovník nespisovné češtiny*, Praha 2006.

Hujer, Oldřich et al., *Příruční slovník jazyka českého I–IX*, Praha 1935–1957. <http://bara.ujc.cas.cz/psjc/>

Imami, Petrit, *Beogradski frajerski rečnik*, Beograd 2000.

Lalević, Miodrag, *Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskoga jezika*, Beograd 2004.

Martincová, Olga – Mejstřík, Vladimír et al., *Nová slova v češtině: Slovník neologizmů*, Praha 1998.

Martincová, Olga – Mejstřík, Vladimír et al., *Nová slova v češtině 2: Slovník neologizmů*, Praha 2004.

Svozilová, Naďa – Prouzová, Hana – Jirsová, Anna, *Slovník slovesných, substantivních a adjektivních vazeb a spojení*, Praha 2005.

Списак скраћеница

ЖЈ	Живи језици
ЗбМСС	Зборник Матице српске за славистику
ЗбМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику
ЈФ	Јужнословенски филолог
КњЈ	Књижевност и језик
НССУВД	Научни састанак слависта у Вукове дане
СЈ	Српски језик
ЈЇ	Jazykovedný časopis
НЃ	Naše řeč
SaS	Slovo a slovesnost
SlavSl	Slavica slovaca
SlovR	Slovenská reč
SlovZ	Slovakistický zborník

Биографија

Мр Катарина Митрићевић-Штепанек рођена је 13. 10. 1971. године у Београду. Након завршетка основне школе наставила је образовање у Филолошкој гимназији у Београду, а затим се уписала на Филолошки факултет Универзитета у Београду школске 1993/94. године.

Студије је завршила 1998. године са средњом оценом 9,56 и тиме стекла звање: дипломирани филолог чешког језика и књижевности.

Школске 1998. године уписала је постдипломске студије на Филолошком факултету у Београду на смеру Наука о језику и завршила их са просечном оценом 10,00.

Од 1999. године изабрана је у звање асистента-приправника за наставни предмет Чешки језик на Катедри за славистику Филолошког факултета Универзитета у Београду.

Од јануара 1999. до јула 2000. године, на молбу Матице чешке у Белој Цркви, у организацији Амбасаде Чешке републике у Југославији предавала је припадницима чешке националне мањине основе чешког књижевног језика.

Магистарски рад под називом „*Значење и употреба деминутива у чешком језику и њихови еквиваленти у српском језику*“ одбранила је 2005. године.

Од 2006. године изабрана је у звање асистента за ужу научну област Бохемистика, предмет Чешки језик и књижевност, на Катеди за славистику Филолошког факултета Универзитета у Београду.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а КАТАРИНА Митрићевити - ШТЕПАНЕК

број индекса _____

Изјављујем

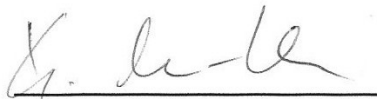
да је докторска дисертација под насловом

ГЛАГОЛСКИ ПРЕФИКСИ У ФУНКЦИЈИ ИЗРАЖАВАЊА
КОЛИЧИНЕ РАДЊЕ У ЧЕШКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 16.3.2015.

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора КАТАРИНА МИТРИЋЕВИЋ-ШТЕПАЧЕК

Број индекса _____

Студијски програм _____

Наслов рада Глаголски префикси у функцији изражавања количине радње
у чешком и српском језику

Ментор Доц. др Верица Копривица

Потписани/а КАТАРИНА МИТРИЋЕВИЋ-ШТЕПАЧЕК

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 16. 3. 2015.

K. M - K

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Глаголски префикси у функцији изражавања
количине радње у чешком и српском језику

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 16.3.2015.

